

ŞÛRA AKADEMİ

KENT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SAYI:5 | 2024 | ISSN: 2791-8424

Erişilebilir Şehirler

ŞÛRA
KENT POLİTİKALARI
VE ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

ŞURA AKADEMİ

Kent Araştırmaları Dergisi

Uluslararası Süreli Yayın

ISSN: 2791-8424

Yıl: 2024 Sayı:5

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Genel Koordinatör

Balamir GÜNDOĞDU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayhan VAROL

Yönetici Editör

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL

Düzenleme ve Editör Kurulu

Hasan YILMAZ

Menekşe SÖZEN

Dr. Burcu CİNER

Selahaddin Ensar KOMUT

Sami TÜMÜÇ

Ömer Bora NAMLI

Hülya ÇAVDAR

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ali Hakan DEVELİOĞLU, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi	Prof. Dr. Nevcihan DURU, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Ayla ERGİN, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bilsen BİLGİLİ, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Oktay KOÇ, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Elif KARAGÜN, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Pelin Yüksel MAYDA, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Elif ÖGÜT, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Rabia TERZİ, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN ORAL, Gebze Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Saadettin Haluk ÇİTÇİ, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ercüment ÇİFTÇİ, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Sevil VELİ, Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs KARAHAN, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi	Prof. Dr. Şeref DEMİRAYAK, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk SELVİ, Sakarya Üniversitesi	Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim KILIÇASLAN, Kocaeli Üniversitesi	Doç. Dr. Tayfun SALİHOĞLU, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem KÜÇÜK, Kocaeli Üniversitesi	Doç. Dr. Zeynep Gamze MERT, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Levent ATALI, Kocaeli Üniversitesi	Dr. Cemil ARSLAN, Marmara Belediyeler Birliği Genel Sekreteri
Prof. Dr. Mahmut DOĞAN, Marmara Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Murat YILDIZ, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Meral ELÇİ, Gebze Teknik Üniversitesi	Öğr. Gör. Ramazan AYBEY, Gebze Teknik Üniversitesi

Şura Akademi uluslararası hakemli dergidir. 4 ayda bir yayınlanır. Ücretsizdir. Makalelerin hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Şura Akademi ve yazarın adı kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Dergiye gönderilen yazılar hakem onayından geçmiştir.

Kapak Tasarım

Enes Fehim OCAKLI

Tasarım

Ayşe Nur DİNLER

Adres

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Şura Kent Araştırmaları Merkezi, Kozluk Mahallesi, Mehmet Ali Kağıtçı Sokak, No: 71 İzmit / KOCAELİ

İletişim

+90 262 270 01 01 | bilgi@suraakademi.org.tr

Web

www.suraakademi.org.tr

İçindekiler / Contents

- 005** Önsöz / Introduction
Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN
- 006** Sunuş / Foreword
Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL
- 008** Genel Bakış / Overview
- 011** Engelli Bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz / *An Analysis of the Facilitating Effect of Accessible Cities on the Employment of Disabled Individuals*
Prof. Dr. Selçuk KOÇ, Öğr. Dr. Kerem ÇOLAK
- 025** Engelliler ve Spor / **Disabled People and Sports**
Prof. Dr. Elif KARAGÜN
- 037** Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi / *Evaluation of Barrier-Free City Designs in Terms of Legislation*
Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN, Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ
- 051** Sürdürülebilirlik Bağlamında “Herkes İçin Tasarım”: Konut Alanlarında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme / *“Design For All” In The Context of Sustainability: A Comparative Evaluation of Living Spaces*
Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU
- 067** Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Stadyum Erişilebilirliğinin İncelenmesi (Kocaeli Stadyumu Örneği) / *A Case Study: Examining Barrier-Free Stadium Accessibility (Kocaeli Stadium Example)*
Doç. Dr. Gülşah SEKBAN
- 081** Akıllı Şehirlerde Erişilebilirlik / *Accessibility in Smart Cities*
Dr. Öğr. Üyesi Mücella ATEŞ
- 089** Erişilebilirlikte Sivil Toplum Kuruluşları ve Belediye İş Birliğinin Önemi / *The Importance of Non-Governmental Organizations and Municipality Cooperation in Accessibility*
Dr. Öğr. Üyesi Merve DURMUŞ
- 099** Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örnekliğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler / *Comprehensive and Accessible City Models on the Example of the Practices and Policies of the Cities That Received the European Accessible City Award: Proposals for Kocaeli*
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN
- 117** Türkiye’de Özel Eğitim: Geçmişten Günümüze Gelişim ve Kocaeli İlindeki Yansımalar / *Special Education in Turkey: Development from Past to Present and Reflections in Kocaeli Province*
Arş. Gör. Muratcan AKBIYIK, Prof. Dr. Ahmet YIKMIŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nesime Kübra TERZİOĞLU

Önsöz / Introduction

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkartılmakta olan ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi'nin bu sayısını "Erişilebilir Şehirler" konusundaki çalışmalarına ayrılmıştır. Bu sayının alt yapısında, Büyükşehir Belediyemiz tarafından oldukça kapsamlı olarak gerçekleştirilen çalışmalar, odak grup toplantıları ve müzakereler yer almaktadır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, günümüzün ve geleceğin sosyal yaşamında önemli etkileri olması beklenen konuları, ŞURA Kent Araştırmaları Merkezi öncülüğünde tarafların geniş ve nitelikli katılımlarıyla ele almıştır. Bu çalışmalar kapsamında özellikle son dönemlerde öne çıkan önemli temalar çalışılmıştır.

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergimizin bu sayısının, "Erişilebilir Şehirler" teması kapsamında farklı disiplinlere mensup akademisyenlerin bilimsel çalışmalarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bunun temel nedeni, herhangi bir sorun alanının tek tip bir bakış açısıyla tam olarak ele alınamayacağına dair düşüncelerdir. Erişilebilirlik, son dönemde hemen herkesin ilgisini çekmekte ve bu alana gerek merkezi gerekse yerel kamusal aktörlerin, otoritelerin yatırım yaptıkları bilinmektedir. Dolayısıyla erişilebilirlik giderek olağan bir kamusal hizmet niteliği ve bütünleyeni olarak görünmektedir. Ülkemiz dahil dünyanın birçok yerinde, erişilebilirliğe özgü politikalar, program ve projeler geliştirilmekte, ilgi çekici ve nitelikli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Her geçen gün uygulamacıların daha fazla odaklandığı bir alan olarak erişilebilirliğe yapılan yatırımın da aynı şekilde arttığı ve artmaya devam edeceği ifade edilmektedir. Bunlarla birlikte bilimsel çalışma sayısında da gözle görülür bir artışın söz konusu olduğu ileri sürülmektedir.

"Erişilebilir Şehirler" teması kapsamında oluşturulan ŞURA Kent Araştırmaları Dergisi'nde yer alan farklı disiplinlere ait bilimsel çalışmalar, hakem değerlendirmesinden geçerek titizlikle hazırlanmış ve yayıma kabul edilmiş eserlerdir. Erişilebilirliği çok yönlü olarak ele alan bu eserlerin ülkemize ve kentimize önemli katkılarının olmasını temenni ederiz.

ŞURA Kent Araştırmaları Dergisi'nin kuramcılar, uygulamacılar ve politikacılar gibi ilgili tüm taraflara yararlı olmasını dileriz.

This issue of Journal of ŞURA Akademi, published by Kocaeli Metropolitan Municipality, is devoted to studies on "Accessible Cities". The basis of this issue includes workshops, focus group meetings and negotiations carried out comprehensively by our Metropolitan Municipality. Kocaeli Metropolitan Municipality has addressed the issues that are expected to have significant impacts on the social life of today and the future, under the leadership of ŞURA Urban Research Center, with wide and qualified participation of the parties. Within the scope of these studies, important themes that have come to the fore in recent times have been studied.

This issue was created by bringing together the scientific studies of academics from different disciplines within the scope of the theme "Accessible Cities". The main reason for this is the belief that any problem area cannot be fully addressed from a uniform perspective. Accessibility has attracted the attention of almost everyone lately, and it is known that both central and local public actors and authorities have invested in this field. Therefore, accessibility increasingly appears as a normal feature and complement of public services. In many parts of the world, including our country, accessibility-specific policies, programs and projects are being developed and interesting and qualified applications are being carried out. It is stated that the investment in accessibility, as an area that practitioners focus more on every day, is also increasing and will continue to increase. Along with these, it is claimed that there is a visible increase in the number of scientific studies.

Scientific studies from different disciplines in the Journal of ŞURA Akademi, created within the scope of the "Accessible Cities" theme, are works that have been meticulously prepared and accepted for publication after peer review. We hope that these works, which address accessibility in a versatile way, will make significant contributions to our country and our city.

We hope that Journal of ŞURA Akademi will be useful to all relevant parties such as theorists, practitioners and politicians.

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı
Mayor of Kocaeli Metropolitan Municipality

Sunuş / Foreword

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi, 2024 yılının ilk sayısı olan “Erişilebilir Şehirler” konulu 5. sayısı ile yayıma hazırlanmıştır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan ŞURA Kent Politikaları ve Araştırmaları Merkezi’nin erişilebilir şehirler konusunda gerçekleştirdiği araştırmalar, çalıştaylar, odak grup toplantıları ve müzakereleri neticesinde ortaya çıkan, Kocaeli kentine mahsus ortak aklın ürünü olan çıktılarının bu sayıda yer alan bilimsel makalelerle birlikte kentin erişilebilirlik politikalarına hem kuramsal hem de uygulama bakımından yön gösterici olması hedeflenmektedir.

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi’nin bu sayısında yer alan “Engelli Bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz” isimli makalelerinde Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Selçuk KOÇ ile Hereke Asım Kocabıyık MYO öğretim üyesi Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK, engelli istihdamında erişilebilir şehir olmanın muhtemel etkileri hakkında uygulamaya dönük önerilerde bulunmaktadır. Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Elif KARAGÜN “Engelliler ve Spor” isimli çalışması ile özel gereksinimli bireylerin sportif faaliyetlerini irdelemektedir. Sinop Üniversitesi İİBF öğretim üyesi Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN ile Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Manyas MYO öğretim üyesi Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ, “Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi” isimli makalelerinde engelli şehirlere dair normatif alt yapı üzerinde geniş kapsamlı bir değerlendirme yapmaktadırlar. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU “Herkes İçin Tasarım: Konut Alanlarında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme” isimli çalışması ile erişilebilir şehirlere dair farklı bir perspektif sunmaktadır. Bir başka makalede Sinop Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi

Doç. Dr. Gülşah SEKBAN, “Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Stadyum Erişilebilirliğinin İncelenmesi (Kocaeli Stadyumunun Örneği)” başlıklı makalesinde tatbiki olarak futbol stadyumlarına olan ve olması gereken erişilebilirlik uygulama ve olanakları üzerinde durmakta ve geliştirici öneriler sunmaktadır. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mücella ATEŞ tarafından kaleme alınan “Akıllı Şehirlerde Erişilebilirlik” başlıklı makalede, bazı ülkelerde tatbik edilen akıllı şehir uygulamaları incelenerek genel öneriler sunulmaktadır. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi olan Dr. Öğr. Üyesi Merve DURMUŞ, “Erişilebilirlikte Sivil Toplum Kuruluşları ve Belediye İşbirliğinin Önemi” başlıklı makalesinde uygulamada sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimler arasındaki işbirliklerine dair dikkate değer çözümler yapmaktadır. Karabük Üniversitesi İİBF öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN, “Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örneğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler” başlıklı makalesiyle erişilebilirlik ödüllü Avrupa şehirlerindeki uygulamalar üzerinden Kocaeli için çeşitli öneriler sunmaktadır. Son olarak “Türkiye’de Özel Eğitim: Geçmişten Günümüze Gelişim ve Kocaeli İlindeki Yansımalar” isimli makaleleri ile Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri Arş. Gör. Muratcan AKBIYIK, Prof. Dr. Ahmet YIKMIŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nesime Kübra TERZİOĞLU ile özel gereksinimli bireylere dönük eğitimin Türkiye örneğinde gelişimini aktararak Kocaeli’deki uygulamalara özgü değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Erişilebilir Şehirler hakkında farklı yaklaşımlar ve temalar kapsamında dikkat çekici değerlendirmelerin yer aldığı ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi’nin bu sayısının, tüm okuyuculara yararlı olmasını temenni ederiz.

'Accessible Cities', the 5th issue of Journal of ŞURA Akademi is now ready for publication, marking the journal's first release of 2024. The results of workshops, focus group meetings and questionnaires carried out by the ŞURA Urban Policies and Research Center of Kocaeli Metropolitan Municipality were intended to provide both theoretical and practical insights for shaping the city's accessibility policies. Both these studies and academic papers in this publication aim to be a valuable resource for guiding future improvements.

In this issue of Journal of ŞURA Akademi, Kocaeli University, Political Sciences faculty member Prof. Dr. Selçuk KOÇ and Hereke Asım Kocabıyık Vocational School faculty member Dr. Kerem ÇOLAK makes practical suggestions about the possible effects of being an accessible city on the employment of disabled people in their article titled "An Analysis of the Facilitative Effect of Accessible Cities in the Employment of Disabled Individuals". Kocaeli University, Sports Sciences faculty member Prof. Dr. Elif KARAGÜN examines the sporting activities of individuals with special needs in her article titled "Disabled People and Sports". Sinop University, Economics and Administrative Sciences faculty member Assoc. Dr. Hayrettin ŞAHİN and Bandırma Onyediy Eylül University Manyas Vocational School faculty member Assoc. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ, in their article titled "Evaluation of Barrier-Free City Designs in Terms of Legislation", make a comprehensive evaluation on the normative infrastructure of disabled cities. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Architecture faculty member Assoc. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU offers a different perspective on accessible cities with her article titled "Design for Everyone: A Comparative Evaluation in Residential Areas". In another article, Sinop University, Sports Sciences faculty member Assoc. Dr. Gülşah SEKBAN, in her article titled as "A Case Study: Examination of Barrier-Free Stadium Accessibility (Example of

Kocaeli Stadium)", focuses on practical and required accessibility practices and opportunities in football stadiums and offers improving suggestions. Konya Necmettin Erbakan University, Fine Arts and Architecture faculty member Dr. Mücella ATEŞ, in her article titled as "Accessibility in Smart Cities" examines smart city applications implemented in various countries. Istanbul Medeniyet University, Political Sciences faculty member Dr. Merve DURMUŞ makes remarkable analyzes about the cooperation between non-governmental organizations and local governments in practice in her article titled as "The Importance of Non-Governmental Organizations and Municipality Cooperation in Accessibility". Karabük University, Economics and Administrative Sciences faculty member Dr. Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN, in her article titled "Comprehensive and Accessible City Models in the Example of Actions and Policies of Cities Receiving the European Accessible City Award: Recommendations for Kocaeli", offers various suggestions for Kocaeli through the practices in European cities with accessibility awards. Finally, with their article titled as "Special Education in Turkey: Development from Past to Present and Reflections in Kocaeli Province", Bolu Abant İzzet Baysal University, Education faculty members Muratcan AKBIYIK, Prof. Dr. Ahmet YIKMIŞ, Dr. Nesime Kübra TERZİOĞLU, discuss the development of education for individuals with special needs in Turkey and make specific evaluations of the practices in Kocaeli.

We hope that this issue of Journal of ŞURA Akademi, which contains remarkable evaluations about "Accessible Cities" within the scope of different approaches and themes, will be useful to all readers.

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL
Editör / Editor

Genel Bakış / Overview

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi'nin 5. sayısıyla sizlerle birlikteyiz. Bu sayımız "Erişilebilir Şehirler" temasıyla kaleme alınan makalelerle tasarlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün rakamlarına göre dünya nüfusunun %16'sının, diğer bir deyişle her 6 kişiden 1'inin, yani 1.3 milyar insanın engelli olarak tanımlanması, erişilebilirliğin ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir unsur olduğunun altını çizmektedir. Ayrıntılı olarak incelendiğinde, dünya nüfusunun %3'ünden biraz daha fazlasının görme ve görsel yetersizliği; %6'sının duyma ve sağırılık gibi bir yetersizliği; %3'e yakınının entelektüel yetersizliği ve %1'inin ise tekerlekli sandalye bağımlılığı olduğu bilinmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ise engelli birey popülasyonunun şehirlerde yaşayan nüfusun yaklaşık %15'ine denk geleceği ileri sürülmektedir. Bu büyüklükte bir popülasyon, sunulan hizmetlere eşit, adil ve bağımsız olarak katılmak ve ulaşmak için ihtiyaç duyulan alt yapının hazırlanmasını da gerekli kılmaktadır. Kaynaklarda genel bir ifadeyle erişilebilirlik "engelli bireylerin her türlü hizmete bağımsız ve eşit olarak ulaşabilmesi ve hizmetlerin özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını da kapsayacak ve karşılayacak şekilde tasarlanması, üretilip sunulması" şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Erişilebilirlik, bireyler arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla kullanılan bir yaklaşım olarak da kabul edilebilir. Öyle ki erişilebilirliğin; geleneksel bir anlayışla tasarlanacak, üretilip sunulacak kamusal hizmetleri, bazı hususi durumları nedeniyle kullanamayacak kişilerin maruz kalacakları olumsuz deneyimlerin henüz gerçekleşmeden ortadan kaldırılması ve kendileri için de konfor ve refah üretilmesini amaçlayan bir anlayışa dayalı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu anlamda 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da belirtildiği üzere, düşünceden uygulamaya hemen her aşamada kamusal hizmetlerin engellilerin erişebilirliği doğrultusunda tasarlanmasını gerektirmektedir. Böylece kamusal hizmetlere erişim noktasında bir zafiyet yaşayabilecek engellilerin önündeki muhtemel bariyerlerin kaldırılması hususu, yasal bir düzenlemeyle güvenceye alınmış ve hemen her otorite için bir zaruret haline getirilmiştir. Konunun yasal düzeyde düzenlenmiş olması, ülkemizde erişilebilirliğin ne denli ciddiye alındığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Erişilebilirlik, sadece merkezi idare çatısı altında sunulan hizmetlerde değil, yerinden yönetim kuruluşlarının sunmakta olduğu hizmetler için de söz konusudur. Buradan hareketle şehirlerde yerel düzeyde sunulan hizmetlerin engelli bireyler tarafından da erişilebilir olması gerektiği sonucuna varılabilir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına ait yapılar ve eklentilerinin, yollar, kaldırımlar, rekreasyon alanları ve diğer yeşil alanlar, yaya geçitleri ve üst geçitler ile spor, dinlenme ve mesire alanlarının da engelli erişimine tümüyle

açık olacak şekilde tasarlanması gereklidir. Bunlarla beraber her türlü ulaşım aracının, bu araçlarının donanım ve eklentilerinin de erişilebilir olması bir zorunluluktur. Ayrıca yeni gelişen bilişim teknolojileri ile bunlara dayalı olarak üretilen uygulamalara şu veya bu şekilde erişmekte zafiyet yaşayanlara da destek olmak ve ilgili teknolojileri kullanabilir hale gelmelerini sağlamak bir başka ödev olarak ortaya çıkmaktadır. Erişilebilirlikle ilgili uygulamaları sadece kamu kesimine indirmek yetersiz olacaktır. Bu nedenle özel sektörün de erişilebilirlik konusunda gerekli girişimleri başlatması ve ilgili uygulamaları gerçekleştirmesi elzemdir.

Erişilebilirliğe özgü yasal düzenlemelerin, kamusal hizmetler başta olmak üzere diğer hizmet ve faaliyetlerin engelli bireylerin kolaylıkla ve eşit olarak kullanımını sağlayacak şekilde tasarlanıp sunulmasında önemli ilerlemeler sağladığı açıktır. Elbette bunların daha da geliştirilmesi mümkündür ve hatta beklenmektedir. Bu sebeple ŞURA Akademi kent araştırmaları dergisinin "Erişilebilir Şehirler" teması altında tasarlanmış olan mevcut sayısı, her biri erişilebilirliğin önemli bir noktasına temas eden 9 önemli çalışmayla sizlere sunulmuştur. Bilimsel çalışmalarını ile derginin oluşturulmasına katkı sağlayan bilim insanlarına teşekkür eder ve bu sayının tüm taraflar için yararlı olmasını dileriz.

Designed around the theme of 'Accessible Cities,' we proudly present the 5th issue of the Journal of ŞURA Akademi. According to the World Health Organization, a staggering 16% of the world's population, 1 in 6 people, or 1.3 billion individuals, are defined as disabled. This highlights the indispensable role of accessibility in creating truly inclusive communities. When examined in detail, approximately 3% of the world's population has visual impairment; 6% have hearing disability or deafness, nearly 3% have intellectual disabilities and 1% of the people are wheelchair dependent. It is claimed that by 2050, the population of disabled individuals will correspond to approximately 15% of the population living in cities. Such a large population needs an infrastructure that ensures equal, fair, and independent access to all services. In general terms, accessibility is conceptualized as "the ability of disabled individuals to access all kinds of services independently and equally, and the services being designed, produced and presented in a way that includes and meets the needs of individuals with special needs." Accessibility can also be considered as an approach used to eliminate inequalities between individuals. Based on the understanding that people with special needs have faced negative experiences due to inaccessibility in traditionally designed public services, accessibility aims to prevent these issues and create spaces that offer comfort and wellbeing for all. In this sense, as stated in the Law on Disabled People dated 2005 and numbered 5378, it requires that public services should be designed in line with the accessibility of disabled people at almost every stage from idea to implementation. The enactment of a legal regulation ensures that public services are free from potential barriers for disabled individuals with accessibility challenges, making it a mandatory consideration for most authorities. The comprehensive legal framework for accessibility showcases our nation's dedication to creating a truly inclusive environment for all.

Accessibility is not only the case for services offered under the central administration, but also for the services offered by private organizations. Based on this, it can be concluded that the services offered at a local level in cities should also be accessible to disabled individuals. In particular, buildings and extensions belong to public institutions and organizations, roads, sidewalks, recreation areas and other green areas, pedestrian crossings and overpasses, and sports, recreation and recreation areas must be designed to be fully accessible to disabled people. Building truly inclusive communities demands accessible public transportation and technology. This means actively supporting individuals

who face barriers in using these resources so they can participate fully. Building a truly inclusive society requires accessibility efforts beyond the public sphere. The private sector has a crucial role to play in initiating accessibility initiatives and integrating them into their practices.

While accessibility regulations have paved the way for more inclusive public services, the journey towards full equality for disabled individuals requires constant refinement and expansion of these legal frameworks. Inspired by the theme of 'Accessible Cities', the current edition of Journal of ŞURA Akademi showcases 9 impactful studies delving into critical elements of equitable access within urban environments. We extend our sincere appreciation to the scientists who lent their knowledge and dedication to create this issue. Their valuable research on 'Accessible Cities' offers invaluable insights that we hope will benefit communities, scholars, and decision-makers alike.

ŞARJ İSTASYONU

AKILLI SANDALYE ŞARJ İSTASYONU

Engelli Bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz

An Analysis of the Facilitating Effect of Accessible Cities on the Employment of Disabled Individuals

Prof. Dr. Selçuk KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kocaeli, Türkiye

selcukkoc@kocaeli.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7451-2699

Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Asım Kocabıyık MYO, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü, Kocaeli, Türkiye

kerem.colak@kocaeli.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3357-3457

Öz

Engelli bireylerin istihdamı tüm dünya ülkelerinde çözülmek istenen sosyal ve toplumsal bir problem olarak görülmekte bu sorunun çözümünde her ülke kendi dinamikleri ölçüsünde politikalar üretmeye çalışmaktadırlar. Bu politikalarından birisi de BM ve AB taraf sözleşmelerinde özellikle üstünde durulan erişilebilirlik hususudur. Henüz yeni olan bu kavram 2000'li yıllarda ele alınarak gelecekteki toplumsal ve sosyal politikaları da bu kavram çerçevesinde şekillendirmeye başlamışlardır. Böylelikle yeniden kent tasarımı ihtiyacı ortaya çıkmış ve erişilebilir kentler ya da engelli dostu kentler gibi yeni tanımlamalar ile engelli istihdamına ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik bakımından bir çözüm yolu olabileceği düşünülmüştür. Engelli bireylerin istihdamına yönelik kolaylaştırıcı önlemler onların çalışma hayatını katılımına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda yeniden kent tasarımı önem kazanmakta ve engelsiz şehir tasarımları engelli istihdamında kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Ülkemizde engelli istihdamı ile ilgili işgücü piyasasındaki takibini ise İŞKUR yapmakta ve engelli bireylerin işgücü piyasasındaki çalışma süreçlerine dair politikaları yürütmektedir. Bu çalışmada engelli dostu olarak nitelendirilen şehirlerde bir durum analizi yapılarak engelsiz şehirlerin engelli istihdamı açısından kolaylaştırıcı etkisi olup olmadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Engelli İstihdamı, Erişilebilirlik, AB Kentsel Şartı, Aktif İşgücü Piyasası, Engelsiz Şehirler.

Abstract

The employment of disabled individuals is seen as a social and societal problem that needs to be solved in all countries of the world, and each country is trying to produce policies in line with its own dynamics to solve this problem. One of these policies is accessibility, which is particularly emphasized in the UN and EU party agreements. This concept, which is still new, was taken into consideration in the 2000's and they began to shape future societal and social policies within the framework of this concept. Thus, the need for urban redesign emerged and it was thought that new definitions such as accessible cities or disabled-friendly cities could be a solution in terms of accessibility and accessibility to the employment of disabled people. Facilitating measures for the employment of disabled individuals will allow them to participate in working life. In this context, urban re-design gains importance and barrier-free city designs play a facilitating role in the employment of disabled people. In our country, İSKUR monitors the employment of disabled people in the labor market and carries out policies regarding the working processes of disabled individuals in the labor market. In this study, a situation analysis will be conducted in cities described as disabled-friendly and it will be discussed whether barrier-free cities have a facilitating effect in terms of employment of disabled people.

Keywords: Disabled Employment, Accessibility, EU Urban Charter, Active Labor Market, Barrier-Free Cities.

Giriş

Günümüzde artan nüfus yoğunluğu nedeniyle daha da önemli hale gelmeye başlayan engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırıcı tedbirler kentlerin yeniden tasarımında da önemli hale gelmiştir. Her insanın en doğal hakkı olan çalışma hakkı, engelli bireylerin karşısına çıkan bariyerler nedeniyle çalışma hayatından geri kalmalarına neden olmaktadır. Oysa tüm ülkeler bir şekilde engelli bireyleri de istihdama katıp üretkenliklerinden hem sosyal anlamda hem de ekonomik anlamda yararlanmak istemektedirler.

Özteke ve arkadaşlarının (2018) da belirttiği üzere endüstrileşme ile hızla büyüyen kentler, giderek plansız bir şekilde yapılanmaya başlamış ve bu da kentlerdeki engelli bireylerin yaşamlarını giderek güç hale getirmiştir. Herhangi bir engel grubuna dâhil olmayan bireylerin bile yaşamları plansız ve çarpık kentleşme ile problemlere yol açarken, engelli bireylerin yaşamları plansız kentleşme ile giderek zorlaşmaktadır. Mobilya, konut ya da çevre tasarımından kaynaklanan uygulamalar özellikle engelli bireylerin yaşam kalitesinin düşmesine yol açabilmektedir (Çınar vd., 2015). Engelli bireylerin de diğer bireylerden kendilerini farklı hissetmeden diğerleri ile eşit şekilde kentsel yaşamdan faydalanabilmesi önem taşımaktadır çünkü onların da kentsel yaşama katılma hakkı vardır (Şat ve Göver, 2017). Daha da önemlisi hayatlarını asgari standartlarda geçimini sağlayabilmek ve kendilerini verimli bir birey olarak hissedebilmek adına tüm bireyler gibi çalışma hakları vardır.

Bahsedilen tüm bu haklardan yararlanabilmek bağlamında kentsel mekânda engellilerin karşılaştıkları sorunlara getirilen çözüm önerilerinden birisi de “engelsiz veya erişilebilir kent” yaklaşımıdır. Kentler günümüzün temel sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal mekânları olarak kabul edilmektedir. Engellilerin de bu mekânda rahatça hareket edebilmeleri ve ihtiyaç duydukları anda her türlü kaynağa, hizmete, kamu ve özel ayrımı yapmadan fiziksel çevreye ulaşabilmeleri engelsiz kent fikrinin temelini oluşturmaktadır. Böylelikle engellilerin hayatın her alanına dâhil olabilmeleri ve bağımsız, kaliteli bir yaşama kavuşmaları amaçlanmaktadır (Erten ve Aktel, 2020).

Engelsiz kent, erişilebilir kent ya da evrensel kent adlarıyla anılan engelli dostu kentler bir yandan engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını kolaylaştırırken diğer taraftan engeli olmayan ya da engelli bir yakını bulunmadığı için farkındalığı düşük olan bireylerle bütünleşmesine yardımcı olacak bir yöntem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte engelli bireylerin istihdamının kolaylaştırılmasına yönelik kent tasarımcısı yerel yönetimlerin uyguladığı engelli dostu politikalar ise engelli bireylerin daha çok çalışma hayatına katılmalarını sağlamak fikri önemlidir.

Günümüz modern kentlerinde engelli istihdamında en önemli konu başlıklarından biri haline gelen erişilebilirlik, engelli dostu kent tasarımında öne çıkan bir çözüm yöntemi olmasıyla gerek BM’de gerekse AB’de aldıkları çeşitli kararlar ile engelli istihdamının önündeki engeller kaldırılmak istenmektedir. Bu noktadan hareketle yazdığımız makalede erişilebilirlik kavramı çerçevesinde engelsiz kent tasarımının engelli istihdamına olan katkıları tartışılacak ve engelli istihdamı için erişilebilir kent olmanın önemine vurgu yapılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde engelli istihdamı, erişilebilirlik ve erişilebilir kent kavramları ele alınarak kavramsal çerçeve çizilecek ve ardından gelen ikinci bölümde engelli istihdamında karşılaşılan sosyal ve işgücü piyasası problemlerine değinilecektir. Ardından, AB ve aktif istihdam politikalarında engelli istihdamına yönelik engelsiz şehir tasarımına yönelik düzenlemelerin ve politikaların bir arada ne şekilde yorumlandığına değinilerek, dördüncü bölümde ise Türkiye’de erişilebilir olan/olmayan kentlerde işgücü piyasasında engelli istihdamı İŞKUR verilerine dayanılarak tespit edilip avantajlar ve dezavantajlar konusunda birtakım çıkarımlar yapılacak ve bunlar sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Değişik ülkelerdeki akademisyenler, engellilik çalışmaları başlığı altında yeni bir akademik saha oluşturarak engelliler hakkında derinlemesine çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu akademisyenler ve bu alan, engelliliğin, insanda bulunan doğal, değişmez bir özellik olduğu bakış açısını doğru bulmayarak, engelliliğin sosyokültürel sosyopsikolojik, sosyoekonomik ve politik vb. alanlarda, disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Engellilerin direkt politika oluşturma süreçlerine katılımlarının sağlanmasının engellilere dair sorunların çözümü için gerekli olduğu savunulmaktadır. Engellilik çalışmalarının en önemli pozitif farklılığı, engelliliğe yönelik bireysel tıbbi modelin reddedilmesi ve sosyal model üzerinden engelliliğin ele alınmasıdır. Sosyal model üzerinden yürütülen engellilik araştırmaları, engellileri dışlayan sosyal yapıları araştırarak gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Sosyal model merkezli bakış açısına dayalı araştırmalar, engelliliğin sosyolojik, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel boyutlarına dikkatleri çekmeye çalışmaktadır (Çılgin ve Sandıkçioğlu, 2023).

Araştırmalar günümüzde engelli bireylerin işgücüne katılım oranlarının tüm dünya nüfusunun geneline oranla daha düşük seyrettiğini gösterdiği gibi işgücüne katılım gösterdikleri durumlarda bile engelli bireyler arasındaki işsizlik oranının nüfusun geneline göre daha yüksek olduğuna dair tespitler mevcuttur (Fremstad, 2009, Dupré ve Karjalainen, 2003, Yılmaz vd., 2013). Aynı zamanda araştırmalar, üretkenlik açısından benzer düzeyde olsalar dahi, engelli çalışanların diğer çalışanlardan daha düşük oranda maaş aldıklarını, akabinde engellilik temelinde ayrımcılık ile karşı karşıya kaldıklarını da ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan bir çalışma ise, engelli bireylerin çalışma hayatından dışlanmasının ülkelere maliyetinin, bu ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasıllarının yüzde 3 ila 7'si civarında olduğunu göstermiştir (Baldwin ve Johnson, 2000, Buckup, 2009, Yılmaz vd., 2013).

1. Engelli İstihdamı

Engellilik kavramı hayatın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayatın birçok evresinde birtakım sebeplerden dolayı geçici veya kalıcı bir şekilde vücudun hareket fonksiyonlarında yaşanan işlev kaybı ve dolayısıyla gündelik yaşamımı etkileyen birtakım zorluklar kişilerin gerek toplum ve sosyal hayatlarında gerekse bağımsız hayatlarında

karşılaştıkları tüm bu zorluklar engellilik olarak adlandırılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organisation, WHO) yaptığı tanımlamaya göre engellilik, normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kısıtlanması veya kaybedilmesi gibi dezavantajlı bir durumu anlatır. Engellilik kavramını görme, zihinsel, ortopedik, dil ve konuşma, işitme, süregen hastalıklar, ruhsal ve duygusal engelliler olmak üzere 7 grup altında incelemektedir (Uzun vd., 2018).

Dünya nüfusu içinde yaklaşık 1 milyar engelli birey yaşamakta ve dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Çalışma yaşındaki engelli bireylerin, işgücü piyasasına katılımları aşamasında ve istihdam esnasında birtakım engeller ile karşılaştıkları görülmektedir. Engellilerin işgücü piyasasına katılma noktasında yaşadıkları sorunlar, başta çalışma koşullarından dolayı fiziksel engeller olmak üzere, sırasıyla bilgilendirme engelleri, işveren tutumları ve diğer çalışanların önyargıları şeklindedir. Engelli bireyler, ekonomik faaliyetlerden dışlandıkları için, işsizlik ve yoksulluk sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bunun sonucunda engelli bireyler hem engelliliğin yarattığı sorunlar hem de ekonomik zorluklardan dolayı sosyoekonomik ve sosyopsikolojik olarak ayrımcılığa uğramakta; bu açıdan da biyo-psikolojik anlamda yıpranmaktadır (World Health Organization, 2022).

Özürülülerin istihdamına yönelik literatür incelendiğinde başlıca yedi yöntem bulunduğu görülmektedir. Bu yöntemler sırasıyla: Kota Sistemi, Korunmalı İşyerleri, Kişisel Çalışma Yöntemi, İşverenlerin Zorunluluk Olmadan Özürülü İstihdamı, Evde Çalışma, Kooperatif Çalışma Yöntemi, Sadece Özürülülerin Çalıştırıldığı Seçilmiş İşlerde İstihdam. Belirtilmiş olan bu özürülü istihdam yöntemleri içinde en yaygın olarak uygulananın kota yöntemi olduğu görülmektedir. Son yıllarda İngiltere, ABD gibi ülkelerde uygulamadan kaldırılmış olmasına rağmen özellikle Avrupa Birliği ülkeleri ve ülkemizde özürülü istihdamında kullanılan temel yöntemdir. Ancak teknolojinin ve çalışma sistemlerinin değişmesiyle diğer yöntemlerin sıklıkla uygulandığı görülmektedir.

İnsanlar kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları bireylerin geçimlerini sağlayabilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak ve gelir elde etmek zorundadır. Engelli bireylerin de geçimlerini sağlayabilmesi ve gereksinimlerini karşılayabilmesi için çalışma hayatına girmesi ekonomik açıdan bir zorunluluktur. Engellilerin istihdam dışında kalması, bir ülkenin en değerli üretim kaynağı olan insan gücünün kullanılmaması anlamına gelmektedir. Ancak üretimde yer almayan engelli bireyler oluşumuna

katkı sağlamadıkları milli gelirden bir şekilde pay almaktadırlar. Hâlbuki toplumun refah düzeyinin artırılması ve ekonomik gelişme ancak mevcut üretim kaynaklarının tümünün etkin bir şekilde üretime katılması ve yüksek bir istihdam düzeyinin sağlanması ile gerçekleşebilir (Şen, 2018).

Ayrıca engelli bireylerin istihdam dışında kalmaları durumunda kendilerine bakmak zorunda kalan aile bireylerinden en az birinin, çalışma gücüne sahip olmasına rağmen çalışma hayatı içerisinde yer alması engellenmektedir. Oysa engelli bireylerin istihdamının artırılması durumunda milli gelir düzeyi yükselecek ve milli gelirden alınan paylar da artacaktır. Diğer yandan engellilerin çalışma hayatı içerisinde yer almasıyla birlikte sosyal güvenlik sistemi kapsamında sosyal yardım ve hizmetlerden yararlandırılmaları gerekmeyecek ve böylelikle sosyal güvenlik harcamaları da düşecektir. Dolayısıyla sosyal güvenlik sistemini finanse eden vergi yükümlüleri ile aktif sigortalıların ekonomik yükleri azalacaktır (Altan, 2007).

Türkiye’de engelli bireylerin istihdamı ve işgücü piyasaları 4857 sayılı İş Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. İlk olarak İş Kanununun Madde 30 iş yerlerinde engelli çalıştırma yükümlülüğü kapsamında işyerlerinde uygulanacak olan kotayı belirlemektedir. Buna göre işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli çalıştırmakla yükümlüdürler. İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığı ile sağlarlar. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yönlentilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir. Diğer yandan 5378 sayılı Kanununun 14. maddesinde engelli bireylerin istihdamına yönelik önemli düzenlemeler getirmektedir. Buna göre; “Engellilerin iş gücü piyasası ve çalışma ortamında sürdürülebilir istihdamı için kendi işini kurmaya rehberlik ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere gerekli tedbirler alınır.

İşe başvuru, alım, önerilen çalışma süreleri ve şartları ile istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi, sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdama ilişkin hiçbir hususta engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.

Çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engellinden dolayı diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşılabileceği engel ve güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik

istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemelerin, bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işverenler tarafından yapılması zorunludur.

Engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdam edildiği korumalı işyerlerinin statüsü ve bu işyerleriyle ilgili usul ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenir.”

2. Erişilebilirlik

Birleşmiş Milletler, engellilerin refah ve gelişimi için 8 kritik sorun alanı belirlemiştir. Bunlar, eğitim, istihdam, gelir sağlama, sosyal güvence, aile yaşamı ve kişisel entegrasyon, kültür, eğlence-spor, din ve ulaşılabilirliktir. Erişilebilirlik ile ilgili literatürü girmiş bugünkü standartların temeli büyük ölçüde 1961 yılında belirlenmiştir. Bu yıl içerisinde “Bedensel Engelliler ve Çevreleri” adlı Stockholm konferansı bildirgesinin yayımlanması ve Timothy J. Nugent’in öncü nitelikteki çalışmaları sonucunda kabul edilen ilk erişilebilirlik standardının ABD’de kabulü, ilk basamağı oluşturmuştur (Goldsmith’ten akt. Şat ve Göver, 2017). O günden bugüne her ne kadar erişilebilirlik ile ilgili bazı temel standartlar belirlenmiş ve yasal mevzuatlara girmiş olsa bile erişilebilirlik koşulları incelendiğinde de jure (olması gereken) ve de facto (olan) arasında büyük farklar olduğu bir sır değildir (Bektaş ve Develi, 2020).

Erişilebilirlik, bir ürün, alet, hizmet veya çevrenin, çoğunluk tarafından kullanılabilirliğinin derecesidir. Erişilebilirlik kavramı çoğu zaman, gereksinimli bireylere ve bu bireylerin erişim hakkına odaklanmaktadır. Erişilebilirlik, kullanılabilirlik ile karıştırılmaması gereken bir kavramdır. Kullanılabilirlik, bir ürünün (alet, hizmet veya çevre gibi), belirli bir amaç doğrultusunda, belirli kullanıcılar tarafından, etkinlik ve memnuniyet ile kullanılmasıdır. Erişilebilirlikte ise, özürsüz olsun olmasın, ürüne (alet, hizmet veya çevre), tüm kullanıcıların ulaşımı hedeflenir (Ergenoğlu ve Yıldız, 2013).

Daha geniş bir tanımlamayla erişilebilirlik; toplumda bulunan tüm birey ve grupların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hak ve hizmetlerden eşit ve özgür şekilde faydalanmasını sağlamak ve bu yolla onları yaşamın tüm alanlarına dahil etmektir. Başlangıçta bu anlamda kullanılan kavram zaman içinde engelli bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan kamusal hizmetlere ulaşabilmeleri, bu hizmetlere katkıda bulunabilmeleri, ihtiyaçlarını zorlanmadan kendi başlarına halledabilmeleri anlamında daha fazla kullanılır olmuştur. Buna göre erişilebilirlik “engelli bireylerin fiziksel çevre başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ulaşabilme, bu çevrelerde verilen hizmetlerden yararlanma ve

katkıda bulunma olanaklarına sahip olmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda yapılan bir başka tanıma göre “erişilebilirlik, engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Bektaş ve Develi, 2020).

Buradan hareketle 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun da erişilebilirlik kavramını 3.Madde'nin (f) bendinde “Erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını ifade eder.” şeklinde tanımlamıştır. Takip eden (g) bendinde ise erişilebilirlikle ilgili standartların Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartlar olduğu yönünde hükme varmıştır. Aynı kanunun 7.Maddesinde ise erişilebilirlik kavramının kapsamı belirlenmiş ve bu maddenin ilk fıkrasına göre “Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır.” şeklinde düzenlemiştir. Yine erişilebilirliğin en önemli kademelerinden biri olan ulaşım konusunda “Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişilebilirliğine uygun olması zorunludur.” düzenlemesiyle şehir içinde dolaşımlarının daha kolay olabilmesine yönelik bağlayıcı bir hüküm getirmiştir. Ayrıca bilgi ve iletişim konusunda da erişilebilirliği “Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır.” şeklinde düzenlemiştir. Bu düzenleme engellilerin istihdamı, sosyal hayata katılımı ve yaşam kalitelerini artırma yönünden çok önemli bir noktada olduğu aşıkardır.

Bu yasadaki hareketle düzenlenen Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı 2010-2011'e (ÖİB, 2010) göre Ulaşılabilirlik; “Yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmek ve bunlardan yararlanabilmek”, TSE'ye göre (TSE TS 9111, 2011); “Herkesin, istediği her yere ve her hizmete ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir özrü olan kişilerle (özellikle tekerlekli sandalye kullananların ya da algı yetersizliği olanların) tüm bina ve yakın çevresi kullanıcılarının, normal kullanım şartları altında yardımsız ve rahatlıkla giriş-çıkışına, içeride dolaşmasına ve burada sunulan tüm hizmetlerden yararlanmasına imkân tanıyan her çeşit bina ulaşılabilir nitelikte olarak kabul edilir (TSE TS 9111, 2011).

Kentsel mekânda engellilerin erişilebilirlik sorununa getirilen çözüm önerilerinden birisi “engelsiz veya erişilebilir kent” yaklaşımıdır. Kentler günümüzün temel sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal mekânları olarak kabul edilmektedir. Engellilerin de bu mekânda rahatça hareket edebilmeleri ve ihtiyaç duydukları anda her türlü kaynağa, hizmete,

kamu ve özel ayrımı yapmadan fiziksel çevreye ulaşabilmeleri engelsiz kent fikrinin temelini oluşturmaktadır. Böylelikle engellilerin hayatın her alanına dâhil olabilmeleri ve bağımsız, kaliteli bir yaşama kavuşmaları amaçlanmaktadır (Erten ve Aktel, 2020).

3. Erişilebilir Şehir

Uluslararası alanda bir standart oluşturma gayesinin ürünü olan “BM Engelli Hakları Sözleşmesi”, engellilerin durumunu göz önünde bulundurarak öneriler sunmaktadır ve onaylayan devletlere sorumluluk yüklemektedir. Açıkça ifade edilmemiş olsa da BM'nin önerilerini yapacak, engellilere destek sunacak ve engelliler için gerekli tedbirleri alacak olan öncelikle devletler sonra da yerel yönetimlerdir. Devletin bütçe ayırması, modern yöntemleri kullanması, ilişkili örgütler ile iş birliği yapması, mevzuatı düzenlemesi, mevzuatta olanları uygulaması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin de engelli hizmet birimlerini kurması, sağlık hizmeti sunması ve engellilere yönelik sosyal yardım yapması önemli olsa da daha önemli olanı yaşam alanlarının kullanışlı hale getirilmesidir. Çünkü engellinin erişilebilirliğinde etkisi olan sokaklarda park edilen araçlar genel olarak engelli yolunu kapatmaktadır. Kaldırımların farklı amaçlar için kullanılması ile engellilere geçiş alanı kalmamaktadır ve bazı binaların fiziksel yapısı nedeniyle giriş ve çıkış kolay olmamaktadır. Sonuçta engelsiz yaşama ilişkili düzenlemelerin uygulanmaması ve sürdürülebilir olmaması nedeniyle sorunlar tamamen yok olmamaktadır. Var olan eksiklikler yüzünden engelsiz yaşama erişimle alakalı tartışmalar son bulmamaktadır (Samanlı, 2021).

Dolayısıyla erişilebilirlik kavramının toplum hayatında önem kazanması ile kentsel hizmetler kavramı, kentte yaşayan tüm bireylerin bu hizmetlere eşit ve adil biçimde erişebilmesi ile anlam kazanmaktadır. Modern kentlerde yaşanabilir mekânlar yaratma amacı önem kazanmış; kentsel tasarımda “dezentavantajlı grup” olarak ifade edilen özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı bireylerin bağımsız olarak hareket imkânlarını arttıran, engellerden ve hareketliliği kısıtlayan sorunlardan arındırılmış sosyal ve fiziksel ortamların oluşturulması gündeme gelmiştir (Uslu ve Shakouri, 2014: 12).

Engelsiz kent, herkes için erişilebilir kent olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentte yaşayan gençler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocukların yanı sıra kente ziyarete gelen herkesin yaşam kalitesini arttıracak ve hayatını kolaylaştıracak mekânların hizmetlerin sunulabilmesi anlamına gelmektedir. Kentlerin engelsiz ve erişilebilir kılınması fiziki planlamanın yanında, finansal, sosyal ve yönetsel iş birliklerini de gerekli kılmaktadır. Bu süreçte, toplumsal farkındalığın artırılmasının da önemine değinilmektedir. Kentsel erişilebilirliği sınırlayan unsurların başında uygun olmayan zemin

kaplamaları ve yüzeyler, güvenlik tedbiri olmadan yapılan alt yapı çalışmaları, uygun olmayan kaldırım ölçüleri ve rampalar, güvenliksiz kavşak noktaları ve yaya geçitleri, işaret ve uyarıcı levhaların ve aydınlatmanın eksikliği, kullanışsız kent mobilyaları ve sesli ve görsel uyarıcılardan yoksun ulaşım sistemi sayılmaktadır (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017; Kara, 2020).

Kentlerde erişilebilirliğin kolaylaştırılması başta ekonomik olmak üzere insani gelişmeyi, sosyalleşmeyi ve refahı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, kentsel erişilebilirliği yönetmek, mekânın kullanımını ve hareketliliği ilgili geleneksel kentsel ulaşım anlayışının ötesine geçmeyi gerektirmektedir (Rode ve da Cruz, 2018). Kentsel tasarımın başlıca hedefi, vatandaşların kullanımına sunulmuş iş yerleri, kamu kurumları, eğlence mekânları gibi yerlerin onlara en fazla yararı sağlayacak ve en kolay erişilebilecek şekilde düzenlenmesi olmalıdır. Erişilebilirliğin temel araçlarından olan hareketliliğin öncelikli amacının ise kaynak ve hizmetlere kolaylıkla ulaşabilme olması gerekmektedir (Erten ve Aktel, 2020).

Engelsiz veya erişilebilir kent, sadece engellilere özgü bir yapıyı ifade etmemektedir. Esasen tüm kent sakinlerini kapsayan bir planlama ve tasarım anlayışıdır. Bu nedenle erişilebilirliği bir kent hakkı olarak da kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ancak toplumun dezavantajlı bir grubu olarak engelliler söz konusu olduğunda onların birtakım hakları kullanabilmeleri için ayrıca desteklenmeleri gerektiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle engelsiz kent, engelliler için toplumun diğer bireylerine göre daha fazla anlam ifade etmektedir (Erten ve Aktel, 2020).

Erişilebilir kent tasarımı yönünden en yakın yönetim kademesi olan belediyeler niteliği gereği engelli sorunlarıyla da birincil derecede ilgilenebilecek temel kurumlardır. Nitekim hizmetlere erişim, mekânlara ulaşım gibi konularda sorun yaşayan engelli bireylere belediyelerce sunulan sosyal hizmetler erişilebilirlik açısından özel önem arz etmiştir. Bu bağlamda sunulan bu türdeki belediye hizmetleri göz önünde alındığında engellilerin kamusal alan ile toplumsal mekân ve hizmetlere erişebilmesinde belediyelerin yeri ve önemini daha da arttırmıştır (Kalaycı, 2020).

Engellilere yönelik olarak 2010 yılında ülke genelinde gerçekleştirilen bir araştırma engellilerin büyük çoğunlukla yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinden hoşnut olmadıklarını göstermektedir. Bu hoşnutsuzluk kentsel alanların ve yapıların engellilerin ulaşım ve dolaşımına uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmaya göre engellilerin %66,3'ü yaşadıkları yapının, %59,5'i alışveriş mekânlarının, %58,4'ü kamu binalarının ve %55,4'ü postane, banka gibi genel hizmet yapılarının engellilerin kullanımına uygun olmadığını düşünmektedir. Bu kapsamda uygulama ve denetimlerden sorumlu yerel yönetimlere de önemli görevler düşmektedir (Dikmen, 2011).

2017 yılında Eliöz, Demir ve Akbuğa'nın yapmış oldukları çalışmada illerin ne kadar engelli dostu olduklarına yönelik bir araştırma yapmışlar ve sağlık, ekonomi, eğitim ve yaşam kalitesi kategorilerinden elde edilen sonuçların bir araya getirilmesi sonucu oluşan "Engelli Dostu İller Sıralaması"na göre Türkiye'de engelli bireylerin ve ailelerinin toplamda en avantajlı durumda buldukları ilin Isparta olduğu sonucuna varmışlardır. Isparta'yı sırası ile Ankara, Bolu, İstanbul ve Yalova takip etmektedir. İlk on ilin ağırlığı Marmara Bölgesinde olduğu, tersine son 10 ile bakıldığında ise tüm illerin Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki illerden oluştuğu görülmektedir. Muş, Şırnak, Ağrı, Şanlıurfa ve Mardin en dezavantajlı illerdir (Akbuğa vd., 2019).

Tablo 1'de bahsi geçen çalışmada yer alan "Engelli Dostu İller Sıralaması" yer almaktadır. Tablonun sola tarafındaki ilk on il yer almakta ve her ilin engelli nüfus yoğunluğu açısından sıralaması gösterilmektedir. Tablonun sağ tarafında da "Engelli Dostu İller Sıralaması"nda yer alan son on il yine engelli nüfus yoğunluğuna göre Türkiye sıralaması içindeki yeri gösterilmiştir.

Tablo 1: Engelli Dostu İller Sıralaması (Akbuğa vd., 2019).

İlk On		Son On			
1	Isparta	2,21%	81	Muş	2,00%
2	Ankara	1,85%	80	Şırnak	1,49%
3	Bolu	2,32%	79	Ağrı	1,18%
4	İstanbul	1,31%	78	Şanlıurfa	2,50%
5	Yalova	1,65%	77	Mardin	2,24%
6	Eskişehir	2,15%	76	Bitlis	2,88%
7	İzmir	2,49%	75	Batman	2,91%
8	Kocaeli	1,90%	74	Van	1,83%
9	Bilecik	1,98%	73	Adıyaman	3,47%
10	Çanakkale	1,51%	72	Hakkâri	1,30%

Yukarıdaki tablonun ortaya çıkmasındaki en önemli etken iller bazında ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile yerel yönetimlerin engelsiz şehirler kapsamında uygulamış oldukları sosyal ve yapısal politikalarından kaynaklandığı söylenebilir. Dikkat edilirse İlk on içinde yer alan Ankara, İstanbul, Yalova, Eskişehir, İzmir ve Kocaeli sanayinin ve iş imkanlarının en yoğun olduğu bölgeler olduğu gibi, AB, UNDP gibi proje finansmanlarının en çok değerlendirildiği ve yerel yönetimlerin bu projelerden en çok finans kaynağı sağladığı iller olarak da göze çarpmaktadır. Ancak tablonun sağ tarafında bulunan iller ise tersine iş imkanlarının ve sanayinin daha az gelişmiş olduğu iller olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla da erişilebilirlik açısından en zorlu kentler dinamiğini oluşturmaktadırlar.

Engelli İstihdamında Karşılaşılan Sosyal ve İşgücü Piyasası Problemleri

Engellilerin karşılaştıkları sorunlar birbiri ile sıkı sıkıya bağlı ve ilişkilidir. Örneğin istihdama dâhil olamayan bir engelli, gerekli maddi olanağı sağlayamadığı için sağlık, eğitim, barınma, yeterli gıda gibi temel ihtiyaçlara da ulaşmamakta ve kötü yaşam koşullarına mahkûm olmaktadır. Bir sorun diğerini tetiklemekte ve nihayetinde bu bir döngü haline almaktadır. Dünya engelli nüfusunun yarıdan fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dolayısıyla kentlerde kaynaklara, hizmetlere ve yapılı çevreye erişememe, bu döngüyü sürekli hale getirmektedir (DIAUD, 2019).

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi'nin 2013 yılında yayınladığı rapora göre, özel gereksinimli bireylerin çalışma hayatına uyum sorunu, yetersizlik durumlarına uygun iş analizlerinin yapılmasında yaşanan aksaklıklar, genel olarak vasıfsız işlerde çalıştırılması, vasıflı işlerde çalışma imkânlarının kısıtlı olması, korumalı işyeri yasaasının çıkarılmamış olması, özel gereksinimli birey çalıştırmada kota oranının düşük olması, çalışma ortamlarının engellilere uygun halde olmaması, özel gereksinimli memurların adaylık eğitimi ve sınavlarında sorunlar yaşaması Avrupa'da özel gereksinimli bireylerin istihdamı konusunda yaşanan sorunlar olarak belirtilmiştir (Çınk, 2018).

Yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde, engellilerin işgücü piyasasına katılımı önündeki başlıca engeller olarak şu şekilde sıralanabilir; yetkinlik sorunları, ulaşım sorunları, erişim sorunları (eğitim, fiziki unsurlar, finans vb.), engellilikle ilgili yanlış kanaatler, önyargılar, ayrımcılık, mevzuat-denetim kaynaklı sorunlar vb (Ünsür, 2020). Türkiye'de engelli çalışma yükümlülüğü kapsamına büyük işletmelerin girmesi, engelli istihdamına yönelik kota oranının nispeten düşük tutulması ve cezaî müeyyidenin de yüksek olması, denetimlerin ve kayıtlı ekonominin giderek artması işletmeleri, kotalı engelli istihdamını bütünüyle ya da kısmen uygulamaya sevk etmiştir. Türkiye'de engelli bireylerin eğitim ve vasıf düzeylerinin düşük olması, işyeri ve çevresel erişilebilirlik kriterlerinin sağlanamaması, işverenlerin ve engelsiz çalışanların taşıdığı önyargılar gibi pek çok sorun engellilerin istihdamının arttırılamamasına neden olmaktadır (Çavuş ve Tekin, 2015).

Engelli bireyler iş yaşamına atılmak istese de bir iş bulmak ve bu işte kalıcı olmak, devamında bir kariyer gelişimi göstermek açısından birçok bariyerle karşı karşıyadır (Shaw vd., 2022). Engelli bireylerin istihdam konusunda karşılaştığı en büyük bariyerlerden biri onlara karşı gösterilen olumsuz tutumlar ve bunun bir sonucu olarak da sıklıkla ayrımcılıkla karşılaşmalarıdır (Murfitt vd., 2018). Örneğin, Büyük Britanya hükümeti tarafından ortaya konulan ulusal

planların engelli istihdamı konusundaki hedeflerine ulaşmadığı ve öğrenme güçlüğü olan bireyler ile otizmlili bireylerin çeşitli sebeplerle istihdam edilemediği görülmüştür (Giri vd., 2022). Özbekistan da aynı şekilde engellilerin haklarını korumaya yönelik alınan tedbirlere rağmen engelli istihdamında başarı elde edilememiştir (Yusupov ve Abdukhalilov, 2022). Remnant ve diğerleri (2022) engelli bireylerin özellikle kira ödeme ve bankadan kredi çekme gibi konularda daha fazla ayrımcılığa uğradıklarını çünkü gerekli parayı kazanamayacakları gibi önyargılarda bulunan toplumdaki diğer bireyler tarafından ekonomik bir damgalamaya maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Sonuç olarak yasal düzenlemelerin yanı sıra toplumda farkındalık oluşturmak da engelli istihdamı açısından büyük bir öneme sahiptir. Benzer bir şekilde İsveç'te zihinsel engelli bireylerin istihdamının çok düşük olduğunu vurgulayan Helena ve diğerleri (2022) engelli istihdamında yaşanan güçlüklerin daha iyi anlaşılabilmesi için odağın birey yerine çevre ve topluma kayması gerektiğini belirtmektedir (Korkmaz, 2023).

Tam bu noktada çevre odağında kentlerin, yaşanılan mekânların, toplu taşıma araçlarının ve işyerlerinin engelli bireyler için fiziksel olarak erişilebilir olmaması, engelli bireylerin istihdamının önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Özürlülerin Sorunları ve Beklentileri Araştırması, engelli bireylerin %70'e yakınının toplu taşımayı kendi başına kullanamadıklarını ve toplu taşımayı kendi başına kullanamayanların %12,9'unun toplu taşıma araçlarının erişilebilir olmaması dolayısıyla bu ulaşım yöntemini kullanamadıklarını göstermektedir (TÜİK, 2011). İşyerinin erişilebilirliği konusunda ise, belirli engel grupları için erişilebilir olmayan işyerlerinin, engelli çalışma yükümlülüklerini diğer engel gruplarından bireyleri çalıştırarak yerine getirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, engelli istihdamının arttırılması amacıyla erişilebilirlik sorunlarının ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır (Yılmaz vd., 2013).

Bu kapsamda Türkiye'de belediyeler 20. yüzyılın sonlarına doğru yapmakla yükümlü oldukları imar ve altyapı gibi görevlerin yanı sıra sosyal belediyecilik anlayışı ile dezavantajlı kesimleri gözeterek engelli istihdamı gibi konulara eğilmeye başlamışlarsa da (Tinar, 2020) yerel yönetimlerin sahip olduğu geniş olanaklara rağmen engellilik alanında yaptıkları uygulamalarda eksik kaldıkları görülmektedir (Arap vd., 2021). Benzer bir şekilde ulusal televizyon kanalları incelendiğinde engelli bireylere ilişkin yapılan içeriklerin çoğunlukla engellilerin istihdamı konusunda toplandığı belirlenmiş fakat yine de bu oranın engelli istihdamına ilişkin farkındalık oluşturarak ayrımcılığın azaltılması açısından oldukça yetersiz bulunduğu saptanmıştır (Sönmez vd., 2013). Ülkemizde bulunan yerel yönetimler ve

televizyon kanalları geniş kitlelere kısa zamanda ulaşabilecek olanaklara sahiptir fakat buna rağmen engelli istihdamı gibi önemli sorun alanlarına değinme açısından eksik kalmaktadırlar. Engelli istihdamı aynı zamanda toplumsal bir olgu olması dolayısıyla farklı kaynaklar tarafından desteklenmesi gerekebilir. Yerel yönetimler ve televizyon kanalları bu noktada önemli olabilir fakat etkilerine ilişkin endişeler mevcuttur. TÜİK tarafından açıklanan veriler bu endişelerin asılsız olmadığını göstermektedir çünkü son yıllarda engelli istihdamında düşüş olduğu ortaya konmuştur (Namal, 2019; Korkmaz, 2023).

Engelliler işgücü piyasasına girişte, iş bulmakta, buldukları iş türünde ve aldıkları ücret seviyesi konularında engelli olmayanlara göre kısmen daha dezavantajlı konumda olmakla birlikte daha iyi eğitim düzeylerine sahip olmaları durumunda istihdam olasılıkları diğer işgücü grupları gibi artmaktadır. Ancak engelliler için eğitim almak engelliliğin hangi çeşidi olursa olsun (fiziksel ya da mental) oldukça zordur. Ayrıca nüfusun geri kalanına göre daha düşük eğitim ve gelir seviyesine sahip olma olasılığına sahip olan engelliler için bu durum yoksulluk ve engellilik arasında kısır bir döngünün oluşmasına sebep olmakta ve yoksulluk engellik riskini ve engellilikte yoksulluk riskini perçinlemektedir (Durmaz, 2017).

Kara'nın 2021 yılında Çanakkale özelinde yapmış olduğu sonuçlar da mekânsal erişilebilirliğe ilişkin sorunların, işverenlerin engellilere iş vermeye yönelik tutumlarını nasıl etkilediği konusunda işverenleri en çok endişelendiren hususun bina ve işyerlerinin engellileri gözeterek tasarlanmaması, cadde ve engelliler için bilgilendirmelerin ve işaretlemelerin yetersizliği, rampalar, hissedilebilir yüzeyler, merdivenler, toplu taşıma ve engelli park yerlerinin uluslararası standartlara göre tasarlanmamış olması gibi nedenlerle işe aldıkları engellilerin işyerine gelip gelemeyecekleri konusundaki düşünceleri olmuştur.

Kent planları ile yapılan mekânsal düzenlemelerde genel olarak "engelliler" için yeterli hassasiyetin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Engelliler, "erişilebilirlik" kapsamında fiziksel çevrenin ve çeşitli işlevlere sahip yapılara ait mimari çözümlerin yetersiz olması, toplu ulaşım sistemlerinin uygun olmayışı ile eğitim, istihdam, sosyal hayata katılım, iletişim ve bilgilendirme, sosyal destek ve sağlık hizmetlerinden faydalanamama gibi sorunlar ile karşılaşmaktadır. Türkiye genelinde yapılan bir araştırma sonucuna göre engellilerin çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorunun iş ortamının ya da işe ulaşımın fiziki olarak uygun şartlara sahip olmaması olduğu anlaşılmaktadır. Kentsel mekânlarda engellilerin rahat dolaşımının sağlanması, yaşanabilirlik standartlarının yükseltilmesi, bu mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı olarak düzenlenmesi

ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle fiziksel çevre ve ulaşım sistemleri; planlama ve tasarım aşamasından itibaren, engellilerin kullanım ve erişilebilirlik gereksinimlerini karşılayabilecek evrensel tasarım yaklaşımına uygun biçimde düzenlenmelidir (Tiyek vd., 2016).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapmış olduğu "İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi" adlı çalışmada özel sektör işverenlerinin özürlü istihdamına bakışı, beklentileri ve işgücü piyasasının analizlerinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada yasal zorunluluk olan kota sisteminin işverenler tarafından benimsendiği, maddi cezalar dışında cezai yaptırımların çözümlendirilebileceği, yeni teşviklerin (vergi indirim gibi) özendiriciliğine inanıldığı gibi sonuçlar tespit edilmiştir. Ayrıca engellilere yönelik mevzuat, rehabilitasyon, işe yerleştirme vb. konularda rehberlik ve destek isteklerinin devlet tarafından karşılanmasının beklendiği görülmüştür. İşverenlerin işyerinde engelliye yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu, işletme ölçeğinin büyüklüğü ile bu oran arasında bir doğru orantı olduğu yani kurumsallaşmanın engelliye bakış açısında olumlu bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Durmaz, 2017).

AB ve Aktif İstihdam Politikalarında Engelli İstihdamına Yönelik Engelsiz Şehir Tasarımı

Aktif istihdam politikaları uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerin politik, kurumsal yapılarının farklı olması ve emek piyasalarındaki farklılıklar genel kabul gören bir sınıflandırmaya engel olmaktadır. Avrupa Birliği (AB) AİP'leri işsizlere ve diğer risk gruplarına yönelik uygulanan politikalar şeklinde kategorize ederken OECD, AİP uygulamalarını kamu istihdam hizmetleri, istihdam teşvik politikaları, mesleki eğitim politikaları, gençlere yönelik tedbirler, engellilere yönelik programlar şeklinde sınıflandırmaktadırlar (Bayraktar, 2019).

Aktif istihdam politikaları kapsamında kullanılan iki temel araç bulunmaktadır. İlki, işsizlerin tümünü hedef alan genel nitelikli programlar, ikincisi ise gençler, kadınlar, yaşlılar, engelliler, uzun dönem işsizler ve göçmenler vb. dezavantajlı kesimlere yönelik özel nitelikteki programlardır. Bu programlar daha spesifik incelendiğinde, esnek ve a tipik çalışma düzeninin yaygınlaşması, kişinin vasıf ve mesleki becerilerini artırıcı eğitim programları, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri, işe yerleştirme ve danışmanlık hizmetleri, okuldan iş hayatına katılma dönemlerinde sorunlar yaşayan genç işsizlere iş tecrübesi edindirmeye yönelik programlar, istihdam programları, ücret ve istihdam

teşvikleri ile girişimciliğin desteklenmesi vb. araçlarla uygulanmaktadır (Kasapoğlu ve Murat, 2018).

Aktif istihdam politikaları beceri geliştirme, yeniden istihdam ve diğer politikaları teşvik etmektedir. En önemlisi sürekli büyüyen işgücü için insan onuruna yakışır iş oluşturulması gerekmektedir. Bugün başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok OECD ülkesinde, aktif işgücü piyasası politikaları güncelliğini ve önemini korumaktadır (Çolak ve Koç, 2023). Bu bağlamda Avrupa ülkeleri aktif istihdam politikalarını özel gereksinimli bireyleri, toplumda pasif konumda, yardıma ihtiyaç duyan, sürekli tüketici konumda görmenin aksine, toplumun üretim hareketliliğine katkı sağlayan, diğer bireylerle eşit konuma sahip bireyler olarak kabul etmektedir. Bu kapsamda ekonomik ve toplumsal çalışmalar kapsamındaki çalışmaların tümünü bu bireylerin varlığını da göz önünde bulundurarak yapılandırmaktadır (Sakarya Çınkı, 2018).

“Avrupa Birliği Engelli Eylem Planının” odaklandığı ilk bölüm, özel gereksinimli bireylerin iş gücü piyasasına ve iş edinme ile ilgili olan eğitim, bilgi teknolojileri, binalar gibi olanaklara ulaşım ulaşamadıkları olmuştur. Bunun sonucu olarak birtakım süreçlerden geçilerek Avrupa genelinde önlemler alınmıştır. Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamında istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum, uyarılma ve fırsat eşitliği olmak üzere dört boyut ele alınmakta ve bu çerçevede özel gereksinimli bireylerin işgücü piyasasına dâhil olmaları yönünde gerekli teşvik edici tedbirlerin alınması gerektiği yer almaktadır. Avrupa Komisyonu 12 Mayıs 2000 tarihinde “Engelli Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa’ya Doğru” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğ ile meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde bir sinerji yaratılmaya çalışılmıştır.

Engelli grupların maruz kaldığı sosyal dışlanmayı ve erişilebilirlik problemini ortadan kaldıracak olan politikalar bir zorunluluk olarak görülmektedir. Çünkü engelli bireyler toplumun diğer üyelerine göre ötekileştirilmeye ve muhtaçlık durumuna düşmeye karşı daha savunmasız halde-dir. Engelli bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik hayata dahil olabilmesinde ise en büyük görev yerel ve ulusal idarelere düşmektedir. Kamu idarecileri tarafından uygulamaya konulan hizmet ve politikalar, engelli bireylerin fayda görebileceği şekilde erişilebilirliğe uygun yapılma mecburiyetindedir. Yapılan yasal düzenlemeler ve uygulamaya konulan projeler aracılığıyla, toplumda farkındalık oluşturmak ve politikalara olan erişilebilirlik probleminin ortadan kaldırılarak engelli bireylerin de ekonomik ve sosyal hayata katılımının sağlanması elzem bir sorun alanıdır (Bektaş ve Develi, 2020).

Erişilebilir Olan/Olmayan Kentlerde İşgücü Piyasasında Engelli İstihdamı

Türkiye’de özel sektör engelli istihdamı ile ilgili olarak Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) görevlendirilmiştir. İŞKUR 2002-2018 yılları arasında 382.000 engellinin istihdamına aracılık etmiştir. Engel durumuna göre; tüm vücut fonksiyon kayıplarının en az %40’ından yoksun olduklarını, yetkili sağlık kuruluşlarından alacakları engelli sağlık kurulu raporu ile belgeleyen engelliler İŞKUR İl Müdürlüklerine/ Hizmet Merkezlerine başvurarak ‘engelli’ statüsünde kayıt yaptırabilmektedirler. Engellilik durumunun belirlenmesinde, meslekte çalışma güç kaybı oranı vb. oranlar dikkate alınmamakta olup tüm vücut fonksiyon kaybı oranına bakılmaktadır. Engelli sağlık raporunda çalışamaz ifadesi yer alıyorsa kişinin kaydı yapılmamaktadır. Türkiye’de engelli istihdamı gerek kamu gerekse özel sektör olsun daha önce de belirtilen yasalar gereği kota sistemi kapsamında yürütülmektedir. Son yıllarda engelli istihdamına yönelik teşviklerin arttığı görülmektedir.

Erişilebilirliğin sınırlandırılması, sağlık hizmeti ve rekreasyon alanlarına erişimin sağlanamaması ve istihdam için daha az fırsat gibi sayısız eşitsizliğe neden olurken, potansiyel olarak sosyal dışlanmaya da yol açabilmektedir. Bu nedenle, güvenli ve erişilebilir yaya yolları ile aktif ulaşım fırsatlarını artırarak, genel hareketliliği ve katılımı geliştirerek eşitliği etkileyebilirler (Erdoğan ve Yılmaz, 2022).

Aşağıda yer alan Tablo 2’ye göre engelli dostu iller sıralamasında birinci il olan Isparta, İŞKUR’un engelli kontenjanlarına dair Temmuz 2023 verilerine göre kamuda ve özel sektörde yer alan bilgileri yorumlandığında; engelli çalıştırmakla yükümlü 50’den fazla işçi çalıştıran iş yeri sayısı kamuda 12, özel sektörde 72 işyeri olduğu tespit edilmiştir. Burada çalıştırılması gereken minimum engelli çalışma kotalarının da kamuda 149, özel sektörde 333 kişi olduğu tespit edilmiştir. Ancak özel sektörde fiilen 335 kişi istihdam edilmiştir. Ancak İŞKUR’a yapılan işveren başvurularına göre halen kamuda 15, özel sektörde 29 açık pozisyon görülmektedir. Ancak çalışma zorunluluğu bulunmadığı halde 50 kişiden düşük iş yerlerinde kamunun 15, özel sektördeki işyerlerinin 26 engelli çalışanı istihdam ettikleri görülmektedir. Toplam çalıştırılan engelli sayısına bakıldığında kamuda 175 kişiye karşılık özel sektörde 374 kişi istihdam edilmiştir.

Tablo II: Engelli Dostu Şehirlerde 2023 Temmuz Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanları (İlk On) (İŞKUR).

İLLER	ENGELLİ ÇALIŞTIRMAKLA YÜKÜMLÜ 50+ İŞYERİ SAYISI		ÇALIŞTIRMAK İLE YÜKÜMLÜ OLDUĞU ENGELLİ SAYISI		ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50+İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ AÇIK KONTENJAN SAYISI		ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50- İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ KONTENJAN FAZLASI SAYISI		TOPLAM ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI	
	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL
ISPARTA	12	72	149	333	149	335	15	29	26	39	15	31	175	374
ANKARA	101	1.195	2.140	7.568	2.274	6.615	296	1.603	53	474	430	650	2.327	7.089
BOLU	13	86	108	606	104	620	18	58	0	35	14	72	104	655
İSTANBUL	101	5.393	2.645	35.829	2.546	29.094	572	8.135	72	1.223	473	1.400	2.618	30.317
YALOVA	7	172	45	673	51	420	2	263	5	48	8	10	56	468
ESKİŞEHİR	31	294	612	2.043	746	2.150	2	71	15	101	136	178	761	2.251
İZMİR	40	908	904	6.605	930	5.987	93	1.159	40	265	119	541	970	6.252
KOCAELİ	29	937	468	6.105	581	5.983	30	624	24	248	143	502	605	6.231
BİLECİK	4	93	20	703	20	643	2	103	7	37	2	43	27	680
ÇANAKKALE	28	108	271	715	272	733	31	34	10	33	32	52	282	766

Bu değerlendirme “Engelli Dostu İller Sıralaması”nda 8. olan Kocaeli için yapıldığında engelli istihdamı açısından çok daha pozitif bir durum ortaya çıkmaktadır. Engelli istihdamı zorunlu olan 50 kişinin üzerinde çalışan olan iş yerlerinden kamuda 29 işyeri, özel sektörde 937 işyeri tespit edilirken normal şartlarda en düşük kontenjanda istihdam edilmesi gereken kişi sayısı kamuda 468 kişi, özel sektörde ise 6105 kişi olarak tespit edilmiştir. Ancak fiilen kamuda 581 kişi istihdam edilirken bu sayı özel sektörde kontenjanın altında 5983 kişi olarak tespit edilmiştir. Özel sektörde

halen engelli kontenjanına başvuran işyerleri açısından 624 kişilik bir engelli kontenjanı açığı görülmektedir. 50 kişinin altında işçi çalıştıran işyerlerinde ise kamuda 24 kişi istihdam edilirken, özel sektörde 248 kişi istihdam edilmiştir. Bu veriler ışığında Kocaeli genelinde kamuda toplam 605 engelli birey istihdam edilirken, özel sektörde 6231 kişi istihdam edilmiştir. Her ne kadar Engelli Dostu İller sıralamasında 8. il olarak değerlendirilse de İstanbul, Bursa, Ankara ve İzmir’den sonra en çok engelli birey istihdam edilen 5. il olma özelliği de taşımaktadır.

Tablo III: Engelli Dostu Şehirlerde 2023 Temmuz Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanları (Son On) (İŞKUR).

İLLER	ENGELLİ ÇALIŞTIRMAKLA YÜKÜMLÜ 50+ İŞYERİ SAYISI		ÇALIŞTIRMAK İLE YÜKÜMLÜ OLDUĞU ENGELLİ SAYISI		ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50+İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ AÇIK KONTENJAN SAYISI		ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50- İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ KONTENJAN FAZLASI SAYISI		TOPLAM ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI	
	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL
MUŞ	6	9	20	24	32	21	2	8	3	17	14	5	35	38
ŞIRNAK	8	29	73	110	66	103	16	20	0	26	9	13	66	129
AĞRI	8	14	56	62	48	67	13	3	2	10	5	8	50	77
ŞANLIURFA	19	109	229	1.025	234	623	37	460	15	46	42	58	249	669
MARDİN	11	84	111	336	119	333	11	30	0	29	19	27	119	362
BİTLİS	10	36	91	162	106	166	4	23	17	6	19	27	123	172
BATMAN	4	181	97	704	104	666	7	113	4	29	14	75	108	695
VAN	16	58	323	393	282	406	79	58	18	30	38	71	300	436
ADİYAMAN	7	47	103	265	100	194	14	90	7	8	11	19	107	202
HAKKARİ	8	9	31	19	32	19	4	3	8	5	5	3	40	24

Tablo 3'te ise "Engelli Dostu İller Sıralaması"nda yer alan son 10 ilin İŞKUR verilerine dayanılarak elde edilen il bazlı engelli kontenjanları ve buna göre istihdam edilen engelli sayıları görülmektedir. Tabloya göre Muş engelli bireylerin istihdamı konusunda en dezavantajlı il olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek engelli çalıştırmakla yükümlü işyerlerinin ve dolayısıyla kontenjanlarının azlığı gerekse de teşvik amaçlı istihdam edilebilme olanaklarının kısıtlılığı toplam engelli çalışan sayısına da yansımaktadır. "Engelli Dostu İller Sıralaması"nda son sırada olan Muş; İŞKUR verilerine göre toplam engelli çalışan sayısı bakımından da 77. sıradadır. En düşük kontenjan sayıları kamuda 20, özel sektörde 24 olarak kayda geçilirken, kamuda 35 engelli birey istihdam edilmiş ve özel sektörde de 38 engelli bireyin istihdamı gerçekleştirilmiştir.

Bu tablolarda dikkati çeken husus Kamunun engelli istihdamındaki durumudur. Dünya'da birçok ülkede genellikle kamu en büyük işveren konumundadır. Ancak engelli istihdamı söz konusu olduğunda durum değişmektedir.

Örneğin; Norveç'te istihdam destek programı içinde korumalı işler, kamudan ziyade özel sektörde daha fazladır. Aynı şekilde İsveç'te işe yerleştirilen engellilerin sadece %5'i kamu sektöründedir. Engelli istihdamı konusundaki duyarlılık artmasına karşın, kamu sektörü ne engelli istihdamının sağlayıcısı ne de istihdam destek araştırmalarının inceleme konusu olarak ön plana çıkmıştır. Kamu sektörünün statik ve aşırı kuralcı yapısı gereği engelli istihdamında önemli güçlükler yaşanmaktadır. Rhodes ve Drum tarafından ABD'deki engellilerin kamu sektöründeki istihdamını konu alan bir çalışmada, engellilerin işe girmelerinde en sık karşılaştıkları bariyerler; kamu personeli sınavına giriş gerekleri, esnek olmayan iş sınıflandırma işlemleri, katı maaş çizelgeleri ve zamanı geçmiş engelli ödeneği düzenlemeleridir. Araştırmacılara göre söz konusu bariyerler engeli bulunan kişileri açık işlere erişim bakımından adeta cezalandırmaktadır (ASPB, 2015). Buradan hareketle aşağıdaki Tablo.4 İŞKUR verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

Tablo IV: Seçili İllerde Kamuda Çalışan Engelli Oranları (TUİK, Temmuz 2023).

İLLER	ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI		TOPLAM ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI	KAMUDA ÇALIŞAN ENGELLİ ORANI	İLLER	ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI		TOPLAM ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI	KAMUDA ÇALIŞAN ENGELLİ ORANI
	KAMU	ÖZEL				KAMU	ÖZEL		
ISPARTA	175	374	549	0,32	MUŞ	35	38	73	0,48
ANKARA	2.327	7.089	9416	0,25	ŞIRNAK	66	129	195	0,34
BOLU	104	655	759	0,14	AĞRI	50	77	127	0,39
İSTANBUL	2.618	30.317	32935	0,08	ŞANLIURFA	249	669	918	0,27
YALOVA	56	468	524	0,11	MARDİN	119	362	481	0,25
ESKİŞEHİR	761	2.251	3012	0,25	BİTLİS	123	172	295	0,42
İZMİR	970	6.252	7222	0,13	BATMAN	108	695	803	0,13
KOCAELİ	605	6.231	6836	0,09	VAN	300	436	736	0,41
BİLECİK	27	680	707	0,04	ADİYAMAN	107	202	309	0,35
ÇANAKKALE	282	766	1048	0,27	HAKKARİ	40	24	64	0,63

Yukarıdaki tabloda engelli istihdam edilen toplam çalışan sayısı içerisinde kamunun ağırlığı gösterilmektedir. Tablonun sağ tarafında yer alan engelli dostu ilk on şehrin kamu ağırlığı ortalaması %17 iken, son on şehrin ortalaması ise %37 olmuştur. Buradan çıkartılacak en önemli sonuç diğer ülkelerin aksine Türkiye'de kamunun engelli istihdamına yönelik desteği gelişmiş ülkelere göre oldukça fazladır. Türkiye'de engelli istihdamında kamunun payı %15 olarak hesaplanmaktadır. Ancak bu destek dezavantajlı illerde daha da belirgin hale gelmektedir. Tablonun sağ tarafında yer alan engelli dostu iller içerisinde yer alan aynı

zamanda da en çok engelli birey istihdam edilen ilk onda yer alan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Eskişehir'in ortak özellikleri, bir yandan iş olanaklarının en yoğun bir şekilde toplandığı iller olmasının yanında yerel yönetimlerinin engelli dostu bir kent tasarlama konusunda da oldukça aktif politikalar izleyen şehirler olmalarıdır. Bu kentler sadece iş olanağına erişebilir olmalarının yanı sıra engelsiz kent tasarımı bakımından gerek ulaşım gerek yaya yolları ve kent mobilyalarının tasarımının yanında sağlık kuruluşlarına ulaşım ya da sosyal hizmetleri sağlama gibi konularda da etkin rol oynamaktadırlar.

Bu belediyeler toplumunda özürülülerin sosyal, ekonomik, bedensel ve psikolojik sorunlarının tespiti, bakımı ve rehabilitasyonu ile işe yerleştirme, toplumsal yaşama katılım ve örgütlenmelerine yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Engellilere yönelik özel fiziki düzenlemelerin, yerleşim alanlarının kullanımında kolaylık sağlayıcı bir plan ve programa uygun gerçekleştirilmesi, bu kesimin toplumsal yaşama katılımını sağlamada çok önemli bir boyut olmasından hareketle sosyal konutlar ve konutların asansör, merdiven

ve iç tasarımlarının dahi engellilere göre düzenlenmesini sağlayıcı önlemler almakta ve denetimler yapmaktadırlar. Hatta şehir mobilyalarının, kamuya açık alanların ve parkların engellilerin erişilebilirliğine açık olmasını sağlamak en önemli amaçlarından biridir. Özürülülerin çalışabileceği ortamlar, alanlar, mesleki eğitimlerini sağlayıcı programlar düzenleyerek ve istihdam edilmelerini sağlamaktadırlar. Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin “Gülen Yüzler” projesi buna önemli bir örnek teşkil etmektedir (Genç, 2009).

Sonuç

Engelli bireylerin istihdamına ilişkin olarak dünyanın bazı ülkelerinde Türkiye’ye kıyasla daha erken yıllarda uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Fakat engelli bireylerin hem iş gücüne katılma hem de bulunduğu çalışma yaşamını sürdürme noktasında dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de bazı sorunlar yaşadığı yapılan çalışmalar ile tespit edilmiştir. Özellikle yayınlanan verilere bakıldığında engelli bireylerin engeli bulunmayan bireylere kıyasla çok daha düşük oranda iş gücüne katıldığı görülebilir. Bu durumun önlenmesi adına ülkemizde kota uygulaması ve korumalı işyeri gibi farklı modeller uygulanmaktadır (Korkmaz, 2023).

İşgücü piyasasındaki önlemlerin ve istihdama yönelik uygulanan modellerin yanında ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik de engelli istihdamına yönelik önemli bir kentsel strateji olarak ön plana çıkmaktadır. İşyerlerinin ulaşılabilir olması ya da engelli bir birey açısından bir işyerine erişilebilir olmak çalışma hayatına katılmada kolaylaştırıcı etkisi olduğu açıktır.

İşgücü piyasasında engelli istihdamını kontrol ve takip işini üstlenen İŞKUR’un sağlamış olduğu istatistikler çok önemlidir. Bu veriler düzenli olarak 2010 yılından beri aylık olarak takip edilmekte kamuoyuna duyurulmaktadır. Bu veriler engelli istihdamı ile ilgili politikaların oluşumunda ve yeniden tasarlanmasında önemli bir veri seti olarak görülebilir. Ancak TÜİK kanalıyla engelli dostu şehirlerin sürekli ve daha komplike veri setleri ile derecelendirilmesine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Buradaki açık Akbuğa, Demir ve Eliöz’ün 2017’de yapmış oldukları “Engelli Dostu İller Sıralaması Çalışması” ile sınırlı kalmakta ve bu alandaki tek başvuru kaynağı olmaktadır. Oysa 2017’den bu yana geçen yıllar içerisinde yerel yönetimlerin engelsiz şehirler tasarlama konusundaki değişimlerini izleyecek ya da gözlemleyecek bir endeks ya da veri seti maalesef

oluşturulmamış olması kentlerin kendilerini görebilmesi açısından da önemlidir.

İstihdam edilebilirliğin en önemli koşulu olan ekonomik gelişmişlik yanında erişilebilirlik kriterleri daha da önem kazanmaktadır. Yerel yönetimler erişilebilirlik standartları konusunda TSE’nin ilgili standartlarını uygulamak ve AB Kentsel Şartına uygun kentler tasarlamak konusunda kentlerin yeniden tasarımlarına yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Ancak bu konuda devletin engelli dostu şehir olma ya da engelsiz şehirler tasarlama konusunda daha çok teşvik uygulayabilir ve kentleri rekabet içerisinde daha erişilebilir kent tasarımları oluşturmalarının önü açılabilir. Böyle bir durumda engelli bireylerin çalışma hayatına katılımları kolaylaştırılabilir ancak burada en önemli noktanın 81 ilin tamamında engelsiz kent oluşturabilmenin önemini vurgulamaktan geçmektedir.

Yerel yönetimlerin kota üzerinden yapmış oldukları katkının yanında korumalı istihdama yönelik girişimci hikayelerinin artırılması, yerel girişimciliğin desteklenmesi tüm bu politikalar uygulanırken engelli dostu kent tasarımının ve ulaşılabilirliğin sağlanması engelli istihdamını arttıracak gibi engelli bireylerin hem toplum içinde itibarlarını arttırırken hem de ekonomi içerisindeki üretkenliklerini arttırarak kendilerine olan güvenlerini de pekiştireceklerdir.

Tüm bu yazılanlar çerçevesinde engelsiz şehirler tasarlamak ve bu şehirlerdeki engelli bireyleri çalışma hayatına katmak yerel yönetimler için önemli bir güdülenme kaynağı olmalıdır. Engelli ya da engelsiz tüm bireyler için daha kolay ve daha erişilebilir kentlerde yaşama hakkının herkesin hakkı olduğundan beisle engelli dostu şehirlerin her geçen sene daha üst kademelere yükselmesine yönelik sürdürülebilir engelsiz kentler haline dönüşmesi beklentimizdir.

Kaynakça

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2015). Engelli ve yaşlı bireylere ilişkin istatistikî bilgiler (İstatistik Bülteni). Ankara.
- Akbuğa, Ekrem; Demir, Murat Eliöz Ahmet Zeki (2019). Engelli Dostu İller Sıralaması Çalışması. The Journal Of Academic Social Science, 50(50), 348-365.
- Altan, Ö.Z. (2007). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. No: 900.
- Arap, S.K., Yücebaş, E., & Arap, İ. (2021). Yerel yönetimlerin engelsiz yaşam hedefi: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 139-156.
- Aytekin, Ş. (2010), "Engelli İstihdamında Korunmalı İşyerleri Çözüm Olacak Mı?", MESS Mercek Dergisi, Ekim, 148-153.
- Baldwin, M. L., ve J. W. Johnson. (2000) "Labor Market Discrimination against Men with Disabilities in the Year of the Americans with Disabilities Act." Southern Economic Journal 66(3): 548-566.
- Bayrakdar, S. (2019). İşsizliğin çözümünde uygulanan aktif istihdam politikalarının etkinliği üzerine genel bir değerlendirme. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(1), 339-358.
- Bekci, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişilebilirlik açısından irdelenmesi: Bartın kenti örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 14(21), 26- 36.
- Bektaş, B., Develi, A. (2020). Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Sorunu: Destekler, Eksiklikler. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(3), 179-191.
- Buckup, S. (2009). The price of exclusion: The economic consequences of excluding people with disabilities from the world of work. Geneva: International Labour Organisation.
- Çavuş, Ö. H., Tekin, A. (2015). Türkiye'de engellilerin istihdam yöntemi olarak korunmalı işyeri. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30(1), 145-165.
- Çılgin, T. ve Sandıkçoğlu, Ş. (2023). Sendikaların engelli bireylere yönelik sosyoekonomik politikaları: İngiltere, Kanada, Belçika ve Türkiye örnekleri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 23 (1), 39-52. DOI: 10.30976/susead.1182282.
- Çınar, H., Arslan, A. R., Öztürk, A. M. ve Bülbül, R. (2015). Kamu binaları: Engellilerin donatı ve mobilya kullanımına yönelik yaşam analizi. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 329-337.
- Dikmen, Ç. B., (2011). "Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım ve Dolaşım İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan ve Yapılara Erişilebilirliklerinin Sorgulanması Yozgat Örneği," E-Journal of New World Sciences Academy Engineering Sciences, vol.6, no.4, pp.838-858.
- DIAUD (2019). The inclusion imperative: Towards disability-inclusive and accessible urban development. Erişim adresi: http://worldenabled.org/wp-content/uploads/2019/09/20161012-The-InclusionImperative_Towards-Disability-inclusive-and-Accessible-Urban-Development.pdf.
- Dupré, D., and A. Karjalainen. (2003) "Eurostat Statistics in Focus Employment of disabled people in Europe in 2002." Eurostat.
- Durmaz, Ş. (2017). Engellilik ve İşgücü Piyasası İlişkisi. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 249-276.
- Erdoğan, Ö., Yılmaz, F.D. (2022). İstasyon Caddesi'nin Engelsiz Tasarım Kriterleri Kapsamında İncelenmesi. Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1(1), 62-76.
- Ergenoğlu, A.S., Yıldız, S. (2013). Fiziksel erişilebilirlik. Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindedir, 123-173, Sabancı Üniversitesi Yayınları
- Erten, Ş., Aktel, M. (2020). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(28), 898-912.
- Fremstad, S. (2009) Half in Ten-Why Taking Disability into Account is Essential to Reducing Income Poverty and Expanding Economic Inclusion. Washington D. C.: Center for Economic and Policy Research.
- Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları" Kamuda Sosyal Politika Dergisi, Vol.5 pp.60 - ISSN: 1306-8334 - 2009.
- Giri, A., Aylott, J., Giri, P., Ferguson Wormley, S., & Evans, J. (2022). Lived experience and the social model of disability: Conflicted and inter dependent ambitions for employment of people with a learning disability and their family carers. British Journal of Learning Disabilities, 50(1), 98-106. doi: 10.1111/blj.12378.
- Helena, T., Magnus, T., Carin, S. N. (2023). People with intellectual disability and employment sustainability: A qualitative interview study. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 36(1), 78-86. doi: 10.1111/jar.13036.
- Kalaycı, S. (2020). Engelli bireylerin kamusal hizmetlere erişilebilirliğinde belediyelerin yeri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 83-104.
- Kara, C. Ö.D. (2021). Türkiye'de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 11(1), 117-140.
- Kasapoğlu, M. M., Murat, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları Ve Türkiye'de İşkur Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (25), 485-502.
- Korkmaz, B. C. (2023). Türkiye'de engelli istihdamında yaşanan zorluklar. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 23 (1), 62-81.

- Murfitt, K., Crosbie, J., Zammit, J., & Williams, G. (2018). Employer engagement in disability employment: A missing link for small to medium organizations—a review of the literature. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 48(3), 417-431. doi: 10.3233/JVR-180949.
- Namal, M. K. (2019). İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programı'nın incelenmesi TR61 Bölgesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 261-272.
- Özteke Kozan, H. İ., Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: Görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler. *İdealkent - Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 216-235.
- Remnant, J., Wanggren, L., Huque, S., Sang, K., Kachali, L., & Richards, J. (2022). Disability inclusive employment in urban Malawi: A multi perspective interview study. *Journal of International Development*, 34(5), 1002-1017. doi: 10.1002/jid.3678.
- Rode, P. ve da Cruz, N. F. (2018). Governing Urban Accessibility: Moving Beyond Transport And Mobility. *Applied Mobilities*, 1-25.
- Sakarya Çınk, Ö. (2018). Özel gereksinimli bireylerin istihdamına Avrupa penceresinden bir bakış. M. A. Melekoğlu, (Ed.), 28. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı (s. 190-199) içinde. Eskişehir. ISBN: 978-605-80966-0.
- Samanlı, R. (2021). Birleşmiş Milletler'in Engelsiz Yaşamı Oluşturma Çabaları Doğrultusunda Sosyal Koruma Politikalarının Değerlendirilmesi1 Evaluation of the United Nations' Social Protection Policies and Their Efforts to Generate Barrier-Free Living.
- Shaw, J., Wickenden, M., Thompson, S., & Mader, P. (2022). Achieving disability inclusive employment—Are the current approaches deep enough?. *Journal of International Development*, 34(5), 942-963. doi: 10.1002/jid.3692.
- Sönmez, Ö. F., Karatekin, K., & Merey, Z. (2013). Ulusal televizyon kanallarında engelli hakları. *Electronic Turkish Studies*, 8(8).
- Şat, N. ve Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum engel haritası projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521- 542.
- Şen, M. (2018). Türkiye'de engellilere yönelik istihdam politikaları: sorunlar ve öneriler. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., & B. aş E., (2016). Engellilerin erişilebilirlik sorunu ve tse standartları çerçevesinde bir araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 225-261.
- TÜİK, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011) *Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, Ankara.
- Uslu, A. ve Shakouri, N. (2016). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Kent Tasarımı, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1/14, 7-14.
- Ünsür, A. (2020). Engellilere Yönelik Beceri Kazandırma ve İstihdam Faaliyetleri ile Bu Alanda Yerel Yönetimlerin Rolü, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Örneği. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9(23), 132-164.
- Yılmaz, V., Çakar, Y. B., ve Küçükaslan, B. (2013). İstihdam, "Engelsiz Türkiye için Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler" kitabında (Yayına hazırlayanlar: Menda E, Balkan N, Berktaş N)." *Sabancı Üniversitesi Yayınları, İmak Ofset, İstanbul* (2013): 274-84.
- Yusupov, D., & Abdukhalilov, A. (2022). Barriers to disability inclusive employment in Uzbekistan: A pilot qualitative study of disabled people's lived experiences. *Journal of International Development*, 34(5), 1048-1068. doi: 10.1002/jid.3693.
- World Health Organization [WHO]. (2022). Disability. <https://www.who.int/health-topics/disability>.

Engelliler ve Spor

Disabled People and Sports

Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kocaeli, Türkiye

ekaragun@kocaeli.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1974-4117

Öz

Engellilik, genellikle bireylerin biyolojik özelliklerinin getirdiği farklı yeti yitimi ve çevresel düzenlemelerin buna uygun olmayışından kaynaklı olarak günlük yaşam içerisinde; eğitim, sosyal, kültürel hatta temel yaşam olanaklarına erişimde zorluklar yaşanması veya engellenmesidir. Literatüre bakıldığında engelli kelimesi yerine engellenen, özel gereksinimli bireyler gibi farklı terimler kullanıldığı görülür. Ancak yönetmeliklerde engelli kavramının tanımı yer aldığı ve bu tanımı karşılayan bireylere bazı haklar verildiğinden kavram karmaşası olmaması açısından bu terimi kullanmak en doğrusudur. Kavramlar ne olursa olsun en önemlisi bireylerin; sosyal, kültürel, sağlık ve eğitim açısından evrensel haklara erişimini sağlamaktır. Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası ortaklığında 2011 yılında açıklanan Dünya Engellilik Raporu'na (DER) göre, dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli olduğu bildirilmiştir. Çevresel düzenlemelerin eksik ya da olmayışı sonucunda da bu %15'lik grup yaşam içerisinde ciddi anlamda sorun yaşamaktadır. Dünya nüfusu içerisinde yer alan bu önemli oranın zorluklarla baş ederek günlük yaşamın içerisinde yer almasının en önemli çıkış noktaları da; sosyokültürel etkinlikler, sanat ve spordur. Bu başlıklar içerisinde yer alan ve profesyonel meslek olmanın yanında sosyalleşmede araç olan spor, oyun ve eğlenmenin yanında rekabeti de içerisinde barındırır. Spor aynı zamanda uluslararası iletişimlere sağlar, kültürel paylaşımlar ve ekonomik getirileri destekler. Engellilerin spor ortamlarına katılması hem kişisel hem de toplumsal açıdan olumlu sonuçlar yaratır. Bu makalede de engellilik kavramı, uluslararası engellilik sınıflaması, konuyla ilgili yasal düzenlemeler ve tarihsel gelişiminden söz edilecektir. Engellilerin spor içerisinde yer alma durumu, engelli sporunun tarihçesi, uluslararasılaşması, ülkemizdeki; geçmiş, kurumsallaşması ile birlikte ilgili federasyonlardan söz edilerek engellilerde spor açısından bazı öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Spor, Ampute, Paralimpik, Tekerlekli Sandalye Sporu, Engelli Spor Tarihi, Erişilebilirlik.

Abstract

Disability is the difficulties or obstacles in accessing educational, social, cultural and even basic life opportunities in daily life due to the different disabilities caused by the biological characteristics of individuals and the inappropriateness of environmental regulations. When we look at the literature, it is seen that different terms such as disabled, individuals with special needs are used instead of the word disabled. However, since the definition of the concept of disability is included in the regulations and some rights are granted to individuals who meet this definition, it is best to use this term in order to avoid concept confusion. Regardless of the concepts, the most important thing is to ensure that individuals have access to universal rights in terms of social, cultural, health and education. According to the World Disability Report (DER) published in 2011 in partnership with the World Health Organization and the World Bank, approximately 15% of the world population is reported to be disabled. As a result of the lack or absence of environmental regulations, this 15% group has serious problems in life. The most important starting points for this significant proportion of the world's population to overcome difficulties and take part in daily life are sociocultural activities, art and sports. Sports, which is a professional occupation as well as a tool for socialization, includes competition as well as games and entertainment. Sport also provides international communication, supports cultural exchanges and economic returns. Participation of people with disabilities in sports environments creates positive results both personally and socially. In this article, the concept of disability, international disability classification, legal regulations on the subject and its historical development will be discussed. The status of disabled people in sports, the history of disabled sports, internationalization, in our country; history, institutionalization and related federations will be mentioned and some suggestions will be presented in terms of sports for disabled people.

Keywords: Disabled, Sport, Amputee, Paralympic, Wheelchair Sports, Disabled Sports History, Accessibility.

Giriş

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1981 yılı “Uluslararası Engelliler Yılı” olarak ilan edilmiş, ardından Dünya Eylem Planı kabul edilmiştir. Eylem planının kabulü sonrasında 2001 yılında hazırlık çalışmalarına başlanan ve 2006 yılında kabul edilen Engelli olan Bireylerin Hakları Bildirgesi ile; engelliliğin bir insan hakkı olduğu, engelli bireylerin sürdürülebilir kalkınma ve stratejilerin ayrılmaz bir parçası şeklinde ele alınarak; fiziksel, siyasal, adalet, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık, eğitim, spor gibi pek çok alanda yer alan hizmetlere, bilgi ve iletişime kısacası hayata erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğine yer verilmiştir. Bu bildirgenin hayata geçirilmesini kolaylaştırmak için de uluslararası düzeyde harekete geçme çağrısı yapılmıştır (Adalet Bakanlığı, 2023; Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016; Azarkan ve Benzer, 2018).

Sonraki süreçte de Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası iş birliğinde 2011 yılında kamuoyu ile paylaşılan Dünya Engellilik Raporu (DER) hazırlanmıştır. Hazırlanan bu rapora göre; dünyadaki nüfusun %15’ini engelli bireyler oluşturmaktadır. Bu oran içerisinde yer alan yaklaşık 110 milyon kişinin ise ciddi bir engel düzeyinin mevcut olduğu ve bu ciddi engel düzeyine sahip bireylerin de; sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilişim gibi alanlardaki hizmetlere ulaşabilmesinde çok büyük zorluklar yaşandığı bildirilmiştir (DSÖ, 2011).

DER Engellilik Raporu göz önüne alındığında; dünya nüfusu içerisinde çok büyük bir kesiminin günlük yaşam olanaklarına, dolayısıyla insan haklarına ulaşmalarında sorun yaşadıkları, yaşanan bu sorunların azaltılmasında ise devletlerin farklı çözümler üretmek için farklı çalışmalar yaptıkları, farklı önlemler aldıkları, Türkiye açısından bakıldığında da devlet eliyle çeşitli yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.

Dünya genelinde ulusal ve uluslararası alanda bazı düzenlemelerle birlikte farklı çalışmalar yapılmış olsa da, günlük yaşam içerisinde engellilerle ilgili uygulamalarda bu çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir.

Engellilerin temel yaşam haklarına erişilebilirliği açısından yapılacak çalışmaların sayısı mevcut olsa da uygulamalardaki sorunlar bu çalışmaların yeterli olmadığını göstermektedir.

Bu makalenin amacı da; engellilerin yaşam hakları içerisinde yer alan, sosyal yaşama erişimin bir parçası olan spor ve engel konusunu ele almaktır. Ayrıca spor ve engel konusu işlenirken engelli ve engellilik kavramının yasal ve literatürdeki tanımlarına yer verilerek kullanımında yaşanan tereddüt ve karmaşaya dikkat çekmek, engellilerle ilgili sportif çalışmaların tarihsel gelişimini aktarmak, engelliler ve spor konusunu literatür bilgileriyle değerlendirerek çözüm önerileri sunmak da bir diğer amaç olarak ele alınmıştır.

.....

Engel ve Engellilik Kavramı

Engelliler konusunda günlük yaşamdaki uygulamalara erişim dışında henüz engelli kavramı anlaşılmalı değildir. Hatta bu kavramın zihinlerde tam oturmuş olduğu söylenemez. Bu açıdan temel kavramlarla ilgili literatür bilgileri gözden geçirilerek konunun anlaşılmasına destek verilmek istenmiştir. Engelli ve engellilik kavramlarına bakıldığında; kişinin duyuşsal, zihinsel, fiziksel farklılıklarından, toplumsal veya yönetsel tutum ve tercihlerinden kaynaklı olarak günlük yaşamda kısıtlama ve engellerle karşılaşması olarak değerlendirilmiştir (WHO, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü engelli kavramını açıklarken kişinin; duyuşsal, zihinsel ve bedensel yönden farklılıklarından kaynaklı toplum veya yönetimlerin tutumları veya tercihleri nedeniyle hayatın farklı alanlarında kısıtlamalar ve engellerle karşılaşması olarak açıklamıştır (WHO, 2014).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak Resmi Gazetede yayımlanan; Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'e göre engellilik; "Bireyin doku, organ ve/veya fonksiyon ve psikiyatri tanısı ile buna bağlı muhakeme yeteneğinin kaybindan kaynaklı oluşan engelliliği uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalar" şeklinde açıklanmıştır. Engelli birey ise; "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal açıdan farklı düzeylerde yaşanan kayıplar nedeniyle diğer kişilerle eşit koşullarda tam ve etkin bir şekilde yaşama katılmasını sınırlandıran yaklaşım veya çevresel koşullardan etkilenen bireyler" ifade eden bir tanım yapıldığı görülmektedir (mevzuat.gov.tr, 2019).

Engellilik (disability) kavramının; bireysel ve toplumsal yönüne dikkati çekerek, bir çatı kavram olduğu, bireylerde biyolojik sorun olması ve toplum tarafından da bu özelliğin dikkate alınmadan hareket edilmesi nedeniyle yaşanan bir tür sosyal baskıya da ifade ettiği belirtilmiştir (Burcu, 2015; Taşçı, 2018).

Engellilerle ilgili bir çalışma yapılacağı zaman engelli sözcüğünün kullanılmasına yönelik bir tereddüt yaşanmaktadır. Günlük söylemlere, hatta bilimsel yayınlara bakıldığında; engelli, yeti yitimi, özel gereksinimli birey, kısıtlılığı olan bireyler, özel bireyler, kırılabilir bireyler, engellenen bireyler gibi pek çok farklı kavramlar kullanıldığı görülür. Yine geçmişten günümüze yasa ve yönetmeliklere bakıldığında; özürsüzlük, sakatlık, yeti yitimi ve engellilik gibi terimlerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum da engellilik kavramı ile ilgili geçmişten günümüze bir karmaşa olduğunu göstermektedir. Bilindiği üzere karışıklık olmaması

açısından yasa ve yönetmeliklerin başında kavramların tanımları yapılmaktadır. Bu tanımlar da yasal düzenlemeler içerisinde kullanılan kavramın ne anlama geldiğini, hangi hak veya kurala tabi olduğunu göstermede önemlidir. Bu sayede de mevzuat içinde yer alacak kavramların açık net anlaşılması sağlanmış olur. Ne kadar tereddütlü yaklaşırsa yaklaşılsın, bir kavramın yasalarda açık tanımı yapılmışsa o kavramı kullanmak en doğrusudur. Engelli kavramı için de sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek ve kavram karmaşası olmaması açısından hali hazırda yürürlükte olan yasa ve yönetmeliklerde tanımlanan şekliyle, yani mevcut yasa ve yönetmeliklerde kullanılan "engelli" kavramını kullanmak daha doğrudur. Nitekim mevzuat içerisinde tanımlanmış olan sözcüğün kullanılması olası karmaşayı önleyecek ve bireylerin haklarının korunmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde geçmiş yasa ve yönetmeliklerde özürsüzlük kavramı kullanıldığını biliyoruz. Literatüre bakıldığında özürsüzlük kavramı ise; bir veya birden fazla işlevsel yetenek yani öz bakımın azalması veya olmaması olarak açıklanmıştır (Rimmerman, 2013).

Ancak günümüzde yasa ve yönetmelikler güncellendiğinden artık özürsüzlük kavramının kullanılmadığını, yerine engel/engellilik kavramının kullandığını görmekteyiz.

Engellilik (disability): Herhangi bir yeti yitimi sonucunda; sağlıklı birey için normal yapılabilecek düzeydeki bir aktiviteyi yapabilmek yeteneğinin sınırlandırılması veya olmaması olarak açıklanmıştır (Kahraman-Güloğlu, 2022; WHO, 1980).

Yeti yitimi (impairment) ise; daha çok bireysel veya bedensel boyutu yansıtan, bireylerin uzun süreli veya kalıcı bir şekilde akıl, duyu veya fiziksel bir işlev kaybindan kaynaklı rahatsızlığını anlattığı belirtilir (Kahraman-Güloğlu, 2022; UNICEF, 2007; WHO, 1980).

Dünya Sağlık Örgütü'nün ilk sınıflandırması olan ICIDH'e (International Classification of Impairment, Disability and Handicap) göre yeti yitimi (impairment): bireylerin; sağlık açısından psikolojik, fizyolojik veya anatomiden kaynaklı işlevlerinde bir kayıp veya anormallik olmasıdır. Yeti yitimi, bozukluk (disorder) teriminden daha geniş ve kapsamlı olduğu, örneğin bir bacağını kaybetmenin yeti yitimi olarak değerlendirilebileceği ancak bozukluk olarak ele alınmayacağı yönünde açıklamalar yapılmıştır (Kahraman-Güloğlu, 2022; UNICEF 2007; WHO, 1980).

Engelli olarak tanımlanan bireylerin sahip oldukları kısıtlama ve engel türleri de; zihinsel, işitme, bedensel ve görme engelliliği şeklinde dört ana gruba ayrıldığı bildirilmiştir (Tekkurşun-Demir ve İlhan, 2019). Her ne kadar engel türü

geçmişte 4 ana kategoride değerlendirilse de, günümüzde engel tanısı koyarken; bedensel, duyuşsal, bilişsel, ruhsal, sosyal ve sağlık vb açılardan işlevsel yetersizlikler değerlendirilerek engellilik oranı hesaplanmaktadır. %40 ve üzerinde olan işlevsel kayıplar engelli olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde fiziksel sağlık veya ruhsal sağlık sorunu, yaşlılık gibi gelişimsel kaynaklı işlev bozuklukları gibi kayıp veya yetersizlikler de engelli grubuna dahil edilmiştir.

Engellilik (disability) durumu; ister sağlık kaynaklı, ister biyolojik yapıdan kaynaklı olsun, bir şekilde yeti yitimi ve bu yitim sonucunda da herhangi bir birey için normal değerlendirilen bir aktiviteyi yapabilme yeteneğinin sınırlı olması veya olmaması durumu olarak açıklanmıştır (Kahraman-Güloğlu, 2022). Engellilik kavramının tanımı yaşlarla yapıldığı gibi bir bireyin engelli olup olmadığı ve engelliliğin kimler tarafından ve nasıl belirleneceği de yine yönetmeliklerle ortaya konmuştur. Bu konuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak 20 Şubat 2019 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelikte açıklamalar yer almıştır. Bu yönetmeliğin 6. Maddesinde; bir bireyin engelli olup olmaması ve engelin oranına ilişkin kararın sağlık kurulu tarafından verilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu yönetmeliğe göre; engellilik raporunu verecek kurulun; iç hastalıkları uzmanı, göz hastalıkları uzmanı, kulak burun boğaz hastalıkları uzmanı, genel cerrahi uzmanı, nöroloji uzmanı, ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı gibi birden fazla uzmanlık dalını ilgilendiren uzman hekimler ve kurul başkanı olmak üzere en az yedi üyeden oluştuğuna yer verilmiştir. Ayrıca gerekli görülmesi halinde bir başka alandan uzmanların da kurula davet edilerek bireylerin engel durumlarının tespitine karar verilebileceği açıklanmıştır. Yine aynı yönetmeliğin 5. Maddesine göre engelli bireylerin değerlendirilme ve sınıflandırılması sistemi olarak İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırmasının (ICF) kullanılacağı hükümleri de yer almıştır (mevzuat.gov.tr, 2019). ICF- İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması, Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık ve sağlıkla ilgili durumların tanımlanabilmesi ve fonksiyonel olarak; sosyal, psikolojik ve biyolojik açılardan değerlendirilebilmesi için geliştirilmiştir (Clarke ve Price, 2012; DSÖ, 2001; WHO, 2001). ICF, hem engelin derecesini hem de sağlıkla ilgili fonksiyonları belirleyerek aslında tüm insanlara yönelik hazırlanmış evrensel bir sınıflandırma sistemi olarak; biyolojik-psikolojik ve sosyal açıdan işlevselliğin ve engelin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına destek vermektedir. Bir tür biyo-psiko-sosyal yönleri içeren bir model olduğu ve bu modelde; vücudun fonksiyon ve yapıları, aktivitelere katılabilme, kişisel unsurlar ve çevresel unsurlar olmak üzere dört bileşeni olduğu da belirtilmiştir (Karagözoğlu, 2014; Hamood Al Sakkaf, 2017).

ICF'in bebek, çocuk ve gençlerin fonksiyonel açıdan problemleri değerlendirilirken; vücut yapıları, aktivite, bu aktivitelere katılım kısıtlıklarını, önemli olan çevresel ve kişisel faktörlerine ait kayıtları sağlıklı tutmak, anlaşılır olması için ortak bir dil oluşturmak için özel içerikli detaylar eklenerek ICF'nin çocuk ve gençlik versiyonu geliştirilmiştir (WHO, 2001; Klang vd., 2011; Adofsson, 2011).

ICF-CY modelinin, çocukların yaşamın hemen hemen her alanına katılımını desteklemesi ve ayrıca çocuğun aktiviteye teşvik edilmesi ayrıca katılımlarının sağlanmasında da çok önemli olduğu belirtilmiştir (Karagözoğlu, 2014). ICF-CY, sınıflandırma sistemi, ölçümleri doğru yaparak; çocuk ve gençlerin doğru yönlendirilmesi amacıyla kullanıldığı gibi, işlevselliği değerlendirerek; amaç belirleme, bu amaç için planlama yapabilme, sağlıkla ilgili konularda tedavilerini planlayarak durumu kontrol etme ve çalışmalarını doğru yönlendirebilmek için kullanılabilen bir yöntem olarak da değerlendirilmektedir. Çocukların işlevsellikleri açısından ölçümlenerek ortaya konulan ve ICF-CY'ye dayalı yapılan değerlendirmeler çocuğun tedavi ihtiyaçlarını belirleyerek kaynakları doğru planlamak açısından önemli bir destek sağlamaktadır (Björck vd., 2010; Simeonsson vd., 2010). ICF-CY, çocuk ve gençlerde işlevselliği ve sağlığı değerlendirmek için; klinisyenler, eğitimciler, politikacılar, aile üyeleri ve araştırmacılar tarafından kullanılması hedeflenerek geliştirildiği bildirilmiştir (WHO, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası ortaklığında geliştirilen ve daha çok Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon alanına sorumluluk yükleyen Dünya Engellilik Raporu (DER), engelliliğin, sağlık sorunu olan kişiler ve çevresel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıktığını, bu açıdan engelliliğe yaklaşımda medikal rehabilitasyondan ziyade sosyal anlayışa geçilmesi gerektiği belirtilmiştir (WHO, 2001; Oral vd., 2012; Stucki ve Melvin, 2007).

Görüldüğü üzere 'ICF' temel alınarak hazırlanmış olan DER raporunda, sadece tanı ve tedavi ile sınırlandırılmayan, ayrıca bireylerin; aktivitelere yani hayata katılımını ve çevreden kaynaklı durumları içererek şekilde bütün sorunları değerlendiren, problemlere bütüncül yaklaşarak; eğitim, iş ve sosyal yaşam gibi bireylerin topluma her yönüyle katılımını sağlayan, tedavi edici ve aynı zamanda multidisipliner bir ekip çalışmasını ifade etmiştir (WHO, 2001; Oral vd., 2012; Stucki ve Melvin, 2007; Von Groote vd., 2011).

Engelliliğin sadece tanı ve tedavi ile sınırlandırılmayacağı, engelli bireylerin günlük yaşam içerisinde sosyal, kültürel ve spor alanlarında yer alması temel yaşam hakkına erişilebilmesini destekler. Özellikle spor alanında engelli bireylerin başarılarıyla yer alması, bazı organizasyonlarda duyurulması konuyla ilgili farkındalığı arttıran ve pozitif ayrımcılığı destekleyen bir durum olmaktadır. Literatürde de engelli

kişilerin spor uygulamalarına katılmalarının; duygusal, kişilik, sosyal, bedensel, sağlık, motor beceriler, verimlilik, performans artışı gibi pek çok aktivitelere olumlu etki etmesi sonucunda yaşam kalitelerini iyileştirmede önemli etkileri olduğundan söz edilmiştir (Yılmaz vd., 2014; Yücel vd., 2019).

Engellilik ve Spor

Günümüzde engelli bireyler, normal gelişim gösteren bireylerin yaptığı pek çok faaliyeti yapabilirken çevresel kısıtlılıklar nedeniyle pek çok etkinliklerden uzak durmaları ve hatta soyutlanmalarına neden olmaktadır. Özellikle çocuk ve gençlerin gelişiminde önemli bir yeri olan egzersize engellilerin de katılabilmesi için gerekli çevresel düzenlemelerin çok az veya hiç olmayışı, düzenlemeler olsa bile tüm engel türlerine uygun bir şekilde ergonomik olmaması nedeniyle katılım zorlaşmaktadır.

Günlük yaşam içerisinde pek çok etkinliğin yanında; sosyalleşme, sorunlarla baş etme, sağlığın korunması ve kazanılması, ayrıca ekonomik ve siyasi açıdan önemli bir noktada olan spor, engellilerin de artık pek çok branşlarda yer aldığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık sadece engelliler değil, pek çok kurum ve kuruluşlar da spor alanında engellilerle ilgili etkinlikler yaparak, takım veya bireysel branşlarda engelli sporcular yetiştirerek ulusal ve uluslararası arenada tanınırlığını arttırmaya, özellikle engellilerle ilgili çalışmalar yürüterek duyarlılıklarını göstererek sempatikliğini arttırmaya ve zihinlerde kalıcılığını sağlamaya çalışmaktadır.

Spor, normal gelişim gösteren bireylerde sosyal, fiziksel, psikolojik ve fizyolojik açıdan pek çok olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu olumlu etkilerin sonuçlarını da araştırmalar ortaya koymuştur. Egzersiz ve sporun normal bireylerde yarattığı etkileri engelli bireylerde de görmenin mümkün olduğu, engelliler için sosyal bir tecrübe yaratmasının yanında doğal ortamında bulunan bireyleri değişik yönlerden etkilediği ve bütün gelişim alanlarını desteklediği belirtilmiştir (Tekkurşun, vd., 2018).

Engellilerde spor yapılmasının en önemli amacının rehabilitasyon ve sosyalizasyon olduğu, bütünsel rehabilitasyon ve sosyal açıdan bireyin entegre edilmesini de içine alan bir durum olduğu açıklanmıştır. Rehabilitasyon sporunun amacının da kişilerin; motorsal, ruhsal, tıbbi ve sosyal alanlarda olumlu gelişmelerinin desteklenmesi ve bireyin psikososyal yönden iyileşmesini sağlamak şeklinde ele alınmıştır (Haep 1995; Konar ve Pepe, 2003). Ayrıca engellilerle yapılan tüm sporların, engelli hakları, çevresel erişilebilirlik, sosyal açıdan uyum, sağlıklı olma ve bu sağlığın da sürekliliğinin olması ve tüm bunların iyi olma yani sağlıklı olmak üzerindeki etkilerinin önemli olduğu belirtilmiştir (Cheri vd., 2012).

Tarihte Engelliler ve Spor

Tarihsel açıdan bakıldığında geçmişten bugüne engellilerin yaptığı sporunun temelinde ve gelişmesinde tıbbi rehabilitasyonun etkisi olduğu, hekimlerin hastalıklarda ve engel rehabilitasyonunda egzersiz yapmanın öneminden yola çıkarak kullanmaya başlamasıyla ortaya çıktığı açıklanmıştır (Konar ve Pepe, 2003).

Milattan önce Erasistratos ile başlayan ve milattan sonra Galen ve İbn-i Sina gibi filozof hekimlerin egzersiz tıbbi tedavi ile birlikte düşünülmesi gerektiğini belirterek, sağlığı geliştirici etkileri nedeniyle uyguladıkları görülmüştür. 1500'ü yıllarda Prof. Dr. Laurent Joubert Terapi Cimnastiğini Tıp eğitiminin içine aldığı, Jimnastiğin ortaçağdan Rönesans'a kadar farklı ülkelerde terapi aracı olarak hekimler tarafından önerildiği bazı kaynaklarda yer almıştır (Konar ve Pepe, 2003).

Başlangıçta sağlığın kazanılması ve rehabilitasyon açısından kullanılan sporun, sonraki yıllarda engellilerin spor yapması ve bu spor branşlarında yarışmalara girmesi şeklinde bir oluşum içerisine girdiği görülmektedir.

Tarihte ilk Cripple race olarak anılan ampüte koşu 1880'de Londra'da yapılmıştır. Engelli sporunda önemli görülen ilk kulüp İşitme Engelliler Spor Kulübü adıyla 1888 yılında Almanya'nın Berlin şehrinde kurulmuştur (Kosel, 2001). Daha sonra 1910 yılında kulübün ülke genelinde yer alması açısından Alman İşitme Engelliler Spor Federasyonu, 1924 yılında da pek çok ülkeye yayılacak şekilde Uluslararası İşitme Engelliler Spor Federasyonu adıyla kurulmuştur (Konar ve Pepe, 2003). Bu alanda ilk yazılı kaynak da Eğitim ve Tıpta Egzersizler adlı kitabıyla Beden Eğitimi ve Fiziksel Terapi Profesörü Mc Kenzie tarafından 1909 yılında yayımladığı ve 20.yy başlarında da bazı hekimlerin engelli sporuna dikkat çektiği bazı kaynaklarda bildirilmiştir (Konar ve Pepe, 2003). Pek çok ülkeyi kapsayan I. Dünya Savaşında sakat kalan bireylerin rehabilitasyonunun egzersizle yapılmasının engellilerde sporun temellerinin atılmasına neden olduğu ileri sürülmüştür (Kosel, 2001). 1912 yılında da Beden Eğitimi ve Spor bilimsel açıdan araştırmak üzere Alman İmparatorluğu tarafından bir komite kurulmuştur. Bu Komite 1913'te ilk Spor Hekimliği Dergisini yayımlamış, ardından ilk Spor Hekimleri Federasyonunu, 1920'li yıllarda da Uluslararası Spor Hekimleri Federasyonunu kurmuştur. Bu federasyon yaygınlaşmış ve daha sonra 1933 yılında İsviçre'nin St. Moritz kentinde Dünya Spor Hekimliği Federasyonu (FIMS) olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde FIMS Federasyonu olarak anılan ve 80 ülkenin üyesi olduğu uluslararası bir kuruluş haline gelmiştir (Konar ve Pepe, 2003). II. Dünya Savaşında çok fazla kişinin sakatlanması nedeniyle; tedavi ve rehabilite amaçlı merkezler kurulmuş

pek çok ülkede de egzersiz ve spor ile araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Literatüre bakıldığında tekerlekli sandalye sporlarının da II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı, ilk kez 1948 yılında yapılan Londra Olimpiyat Oyunlarının açılışında Guttman'ın tekerlekli sandalyeli atletler için yarışma düzenlediği ve Stoke Mandeville Oyunları olarak isimlendirdiği görülmektedir. Daha sonra gazilerin katılımıyla 1952 yılında Hollanda'da da Uluslararası Stoke Mandeville Oyunları başlatıldığı da belirtilmiştir (Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, 2023).

Tekerlekli Sandalye sporunun rehabilite edici etkilerini gören Guttman (1979), gülle, cirit, disk atma gibi teknik egzersizlerini rehabilitasyon programına entegre etmiş ve savaş gazilerine rehabilitasyon amaçlı uygulama yapmaya başlamıştır (Konar ve Pepe, 2003; Kosel, 2001).

Literatürde engellilerde spor denince Uluslararası Paralimpik Komitesi tarafından yönetilen paralimpik spor oyunları ilk akla gelir. Paralimpik spor, Engelli Olimpiyat oyunları olarak kullanılmaktadır. "Paralimpik" sözcüğü Latince köken alan "Paraplejik" ve "Olimpik" kelimelerinden oluştuğu, sonraki süreçte diğer engel gruplarının da dahil edilmesi ve Olimpik Hareketle yakından ilişkili ve Olimpiyat Oyunlarına "Paralel" ve "Olimpik" kelimelerinin birleşiminden oluştuğu. Olimpiyat oyunları ile yan yana olduğunu belirtmek açısından "Paralimpik" kelimesinin 1988'den beri engellilere yönelik yapılan oyunların resmi ismi olduğu belirtilmiştir (Tweedy ve Howe, 2011). Paralimpik sporlarla ilgili olarak kurumsal yapının; ilk kez 1989 yılında Almanya'nın Düsseldorf kentinde açılan ve bir yıl sonra Bon'a taşınan Uluslararası Paralimpik Komitesinin (International Paralympic Committee-IPC) kurulmasıyla başladığı belirtilmiştir. Bu komitenin IPC, Uluslararası Spor Federasyonları, Ulusal Organizasyonlar ile Lozan'da merkezi bulunan Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ile birlikte çalıştığı bildirilmiştir (Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, 2023). Paralimpik Oyunların tarihine bakıldığında ise ilk kez 1960 yılında Roma Kentinde "Dünya Felçliler Oyunu" adıyla yapıldığı görülmüştür.

İlk zamanlar Felçliler için Dünya Oyunları adını taşıyan bu organizasyon, 16 yıl sonra 1976 yılında İsveç'te ilk Kış Paralimpik Oyunları olarak organize edilmiştir. 1992 yılına kadar Kış Paralimpik Oyunları dört yılda bir yaz Paralimpik Oyunlarıyla paralel yıllarda yapılırken, 1992 yılı itibarıyla Yaz ve Kış Paralimpik Oyunları iki yılda bir yapılmaya başlanmıştır. Paralimpik yaz oyunları branşları olarak; 5-A Side Futbol, Boccia, Binicilik, Badminton, Bisiklet, Goallball, Judo Kano, Kürek, Masa Tenisi, Oturarak Voleybol, Okçuluk, Para Atletizm, Para Halter, Para Dans, Para Yüzme, Para Atıcılık, Taekwondo, Triatlon, Tekerlekli Sandalye Basketbolu, Tekerlekli Sandalye Eskrim, Tekerlekli Sandalye

Ragbi, Tekerlekli Sandalye Tenis gibi branşlar yer almıştır. Paralimpik Kış Oyunları Spor branşları olarak da; Para Alp Disiplini, Para Biatlon, Para Kayaklı Koşu, Para Buz Hokeyi, Para Snowboard, ve Tekerlekli Sandalye Körling olarak yer aldığı belirtilmiştir (Yücel vd., 2019).

Kış Paralimpik Oyunları ilk kez Avrupa ülkeleri dışında 1998 yılında Japonya'nın Nagano kentinde yapılmıştır (Konar ve Pepe, 2003, 28). Bu oyunların nerede yapılacağına nasıl belirlendiğine bakıldığında ise, Olimpiyat Oyunlarının yapıldığı şehirde yapılması gerektiğine ilişkin kural olduğu da bildirilmiştir (Bailey, 2007; Kahvecioğlu, 2021).

Amerika'nın Seattle eyaletinde 1980 yılında Don Bennett tarafından başlatılan ve 1990 yılında da Moskovada Ampute Futbol Federasyonunun kurulmasıyla (Sarıgöz vd., 2017) uluslararası alanda yaygınlaşan ampute futbolu da Engelli sporları içerisinde ilgi gören önemli branşlardandır.

Ampute futbol, bir bacağı olmayanlar tarafından, kanediyen (koltuk değneği) kullanılarak oynanan futbol türü olarak karşımıza çıkan bir spor branşıdır. 60 metre uzunluğunda, 40 metre genişliğinde ve normal futbol branşında olduğu gibi her iki ucunda kaleler olan 25'er dakika, 2 devre ve toplamda 50 dakikada kendine özgü kurallarıyla yapılan müsabakalarda oynanan bir branştır. Bu branş; dayanıklılık, kuvvet, esneklik, sürat, çabukluk ve strateji gibi üst düzeyde performans ve kontrol gerektirmektedir. Futbolda olduğu gibi kaleci, savunma ve hücum oyuncuları bulunduğu da belirtilmiştir (TBESF, 2023; Yazıcıoğlu, 2007a; Yazıcıoğlu, 2007b).

Türkiye'de Engelli Sporunun Gelişimi

Türkiye'de 1980 ila 1990 yılları arasında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Spor Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından farklı engel grupları için spor etkinlikleri düzenlenmiş olsa da engellilerin spor ortamlarında yer alması, bu konuda resmi organizasyonların yapılması ve kurumsallaşması ancak 1990'lı yıllarda gerçekleştiği görülmektedir. Her yaşta ki sporculara hizmet vermek için Müsabakalar; Büyükler, Gençler, Ümitler, Yıldızlar şeklinde şampiyonaları ile kategorilere ayrılmıştır. Ayrıca ampute, cerebral palsy, zihinsel engelliler, görme, işitme, omurilik yaralanması (tekerlekli sandalye bağımlı bireyler), travmatik parapleji, (bel seviyesi altında hareket imkanının en az %10 kaybı) quadrapleji (boyun bölgesinden aşağıda farklı düzeylerde hareket etmenin kaybı, kol gövde ve bacağın kullanılamaması) Les autres denilen ve Fransızca diğer anlamına gelen şeklinde 6 ana grupta engelli sporcular sınıflandırıldığı görülmüştür (Ergun, 2011).

Engellilerin spor alanıyla ilgili olarak Türkiye'deki kurumsal organizasyon çalışmalarına bakıldığında; ilk etapta 1990

yılında “Özürülüler Spor Federasyonu” kurulduğu ve engellilerin sportif etkinliklerini organize edip yürüttüğü görülmektedir. 1990 yılında kurulan “Özürülüler Spor Federasyonu” adında yer alan “özürlü” kelimesinin olumsuz etki yaratması nedeniyle 1997 yılında adının “Engelliler Spor Federasyonu” olarak değiştirildiği görülmüştür. Sonraki yıllarda yapılan organizasyonlar ve çalışmalar sonucunda farklı engel gruplarına farklı yaklaşım gösterilmesi gerektiğinden, 2000 yılında 4 farklı federasyona ayrıldığı, önceleri federasyonlar Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı iken sonradan Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmasıyla bakanlığa bağlı çalıştıkları belirtilmiştir (Karadaş ve Çetiner, 2021; Mumcu, 2018).

Engellilere yönelik yapılan çalışmalar Gençlik ve Spor bakanlığına bağlı yürütülse de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, illerde bulunan yerel yönetimler tarafından da desteklendiği bilinmektedir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı açılmış olan Özel Eğitim Okulları, alt özel sınıflar veya kaynaştırma sınıflarında eğitim alan engelli öğrencilere yönelik uygulanan Beden Eğitimi ve Spor, Oyun ve Egzersiz gibi derslerin, etkinlik ve organizasyonların bu destek içerisinde olduğu söylenebilir. Yine Belediyeler ve Büyükşehir Belediyelerinin engelli kişiler için etkinlik yürütme sorumlulukları olduğu da yönetmeliklerde yer almıştır (Resmi Gazete, 2006). Ayrıca Türkiye Milli Paralimpik Komitesi tarafından da engelli sporcular için performans dayalı spor etkinlikleri organize edilmektedir. Yine Milli Paralimpik Komitesi Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu, Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu ve Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu ile birlikte hizmet vermektedir. Türkiye’de engelli sporcular için hizmet veren bu federasyonların her biri incelendiğinde;

Bedensel Engelliler Spor Federasyonu (TBESF); bu federasyona bağlı 17 branşta hizmet verdiği belirtilse de ampute futbol, Para Bilek Güreşi bilgisi dışında federasyonun resmi web sayfasında bir bilgiye ulaşılamamıştır (TBESF, 2023).

Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu: 2000 yılında kurulmuş olan Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu 2006 yılı itibarıyla idari ve mali açıdan özerk olmuş ve 2009’da ismi de Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu (TÖSSFED) olarak değiştirilmiş. Bu federasyona bağlı bowling, atletizm, tenis, masa tenisi, kayak, voleybol, basketbol, binicilik, boccce, bisiklet, Cimnsatik, futbol, futsal, goalbal, judo, halter, satranç, yüzme branşları olduğu belirtilmiştir (TÖSSFED, 2023).

Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu (TİESF): Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne bağlı 2000 yılında kurulan ve kendisine bağlı 114 kulüp bulunan federasyon; futbol, voleybol, hentbol, basketbol, teakwondo, badminton, atletizm, bisiklet, futsal, güreş, tenis, yüzme, kayak, judo, karate,

masa tenisi, plaj voleybolu, golf, oryantring, atıcılık, yelken, satranç, curling branşlarında çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca Avrupa İşitme Engelliler Spor Organizasyonu (EDSO), Dünya Spor Sağırlar Birliği (CISS) ve İşitme Engelliler Olimpiyat Komitesi (DEAFLYMPICS)’nin bir üyesidir. 4 yılda bir İşitme Engelliler Olimpiyat Oyunları düzenlemektedir (TİESF, 2023).

Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu (TGESF): Başlangıçta diğer tüm engel grupları gibi bağlı olduğu çatı olan ve 1990 yılında kurulan Türkiye Özürülüler Federasyonundan İşitme Engelliler Federasyonu gibi 2000 yılında bu çatıdan ayrılarak Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu olarak kurulmuştur. Bu Federasyona bağlı; atletizm, futbol, futsal, goalball, judo, halter, satranç, yüzme branşları şeklinde hizmet verdikleri görülmektedir (TGESF, 2023; Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine bakıldığında; 2010 yılında 465 kulüp, 23 bin 347 sporcu olan bu sayının her yıl giderek arttığı, 2013 yılında 575 olan kulübün 31 bin 492 sporcuya ulaştığı, günümüzde ise; görme, bedensel, özel sporcular ve işitme engelliler federasyonları bünyesinde toplamda yaklaşık 45 793 sporcu olduğu, bu sporcu sayısından 22 bin 312 kişi sayısı ile en fazla Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonunun engelli lisanslı sporcuya sahip olduğu belirtilmiştir (TÖSSFED, 2023). Türkiye adına yarışılan paralimpik olimpiyatlara katılan ve derece alan sporcuların katıldıkları paralimpik oyunların adı, yeri, sporcular tarafından elde edilen dereceler Tablo 1 ve 2’de verilmiştir.

Türkiye’de 1980 ila 1990 yılları arasında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Spor Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından farklı engel grupları için spor etkinlikleri düzenlenmiş olsa da engellilerin spor ortamlarında yer alması, bu konuda resmi organizasyonların yapılması ve kurumsallaşması ancak 1990’lı yıllarda gerçekleştiği görülmektedir. Her yaştaki sporculara hizmet vermek için Müsabakalar; Büyükler, Gençler, Ümitler, Yıldızlar Şampiyonaları ile kategorilere ayrılmıştır.

Engellilerin spor alanıyla ilgili olarak Türkiye’deki kurumsal organizasyon çalışmalarına bakıldığında; ilk etapta 1990 yılında “Özürülüler Spor Federasyonu” kurulduğu ve engellilerin sportif etkinliklerini organize edip yürüttüğü görülmektedir. 1990 yılında kurulan “Özürülüler Spor Federasyonu” adında yer alan “özürlü” kelimesinin olumsuz etki yaratması nedeniyle 1997 yılında adının “Engelliler Spor Federasyonu” olarak değiştirildiği görülmüştür. Sonraki yıllarda yapılan organizasyonlar ve çalışmalar sonucunda farklı engel gruplarına farklı yaklaşım gösterilmesi gerektiğinden, 2000 yılında 4 farklı federasyona ayrıldığı, önceleri federasyonlar Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı iken sonradan Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmasıyla bakanlığa bağlı çalıştıkları belirtilmiştir (Mumcu, 2018).

Engellilere yönelik yapılan çalışmalar Gençlik ve Spor bakanlığına bağlı yürütülse de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, illerde bulunan yerel yönetimler tarafından da desteklenmektedir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı açılmış olan Özel Eğitim Okulları, alt özel sınıflar veya kaynaştırma sınıflarında eğitim alan engelli öğrencilere yönelik uygulanan Beden Eğitimi ve Spor, Oyun ve Egzersiz gibi dersler, etkinlik ve organizasyonların bu destek içerisinde yer aldığı söylenebilir. Yine Belediyeler ve Büyükşehir Belediyelerinin engelli kişiler için etkinlik yürütme sorumlulukları olduğu yönetmeliklerde yer almıştır (Resmi Gazete, 2006). Ayrıca Türkiye Milli Paralimpik Komitesi tarafından da engelli sporcular için performans dayalı spor etkinlikleri organize edilmektedir. Yine Milli Paralimpik Komitesi Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu, Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu ve Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu ile birlikte hizmet vermektedir. Türkiye'de engelli sporcular için hizmet veren bu federasyonların her biri sırayla incelendiğinde;

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu (TBESF):

Bu federasyona bağlı 17 branşta hizmet verdiği belirtile de ampute futbol, Para Bilek Güreşi bilgisi dışında federasyonun resmi web sayfasında bir bilgiye ulaşılamamıştır (TBESF, 2023).

Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu (TÖSSFED):

2000 yılında kurulmuş olan Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu 2006 yılı itibariyle idari ve mali açıdan özerk olmuş ve 2009'da Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu (TÖSSFED, 2023) şeklinde ismi değiştirilmiştir. Bu federasyona bağlı; bowling, atletizm, tenis, masa tenisi, kayak, voleybol, basketbol, binicilik, bocce, bisiklet, cimnsatik, futbol, futsal, goalbal, judo, halter, satranç, yüzme branşları olduğu belirtilmiştir (TÖSSFED, 2023).

Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu (TİESF):

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne bağlı 2000 yılında kurulan ve kendisine bağlı 114 kulüp bulunan federasyon; futbol, voleybol, hentbol, basketbol, teakwondo, badminton, atletizm, bisiklet, futsal, güreş, tenis, yüzme, kayak, judo, karate, masa tenisi, plaj voleybolu, golf, oryantring, atıcılık, yelken, satranç, curling branşlarında çalışmalarını yürütmektedir (TİESF, 2023) Avrupa İşitme Engelliler Spor Organizasyonu (EDSO), Dünya Spor Sağırlar Birliği (CISS) ve İşitme Engelliler Olimpiyat Komitesi (DEAFLYMPICS)'nin bir üyesidir. 4 yılda bir İşitme Engelliler Olimpiyat Oyunları düzenlemektedir (TİESF, 2020).

Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu (TGESF):

Başlangıçta diğer tüm engel grupları gibi bağlı olduğu çatı olan ve 1990 yılında kurulan Türkiye Özürlüler Federasyonundan İşitme Engelliler Federasyonu gibi 2000 yılında bu çatıdan ayrılarak Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu olarak kurulmuştur. Bu Federasyona bağlı; atletizm, futbol, futsal, goalball, judo, halter, satranç, yüzme branşları şeklinde hizmet verdikleri görülmektedir (TGESF, 2023; Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine bakıldığında; 2010 yılında 465 kulüp, 23 bin 347 sporcu olan bu sayının her yıl giderek arttığı, 2013 yılında 575 olan kulübün 31 bin 492 sporcuya ulaştığı, günümüzde ise; görme, bedensel, özel sporcular ve işitme engelliler federasyonları bünyesinde toplamda yaklaşık 45 793 sporcu olduğu belirtilmiştir (TOSSFED, 2023; Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Federasyonlara bağlı engelli sporcuların farklı branşlarda giderek arttığı görülmektedir. Sporcu ve branş sayısında artış olması alınan dereceleri de çoğaltmaktadır. Türkiye adına yarışılan olimpiyatlar, bu paralimpik olimpiyatlarda ülkemizin temsil edildiği spor branşı ve alınan dereceleri Tablo 1 ve 2'de yer almıştır.

Tablo I: 2016 - 2020 Yılları Arasında Paralimpik Olimpiyatlarına Katılan Branşlar ve Alınan Dereceler.

Olimpiyat Adı	Dereceyi Alan Sporcu	Spor Branşı	Derece
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Recep Çiftçi	Para Judo	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Besra Duman	Para Halter	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Nesim Turan	Para Masa Tenisi	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Ali Öztürk	Para Masa Tenisi	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Kübra Korkut	Para Masa Tenisi	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Zeynep Çelik	Para Judo	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Öznur Cüre - Bülent Korkmaz	Para Okçuluk Takım	Gümüş
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Abdullah Öztürk	Para Masa Tenisi	Altın

Olimpiyat Adı	Dereceyi Alan Sporcu	Spor Branşı	Derece
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Sevilay Öztürk	Para Yüzme	Gümüş
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Bahattin Hekimoğlu	Para Okçuluk	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Nihat Türkmenoğlu	Para Okçuluk	Gümüş
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Ayşegül Pehlivanlar	Para Atıcılık	Gümüş
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Mahmut Bozteke	Para Taekwondo	Bronz
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Meryem Betül Çavdar	Para Taekwondo	Gümüş
Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları	Kadın Milli Takımı	Goalball	Altın
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Ayşegül Pehlivanlar	Atıcılık 10m havalı Tabanca	Bronz
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Nazmiye Muratlı	Halter 41 Kg	Altın
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Kübra Öçsoy	Masa Tenisi	Gümüş
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Abdullah Öztürk	Masa Tenisi 4. Klas	Altın
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Abdullah Öztürk Ali Öztürk Nesim Turan	Masa Tenisi Takım 4-5 Klas	Bronz
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Sümeyye Özcan, Buket Atalay, Neşe Mercan, Gülşah Düzgün, Seda Yıldız, Sevda Altınoluk	Goalball Takım	Altın
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Ecem Taşın	Judo 48 Kg	Bronz
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Mesme Taşbağ	Judo 70 Kg	Bronz
Rio 2016 Paralimpik Oyunları	Semih Deniz	Atletizm 1500 M T11	Bronz

Tablo II: 2004-2012 Yılları Arasında Paralimpik Olimpiyatlarına Katılan Branşlar ve Alınan Dereceler.

Olimpiyat Adı	Dereceyi Alan Sporcu	Spor Branşı	Derece
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Nazmiye Muratlı	Halter 40 Kg	Altın
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Nazan Akın	Judo 70 Kg	Gümüş
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Çiğdem Dede	Halter 44 Kg	Gümüş
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Neslihan Kavas	Masa Tenisi 9. Klas	Gümüş
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	M. Korhan Yamaç	Atıcılık P1 - 10m Havalı Tabanca Sh1	Gümüş
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Neslihan Kavas, Ümran Ertiş, Kübra Öçsoy	Masa Tenisi Takım 6-10 Klas	Gümüş
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Özlem Becerikli	Halter 56 Kg	Bronz
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Duygu Çete	Judo 57 Kg	Bronz
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Doğan Hancı	Okçuluk Makaralı Yay	Bronz
Londra 2012 Paralimpik Oyunları	Hüseyin Alkan, Abdullah Aydoğdu, Mehmet Cesur, T. Okan Düzgün, Tuncay Karakaya, Yusuf Uçar	Goalball Takım	Bronz
Pekin 2008 Paralimpik Oyunları	Gizem Girişmen	Okçuluk Klasik Yay	Altın
Pekin 2008 Paralimpik Oyunları	Neslihan Kavas	Masa Tenisi 9. Klas	Bronz
Atina 2004 Paralimpik Oyunları	M. Korhan Yamaç	Atıcılık 25m Spor Tabanca	Altın
Atina 2004 Paralimpik Oyunları	M. Korhan Yamaç	Atıcılık 50m Serbest Tabanca	Bronz

Tablo 1 ve 2'de görüldüğü üzere; Paralimpik oyunlarda yıllar geçtikçe başarılı sporcu sayısı artmaktadır. Paralimpik oyunlar gibi engellilerin farklı spor branşlarında yarıştığı organizasyonlar sayesinde Ülkelerin tanıtımı ve ekonomi gibi toplumsal kazanımların yanı sıra, sosyalleşme, özgüven, sağlık kazanımı, yeteneklerine uygun çalışmalarla bağımsız hareket etme performansının en üst seviyede ortaya konması gibi bireysel kazanımlar söz konusudur. Paralimpik Oyunları'nın kazanımlarının yanında en önemli işlevi de tüm dünyada engelli haklarına, bağımsız ve erişilebilir yaşama yönelik farkındalık oluşturmaktır. Birleşmiş Milletler tarafından 2008'de yürürlüğe sokulan ve Türkiye'nin de imzaladığı "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" ile tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerinden engellilerin de bütün insanlar gibi eşit bir şekilde yararlanmasını desteklemek, her insana karşı saygıyı güçlendirmektir". Bu sözleşmenin imzalanmasıyla birlikte engellilerin haklarının olması gerektiği ve konunun bir insan hakları sorunu olduğuna ilişkin düşüncenin dile gelmesi ile farkındalık

oluşturmada destekleyici olduğu. Sözleşmenin özellikle 30. maddesinin paralimpik sporcularla ilgili olduğu, bu maddenin 5. fıkrasında, sözleşmeyi imzalayan devletlerin; engellilerin diğer bireyler gibi eşit koşullarda; sosyal-kültürel ve spor etkinliklerine katılımını sağlayacağı ve aşağıda belirtilen önlemleri alacağı belirtilmiştir. 5. Fıkranın maddelerine bakıldığında; genel olarak sözleşmenin; engellilerin farklı düzeydeki spor etkinliklerine katılmaları için cesaretlendirilmeleri, okul gibi serbest zaman etkinliklerini organize ederek spor eğlence, turistik alanlara ve hizmetler her birey gibi erişebilmelerini desteklemek, katılımlarını teşvik etmek gibi maddeleri içerdiği görülür. Türkiye her ne kadar Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi imzalamış olsa da engellilerin; spor gibi farklı kültürel ve sosyal alanlardaki etkinliklere ulaşımında, hatta sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarına erişimde yaşadığı zorluklarla bakıldığında farklı pek çok bilimsel, sosyal ve farkındalık artırıcı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Dünyada ve ülkemizde spor tarihinin çok eski olmadığı bir önceki bölümlerde yer alan bilgilerden görülebilir. Konuyla ilgili yapılan literatür çalışmaları değerlendirildiğinde de farklı başlıklarda araştırmaların olduğu görülse de, spor tesisleri gözlemlendiğinde engelliler için tam erişilebilir tesis sayısının yetersiz olduğu rahatlıkla görülebilir.

Engellilerin yaşama erişilebilirliğinin sağlanabilmesi için 7 Temmuz 2005 yılında yayımlanan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da erişimin tam olması gerektiği ve bu erişim sağlanamaması halinde ceza uygulamalarını içeren hükümler yönetmeliklerde bulunsa da; bu konunun farkında olmak, empati kurmak ve duyarlılık gösterebilmek ilgili olduğu bir gerçektir. Bir parçası olan spora erişimlerinin

Engellilerin doğrudan karşı karşıya kaldıkları sorunların azaltılması, eğitim ve öğretim imkânlarının geliştirilmesi, mesleki rehabilitasyon kapsamında yapılabilecek meslek edindirme çalışmalarının ve işe yerleştirme, spor ve rekreatif aktiviteleere katılım oranlarının yükseltilmesi önemli görülmektedir.

1. Engelliler sporu ve rehabilitasyonunun kurumlar arası iş birliği içerisinde sürdürülmesi gerekmektedir (GSB, 2013).
2. Kalıcı politikalar oluşturularak spor tesislerini; seyirciler, sporcular ve tüm engel gruplarındaki spor tesisi yararlanıcıları için erişime uygun hale getirilmesi.
3. Farklı engel gruplarındaki sporcular için, antrenman ve performansa dönük çalışmaların yapılabileceği erişilebilir donanıma sahip tesislerin sayısının artırılması.
4. Engelli bireylerin spora katılımını arttırmak açısından

tanıtım faaliyetleri, yeteneklerini belirleyen çalışmaların yapılarak yönlendirilmesi.

5. Gençlik spor il müdürlüklerine bağlı engellilere yönelik şube müdürlükleri kurularak, bu şubelerce yetenek belirlemesi ve engelli bireylerin sporla ilgili sorun veya yönlendirmelerin yapılması.
6. Engelli sporcuların yanı sıra ailelerine yönelik de; kolaylaştırıcı, yönlendirici çalışmaların yapılması, ayrıca çocukların spora yönlendirilmesinde aile ve sosyal çevrenin birinci derecede etkili olduğunu bildiren yayınlara (İkizler, 2002) dayanarak, ailelerin bilinçlendirilmesi.
7. Farklı alanlardaki engel gruplarına uygun spor etkinlikleri düzenlenmeli, uygun branş seçimleri sağlanmalı, farklı branşlarda yerel müsabaka ve ligler artırılmalı, kulüp sayılarının yaygınlaşması desteklenmelidir.
8. Engelli sporcuların engellerine göre kamp, tesis, konaklama vb olanaklarının artırılması.
9. Engelli sporcularla çalışacak kişilerin de özel eğitim alanında gerekli eğitimleri almalarının sağlanması.
10. Engeli olan ve olmayan sporcuların bir araya geldiği kaynaştırma ve farkındalık artırıcı faaliyet ve müsabakaların düzenlenmesi.
11. Kamu ve özel sektör tarafından işletilen wellness ve fitness salonlarında çalışan eğitmenlerden, en az bir eğitmenin engelli alanında sertifikaya sahip olması" (Hasan Erdem Mumcu, Engelli Spor Politikaları).

Kaynakça

- Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri. <https://www.aile.gov.tr/media/5599/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme-kap-saminda-engelli-haklari-ulusal-gostergeleri-kitabi-turkce.pdf>
- Azarkan, E. ve Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de Engelli Hakları. DÜHFD, 23(38), 3-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475397>
- Adalet Bakanlığı (2023). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf
- Adofsson, M. (2011). Applying the ICF-CY to Identify Every Day Life Situations of Children and Youth with Disabilities. Doctorate Thesis, Jönköping University.
- Bailey, S. (2007). Athlete first. A History of The Paralympic Movement. Hoboken: John Wiley & Sons Inc.
- Björck, Akesson, E, Wilder, J, Granlund, M, Pless, M, Simeonsson, R, Adlffson M., Almqvist, L., Augustine, L., Klang, N. ve Lillvist, A. (2010). The International Classification of Functioning, Disability and Health and the Version. For Children and Youth as A Tool in Child Habilitation/Early Childhood Intervention--Feasibility and Usefulness as A Common Language and Frame of Reference for Practice. Disabil Rehabil, 32(1), 125-38.
- Burcu, E. (2015). Türkiye’de Yeni Bir Alan: ‘Engellilik Sosyolojisi’ ve Gelişimi. Sosyolojik Araştırmalar Dergisi / Sosyoloji Konferansları. 52, 319-34.
- Cheri B., Stuart, E. ve Willick, MD. (2012). The Paralympic Movement: Using Sports to Promote Health, Disability Rights, and Social Integration for Athletes With Disabilities. American Academy of Physical Medicine and Rehabilitations. Vol.4.s. 851-856 Erişim: 18.02.2017 <http://www.sciencedirect.com/sci-hub.io/science/article/pii/S1934148212004224>
- Clarke M. ve Price K. (2012). Augmentative and Alternative Communication for Children with Cerebral Palsy. Paediatrics And Child Health, 22, 9.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). Dünya Engellilik Raporu. Yönetici Özeti. <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>
- Dünya Sağlık Örgütü (2001). İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (E. Kabakçı, E. Göğüs, Çev) Bilge Matbaacılık.
- Ergun, N., (2011). Bedensel Engellilerde Sportif Aktiviteler ve Klasifikasyon, I. Uluslararası Katılımlı Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi Kongre Kitabı, Canlı Ofset, Konya.
- Hamood Al ve Sakkaf, A.A. (2017). Uluslararası Fonksiyonellik, Özürlü ve Sağlık Sınıflandırması Kodlama (ICF) Sisteminin Serebral Palsili Çocuklarda Uygulanarak Etkinliğinin Belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Haep, H. (1995). Gesellschaftliche Rehabilitation durch Sport. In: Zeitschrift: No Limits!, Offizieller Organ des Deutschen Behinderten-Sportverbandes (Hrsg.), Forum, Behindertensport, Verlag Behinderten-Sport, 2, 30-32.
- İkizler, H. C. (2002). Spor, Sağlık ve Motivasyon. İstanbul: Alfa Basımevi.
- Kahvecioğlu, T. (2021). Paralimpik Sporcuların Vücut Bileşimi, Beslenme ve Hidrasyon Profili. Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karagözoğlu A. (2014). Serebral Palsili Çocukları Fonksiyonel Durumları ile Aktivite ve Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2022). Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Türkiye’deki Durum. Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(1), 291-315. DOI: 10.33417/tsh.98912.
- Klang, N., Pless, M., Adofsson, M. ve Grandlund, M. (2011). Using Content Analysis to Link Texts on Assessment And Intervention to The International Classification of Functioning, Disability and Health-Version for Children and Youth (ICF-CY). Journal of Rehabilitation Medicine, 43(8), 728-733.
- Karadaş, B. ve Çetiner, H. (2021). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Jotags, 10(1), 135-155.
- Konar N. ve Pepe, K. (2003). Rehabilitasyon - Engelliler Spor ve Paralimpikler. İ. Ü. Spor Bilimleri Dergisi, 11(3), 162-167.
- Kosel, H. (2001). Die Entwicklung des Versehrten-/Behindertensports.“, In: Deutscher Behinderten-Sportverband e.V. (DBS) (Hrsg.): Jahre “Sport der Behinderten” in Deutschland. Festschrift. Gerber und Ulleweitz GmbH., Kirchheim bei München, 13-27.
- Mevzuat.gov.tr (2019). Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=31275&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- Mumcu, H.E. (2018). Engelli spor politikaları: Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması. Yasin Dilmen (Koord.). Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Oral, A., Akyüz, G., Sindel, D. ve Aydın, R. (2012). Dünya Engellilik Raporu: Harekete Çağın World Report on Disability: A Call to Action Türk Fiz Tıp Rehab Derg. 58, 255-258.
- Resmi Gazete, (2006). Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete resmigazete.gov.tr).

- Rimmerman, A. (2013). Social inclusion of people with disabilities national and international perspectives. The USA: Cambridge University Press.
- Sangöz, A.O., Kayıhan, G., Erkiç, A.O. ve Özkan, A. (2017). Türkiye'de Ampute Futbol'un Kısa Tarihi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 3 (S1), 53-60.
- Simeonsson, R.J., Sauer-lee A, Grenlund M. ve Byörch-Ahesson E. (2010). "Developmental and Health Assessment in Rehabilitation with the ICF for Children And Youth". *Rehabilitation and Health Assessment: Applying ICF Guidelines*, Mpofu E, Oklend T, Springer Pub. Company, New York, 27-46.
- Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2023). <https://shgm.gsb.gov.tr>
- Stucki, G. ve Melvin, J. (2007). The International Classification of Functioning, Disability and Health: A Unifying Model for the Conceptual Description of Physical and Rehabilitation Medicine. *J Rehabil Med*, 39:286-92
- Taşçı, F. (2018). Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tekkurşun Demir, G., İlhan, E. L., Esentürk, O. K., ve Adnan, K. A. N. (2018). Engelli Bireylerde Spora Katılım Motivasyon Ölçeği (Eskmö): Geçerlik ve Güvenirlilik çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 16(1), 95-106.
- Tekkurşun Demir, G. ve İlhan, E. L. (2019). Spora Katılım Motivasyonu: Görme Engelli Sporcular Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 157-170.
- Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2023). TBESF, Ampute Futbol 1.Lig. <https://www.tbef.org.tr/ampute-futbol-1-lig-2/#>
- Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2023). TBESF, Tarihçe. <https://www.tbef.org.tr/tarihce/>
- Türkiye Görme Engelliler Federasyonu. (2023) TGESF. <http://www.gesf.org.tr/>
- Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu. (2023). TİESF, Branşlar. <https://tiesf.gov.tr/branslar/>
- Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu. (2023). TÖSSFED, Tarihçe. <https://tossfed.gov.tr/>
- Türkiye Milli Paralimpik Komitesi (2023). TMPK, Kuruluşu. <https://www.tmpk.org.tr/kurulusu/>
- Tweedy, S., Howe, D. (2011). Introduction to the Paralympic Movement. In: Vanlandewijck JK, Thompson W, eds. *The Paralympic Athlete*. (3-29). West Sussex, UK: Wiley Blackwell.
- UNICEF Innocenti Research Center. (2007). Promoting the Right of Children with Disabilities. http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/children_disability_rights.pdf
- Von Groote PM, Bickenbach JE, Gutenbrunner C. (2011). The World Report on Disability - implications, perspectives and opportunities for physical and rehabilitation medicine (PRM). *J Rehabil Med*. 43, 869-75.
- WHO (2014). Management of Substance Abuse Unit. Global Status Report on Alcohol and Health, World Health Organization.
- WHO (1980). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. Geneva.
- WHO (2001). The International Classification of Functioning, Disability and Health: A Unifying Model for the Conceptual Description of Physical and Rehabilitation Medicine. *J Rehabil Med* 2007; 39:286-92
- Yazıcıoğlu, K. (2007a). Anatomy of Amputee Players in Amputee Sports for Victims of Terrorism" NATO Science for Peace and security Series. *Human and Societal Dynamics*, 14-19.
- Yazıcıoğlu, K. (2007b). The Rules of Amputee Football in Amputee Sports for Victims of Terrorism" NATO Science for Peace and security Series. *Human and Societal Dynamics*, 94- 100.
- Yılmaz, A., Şentürk, U., ve Ramazanoğlu, F. (2014). Bedensel Engellilerde Spor Konulu Araştırmaların İçerik Analizi, Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 9(1-2), 28-43.
- Yücel, A.S., Avcu, E.Ç. ve Savucu, Y. (2019). Sağlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar-2019/2. Kitabı içinde Türkiye'de Engelliler ve Paralimpik Olimpiyat Oyunları (264-304), Editörler: H. Demir, M. Eraslan, A. Güler. Cetinje, Montenegro: Iype.

Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi

Evaluation of Barrier-Free City Designs in Terms of Legislation

Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN

Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sinop, Türkiye
hayrettins@sinop.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0457-2319

Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek Okulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Balıkesir, Türkiye
kciftyildiz@bandirma.edu.tr
ORCID:0000-0002-0204-6868

Öz

Engellilerin yaşamın her alanında yer alabilmesi, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmesi, üretime katılabilmesi, sosyal kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunabilmesi için mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı olmasına önem verilmektedir. Bu çerçevede fiziksel çevre, ulaşım ve iletişim sistemleri; planlama ve tasarım aşamasından itibaren, engellilerin kullanım ve erişilebilirlik gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde düzenlenmektedir.

Bu çalışma doküman analizi yöntemiyle hazırlanmıştır. Türkiye’de engelliler ile ilgili yasal ve yönetsel düzenlemelerin, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar tarafından düzenlenen kurallar ve sözleşmeler kapsamında yapıldığı, birçok yasanın ve standardın benzer şekilde kabul edildiği görülmektedir. 2005 yılında çıkan 5378 sayılı kanun engellilerin erişilebilirliği açısından dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu kanunla yerelde ve merkezde bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyeti, işletilmesi ve denetimi altındaki tüm binalar, mekânlar altyapı düzenlemeleri ve ulaşım sistemlerinin erişilebilirliğe uygun olması zorunlu hale getirilmiştir. Kanun kapsamında çeşitli yönetmelikler çıkarılmış ve standartlar belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye’de engelsiz kent mevzuatı bakımından yeterli çalışmaların olduğu söylenebilir. Ancak uygulamalar bakımından birçok eksiklikten bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Engelsiz Kent, Erişilebilir Yapılı Alanlar, Erişilebilir Açık Alanlar, Erişilebilir Kamu Hizmetleri.

Abstract

It is important that places and transportation systems are accessible and useful so that disabled people can take part in all areas of life, benefit from treatment, education and rehabilitation services, participate in production, and engage in social, cultural and sports activities. In this context, physical environment, transportation and communication systems; Starting from the planning and design stage, it is designed to meet the usage and accessibility needs of disabled people.

This study was prepared using the material analysis method. It is seen that the legal and administrative regulations regarding the disabled in Turkey are made within the scope of the rules and agreements issued by organizations such as the United Nations and the European Union, and many laws and standards are accepted in a similar way. Law No. 5378, enacted in 2005, is considered a turning point in terms of accessibility for disabled people. With this law, it has been made mandatory that all buildings, spaces, infrastructure arrangements and transportation systems owned, operated and controlled by all public institutions and organizations located at the local and central locations must comply with accessibility. Within the scope of the law, various regulations have been issued and standards have been determined. As a result of the research, it can be said that there are sufficient studies in terms of access city legislation in Turkey. However, many deficiencies are mentioned in terms of applications.

Keywords: Accessibility, Barrier-Free City, Accessible Built Areas, Accessible Open Spaces, Accessible Public Services.

1. Giriş

Engelsiz kent, herkes için erişilebilir kent anlamına gelmektedir. Engelsiz kentler, engelli bireylerin yanı sıra yaşlılar, hamileler, çocuklar, geçici sakatlığı olanlar gibi hareket kabiliyeti kısıtlı olan herkesin bağımsız ve güvenli bir şekilde hareket edebileceği, kamusal alanlara ve kentsel hizmetlere erişebileceği mekânlardır.

Kentlerin erişim açısından, engelli ya da engelsiz farketmeksizin toplumdaki tüm bireylerin ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Hahn, 1986). Kentsel mekânların herkes tarafından rahatlıkla kullanılmasında sorun yaşamayan kent neredeyse yoktur. Ancak kentin erişilebilirliğinin sağlanması için yazılı kılavuzlara, standartlara, kanunlara, yönetmeliklere vb. birçok kaynak vardır (Odabaş Uslu & Güneş, 2017).

Engellilere yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar genelde şu başlıklar altında ele alınmaktadır: Engelli ayrımcılığının ortadan kaldırılması, bakım ve destek verilmesi, erişilebilirliğinin sağlanması, rehabilitasyon, eğitim-öğretim, istihdam, sağlık, mesleki rehabilitasyon. Bu çalışmalar içerisinde yer alan erişilebilirliğin sağlanması başlığı engelsiz kent uygulamalarıyla örtüşmektedir. Engelsiz kent modellerinde, engellilerin kentlerde mekâna erişilebilirlik ve mekânda ihtiyaçlarını kolaylıkla giderebilme olanakları ön plana çıkmaktadır. Mekânların giriş-çıkışları, yemekhane, giyinme, temizlenme, oturma vb. alanlarının engelli insanlara uygun olup olmadıkları, uygunluğu için ne tür çalışmaların yapıldığı ortaya konulmaktadır. İkinci önemli konu, ulaşım meselesidir. Evinden çıkan engelli bireyin hastane, kütüphane, lokanta, otel vb. hizmetleri alacağı yerlere gitmek istediğinde yolların ve yol araçlarının yeterliliği ve uygunluğunun sağlanabilmesidir. Diğer önemli görülen konu ise mekânlara ilişkin erişilebilirliğin hızlandırılmasını sağlayan iletişim ve iletişim araçlarıdır.

Engelli birey sayısının idari kayıtlar aracılığıyla belirlenmesi, özellikle engellilere yönelik politika geliştiren kurumlar açısından önemlidir. Engelli nüfusa ilişkin veri ihtiyacını gidermek için Bakanlık bünyesinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alan Ulusal Engelli Veri Sistemi oluşturulmuştur. Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın olmak üzere toplam 2.511.950'dir. Ağır engeli olan kişi sayısı ise 775.012'dir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Bu araştırma doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Dokümanlar, araştırma konusu hakkında bilgi sağlayan her türlü yazılı materyali ifade etmektedir. Bu materyaller arasında kitaplar, makaleler, raporlar, sözleşmeler, mektuplar, e-postalar, web siteleri ve sosyal medya gönderileri yer alabilmektedir.

Araştırmanın içeriği 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Birleşmiş Milletler engellilerin haklarına ilişkin sözleşme kapsamında engelli hakları ulusal göstergeleri, Türk Standartları Enstitüsünün hazırladığı Erişilebilirlik Standartları (TS 9111 ve TS 12576), Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Yönetmeliği-Ek formlar, İnsan-Sistem Etkileşiminin Ergonomisi Standartları (TS EN ISO 9241-151), Web İçeriği Kullanılabilirlik Standartları ve Kriteri (ISO/IEC 40500:2012) baz alınarak oluşturulmuştur. Avrupa Birliğinin engelsiz kent için düzenlediği ödüllerin araştırma boyutları esas alınarak başlıklar düzenlenmiştir. Bunlar: a) Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği, b) Ulaşım ve ilişkili altyapıların erişilebilirliği, c) Yeni teknolojiler dahil iletişim ve enformasyon erişilebilirliği, d) Kamu servisleri ve etkinliklere erişilebilirliktir.

Çalışmada erişilebilirlik kavramı çerçevesinde engelsiz kent yaklaşımının bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda erişilebilirlik ve kentleşmeye ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmış, ardından, kanun, yönetmelik, standart ve göstergelere göre içerik oluşturulmuştur. Avrupa birliği çalışmaları dikkate alınarak başlıklar belirlenmiştir. Türkiye'deki engelsiz kent deneyimleri hakkında bilgi verilmiş, yetersizlikler tespit edilmiş ve buna yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre, engel; herhangi bir şeyin olmasını önleyen her türlü mani, sebep, mania, pürüz, müşkül, ket ya da handicap anlamında kullanılmaktadır. Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimseye denmektedir. 5378 sayılı kanunun 3. Maddesi “c” fıkrasına göre engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade eder. Engellilik türleri işitme, konuşma, ortopedik, zihinsel, görme ve süregelen engelli olarak sıralanmaktadır.

Engelsizlik kelimesinin anlamı pozitif yönde erişilebilirlik ile örtüşmektedir. 5378 sayılı kanunun 3. Maddesi “f” fıkrasına göre, erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını, g) Erişilebilirlik standartları ise, Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayınladığı standartlarını ifade etmektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre kent (şehir); yirmi binden çok nüfusu olan, bu nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı; kent, site. Keleşe göre, kent: Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimse- nin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimidir (Keleş, 1980).

Sanayileşmiş ülkelerde kent planlamalarının gelişimi genelde beş merhalede ele alınmaktadır. Birinci aşamada kent planlaması kentleri güzelleştirmenin bir aracı olarak görülmektedir (city beautiful movement). İkinci aşama, kentlerin imarı ve planlaması bir mühendislik çabası olarak görülmüş, kentin türlü faaliyetlerinin görülmesine yarayacak yapıların yapılmasında etkinlik sağlamak amacı baş önceliği olmuştur. Bu aşamada mimarlar ve mühendisler baş aktör olarak görülmektedir. Üçüncü aşamada, kent planlamacılığı salt bir teknik uğraşı olmak yerine ekonomik ve toplumsal etmenlerin de hesaba katıldığı çok yönlü bir çaba olarak dikkate alınmıştır. Bu aşamada teknik elemanların yanı sıra toplum bilimlerinde uzmanlaşmış kişilerin planlama takımlarında yer aldığı görülmüştür. Dördüncü aşamada, coğrafi kapsam değişikliği olmuş, kentleri kendi içerisinde planlamanın yetersizliği kabul edilmiş, çevrelerindeki köy

ve kentlerden bağımsız olan bir planlama yaklaşımının geçerli sayılmayacağı anlaşılmıştır. Beşinci aşamada, siyasal boyutlar eklenmiştir. Kamuoyu baskı grupları, yerel yönetim ilişkileri, rant paylaşımı, ve nüfuz ticareti gibi siyasal bilim yazınına özgü kavramların kent plancılarınca sık sık kullanıldığı görülmektedir (Keleş, 2018). Kent plancılarının son dönemdeki uygulamaları içerisinde sürdürülebilirlik, akıllı kent ve erişilebilirlik kavramları ön plana çıkmaktadır. Planların büyük bir çoğunluğu ise erişilebilirlik yönünden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bakanlık ve yerel yönetimlerin bu konuyla ilgili çalışmalarına birçok noktada görmek mümkündür. Hatta buna yönelik Avrupa Birliği ülkelerinde yarışmalar dahi düzenlenmektedir. Bunlar arasında en fazla bilineni Avrupa Birliği'nin 2011 yılından bu yana yaptığı “European Access City” ödülünün sahibini bulduğu yarışmadır. Bu ödül sadece yaşanılabilir ve erişilebilir olma özelliği taşıyan kentlere verilmektedir.

Tablo I: Engelsiz Avrupa Kenti Ödüllerini Alan Şehirler

Yıl	Kent - Ülke
2011	Avila- İspanya
2012	Salzburg-Avusturya
2013	Berlin- Almanya
2014	Gothenburg-İsveç
2015	Borås - İsveç
2016	Milano- İtalya
2017	Chester- İngiltere
2018	Lyon- Fransa
2019	Breda-Hollanda
2020	Warsaw-Polonya
2021	Jönköping-İsveç
2022	Luksembourg City- Lüksemburg
2023	Skellefteå- İsveç

Kaynak: (Avrupa Birliği, 2023, s. 11)

Ticari bir ürün iyi bir şekilde pazarlandığı takdirde bundan en fazla faydayı o ürünün üreten işletmeler elde ederken, bir kent iyi pazarlandığında o şehirde yaşayan hemen hemen herkes bu durumdan maddi ve manevi fayda sağlamaktadır (Polat, 2017). Engelsiz kentler oluşturmak kent imajı ve buna bağlı olarak elde edilecek getirilerin önünü açmaktadır.

3. Erişilebilir Kent Uygulamasının Boyutları

Engelsiz kentlerin temel özellikleri arasında; erişilebilir yollar ve kaldırımlar (düzgün, kaymaz zeminler, rampalar), engelli asansörleri ve platformları, sesli ve görsel yönlendirme sistemleri, kamusal alanlara ve toplu taşımaya kolay erişim, yeterli sayıda engelli tuvaleti, şehir içi ulaşımında engelli araçları için uygun donatılar, engelliler için uygun tasarımlar, yeterli aydınlatma, güvenlik önlemleri, bilgi erişilebilirliği ve iletişim gibi alanlar görülmektedir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun hükümlerine göre inşa edilmiş çevrede engellilerin erişilebilirliği söz konusu olduğunda planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanmaktadır. Bu Kanun kapsamında; a) Mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların, b) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapıların, c) Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, d) Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin erişilebilirliğine uygun olması zorunludur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Erişilebilir kent uygulamalarının boyutları çeşitli faktörlere göre değişebilir. Boyutları belirlemek için yasalar, standartlar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışmaları ve Avrupa Birliği'nin çalışmaları incelenmiştir. Yasalar ve standartlar hakkında giriş bölümünde ve metin içerisinde bu düzenlemeler hakkında bilgi verilmiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2023 yılında yayınladığı 2030 Engelsiz Vizyon eserinde, engellilere yönelik hizmetlerde sekiz temel başlık oluşturulmuştur. Bunlar: a) İçermeci ve erişilebilir toplum, b) Hakların korunması ve adalet, c) Sağlık ve iyilik hali, d) Kapsayıcı eğitim, e) Ekonomik güvence, f) Bağımsız yaşam, g) Afet ve insani bakımdan acil durumlar, h) Uygulama ve izlemedir. Bu başlıklar içerisinde konumuz bakımından önemli olan birinci başlıktır. İçermeci ve erişilebilir toplum başlığına göre belirlenen hedef konular şunlardır: a) Engellilik alanında hak temelli yaklaşımın yaygınlaştırılması, b) Engellilerin sosyal, kültürel etkinlikler ile turizm, rekreasyon ve spor faaliyetlerine katılımının güçlendirilmesi, c) Kamu kullanımına açık alanların erişilebilirliğinin sağlanması, d) Erişilebilir konut hizmetlerinin geliştirilmesi, e) Ulaşım hizmetlerinin ve sistemlerinin erişilebilir hale getirilmesi, f) Bilgi ve iletişim teknolojileri ile elektronik hizmet sistemlerinin erişilebilirliğinin artırılması, g) Erişilebilirlik izleme ve denetiminin güçlendirilmesidir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023d).

Tüm bu boyutlar ve özellikler, erişilebilir bir kenti tanımlamakta ve kent planlamasının ve hizmetlerin bu ekseninde geliştirilmesini gerektirmektedir. Ancak, bunların her biri yerel bağlam ve ihtiyaçlara bağlı olarak farklı şekillerde uygulanabilme özelliğine sahiptir. Ancak boyutların sahip olduğu farklılıklarından dolayı daha net ve belirgin kıstaslar üzerine araştırmayı kurgulama ihtiyacı doğmuştur. Bu noktadan hareketle boyutların dayanağı uzun yıllar bu işte ihtisaslaşmış Avrupa Birliğinin Avrupa Engelsiz Kent (European Access City) ödülü için düzenlediği başlıklar çerçevesinde oluşturulmasının daha uygun olacağına kanaat getirilerek bu başlıklar esas alınmıştır. Araştırmanın alt başlıkları şunlardır:

- Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği (Accessibility of the built environment and public spaces)
- Ulaşım ve ilişkili altyapıların erişilebilirliği (Accessibility of transportation and related infrastructures)
- Yeni teknolojiler dahil iletişim ve enformasyon erişilebilirliği (Accessibility of information and communication, including information and communication technologies)
- Kamu servisleri ve etkinliklere erişilebilirlik (Accessibility of public facilities and services)

3.1. Yapılı Çevrenin ve Kamusal Alanların Erişilebilirliği

Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği, engelli bireyler ve yaşlılar dâhil olmak üzere herkesin, çevreye ve kamusal alanlara eşit düzeyde erişmesini sağlayacak şekilde tasarlanması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kent merkezi tasarımı, cadde ve kaldırımlar, parklar, meydanlar, anıtlar ve binalar, açık alanlar, çalışma ortamları, pazarlar, festivaller vb. yerlerin erişilebilir olmasına bakılmaktadır (Avrupa Birliği, 2023). Temelde iki boyut üzerinde durmak doğru olabilir. Bunlar: Yapılı çevrenin erişilebilirliği ve açık alanların erişilebilirliğidir.

a) Yapılı çevrenin erişilebilirliği; her bir binanın veya inşası yapılmış yerlerin erişilebilir olması anlamına gelir. Bina girişinin yüzeyi düz sabit, dayanıklı, ıslak ve kuru halde kaymayan malzeme ile kaplı olması, paspasların uygunluğu, aydınlatmanın yeterliliği, kot farkının giderilmiş olması, eşiklerin düzeltilmesi, basamak ve merdivenler uygun teçhizatla (kaymaz şeritler, basamakların yüksekliği, uçlarının çıkıntısı, rampa, turabzan, küpeşte, asansör vb.) donatılması, iç ve dış kapıların genişliğinin yeterli olması, balkon ve pencerelerin uygunluğu, tuvalet ve banyonun (sabunluk, tuvalet kağıdı, musluk, ayna, sifon, klozet, tutunma çubuğu, acil durum çubuğu, vb.) yeterliliği, bilgilendirme ve işaretlemelerin uygun yapılması, gerektiği yerde Braille ve piramit kabartmalı yazıların varlığı binanın engellilerin kullanılması bakımından önemli görülmektedir. Sonuçta bina

içerisinde yatay ve dikey olarak her alanın erişilebilir olmasına dikkat edilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). İmar mevzuatı ve Engelliler Hakkında Kanun kapsamında yeni yapılan konutların projesi hazırlanırken ve inşaat aşamasında her türlü denetim ve onay durumlarında ilgili mevzuatta yer alan erişilebilirlik hükümlerine uyulması zorunludur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

b) Açık alanların erişilebilirliği; kent parkları (yaya yolları, çocuk oyun alanları, çeşmeler, banklar, piknik masaları), halka açık telefon kulüpleri, halka açık tuvaletler, otoparklar (açık ve kapalı), oyun alanları, plajlar ve diğer açık hava mekânları, engelliler ve yaşlılar tarafından rahatça kullanılabilmesi için erişilebilir duruma getirilmektedir. Yol ve alanların erişilebilirliği için bu alanlar; kot farkı, basamak, rampa (rampanın yüzeyinin uygun malzeme ile yapılması, genişliği, uzunluğu, eğimi, aydınlatması, yönlendirmesi, rampa giriş-çıkışı manevraya uygunluğu), küpeşte, tırabzan, asansör vb. araçlarla standartlara uygun hale getirilmektedir. Pano ve levhaların ve üzerlerinde gerekli görülen bilgilendirme ve işaretlemelerin uygun formatta olmasına dikkat edilmektedir. Kaldırımdan girişe, girişten danışma birimine kadar hissedilebilir yürüme işareti, yürüyüş güzergâhını işaret etmek için kılavuz yüzey kullanılması, hissedilebilir yüzeyin çevreleyen yüzeyden yüksekliği, rengi, kesintiye uğramadan devam etmesi, kılavuz izin genişliği standartlara uygun hale getirilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Halka açık telefon kulüplerinin yüksekliği, genişliği, derinliği, kapısı, işaretlemeleri, frekans yükselticisi, ses frekansı işitme cihazı kullananlara uygunluğu erişilebilirlik bakımından gözlenmektedir. Halka açık tuvaletlerin en az iki adet (bir kadın, bir erkek) olması, yönlendirmesi, kapının açılış yönü, zemin malzemesi, genişliği, derinliği, tekerlekli sandalyenin klozete erişimi, kapının kapanabilmesi, geçiş genişliği, uygun lavabo, musluk, sifon, tuvalet kâğıdı, sabunluk, ayna, tutunma çubuğu, taharet musluğu, acil durum çağrı aparatı, bilgilendirme, işaretler, işaretlerin okunma ve anlaşılma durumu, rengi, görme engelliler için Braille yazı, kabartmalı piramit Latin harflerin engellilere uygun halde yapılmasına dikkat edilmektedir. Kent parklarında girişinin kot farkı, rampanın uygunluğu, yönlendirme, küpeşte, tırabzan, merdivenlerin malzeme uygunluğu, yüksekliği, çıkıntı durumu uygun hale getirilmektedir. Kent parklarındaki yaya yollarında, yüzeyin malzemesi, suyuolları, ızgaranın engel teşkil etmeyecek biçimde ayarlanması yapılmaktadır. Yollardaki direkler, tabelalar, süs bitkileri, panolar, tezgâh, masa, sandalye vb. engellerden arındırılmasına sürekli dikkat etmek gerekmektedir. Kot farkının, basamak ve merdivenler, rampa, hidrolik asansör, platform asansör vb. malzeme ve araçlarla giderilmesi gerekmektedir. Çocuk oyun alanlarının engellilere fiziki bakımdan açık olması, oyun gruplarında zihinsel,

görme, ortopedik, ruhsal, duygusal engelli çocuklar için özel oyuncakların bulundurulması, oyun alanının zeminin herkeşe uygun olması, ihtiyaç duyulduğunda dinlenmek için alanın var olmasına önem verilmektedir. Parktaki çeşmelerin yönlendirme işaretlerine, tekerlekli sandalye ile yanaşabilmesine, su içme yerine ulaşabilmesine dikkat edilmektedir. Parktaki bankların sır dayanağı, kol dayanağı, yüksekliği, bankların yanına tekerlekli sandalyenin yanaşabilir olması engellilerin faydalanabilmesi için önemlidir. Benzer şekilde parktaki piknik masalarının da engelliler yönelik düzenlenmesi önemli görülmektedir.

Türkiye’de yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği konusunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. 2011 yılında yayınlan Türk standardı TS 9111, engelliler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için binalarda erişilebilirlik gereksinimlerini belirlemektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde Engelliler Yasası Erişilebilirlik Yönergeleri (ADAAG)’ne dayanmaktadır. Standart, binaların engelliler tarafından erişilebilir olmasını sağlamak için tasarım ve inşaat gereksinimlerini belirlemektedir. Erişilebilirlik standartlarına göre temel erişilebilirlik konuları: Binalara girme, kullanma ve tahliye etme; içinde engellilerin de bulunduğu kişiler, aileleri ve içinde gruplar için güvenli ve rahat olmalıdır. TS 9111’ e dair sağlanması gereken hususlar şunlardır (Türk Standartları Enstitüsü, 2011) (Türk Standartları Enstitüsü, 2023); a) Ana girişe yakın otopark yeri, b) Dışarıdaki kullanımlar için düz ayak giriş ve çıkışlar, c) Girişe bağlanan erişilebilir bir yol, d) Yalın ve kullanışlı planlar, e) Kısa mesafeler, f) Danışma masasına, asansörlere ve engelli tuvaletine rahat ulaşım, g) Katlarda basamaksız ve engelsiz, düz ayak yürüme alanı, h) Acil durumlar için de kullanılabilen güvenli ve ferah asansörler, i) Acil durumlarda kullanmak için algılanabilir ve belirgin yangın tahliye yolları, j) Kaymayı önleyici (ıslak/kuru), sürtünme katsayısı yüksek malzeme ile döşenmiş yürüyüş yüzeyleri, k) Kullanımı rahat, acil durumlarda tahliye/kurtarmaya yardımcı olan ve kolaylık sağlayan güvenli merdivenler ve merdiven kızaklı özel tahliye sandalyesi, l) Islanması muhtemel yerlerin yüzey kaplamasının sürtünme katsayısı yüksek malzeme ile döşenmesi, m) Yeterli manevra alanı, n) Gerekli kapı açıklıkları ve kolay kapı kullanımı, kapıları tekerlekli sandalye ile açma ve kapatmayı olanaklı kılan yeterli alan, o) Kontrol düğmeleri ve anahtarlarının uygun yükseklikte, konumda, renkte olması ve rahat kullanımı, p) İyi işaretleme, r) İyi aydınlatma, s) Duvarlarda, döşemelerde, kapılarda ve işaretlemede iyi bir görsel zıtlık, t) İyi akustik, u) İki veya daha fazla duyu yoluyla (hissedilebilir, işitsel ve görsel) iletişim sağlayabilecek önemli bilgilendirme, v) Ses yükseltici sistemlerdir.

Kent yaşamının engellilerin erişilebilirliğine uygun düzenlenmesi yasal zorunluluktur. Engelliler Hakkında Kanunun yedinci, geçici ikinci ve geçici üçüncü maddelerinde kamu

kullanımına açık binalar, açık alanlar ve toplu taşıma araçlarında ve hizmetlerinde erişilebilirliğin sağlanmasına ve geçici üçüncü maddede erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesine yönelik amir hükümler yer almaktadır. 2013 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe sokulan ve 2016 yılında revize edilen Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği gereği, illerde valilikler bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları, umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapmak üzere kurulmuştur (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). 2019 yılında Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği'nde (Tablo 2) yapılan revizyon ile Yönetmelik eki olan Proje Kontrol Formu Örneğine Erişilebilirlik Kontrol Formu kısmı eklenmiştir (Uyaroğlu, 2023).

Seksen bir ilde Valilik bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlar Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme formları çerçevesinde kanun ile belirlenen kamu kullanımına açık bina, açık alan ve toplu taşıma araçlarının inceleme ve denetimlerini gerçekleştirmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a). Erişilebilirlik mevzuatına uygunluğu komisyonca belirlenenlere ise valilik tarafından erişilebilirlik belgesi verilmektedir. Bu kapsamda, umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçlarını yerinde ziyaret ederek erişilebilirlik durumunu tespit eder. Tespit edilen eksiklikler için gerekli uyarı ve tavsiyelerde bulunur. Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Yönetmeliği, engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımını desteklemek için önemli bir adımdır. Yönetmelik, erişilebilirlik mevzuatının uygulanmasını izleme ve denetlemek suretiyle, engelli bireylerin erişilebilirlik koşullarından yararlanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Yönetmeliğin ekleri, umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Ek formlar, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından hazırlanmış olup, erişilebilirlik standartlarına göre düzenlenmiştir. EK 1: Binalar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; bina girişleri, iç mekanlar, dış mekanlar ve çevre düzenlemeleri açısından erişilebilirliği değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, binalarda erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır. EK 2: Açık Alanlar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; açık alanların erişilebilirliğini değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, açık alanlarda erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır. EK 3: Toplu Taşıma Araçları için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğini değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, toplu taşıma araçlarında erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013).

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğinin on beşinci maddesine göre; Yerinde incelemeler sonucu uygunluğu belirlenen umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçları için erişilebilirlik kararı verilmektedir. Komisyonca uygunluğu belirlenenlere valilik tarafından erişilebilirlik belgesi düzenlenmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Erişilebilirlikle ilgili yükümlülüklerini yerine getirmediği tespit edilen gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine idari para cezası kesilebilmektedir. Komisyonlara kamu kullanımına açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının denetimi için Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü aracılığıyla şikâyet başvurusunda bulunulabilmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a). Bu yöndeki çalışmalar düzenli olarak devam etmektedir.

Tablo II: Yıllara Göre Erişilebilirlik Belgesi Verilen Yerin Türüne Göre Dağılımı

Yıl	Bina	Açık Alan	Toplu taşıma aracı	Toplam
2014	6	1	2	9
2015	35	1	1	37
2016	16	4	0	20
2017	106	0	208	314
2018	114	2	297	413
2019	161	0	109	270
2020	223	8	471	702
2021	333	9	418	759
2022	306	6	276	588
Toplam	1299	31	1782	3112

Kaynak: (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023)

Kat Mülkiyeti Kanununa tabi apartman, site ve benzeri konutlarda yaşayan bireyler kendi engeline uygun tadilat yapabilmektedir. Engellilerin yaşamına zorunluluk göstermesi halinde, proje tadili kat maliklerinin en geç üç ay içerisinde yapacağı toplantıda görüşülerek sayı ve arsa çoğunluğuyla karara bağlanır. Toplantının belirlenen süre içinde yapılmaması veya tadilat talebinin çoğunlukla kabul edilmemesi hallerinde; Kat maliki, tadilatı yapılacak binanın ruhsat işlemlerinin yapıldığı kuruluşa başvuru yaparak komisyon oluşturulmasını talep edebilmektedir. İlgili kat malikinin talebi üzerine bina güvenliğinin tehlikeye atılmadığı bildirir komisyon raporuna bağlı olarak ilgili mercilerden alınacak tasdikli proje değişikliği veya krokiye göre onarım, inşaat ve tesis yapılır. Bu halde proje tadilatına ilişkin imalat ve

inşaat giderleri başvuru sahibine aittir. İlgili merciler, tasdikli proje değişikliği veya kroki talep dosyalarını en geç altı ay içinde sonuçlandırmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Uygulama bakımından birçok kentin yapılı çevre ve kamusal alanlarında engellilerin erişilebilirliği önemsenerek düzenlemeler yapılmaktadır. Binalardaki girişler, yatay ve dikey dolaşimleri, açık alanlarda meydan, park, kaldırım, yol, tuvalet vb. yerlerin erişilebilir olması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Ancak bu yöndeki çalışmalarda çok eksiklerin bulunduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Erten & Aktel, 2020). (Pouya & Savaş, 2020) (Akgün, 2022) (Çam & Bilgili, 2022) (Çakar, 2022) (Koç & Koç, 2022) (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özyılmaz, 2022) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020) (Tiyek, Eryiğit, & Baş, 2016) Pek çok kaynağa göre özellikle kentlerimizde erişilebilirliği kısıtlayan eksiklikler şunlardır: a) Uygun olmayan zemin kaplamaları-bozuk ya da kaygan yüzeyler, b) Güvenlik tedbiri alınmayan altyapı çalışmaları, c) Çok yüksek ya da çok dar kaldırımlar, d) Uygun olmayan rampalar, e) aydınlatılmamış sokaklardır (Odabaş Uslu & Güneş, 2017).

3.2. Ulaşım ve İlişkili Altyapıların Erişilebilirliği

Bu kapsamda otoparklar, havaalanları, tren istasyonları ve otobüs terminalleri, taksiler, trenler, otobüsler ve tramvayların varlığı, gidilecek mekânlara yakınlığı, toplu taşıma araçlarının birbirine bağlantısı ve yolculuk bilgilerinin kullanılabilirliği ve en önemlisi erişilebilirliğinin herkese açık olması ön plana çıkmaktadır (Avrupa Birliği, 2023).

Erişilebilir ulaşımın amacı, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin ulaşım hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak, sosyal hayata katılmalarını desteklemektir. Bu amaca yönelik hedefler belirlenmiş olup bunlar; ulaşım altyapısının, araçlarının ve hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmaktır (T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020).

Yollar, yaya kaldırımları, yaya geçitleri (ışık kontrolsüz hemzemin yaya geçidi, yaya alt geçit, yaya üst geçit, pelikan yaya geçidi, kavşak adalı veya refüjlü yaya geçidi), duraklar (otobüs durakları, raylı taşıma durakları, açık ve kapalı otoparklar) standartlara uygun olarak yapılmaktadır. Yolların, kaldırımaların, geçitlerin ve durakların genişliği, eğimi ve yüzeyi, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin erişimini kolaylaştıracak şekilde tasarlanmaktadır. Yaya geçitlerinin ve diğer trafik işaretlerinin erişilebilirliğini sağlamak için, kabartma levhalar, sesli işaretler ve diğer yardımcı araçlar kullanılmaktadır.

Yaya kaldırımları, taşıt yolu boyunca devam eden, kesinti noktaları bağlanabilmiş, yoğunluğa yeterli, kaldırımlardaki pano, direk, levha, askı, taşıtlar, tümsekler, çukurlar, taşıt engelleyiciler, otopark zincirleri vb. engellerden arınmış yeterli genişlikte (düşük 150 cm, az 200, - orta 250, - yüksek

yoğunlukta 300 cm net geçiş) olması gerekmektedir. Yaya kaldırımının kenarları, kaplaması, enine ve boyuna eğimi, rampalar ve eğimler, yüksekliği engellilerin hayatını kolaylaştıracak biçimde yapılmaktadır.

Yaya kaldırımları da engelli güvenliği büyük önem arz etmektedir. Bunun için hissedilebilir yürüme yüzeyleri yapılmakta, kot farkları giderilmekte, engellere, yaya geçidi olan yerlere ve karar noktalarına dikkat çekmek için uyarı yüzeyi, kılavuz yüzey yapılmaktadır. Hissedilebilir yüzeyin yüksekliği en fazla 8 mm, rengi çevrenin rengine zıt, kesintiye uğramadan devam eden, her iki taraftan 60 cm engelsiz, üstten 220 cm engelsiz ve yeterli aydınlatma ile donatılmaktadır.

Yaya geçidin makul durumda olması için uzaktan görülmesi, 20 metre önceden işaret verilmesi, hem araçlara hem yayalara flaşlı sarı ışık bulundurulması istenmektedir. Geçitlerin yüzeylerindeki kaplama malzemelerin kaymaz ve düz olması engellerden arındırılmış geçiş genişliğinin yeterli olması, yoğun yerlerde yaya geçidinin başlangıcına kadar 110 cm boyunca korkuluk bulunması aranan şartlar arasındadır. İşitme engelliler için ışıklı figür, işitime engelliler için sesli yaya uyarıcısı, bilgilendirici, yönlendirici ve uyarıcı işaretler ve bu işaretlerin rengi standartlara göre düzenlenmektedir. Karşıya geçiş süreleri yeterliliği, gereken yerlerde yolun ortasında yaya adalarının oluşturulması, uyarıcı yüzey uygulaması, kılavuz izi, yer çizgilerinin aktif durumda bulunması elzemdir. Yeterli derecede aydınlatılmış, kot farkı giderilmiş, basamak ve merdivenler için alternatifleri oluşturulmaktadır.

Erişilebilirliğe uygun duraklar için durağın görünmesi, bulunabilmesi, işaretlemelerin düzenli olması, bilgilendirmenin yeterliliği (dijital, sesli, görsel), yüzeyin uygun malzeme yapılmış olması, oturma bankının engelli bireylere uygun olması, şeritlerin varlığı, rampa ve yüzey eğimin oranı önemsenmektedir. Özellikle göreme engelliler için hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri, yönlendirme işaretleri, kılavuz yüzey, uyarıcı yüzey, taşıma hizmetine ilişkin bilgilendirmelerin varlığı istenmektedir. Tutunma barlarının (kapalı, yarı açık, açık) varlığı, araç ve durak zeminin seviye eşitliği, hava şartlarına karşı korunak durumu, bilet toplama noktasının yüksekliği ve genişliği, bilet satış noktasının genişliği, derinliği, genişliğinin kot farklarını giderilmesi önemlidir.

Otoparkların (açık ve kapalı) erişilebilirliği için engellilere ayrılan araç yerinin sayısı, giriş mesafesi, hava şartlarına karşı koruması, genişliği, uzunluğu, kaldırım olan ilişkisi, kot farklarının rampa, asansör vb. araçlarla giderilmiş olması, asansörün kapılarının açık kalma süresi, işaretleme ve bilgilendirmelerin standartlara uygun olması beklenmektedir.

Toplu taşıma araçlarının ve duraklarının erişilebilirliğini sağlamaya yönelik; toplu taşıma araçlarının kapıları,

merdivenleri ve koltukları, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin erişimini kolaylaştıracak şekilde yapılmaktadır. Toplu taşıma duraklarında, rampalar, asansör, engellilere uygun koltuklar, sesli ve görsel bilgilendirme sistemleri ve diğer yardımcı araçlar kullanılmaktadır. Diğer yandan ulaşımı kolay hale getiren iletişim ve bilgi sistemleri yaygın hale gelmektedir. Rezervasyon, biletleme, bilgilendirme ve benzeri hizmetler herkes için verilmektedir.

Toplu taşıma araçlarının yerden yüksekliği, koltuklar ve boşlukların (koltuk sayısı yeterli, özel tasarlanmış, işaretleri görülebilir ve anlaşılabilir, biniş ve iniş için en uygun kısımda, manevra ve rehber köpek için yeterli boşluğa sahip, kolçaklı, el tutma yeri olan, genişliği, yüksekliği ve ara boşluğun yeterli) yeterliliği, iletişim cihazları (erişilebilir, iç iletişim cihazlarının kumandaları avuç içi ile çalıştırılabilir, rampa ve asansörde iletişim varsa erişilebilirliği, kapı kumandası) engellilerin kullanımına uygundur. Piktogramların yeri, taban eğiminin ve malzemesinin uygunluğu, tekerlekli sandalyenin yeri, boşluğu, sabitlemesi ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır.

Araca binmeyi kolaylaştıran düzeneklerden kumandalar, asansör (güç tahrikli asansör, elle çalıştırılan asansör), rampa (güç tahrikli rampa, elle çalışan rampa), karoserin güvenli olması, acil çalıştırma mekanizmasının bulunması gerekmektedir.

Benzer durumlar raylı sistemlerde, gemilerde, limanlarda, hava limanlarında ve hava yolu araçlarında görülmektedir.

Türkiye’de ulaşım ve ilgili altyapıların erişilebilirliği konusunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar yasalarla desteklenmekte ve zorunlu hale getirilmekte, verimli ve düzenli olması bakımından standartlar belirlenmekte, yapılan çalışmaların sahadaki karşılığının görülmesi için denetim ve izlemeler yapılmaktadır.

Engelliler hakkındaki kanunun (5378) yedinci maddesinde erişilebilirlik başlığı altında ulaşım ve toplu taşıma ile ilgili kriterler getirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2005). 3194 sayılı yasanın birinci ek maddesinde “fiziksel çevrenin özürülüler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik, altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması” zorunlu tutulmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1985). 2023 yılında yayımlanan Yaya Yolları ve Kaldırımların Tasarım Kuralları Hakkındaki yönetmelikte, yayaların; yaya yollarında, kaldırımlarda ve yeşil alanlardaki yürüme yollarında hareketlerini erişilebilirlik gereklerine uygun olarak kesintisiz sürdürebilmeleri ve bağımsız, rahat, güvenli ulaşımalarının sağlanması için gerekli düzenlemelerin planlanması, projelendirilmesi ve yapımına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

Türk Standartları Enstitüsü TS 12576 standartla, şehir içi yollarda kaldırımlar ve yaya geçitlerinde erişilebilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını belirlemiştir. Standart, 1999 yılında yayınlanmış ve Avrupa Birliği’nde geçerli olan EN 12576 standardına dayanmaktadır. Standart, yaya yollarının ve kaldırımların, yaya geçitlerinin ve kavşakların engelliler tarafından güvenli ve rahatça kullanılabilmesi için gerekli koşulları belirlemektedir. Standart, aşağıdakileri kapsamaktadır:

- Yaya yollarının ve kaldırımların genişliği ve eğimi
- Kaldırımlarda ve yaya geçitlerinde bordürlerin yüksekliği ve cinsi
- Yaya geçitlerinde ışıklı işaretlerin kullanımı
- Yaya geçitlerinde sesli uyarı sistemlerinin kullanımı
- Yaya geçitlerinde taktil yüzeylerin kullanımını

Standart, mimarlar, mühendisler, inşaatçılar ve şehir planlayıcıları tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, engelliler ve engelli konusu çalışanlar için değerli bir kaynaktır. TS 12576’nın bazı temel hükümleri şunlardır:

- Yaya yollarının ve kaldırımların genişliği en az 1,5 m olmalıdır.
- Kaldırımlarda ve yaya geçitlerinde bordürlerin yüksekliği 15 cm’den fazla olmamalıdır.
- Yaya geçitlerinde ışıklı işaretler kullanılmalıdır.
- Yaya geçitlerinde sesli uyarı sistemleri kullanılmalıdır.
- Yaya geçitlerinde taktil yüzeyler kullanılmalıdır.

TS 12576, Türkiye’deki şehirlerin daha erişilebilir hale gelmesinde önemli bir adımdır. Standart, engellilerin şehirlerde güvenli ve rahatça hareket etmelerini sağlamaya yardımcı olmaktadır (Türk Standartları Enstitüsü, 2017).

Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler (Aile ve Sosyal Hizmetler) Bakanlığı tarafından yürütülen “Türkiye’de Yolcu Taşımacılığı Hizmetlerinin Erişilebilirliğinin Geliştirilmesi Projesi” hayata geçirilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023c)

Erişilebilir Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı, 2021-2025 döneminde uygulanmak üzere tasarlanmış bir plandır. Bu plan, herkes için eşit ve erişilebilir ulaşımı hedefler ve bu perspektiften projeler üretmeyi amaçlar. Plan, özellikle hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin hayatını kolaylaştırmak ve toplumun tüm üyelerinin eşit şekilde sosyal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak amacını güder. Toplamda 6 stratejik amaç, 14 stratejik hedef ve bunlara yönelik birçok eylem belirlenmiştir. Bu eylemler arasında farkındalığın artırılması,

düzenleme ve denetlemenin güçlendirilmesi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, alt ve üst yapılar ile araçların erişilebilirliğinin iyileştirilmesi ve ulaşım türleri arasında entegrasyonun güçlendirilmesi gösterilebilir (T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020).

Karayoluyla turizm taşımacılığı yapan veya şehirlerarası toplu taşıma hizmeti gören gerçek ve tüzel kişiler, engellilerin erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin taleplerini azami yetmiş iki saat içinde karşılamakla görevlidir. Servis taşımacılığı yapan gerçek ve tüzel kişiler, engelli personel veya öğrenciye talep etmeleri durumunda erişilebilir taşıma hizmetini sağlamakla yükümlüdür (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Taşıma hizmetleri personeli ihtiyaç duyan kişilere yardımcı olabilecek şekilde eğitilmektedir. Engelli bireylerin toplu taşıma araçlarını kullanabilmeleri için ücretsiz veya indirimli biletle desteklenmektedir.

Uyaroğlu (2023) tarafından yapılan araştırmanın sonucu, erişilebilir mekânsal uygulamaların öncelikli alanlarının, kentsel yaya ağının binaların girişleriyle birlikte bütüncül ve kapsayıcı bir yolla çözülmesi olduğunu göstermektedir. Kentlerde bağımsız, kolay ve güvenli hareketin eşit yolla sağlanabildiği, herkese açık yaya dolaşım ağı hala sağlanamamıştır.

Ulaşım ve ilgili altyapıların erişilebilirliği, engelli bireylerin yaşam kalitesini ve topluma katılımını önemli ölçüde artırmaktadır. Erişilebilirlik, engelli bireylerin eğitim, iş, sağlık, kültür ve sosyal yaşam gibi tüm alanlarda fırsat eşitliğine sahip olmalarına yardımcı olmaktadır.

Engelsiz kent uygulamalarında ulaşım ve ilişkili alt yapılaraya yönelik çalışmalar görülmektedir. Birçok kentte bununla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Ancak yapılan birçok çalışmanın yanı sıra önemli derecede eksiklikler bulunmaktadır. Yollar, kaldırımlar, duraklar, geçitler, otoparklar, otogarlar, istasyonlar, vb yerlerde bu eksiklikleri görmek mümkündür (Yılmaz, Olgun, Şavklı, & Öter, 2014) (Özispas & Arabelen, 2020) (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özyılmaz, 2022) (Odabaş Uslu & Güneş, 2017) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020) (Tiyek, Eryiğit, & Baş, 2016). En çok görülen eksiklikler şunlardır: a) İşaret ve uyarıcı levhaların eksikliği, b) Uygun olmayan kavşak noktaları (güvenli yaya geçitleri) c) Sesli ve görsel uyarıcıların olmaması nedeniyle hizmet edemeyen ulaşım sistem ve araçlarıdır.

3.3. Yeni Teknolojiler Dahil İletişim ve Enformasyon Erişilebilirliği

İşitme engelli birey problemini kamu kurumu ya da hizmet alacağı farklı bir yerde işaret dili tercümanı olmadan nasıl anlatma imkânı bulamıyorsa çağrı merkeziyle yazılı iletişim

kuramadığında benzer duruma maruz kalmaktadır. Görme engelli banka şubesine gidene kadar birçok engelle karşılaşmasının benzerini engelliye uygun olmayan bankacılık mobil uygulamasında da yaşamaktadır. Uygulamaların herkes için erişilebilir olması isteniyorsa ürün geliştirme aşamasında iş planına erişilebilirlik dâhil edilip, alan uzmanlarıyla süreç yürütülür ise geliştirilen standartlar sayesinde çoğu ürün erişilebilir kılınmış olacaktır.

Kent yetkililerinin resmi olarak sundukları bilgilerin erişiminin herkese açık olabilmesi için bilgi ve iletişim erişilebilirliği standartlarına uygun olması beklenmektedir. Bu resmi bilgiler arasında şunlar gösterilebilir: Belediyenin multimedya tanıtım bilgileri, tavsiyeleri ve web sitesinin erişilebilirliğine ilişkin vatandaş geri bildirim prosedürleri, sanat, kültür, eğlence ve spor tesislerinde çevrimiçi bilgi sağlanması, halka açık yerlerde ziyaretçilere veya turistlere (iç ve dış alanlarda) tabela ve rehberlik bilgisi verilmesi, kamu bilgilendirme kiosklarına ve yardımcı teknolojilere erişilebilme, halk kütüphanelerinde ve çevrimiçi merkezlerde tüm topluluk için kapsayıcı bilgi ve iletişim teknoloji kaynaklarına ulaşımıdır (Avrupa Birliği, 2023).

Bilgi ve iletişimin erişilebilirliğini artırmak için fiziksel engeller ortadan kaldırılmakta, erişilebilirlik özelliği sağlamak ve bunlara yönelik eğitimler verilmektedir.

a) Fiziksel engelleri ortadan kaldırmaya yönelik altyapı ve düzenlemeler yapılmaktadır. Bilgisayarlar, klavyeler, fareler, dokunmatik ekranlar ve benzeri donanımlar, görme, işitme ve hareket kabiliyetleri sınırlı olan kişilerin bile kullanabileceği şekilde tasarlanmaktadır. Bu durum görme engelliler başta olmak üzere, işitme engelli ve bedensel engelli bireylerin teknolojileri ve hizmetleri kullanmasını kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan bilgi ve iletişime engel olabilecek rampa, asansör, geniş koridor ve benzeri birçok alana ilişkin çalışmalar da yapılmaktadır.

b) Bilgi ve iletişim teknolojilerine ve hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak için erişilebilirlik özellikleri sağlanmaktadır. Bu özellikler, görme engelli, işitme engelli ve bedensel engelli bireylerin teknolojileri ve hizmetleri kullanmasını kolaylaştıracak tasarım ve özelliklerdir. Sesli betimleme, işaret dili tercümesi, büyütme, seslendirme, metin okuma, tekerlekli sandalye kullanan bireyler için erişilebilir bilgisayarlar bunlara örnek verilebilir. Web İçeriği Erişilebilirlik Standardı (WCAG), İnsan Sistem Etkileşiminin Ergonomisi (TS EN ISO/IEC 9241-151), Web İçeriği Kullanılabilirlik Standartları ve Kriteri (ISO/IEC 40500:2012) ile uyumlu web sitelerinin ve mobil uygulamaların geliştirilmesi erişilebilirliği yaygın hale getirmektedir. Bu standartlara uygun web siteleri ve mobil uygulamalar, görme engelli, işitme engelli ve bedensel engelli bireyler tarafından kullanılabilir. İşaret dili tercümesinin yaygınlaştırılması: İşaret dili tercümesi, işitme engelli

bireylerin video, film ve televizyon programlarını anlayabilmeleri için kullanılan bir hizmettir. Bu hizmet, internet üzerinden veya televizyon kanalları aracılığıyla sağlanabilir.

c) Engelli bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini ve hizmetlerini kullanabilmeleri için eğitim ve destek sağlanmaktadır. Bu eğitimler, teknolojileri ve hizmetleri nasıl kullanacaklarını öğretmek ve engelli bireylerin karşılaşılabilecekleri zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Eğitim: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin nasıl kullanılacağını öğretmek için eğitim sağlanabilir. Bu eğitimler, temel düzeyden ileri düzeye kadar farklı seviyelerde olabilir. Danışmanlık: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin kullanımı konusunda danışmanlık ve rehberlik sağlanabilir. Bu danışmanlık, bireysel ihtiyaçlara göre özelleştirilebilir. Teknik destek: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin kullanımında ihtiyaç duydukları teknik destek sağlanabilir. Bu destek, donanım ve yazılım kurulumu, sorun giderme ve bakım gibi hizmetleri içerebilir.

TS EN ISO 9241-151, Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) tarafından yayınlanan ve yazılım Dünya Çapında Web kullanıcı arayüzlerinin insan odaklı tasarımına rehberlik eden ve kullanılabilirliği artırmayı amaçlayan bir standarttır. Bu Standart, Üst düzey tasarım kararları ve tasarım stratejisi, içerik tasarımı, gezinme ve arama, içerik sunumu kapsamakta ve web kullanıcı arayüzlerini engelli kullanıcılar için daha erişilebilir hale getirmeyi tasarlanmaktadır. Kullanıcıların alışık olduğu davranış kalıpları göz önüne alınarak daha etkin ve verimli bir kullanım amaçlanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023). Bu standart güncel olarak geri çekilmiş durumdadır.

WCAG ile ISO/IEC 40500:2012 benzer standartlardır. ISO/IEC 40500:2012 web içeriğinin erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini iyileştirmeyi amaçlayan bir uluslararası standarttır. Standart, web içeriğini tasarlayan, geliştiren ve kullanan herkes için bir kılavuz görevi görür. Bu Standart: a) görsel özellikleri bakımından; metin, görsel öğeler, renk ve kontrastı kullanıcılar tarafından kolayca okunabilir ve anlaşılabilir olmasını amaçlamaktadır. b) Kullanıcı etkileşimi bakımından; web içeriği, başlıklar, bağlantılar, formlar, hata bildirimleri, yardım ve destek araçları ile kullanıcıların görevleri kolayca ve verimli bir şekilde tamamlamasına olanak tanımaktadır. c) Erişilebilirlik bakımından; web içeriği, görme engelli, işitme engelli, öğrenme güçlüğü çekenler, zihinsel engelliler, hareket kısıtlılığı olanlar, konuşma engelliler, duyarlılığı yüksek olan kullanıcılar dahil olmak üzere mümkün olan en geniş kullanıcı yelpazesine erişilebilir olması beklenmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023). Dijital erişilebilirlik hakkında ulusal ve uluslararası birçok

standart bulunmaktadır (Çetin, 2023). Bu standartların tanımını yapmak ve ayrıntılarını vermek başka araştırma konusu olarak görülmektedir.

E-Devlet'te Engel Yok projesi kapsamında gerçekleştirilen Engelsiz Çağrı Merkezi projesi ile işaret dili bilen e-Devlet Çağrı Merkezi çalışanları ile görüntülü olarak görüşme imkânına kavuşan engelli vatandaşlarımız e-Devlet Kapısı ile ilgili tüm soru ve sorunlarına buradan destek alabilmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Sınırlı erişime sahip bireyler, bilgiyi seçme ve işleme yeteneğinde önde olanlar tarafından geride bırakılma durumu ve endişesi, erişilebilirliğin önemini ortaya koymaktadır (Çetin, 2023). Engellilerin sosyal katılımını artırmak ve hizmetlerden yararlanabilmesini olanaklı kılmak için bilgi ve iletişim teknolojileri alanında erişilebilirliği sağlamak önemsenmektedir.

Belediyenin multimedya tanıtım bilgileri, tavsiyeleri ve web sitesinin erişilebilirliğine, sanat, kültür, eğlence ve spor tesislerinde çevrimiçi bilgi sağlanması, halka açık yerlerde ziyaretçilere tabela ve rehberlik bilgisi verilmesi, kamu bilgilendirme kiosklarına ve yardımcı teknolojilere erişilebilme, halk kütüphanelerinde ve çevrimiçi merkezlerde tüm topluluk için kapsayıcı bilgi ve iletişim teknoloji kaynakları merkezi ve yerel yönetimler tarafından hizmeti verilmektedir (Urhan & Güllü, 2023) (Karagün & Namlı, 2023) (Göktürk & Özyurt, 2023) (Küçükmanisa & Karaca, 2023) (Ankara Belediyesi Engelli Hizmetleri, 2023) (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2023) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2023) (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2023).

3.4. Kamu Servisleri ve Etkinliklerin Erişilebilirliği

Bu başlıkta; sosyal hizmetler, sağlık, gençlik, eğitim, eğlence, spor, kültür, istihdam, eğitim, barınma ve benzeri hizmetleri ile bu hizmetlere gerekli olan tesislerin ulaşılabilirliği öne çıkmaktadır (Avrupa Birliği, 2023).

Kamu servisleri ve etkinliklerine erişilebilirlik, herkesin, fiziksel engelliler, yaşlılar, çocuklar ve diğer dezavantajlı gruplar dahil olmak üzere, kamusal etkinliklere, hizmetlere ve bilgilere eşit erişimini belirtir. Aşağıda, kamusal etkinlik ve hizmetler için erişilebilirlik gerekliliklerinin çeşitli yönlerini bulabilirsiniz:

a) Kamu servislerine ve etkinliklerine fiziksel erişim: Bu düzenlemeler, kamu binaları, hastaneler, okullar, kültür merkezleri, spor tesisleri ve diğer kamu servisleri için geçerlidir. Genel kamu etkinliklerine ve hizmetlerine erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler oldukça yaygınlaşmaktadır. Rampa ve asansör gibi ulaşım olanakları, engelli tuvaletleri, sesli ve görsel uyarı sistemleri, Braille yazıları, geniş kapı ve

koridorları, alçak mobilyalara birçok yerde rastlanmaktadır.

Kamu kurumları arasında erişilebilirlik açısından en hazır olanı hastaneleri olduğu söylenebilir. Hastanelerde hizmetlere erişilebilirlik için birçok çalışma yapılmıştır. Engelli hastaların erişimine uygun yatak ve banyolar, engelli hastaların kullanabileceği özel cihazlar, tuvaletler, asansörler, rampalar, otoparklar vb. hizmetler görülmektedir.

Okullara erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler arasında şunlar yer almaktadır:

- Engelli öğrencilerin erişimine uygun sınıfların ve laboratuvarların yapılması
- Engelli öğrencilerin kullanabileceği özel cihazların sağlanması
- Engelli öğrencilerin erişimine uygun asansörlerin ve rampaların yapılması

Kültür merkezlerine erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler arasında şunlar yer almaktadır:

- Engelli bireylerin erişimine uygun salonların ve sergi alanlarının yapılması
- Engelli bireylerin kullanabileceği özel cihazların sağlanması
- Engelli bireylerin erişimine uygun asansörlerin ve rampaların yapılması

Kütüphane, tiyatro, sinema, sergi, müze, konser alanları, opera ve bale gibi kültür merkezlerinde engelli bireylere yönelik verilen hizmetler, engelli bireylerin yaratıcılığını ve sanatsal becerilerini geliştirmeye yönelik kurs ve etkinlikler, farklı engel gruplarının gereksinimleri dikkate alınarak organize edilen yerel ve ulusal düzeydeki kültürel etkinlikler mevcuttur.

Turizm bakımından, erişilebilirlik kriterlerine uygun konaklama tesisi, engellilere özel düzenlenmiş oda/alanları seyahat ve dinlenme hizmetlerinin sunulduğu erişilebilir nitelikteki terminal, havaalanı, mola ve dinlenme tesisleri, eğlence, dinlenme ve boş zaman etkinliklerinde yararlanacakları erişilebilir alışveriş merkezi, restoran, kafe, çay bahçesi, parklar vb. mekânların uygunluğuna yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Tüm spor tesislerinin engelli sporcu ve seyirci ayrımı yapılmaksızın erişilebilir olmasına ve engelli bireylerin kullanacağı özel spor cihazlarının sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde engelli bireylerin katılımına uygun şekilde planlanan sportif ve rekreasyonel aktivitelerin çoğaltılmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016).

Özdemir (2020) tarafından yapılan araştırmada Pamukkale Belediyesi ana yerleşim alanının erişilebilirlik için geliştirilmiş standartlar çerçevesinde tüm ölçütler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Standartlara göre alanın büyük bir çoğunluğu erişilebilir çıkmasına rağmen erişilebilirlik ölçütlerine ait alt ölçütlerinin uygulanması noktasında eksiklerinin olduğu bulunmuştur.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Erişilebilirlik için ana hizmet binasında çeşitli uygulamalar hayata geçirmiştir. Büyükşehir Belediyesi otoparkında düzenleme, bina iç ve dış mekân hissedilebilir yürüme yüzeyi uygulaması, işaret ve yön bulma tabelaları, erişilebilir lavabo, çözüm masası bankoları engelli bireylere uygun hale getirildi. Bu uygulamalar Büyükşehir Belediyesine Erişilebilirlik Belgesi kazandırmıştır. Diğer yandan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, kentteki tüm kamu binalarını ve ulaşım araçlarını engellilerin erişimine uygun hale getirmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar kapsamında, binalarda rampa, asansör ve engelli tuvaletleri gibi düzenlemeler yapılmaktadır. Ulaşım araçlarında ise sesli ve görsel uyarı sistemleri ile engelli rampaları gibi düzenlemeler yapılmaktadır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Ulaşılabilirlik Destek Projesi (UDEP), ile seksen bir il merkezinde pilot okulların erişilebilir hale getirilmesi için tahsis edilecek ödeneğin harcanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetlenmesi yapılmaktadır (Uyaroğlu, 2023).

b) Kamu Tesislere ve hizmetlerine ulaştıracak toplu taşıma erişimi: Toplu taşıma hizmetleri, bir şehirdeki tüm kamu hizmetlerine erişim için önemlidir. Toplu taşıma erişim standartlarına uygun yapılmış toplu taşıma araçları, durakları, yaya yolları, rampalar, asansörler ve bu araçlar arasındaki bağlantıların kesintisiz devam etmesi kamu tesislerine ulaşmada ve hizmetlerinden ve etkinliklerden yararlanmada çok önemli yere sahiptir.

c) Kamu Tesislere ve hizmetlerine ulaştıracak bilgi ve iletişim erişimi: Kamu tesisleri ve hizmetleri ile ilgili bilgilerin yollara konulacak yönlendirme işaretleri, navigasyon, web sitesi, telefon hatları, etkileşimli kiosklar, mobil uygulamaları gibi birçok araçla kişilerin bilgi alabileceği ve iletişim kurabileceği durumda olmasıdır.

d) Engelsiz Hizmetler: Kamu hizmetleri detaylarının ve işlemlerinin herkes tarafından kolayca anlaşılabilirliği için dil, font boyutu, simgeler ve diğer görsel-ışitsel unsurlar dikkatlice seçilmekte ve kullanılmaktadır. Engelli bireylerin kamu tesislerini, hizmetlerini kullanabilmeleri ve etkinliklere katılabilmeleri için ücretsiz veya indirimli hizmet verilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2020

yılında, erişilebilirlik denetiminin dijital yolla yürütülebilmesi için Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü (ERDEM) hazırlanmıştır (Uyaroğlu, 2023). ERDEM binaların ve bahçelerinin erişilebilirlik düzeyini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Başta engelli bireyler olmak üzere yaşlılar, hamileler, bebek arabalıları, çocuklar, geçici engelli bulunanlar, çok kısa veya çok uzun boylular, eşya ve yük taşıyanların yaşam alanlarını kullanırken herhangi bir engelle karşılaşmalarının önüne geçmek için düzenlenmiştir. ERDEM uygulamasında yer alan sorulara verilecek cevaplar doğrultusunda elde edilecek rapor, belli başlı erişilebilirlik

gereklikleri için yol gösterici olmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023b).

Sosyal hizmetler, sağlık, gençlik, eğitim, eğlence, spor, kültür, istihdam, eğitim, barınma ve benzeri servisler ile bu hizmetlere yönelik etkinliklerin düzenlenmesinde birçok çalışma görülmektedir. Bu servisler ve etkinlikler olumlu yönde gelişme gösterse de yeterli olduğunu söylemek güçtür (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özdemir, 2020) (Odabaş Uslu & Güneş, 2017) (Özyılmaz, 2022) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020).

4. Sonuç

Engelsiz kentler, herkesin eşit koşullarda kente katılımını ve kentsel hizmetlerden yararlanmasını sağlar. Bu nedenle engelsiz kent tasarımı, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentler yaratmak için çok önemlidir. Engelsiz kent tasarımları, engelli bireylerin yaşam kalitelerini artırmak ve topluma katılımını sağlamak amacıyla yapılan tüm planlamaları içermektedir. Mevzuat bakımından bu tür tasarımların değerlendirilmesi, çeşitli yasal düzenlemeler ve standartların varlığına dayanmaktadır. Bu standartlar ise engellilerin ulaşılabilirlik, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından kent mekânlarına uyumunu sağlamak için oluşturulmuştur.

Türkiye’de engelsiz kent tasarımları, engelli bireylerin yaşamını kolaylaştırmak ve topluma entegrasyonlarını artırmak amacıyla mevzuat düzenlemeleriyle desteklenmektedir. Türkiye’de engelsiz kent tasarımlarının mevzuat bakımından değerlendirilmesi, önemli bir adımdır ve engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak, topluma katılımlarını desteklemek ve hayat kalitelerini yükseltmek amacıyla yapılmaktadır. Bu değerlendirme, mevcut yasal düzenlemelerin etkinliği, uygulanabilirliği ve engellilerin ihtiyaçlarını karşılama derecesi üzerine odaklanmaktadır.

Türkiye’de mevcut olan mevzuatlar, engellilerin erişilebilirlik, ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik konularında kent mekânlarına entegre olmasını hedeflemektedir. Ancak, mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması ve yapılacak denetimler ile desteklenmesi gerekmektedir. Engelsiz kent tasarımlarının değerlendirilmesi kapsamında bazı noktalar ön plana çıkmaktadır:

- Mevzuatın belirlediği erişilebilirlik standartları ve yönergelerin uygulanabilirliği incelenmelidir. Özellikle mevcut yapıların bu standartlara ne derecede uygun olduğu ve yeni yapılarda bu standartların nasıl uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut yapılarda dönüşümü teşvik edici modellerin oluşturulması eski yapıların engelsiz dönüşümü açısından hızlandırıcı bir

etki uyandırabilecektir. Yeni yapılar için ise uygulamamaktan caydırıcı nitelikte cezai yaptırımların öngörülmesi etkili olabilecektir.

- Engelsiz kent tasarımlarının uygulanması ve mevzuatın yerine getirilmesi için etkin bir denetim ve izleme mekanizması oluşturulmalıdır. Bu mekanizmaların düzenli olarak çalışıp çalışmadığı ve engellilerin şehir alanlarına erişimindeki engellerin ne kadar giderildiği kontrol edilmelidir.

- Engellilerle ilgili toplumsal farkındalığı artırmak için eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları oldukça önemli olmaktadır. Mevzuatın yalnızca kağıt üzerinde var olması yeterli olmayıp, aynı zamanda toplumun tüm kesimleri tarafından anlaşılması ve benimsenmesi gerekmektedir. Herkesin birer engelli adayı olduğu bilinci toplumda oluşturulmalıdır. Bu bilincin oluşması için eğitim faaliyetlerinin toplum genelinde yaygınlaştırılması faydalı olacaktır.

- Mevzuat değerlendirmeleri sürekli olarak gözden geçirilmeli ve yenilikçi çözüm ve iyileştirmeler desteklenmelidir. Engelli bireylerin yaşamlarını daha da kolaylaştırmak için sürekli olarak mevzuatın güncellenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede bu konuda daha iyi durumda olan ülkelerin mevzuatları incelenip baz alınarak bazı yeniliklere gidilmesi fayda sağlayacaktır.

- Erişilebilirlik belgesi olan bina, alan, araç ve hizmetlerin sayısı ülkemizde yıllar itibari ile artış göstermekle birlikte bunların toplam içindeki payı halen oldukça düşük seviyelerdedir. Erişilebilir olanların genel içindeki oransal artışı sağlayacak teşvik edici uygulamalara geçilmesi bu sürecin hızlanması ve erişilebilirlik belge sayı ve oranının artmasını sağlayacaktır.

- Uygulamada erişilebilirlik açısından uygun nitelikleri taşımayan bir binada bina sakinleri genel bir çoğunluk kararı alamaz ise çözüm engelli bireyin konuyu ilgili mercilere taşıması ile ilerleyebilmekte bu da çözümün uzamasına sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda bu durumda bütün mali yük talepte bulunan

engelli bina sakinine yüklenmektedir ki tek kişinin altından kalabilmesi oldukça güç bir finansal sorunu beraberinde getirmektedir. Buna benzer hukuki altyapıya dair süreci yavaşlatan düzenlemelerin hızla revize edilmesi gerekmektedir.

- Özellikle İsveç başta olmak üzere iyi uygulamalara sahip ülkelerdeki mevzuat yapısı daha derinlemesine incelenerek, uygulanabilir nitelikteki hukuki düzenlemeler ülkemiz mevzuatında da belli bir plan dahilinde ivedilikle hayata geçirilmelidir.
- Kamu kurum ve kuruluşların bu engelsiz kent dönüşümünde öncü olabilmelerinin önünü açacak yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Böylece hem kamusal alanlarda engelsiz kent uygulamaları yaygınlaşırken hem de özel sektörün kamuyu örnek almasının önü açılmış olacaktır. Tabii özel sektörün de gerekli adımları atması için hem teşvik edici hem de zorlayıcı düzenlemelerin hemen akabinde yapılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023a). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişilebilirlik. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/erisilebilirlik/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023b). ERDEM. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://erdem.aile.gov.tr/Account/Login?ReturnUrl=%2f> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023c). Haberler. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/haberler/turkiye-de-yolcu-tasimaciligi-hizmetlerinin-erisilebilirli-gi-hayata-gecirildi/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (23). 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. Ankara, Türkiye: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Akgün, S. (2022). Dünya ve Türkiye Örnekleriyle Engelsiz Kent Uygulamaları. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ankara Belediyesi Engelli Hizmetleri (2023). Ankara Büyükşehir Belediyesi: <https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/engelli-hizmetleri> adresinden alındı
- Avrupa Birliği. (2023). Access City Award 2024. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Avrupa Birliği (2023). Avrupa Komisyonu. Avrupa Birliği: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141> adresinden alındı

- Yasal düzenlemeler belli bir plan dâhilinde uzun zamana yayılmış bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Uzun dönemli hedeflerin yakalanması kısa vadede yaşanabilecek ekonomik, politik vb. riskler göz önünde bulundurularak, kısa ve orta vadeli planlar ile desteklenecek şekilde dizayn edilmelidir.
- Gerek kamu sektörü gerekse özel sektör olarak ülkemizde Avrupa birliği ülkeleri ve İskandinav ülkeleri ile kıyaslandığında erişilebilirlik anlamında görece olarak iyi seviyede olduğumuzu söylemek mümkün değildir. Bu ülkelerdeki başarılı engelsiz kent uygulamalarının örnek alınarak ülkemizde de kademe kademe uygulanmaya başlanması yerinde bir yaklaşım olacaktır. Bunu sağlayacak ve teşvik edecek mevzuat düzenlemeleri, bu uygulamaların hayata geçebilmesi için elzem bir mahiyet arz etmektedir.

ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141 adresinden alındı

- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2023). Bursa Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri. Bursa Büyükşehir Belediyesi: <https://www.bursa.bel.tr/hizmetler/engelli-hizmetleri-115> adresinden alındı
- Çakar, H. (2022). Engelsiz Park Tasarımında Ergonomik Yaklaşımlar. Bursa Uludağ Üniv. Ziraat Fak. Dergisi, 1-14.
- Çam, F.H., Bilgili, A. (2022). Engelsiz Kent Olma Yolunda Covid-19 Engeli. İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, 603-623.
- Çetin, B. (2023). Dijital Erişilebilirlik: Kapsam, Kavramlar, Standartlar, Yasalar. Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 57-68.
- Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Yaya Yolları ve Kaldırımların Tasarım Kuralları Hakkında Yönetmelik. Ankara: Resmi Gazete.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Kapsamında Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Erçetin, C., Durmaz, B., Aksoy, Ç. (2022). Akıllı Kent, Erişilebilirlik ve Mekansal Veri Tabanı İlişkisi Üzerine Engeller Analizi: Ankara Örneği. İdealkent Dergisi, 487-518.
- Erten, Ş., Aktel, M. (2020). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 898-912.

- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2023). Erzurum Büyükşehir Belediyesi . Engelli Hizmetleri: <https://www.erzurum.bel.tr/eb-b-engelli/3.html> adresinden alındı
- Gök, C., Akış, Ö. H., Yıldırım Evsen, S. (2020). Erişilebilir Kentler için Araştırıyoruz İzlüyoruz. Ankara: ENGENÇDER Kitaplığı.
- Göktürk, M., Özyurt, B. (2023). Veri Güdümlü Kent Yönetimi: Otobüs Hatları için Gerçek Zamanlı Durak Yoğunluğu Engelleme ve Operasyon Destek Sistemi .Şura Akademi Dergisi, 61-71.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2023). İstanbul Büyükşehir Belediyesi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Engelli Hizmetleri: <https://saglik.ibb.istanbul/engelli-hizmetleri-2/> adresinden alındı
- Karagün, E., Namlı, S. (2023). Spor Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin “Akıllı Şehir” ve “Erişilebilirlik” Kavramlarına İlişkin Metaforları .Şura Akademi Dergisi, 43-58.
- Keleş, R. (1980). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Keleş, R. (2018). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2022). Haberler. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/buyuksehir-erisilebilirlik-sertifikasi-aldi/40340> adresinden alındı
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2023). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şube Müdürlüğü. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/saglik-ve-sosyal-hizmetler-daire-si-baskanligi/76/news> adresinden alındı
- Koç, C., Koç, A. (2022). Engelsiz Parkların Erişilebilirliği: Eskişehir ve Diyarbakır Örnekleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 161-168.
- Küçükmanisa, A., Karaca, A. C. (2023). Akıllı Şehirlerde Ulaşım Uygulamaları .Şura Akademi Dergisi, 73-82.
- Odabaş Uslu, A., Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler: “Herkes İçin Erişilebilir Kentler”. Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi, 30-36.
- Özdemir, A. (2020). Kamu Hizmet Alanının Fiziksel Erişilebilirlik Açısından Değerlendirilmesi: Pamukkale Belediyesi Örneği. Artium, 118-127.
- Özispa, N., Arabelen, G. (2020). Fiziksel Engelli Bireyler İçin Toplu Taşımacıya Yönelik Erişilebilirlik Stratejileri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 227-248.
- Özteke Kozan, H., Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler. İdeal Kent Araştırmaları Dergisi, 216-235.
- Özyılmaz, H. (2022). Toplu Konut Yerleşimlerinin Engelsiz Tasarım Bağlamında Değerlendirilmesi: Diyarbakır Şilbe Örneği. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 29-68.
- Pouya, S., Savaş, S. (2020). Engelsiz Çocuk Oyun Alanları. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 17-34.
- T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2020). Erişilebilir Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı 2021-2025 . Ankara: T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023d). 2030 Engelsiz Vizyon. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2023). İçişleri Bakanlığı, Erişilebilirlik-sertifika. T.C. İçişleri Bakanlığı: <https://www.icisleri.gov.tr/erisilebilirlik-sertifika> adresinden alındı
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde bir Araştırma. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 225-261.
- Türk Standartları Enstitüsü. (2011). Erişilebilirlik Standartları TS 9111. Türk Standartları Enstitüsü Erişilebilirlik Standartları. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Türk Standartları Enstitüsü (2017). Şehir içi yollar - Kaldırım ve yaya geçitlerinde ulaşılabilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları. Türk Standartları Enstitüsü.
- Türk Standartları Enstitüsü (2023). Engelliler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Erişilebilirlik Gereklileri .Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1985). 3194 Sayılı İmar Kanunu .Ankara : Resmî Gazete.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2005). 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun .Ankara.
- Urhan, O., Güllü, M. K. (2023). Veriye Dayalı Akıllı Şehir Oluşturmada Teknoloji Trendleri. Şura Akademi Dergisi, 19-25.
- Uyaroğlu, İ. D. (2023). Mahallede Kapsayıcı Kamusal Yaşam İçin Erişilebilirlik Denetimi. Planlama, 123-142.
- Yılmaz, T., Olgun, R., Şavklı, F., Öter, B. (2014). Kentsel Yeşil Alanlarda Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları İçin Engelsiz Rota Belirlenmesi: Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 1-14.

Sürdürülebilirlik Bağlamında “Herkes İçin Tasarım”: Konut Alanlarında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme “Design For All” In The Context of Sustainability: A Comparative Evaluation of Living Spaces

Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye

hhatipoglu@aybu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0716-7431

Öz

Engelsiz bir mekânsal çevre, mümkün olduğunca bağımsız yaşamak için temel bir ön koşuldur. Her ne kadar başlangıçta engellilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamak için standartlar ve mevzuatlar erişilebilirliği teşvik etmeye yönelik olsa da, uluslararası alanda mevcut eğilim ‘erişilebilir’ ortamlardan faydalanabilecek nüfusun daha geniş bir tanımına doğru ilerlemiştir. Kullanıcı nüfusu ve kullanım kolaylıkları da göz önünde bulundurulmuş olarak bu genişleyen kapsamlı bir çerçeve içerisinde “evrensel tasarım”, “herkes için tasarım”, “kapsayıcı tasarım” kavramları ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir yaşam çevreleri oluşturmak için geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden adil, esnek, basit/algılanabilir, kapsayıcı bir tasarım anlayışı benimsenmelidir. Bu bağlamda sadece “norm dışı” insanlar özel çözümlerle damgalanmamalı, “bütünleştirici planlama”, “evrensel tasarım” gibi tasarım yaklaşımlarının prensipleri dikkate alınarak yaşam alanlarının herkes için mümkün olduğunca erişilebilir ve kullanılabilir hale getirilmesi önemlidir. Her ne kadar erişilebilirliğin karmaşık ve kavramsal yapısı nedeniyle net bir tanımını yapmak ve ölçmek zor olsa da tasarım yaklaşımlarına dair bir çerçeve çizilerek değerlendirilmesi yapılabilir. Çalışma bu bağlamda, “kapsayıcı tasarım” ve “herkes için tasarım” niteliği taşıyan yaşam alanlarının tasarımında literatür ve standartlar doğrultusunda belirlediği ölçütlerle uygulamalara yönelik kılavuz niteliğinde bir çerçeve oluşturmayı amaçlar. Bu ‘sürdürülebilir mekânsal planlama’ için bir gerekliliktir. Ayrıca çalışmanın bir diğer hedefi, iyi uygulamaların teşvik edilmesi bağlamında konuya ilişkin bir farkındalık oluşturmaktır. Teoriden uygulamaya geçişe altlık oluşturması bağlamında oluşturulan çerçeve doğrultusunda belirlenen ölçütler durum çalışmaları olarak seçilen, Viyana ve Konya şehirlerindeki konut çevrelerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılarak değerlendirilmiştir. Analiz çeşitli kaynaklardan araştırma bölgesine dair elde edilen veriler ve 2016 yılında saha çalışmalarında yapılan gözlemler ve tespitlere dayanmaktadır. Oluşturulan çerçeve doğrultusunda gerçekleştirilen karşılaştırmalı değerlendirmede; Viyana örneğinin Konya örneğine göre erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve evrensel tasarım unsurlarını en üst düzeye çıkaracak şekilde planlandığı görülmüştür. Viyana’daki çalışma, erişilebilir, evrensel ve sürdürülebilir tasarım hedeflerine ulaşmanın zor olsa da mümkün olduğunu göstermiştir ve bu bağlamda tasarımcılara rehberlik edecek bir niteliğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Erişilebilirlik, Herkes İçin Tasarım, Evrensel Tasarım, Kapsayıcı Tasarım, Planlama.

Abstract

A “barrier-free” spatial environment is a fundamental prerequisite for living as independently as possible. In order to create sustainable living environments, a fair, flexible, simple/perceivable, inclusive design approach appealing to a wide range of users should be adopted. In this context, it is important to make living spaces as accessible and usable as possible for everyone, taking into account the principles of design approaches such as “integrative planning” and “universal design”. Although it is difficult to make a clear definition and measure accessibility due to its complex and conceptual structure, it can be evaluated by drawing a framework for design approaches. In this context, the study aims to create a framework as a guideline for practices with the criteria determined following the literature and standards in the design of living spaces that have the characteristics of “inclusive design” and “design for all”. This is a necessity for ‘sustainable spatial planning’.

In the context of creating a basis for the transition from theory to practice, the criteria determined in line with this framework were evaluated through a comparative analysis of the housing environments in the cities of Vienna and Konya, which were selected as case studies. We analyzed data from various sources, including research literature and fieldwork observations. In addition, this study aims to raise awareness of the issue in the context of promoting good practices. In the comparative analysis carried out in line with the established framework, it was observed that the Vienna case was planned in a way to maximize accessibility, sustainability and universal design elements compared to the Konya case. The study in Vienna has shown that it is possible, albeit difficult, to achieve accessible, universal and sustainable design goals, and in this context, it has a quality to guide designers.

Keywords: Sustainability, Accessibility, Design For All, Universal Design, Inclusive Design, Planning.

1. Giriş

Kapsayıcı tasarım, yaşam boyu tasarım, herkes için tasarım, kullanıcı ihtiyaçları tasarımı, gerçek yaşam tasarımı ve kuşak ötesi tasarım gibi farklı isimlerle anılan terimler evrensel tasarım ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Evcil, 2014; Duncan, 2007; Meşhur ve Yılmaz Çakmak, 2018). Bu terimlerin hepsinin ortak yönü erişilebilirliği ve tüm kullanıcıları dikkate almasıdır. Evrensel tasarım, geniş yelpazedeki bireyler için yaşam kalitesini artıran başlıca faktörlerden biridir. (Russell 1999; Stineman vd. 2003). Yaya hareketi için erişilebilirliğin şehirler ve sakinleri üzerinde çok sayıda olumlu etkisi vardır: stresi azaltır, olumlu duyguları artırır, dikkati yeniden sağlar, öz düzenlemeyi etkiler ve olumlu ve onarıcı deneyimler üretir. Ayrıca, erişilebilir kentlerin en önemli özelliği, hızlı ve kolay hareket ve sosyal etkileşim için alan sunmalarıdır. Leidner vd. (2005) herkes için tasarımın gerekliliğini, engelsiz erişilebilir bir ortamın nüfusun yaklaşık yüzde 10’u için mutlaka zorunlu, yüzde 30 ila 40’ı için gerekli ve yüzde 100’ü için konforlu olduğu ve bir kalite özelliği teşkil ettiğini belirtmektedir. Demografik değişim ile yaşlı insanların oranının önemli ölçüde artmasıyla, nüfus içindeki bireysel fiziksel ve zihinsel yetenekler arasındaki farklılıkların gelecekte de artmaya devam edeceği gerçeğine katkıda bulunmaktadır. Hareket kısıtlamaları ve diğer bilişsel, fiziksel veya zihinsel bozukluklar yaşlılıkta daha sık ortaya çıksa da, genç insanlar da hastalık veya kazalardan geçici veya uzun süreli olarak etkilenebilir. Onlar için de “engelsiz” bir mekânsal çevre, mümkün olduğunca bağımsız yaşamak için temel bir ön koşuldur. Tüm bunlar göz önüne alındığında sürdürülebilir yaşam çevreleri için tasarım, her şeyden önce kapsayıcı olmalıdır. Bu bağlamda sadece “norm dışı” insanlar özel çözümlerle damgalanmamalı, uygun “bütünleştirici planlama”, “evrensel tasarım” gibi tasarım yaklaşımlarının prensipleri dikkate alınarak yaşam alanlarının herkes için mümkün olduğunca erişilebilir olacak ve dışarıdan yardım almadan kullanılabilir şekilde tasarlanmalıdır. (Danford ve Maurer, 2005) Sokaktan konutlara kadar oluşan erişim serüveni, kullanıcılar için, motorlu taşıtlar, bisikletler ve toplu taşıma araçları ve yaya olarak uygun, konforlu ve güvenli erişimi sağlayacak altyapıya sahip olmalıdır.

Jane Jacobs’a göre (1961) bir şehrin ana kamusal mekanları olan caddeler ve kaldırımları, şehrin en hayati organlarıdır; araçların hareket ettiği bir koridordan çok daha fazlasıdır. Bir şehir düşününce aklımıza ilk gelen şey sokaklarıdır. Eğer bir şehrin sokakları canlı, insan-merkezli bir tasarım yaklaşımı sergileyerek ilginç görünüyorsa, şehir de ilginç görünür; eğer donuk görünüyorsa, şehir de donuk görünür. Jane Jacobs’un bu düşünceleri, sokakların insanların bir şehri deneyimlediği en önemli kamusal alanlar olduğunun göstergesidir.

Bunu başarmak için, çevrenin, yetenekleri veya engelleri ne olursa olsun tüm bireyler tarafından erişilebilir ve kullanılabilir ürünler, hizmetler ve ortamlar yaratarak kapsayıcılık ve eşitliğe öncelik veren “Herkes için Tasarım” ilkeleri göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekir. Bu yaklaşım, tüm bireylerin farklı ihtiyaçlarını ve

yeteneklerini göz önünde bulundurarak topluma katılım için eşit fırsatlar sağlar. Özetle, “Herkes için Tasarım”, insan kullanımı için yaratılan her şeyin erişilebilir, kullanışlı ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarına uyarlanabilir olması, böylece erişilebilirliğin ve genel yaşam kalitesinin artırılması ilkesidir.

Türkiye’de evrensel tasarım konusundaki çalışmalar genellikle 2000’li yılların başlarında yoğunlaşmaktadır. 2005’de Engelliler Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur ve “Engellilerin Sosyal Haklarına İlişkin Yasa” kabul edilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). Türkiye’deki evrensel tasarım literatürü, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu desteklemek ve yaşam kalitelerini artırmak amacıyla tasarım süreçlerinin nasıl geliştirilebileceğine odaklanan çeşitli araştırmaları içermektedir. Bu dönemden sonra, evrensel tasarımın Türkiye’deki uygulamaları hakkında çeşitli projeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin, şehir planlamasında ve kamu alanlarının tasarımında evrensel tasarımın nasıl entegre edilebileceği konusunda yapılan çalışmalar, bu alanda bilinci artırmış ve uygulama örnekleri sunmuştur (Tutal, 2016; Uslu ve Güneş, 2017). Ancak “herkes için tasarım” anlayışının tüm insanlar için kullanım kolaylığı, konfor, eşit hak ve özgürlükler sağlaması konusunda yeterince farkındalık sağlanamamış, planlama ve tasarım uygulamalarına yeterince verimli yansımamıştır.

“Herkes için tasarım” kavramının özünü oluşturan erişilebilirlik, bir anlamda iki nokta arasındaki yakınlığı ifade ederken, diğer bir anlamda ulaşım sistemlerinin farklı konumlar arasında düşük maliyetli ve/veya hızlı erişim sağlama kabiliyetini ifade eder. Her ne kadar erişilebilirliğin karmaşık ve kavramsal yapısı nedeniyle net bir tanımını yapmak ve ölçmek zor olsa da, “sürdürülebilir mekansal planlama”nın bir parçasıdır ve sağlamak için tasarım yaklaşımlarına dair bir çerçeve çizilerek değerlendirilmesi yapılabilir. Çalışma bu bağlamda, “kapsayıcı tasarım” ve “herkes için tasarım” niteliği taşıyan yaşam alanların tasarımında literatür ve standartlar doğrultusunda belirlediği ölçütlerle uygulamalara yönelik kılavuz niteliğinde bir çerçeve oluşturmayı amaçlar. Teoriden uygulamaya geçişe altlık oluşturması bağlamında bu çerçeve doğrultusunda belirlenen ölçütler durum çalışmaları olarak seçilen, Viyana ve Konya şehirlerindeki konut çevrelerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılarak değerlendirilmiştir. Analiz çeşitli kaynaklardan araştırma bölgesine dair elde edilen veriler ve saha çalışmalarındaki gözlemlere dayanmaktadır. Ayrıca bu çalışma, İyi uygulamaların teşvik edilmesi bağlamında konuya ilişkin bir farkındalık oluşturacaktır.

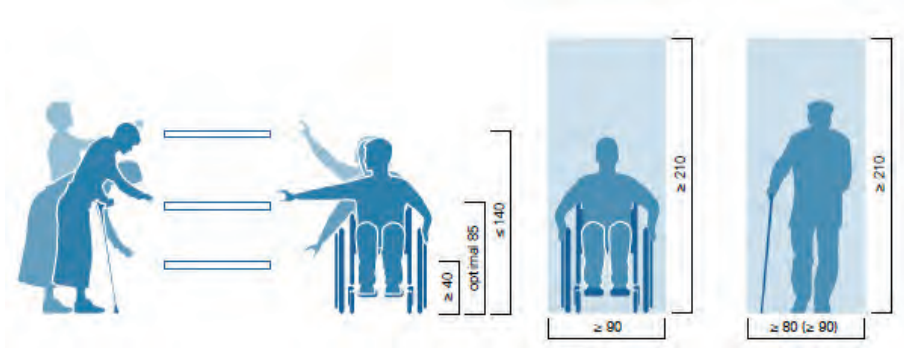
Kavramsal Çerçeve

Evrensel Tasarım, Herkes için Tasarım ve Erişilebilirlik

Engelsiz planlama, engellilerin sosyal hayata büyük ölçüde kısıtlamasız bir şekilde katılmalarını sağlamak amacıyla bağımsız ve özerk bir şekilde yaşamaları için gerekli koşulları yaratmayı amaçlamaktadır. Erişilebilirlik, yaya alanlarının kullanımını belirleyen ve insanların yaşam kalitesini artıran çok önemli bir unsurdur. Genel olarak erişilebilirlik, bir sakinin belirli bir varış noktasına erişimindeki kolaylık ve rahatlığın ölçüsüdür. Erişilebilirlik, bir konumun mesafe ve zaman gibi mekânsal olarak dayatılan engelleri aşmada kolaylık sağlayan özelliği olarak tanımlanabilir [1].

Goldsmith (2007), kişisel hareket için tasarım kriterlerinin büyük ölçüde insanların bir yerden başka bir yere hareket etme şeklini belirlediğini düşünmektedir, sıradan insanlar

yokuş ve merdivenlerde farklı seviyelerde yukarı ve aşağı hareket imkanı ile iki ayak üzerinde yürürken, özel gereksinimlere sahip kişilerin (Şekil 1), fiziksel olarak ne kadar deneyim ve güce sahip olursanız olun, tepeye tırmanmak için bir asansöre ihtiyaç duyduğunu veya başka insanlar tarafından taşındığını görürüz ve işte burada diğer teknik yardımlara ek olarak engellilerle ilgili bir tasarım sorununa cevap olarak rampaların; geçişler için ölçüler vb. tasarım önlemlerinin önemi yatmaktadır. Her ne kadar başlangıçta engelliler için bu ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamak için standartlar ve mevzuatlar erişilebilirliği teşvik etmeye yönelik olsa da, uluslararası alanda mevcut eğilim ‘erişilebilir’ ortamlardan faydalanabilecek nüfusun daha geniş bir tanımına doğru ilerlemiştir (Gossett vd., 2009). Kullanıcı nüfusu ve kullanım kolaylıkları da göz önünde bulundurulurken bu genişleyen kapsamlı bir çerçeve içerisinde “evrensel tasarım”, “herkes için tasarım”, “kapsayıcı tasarım” kavramları ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Bazı Özel Gereksinim Gösteren Bireyler ve Gereksinimlerine Dair Ölçüler (Jocher ve Lock, 2012).

Evrensel tasarımın kökleri engelsiz tasarım ve erişilebilir tasarım yaklaşımlarına dayanmaktadır ve daha yeni araştırmalara göre Evrensel tasarım terimi herkes için tasarım terimi ile değiştirilebilir. Her iki kavram da mekanları ve sistemleri engelli bireyler de dahil olmak üzere geniş bir

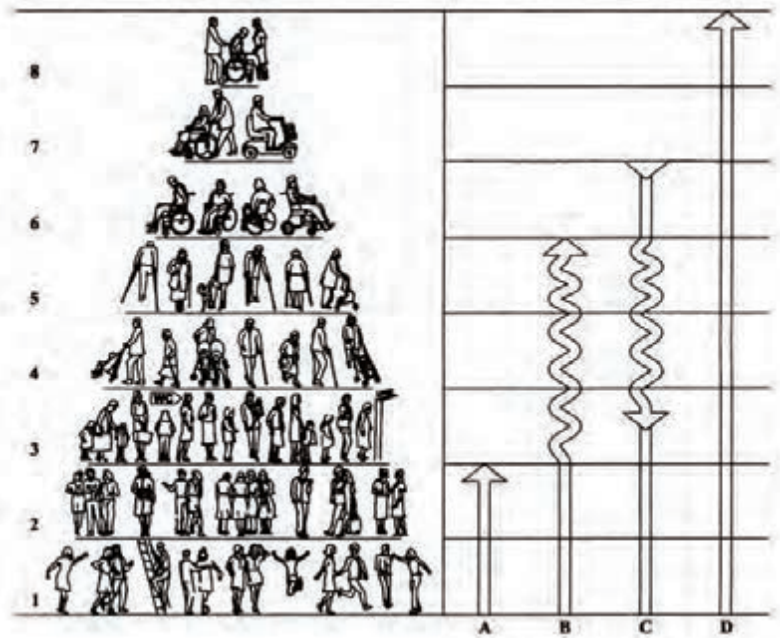
kullanıcı kitlesi için erişilebilir ve kullanılabilir hale getirme amacını taşır. İki terim benzer olsa da, bağlam ve bölgeye bağlı olarak hafif farklı anlamlar içerebilir. İşte bu iki kavram arasındaki genel farklılıklara dair çerçeve Tablo 1'de oluşturulmuştur.

Tablo 1: 'Evrensel Tasarım' ve 'Herkes için Tasarım' Tanımı ve prensiplerinin genel bir çerçevesi.

	Evrensel Tasarım	Herkes için Tasarım
Tanım	Evrensel Tasarım, adaptasyon veya özel tasarım ihtiyacı olmadan mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesi tarafından kullanılabilen ürünlerin, ortamların ve sistemlerin tasarımını ifade eder. Bu, kapsayıcılığı vurgular ve engelli bireyler, yaşlılar ve farklı yeteneklere sahip bireyler de dahil olmak üzere kullanıcıların çeşitliliğini dikkate alır. (Mitrasinovic, 2008); Steinfeld ve Maisel, 2012)	Herkes İçin Tasarım, yaş, yetenek veya diğer özelliklere bakılmaksızın herkesin kullanabileceği, erişilebilir ve kullanılabilir ürünler, hizmetler ve ortamların yaratılmasını teşvik eden bir kavramdır. Bu kavram, yaşlanan bir nüfusun ihtiyaçlarına cevap verme ve sosyal dahilliliği teşvik etme amacıyla Avrupa'da bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. (Pullin, 2011)
Prensip	Tasarım sürecini rehberlik etmek ve geniş bir kullanıcı kitlesi için adil, esnek, basit ve sezgisel çözümler yaratmak amacını taşır.	Fiziksel tasarım düşüncelerini kapsamanın ötesine geçer; aynı zamanda ulaşım, iletişim ve teknoloji gibi çeşitli alanlarda erişilebilirlik ve kapsayıcılığı destekleyen yasalar, standartlar ve politikalara odaklanır.

Evrensel tasarımın kökenleri, 20. yüzyılın ortalarında özellikle erişilebilirlik konularında farkındalık oluşması ile başlamıştır. Bu terim ilk olarak, mimar ve tasarımcı Ronald L. Mace tarafından 1980'lerin başında kullanılmaya başlanmıştır (Mitrasinovic, 2008). Mace, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak ve toplumsal katılımlarını artırmak amacıyla tasarımın herkesi kapsaması gerektiğini savunarak bu konsepti vurgulamıştır. Erişilebilirlik kavramı, engellilik, tasarım ve şehirciliğe yönelik tutumlar değiştiğçe 20. yüzyıl boyunca önemli bir evrim geçirmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında büyük ölçüde basamaklar veya dar kapılar gibi fiziksel engellerin olmaması olarak görülmekte, binaları ve alanları daha erişilebilir kılmak için bu engellerin kaldırılmasına odaklanmaktadır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde engelli hakları hareketi ivme kazanmış ve

erişilebilirlik kavramı sosyal ve çevresel faktörleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Her türden insan tarafından kullanılan bina ve çevreleri söz konusu olduğunda, evrensel tasarıma giden yol, bina kullanıcıları piramidiyle birlikte şema Şekil 2'de gösterilmiştir (Goldsmith, 2007). Tüm potansiyel kullanıcıların ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayacak bir bina için, bir sıradan diğerine ilerleyen mimar, normal düzenlemenin konaklama parametrelerini genişletmeye ve bunu yaparak engelli insanlar için özel düzenleme yapılması ihtiyacını en aza indirmeye çalışır. Amaç, hiç kimsenin mekansal engellilik - bir mekan ya da mekanın bir bileşeninin tasarlanma şekli nedeniyle kullanamama ya da çok zor kullanma - bağlamında mekansal ayrımcılığa maruz kalma tehdidi altında olmamasını sağlamaktır.

Şekil 2. Bina Kullanıcı Piramidi (Goldsmith, 2007).

“Herkes için tasarım” prensipleri, tasarım sürecinde engelli bireyleri, yaşlıları, farklı yeteneklere sahip bireyleri, çocuklar vb. her türlü kullanıcıyı dikkate alan geniş bir kullanıcı kitlesini kapsamayı hedefler. Bu prensipler tasarımın esnek, erişilebilir ve kullanıcı dostu olmasını sağlar. Bunu sağlayan temel tasarım yaklaşımları şu şekilde sıralanabilir (Mace vd, 1997);

Eşitlik: Geniş kullanıcı yelpazesinin ihtiyaçlarını dikkate alarak herkes için eşit fırsatlara erişimi sağlanmalıdır. Tüm kullanıcılar eşit şekilde deneyimler sağlamak hakkına sahip olurlar.

Kullanımda Esneklik: Tasarım geniş bir bireysel tercih ve yetenek yelpazesini barındırır. Farklı ihtiyaçlar ve tercihlerle uyum sağlayacak esnekliğe sahip olmalıdır. Bir mekanı kullanacak her türlü kullanıcı veya kullanıcı grupları farklı şekillerde kullanabilmelidir.

Basitlik ve Anlaşılabilirlik: Tasarımın kullanımı, kullanıcının deneyimi, bilgisi, mevcut konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak kolay anlaşılabilir olmalı, yani mekan kullanımında karmaşıklığı en aza indirmelidir. Bunun sağlanması için mekan konfigürasyonundan malzeme seçimine kadar hassas bir tasarım süreci ve uygulaması geliştirilmelidir.

Algılanabilir Tasarım: Kullanıcılara bilgi sağlama yöntemleri, farklı duyuşsal yeteneklere sahip bireyler için anlamlı olmalıdır. Örneğin, işitsel ve görsel bilgilerin her iki şekilde de sunulması

Hata Toleransı: Tasarım, tehlikeleri ve kazara ve istenmeyen eylemlerin olumsuz sonuçlarını en aza indirmelidir.

Düşük Fiziksel Çaba Gereksinimi: Tasarım, kullanıcının fiziksel çabasını en aza indirmeli ve kullanımı mümkün olan en kolay hale getirmelidir. Bu özellikle yaşlı veya fiziksel olarak kısıtlı bireyler için önemlidir.

Mekan Kullanımında Uygun Ölçüler: Tasarım, farklı vücut tipleri, kuvvet seviyeleri ve hareket kabiliyetleri göz önüne alacak şekilde boyut ve mekân kullanımı içermelidir.

“Herkes için Tasarım”: Standartlar, Dönüm Noktaları ve Mekansal Planlama İlkeleri

Adil bir değerlendirme ve seçme için belirli standartlar veya ilkeler oluşturulması gereklidir. Bu standartlar, ihtiyaçlara ve olanaklar doğrultusunda karşılanması gereken ideallerin veya gerekliliklerin belirlenmesinde temel teşkil eder. Her eylem planı belirli hedefleri, bunlara ulaşmak için stratejileri ve ilerlemeyi ölçmek ve değerlendirmek için yöntemleri içermelidir. Bu planlar aynı zamanda yerleşik standartlar ve kılavuz ilkelerle de uyumlu olmalıdır.

Gerek kamusal amaçlar için gerekse yaşam alanları için olsun, binaların tüm kullanıcıların gereksinimlerini dikkate alan bir yaklaşımla tasarlanması gerekir. Bu bağlamda herkes için tasarım ilkeleri ve kriterleri standartlar olarak belirlenmiştir. Tasarımda erişilebilirlik kriterlerinin ve gerekçelerinin anlaşılması, çeşitli çalışmalardan elde edilen beceriler ve erişilebilir uygulamalarla ilgili tasarım deneyimi, uygulayıcıların her türlü tipolojinin projelendirme koşullarına uygun yaklaşımlar geliştirmeyi ve kullanmayı sağlayacaktır.

Mimari Engeller Yasası (1968), 1973 tarihli Rehabilitasyon Yasası'nın 504. Bölümü, Adil Konut Yasası Değişiklikleri (1988) ve Engelli Amerikalılar Yasası (1990) gibi erişilebilirlik yasaları, yapı çevrenin engelli insanlara karşı ayrımcılık yapmamasını sağlamak için asgari gereklilikleri belirlemektedir. Erişilebilirlik yasaları ile ilgili deneyimler Ron Mace, Ruth Hall Lusher ve diğerlerinin (Bednar 1977; Lusher ve Mace 1989; Welch 1995) yapı çevrenin tasarımında “evrensel tasarım” olarak adlandırdıkları farklı bir yaklaşımın gerekliliğini fark etmelerine yol açmıştır. Bu yeni yaklaşımın öncülü, çevrenin, yasaların ayrımcılık yapmama temelinde gerçekçi bir şekilde zorunlu kılabileceğinden çok daha erişilebilir olabileceğiydi.

Geniş bir yelpazedeki insanlar için işlevin iyileştirilmesine daha fazla önem verilirse, engelli insanlar için kullanılabilir bir dünyanın norm haline geleceğini savundular. (Steinfeld ve Maisel, 2012).

Erişilebilirliğin gelişimindeki en önemli kilometre taşlarından biri 1990 yılında Engelli Amerikalılar Yasası'nın (ADA) kabul edilmesidir. Bu yasa, istihdam, ulaşım, kamusal konaklama ve hizmetlerde engelli bireylere karşı ayrımcılığı yasaklamıştır. ADA'nın binaların ve kamusal alanların tasarımı üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Tasarımcıların otoparklar, kaldırımlar, asansörler ve kapı kolları da dahil olmak üzere yapı çevrenin tüm yönlerinde erişilebilirliği dikkate almalarını gerektirdi.

Bir diğer önemli gelişme de Don Norman'ın “The Design of Everyday Things” adlı kitabını (ilk baskısı 1988'de olmak üzere) yayınlamasıdır. (Norman, 2013). Norman bu kitapta, geleneksel erişilebilirlik anlayışlarına meydan okuyarak, iyi tasarımın, bireylerin yeteneklerinden bağımsız olarak herkes için erişilebilir olması gerektiğini savunmuştur. Bu

çalışmaları, erişilebilirliğin sadece fiziksel engellerin kaldırılması değil, aynı zamanda tüm bireyler için sezgisel ve kullanıcı dostu ortamların oluşturulması gerektiği fikrinin benimsenmesine katkı sağlamıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul tarafından 2006 yılında “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Önceden var olan insan hakları sözleşmeleri engelli bireylerin haklarını teşvik etmek ve korumak için önemli bir potansiyel sunsa da bu potansiyel kullanılamamaktaydı. İsveç, Danimarka, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde de engelli bireyler insan haklarından mahrum bırakılmaya ve toplumun çeperlerinde tutulmaya devam ediyordu. Sözleşme, devletlerin “tüm engelli bireylerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve onların doğuştan sahip oldukları onura saygı gösterilmesini teşvik etmek” konusundaki yasal yükümlülüklerini ifade etmektedir.

Son yıllarda, ‘insanlar için sokaklar’ ve “bir mekan olarak sokaklar” gibi söylemler, kentsel tasarımında insanları ön plana çıkaran kavramlardır. Bu bağlamda farklı tür kullanıcıları ve nasıl hareket ettikleri, mekanı nasıl deneyimlediklerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Yaya kullanımının erişilebilir olmasını sağlamak, yolların tasarımı ve işletim yönergelerini karşılamak kadar önemlidir (Mehta, 2019).

Bu standartlardan ADA dışındaki diğer önemli standartlar; Dünya Engelliler Birliği tarafından (WDU) tarafından oluşturulan Engelli bireyler için Evrensel Standartlar Rehberi ve Brezilya Teknik Standartlar Birliği (ABNT)'dir. Buradaki mekan ile ilişkili standartlara dair bazı detaylar ve karşılaştırmaları Tablo II'de gösterilmiştir.

Tablo II: Kaldırım ve rampalara ilişkin standartların kıyaslanması (Yazar tarafından Mwakat (2023)'e göre oluşturulmuştur).

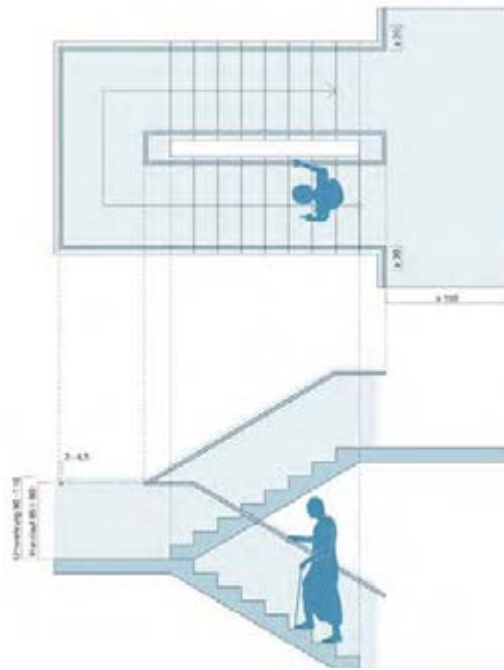
	WDU	ADA	ABNT
Kaldırım genişlikleri			
Düzlükler	1.5 m – 2 m (en az)	0.915 m (en az)	0.9 m – 1.8 m (en az)
Dönüşler	1.5 m	0.915 m – 1.065 m (en az)	0.9 m – 1.05 m (en az)
Kaldırım Yükseklikleri	15 cm (en fazla)	13 cm (en fazla)	-
Rampaların Eğimi	2% <eğim< 6%	eğim< 5%	3% <eğim < 5%
Rampa Genişlikleri			
Düzlükler	≥ 0.9 m	≥ 0.915 m	≥ 0.9 m
Dönüşler	≥ 0.9 m – 1.4 m	≥ 1.22 m	≥ 0.9 m

Alman Standartları da içerikleri ile engelli bireylerin mekansal tanımlamaları için (DIN) önemli bir kaynaktır.

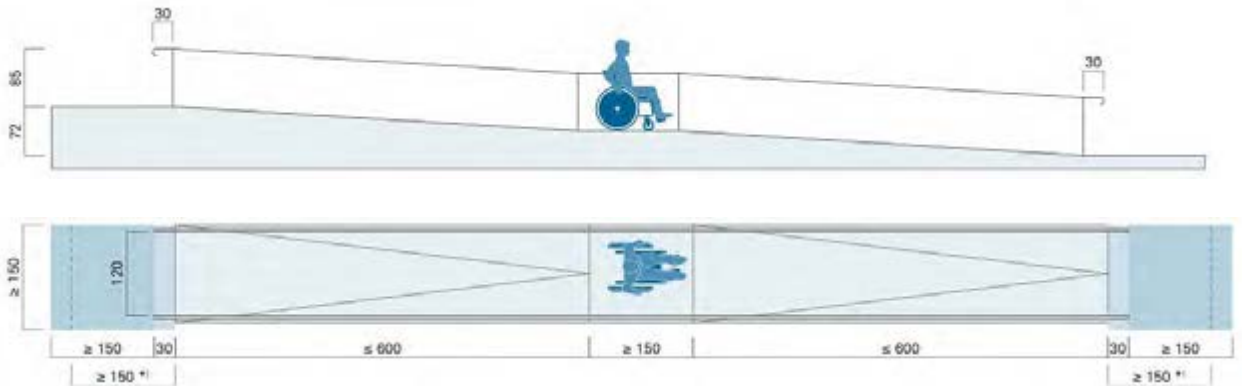
Planlama noktasında erişilebilirlik ile dikkat edilmesi ilgili dört temel ilke vardır. Bunlara odaklandıktan sonra, evde yaşamın her aşamasında iyi bakıldığını hissetmek kolaydır:

- **Tüm yaşam alanı boyunca basamaksız, düz erişim:** Erişilebilirliği sağlamak için, tekerlekli sandalye, bebek arabası, baston vb. destekler düşünülmelidir. Dikey sirkülasyonun zorunlu olduğu durumlarda asansör ve rampalar gereksinimleri sağlayarak tasarlanmalıdır. Bunun yanı sıra ergonomik ve kolay kullanım için merdiven ölçüleri (mekansal ölçüler, basamak yükseklik ve genişlikleri) de dikkate alınmalıdır (Şekil 3).

Rampalar; yürüme engelli bireyler, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve puset kullanan bireylerin engelsiz bir şekilde yükseklikleri aşmalarına olanak tanıyan rampaların planlanması için ideal eğim % 3 olmalıdır. En yüksek eğim %6 olacak şekilde tasarım yapılabilir. Bunun yanında kullanılabilir rampa genişliği en az 1,20 metre olmalı ve rampa uzunluğu maksimum 6 metre olduğunda, en az 1,50 metre uzunluğunda bir ara sahanlık eklenmelidir. Rampa boyunca, 3,5 cm ile 4 cm çapındaki korkuluklar her iki tarafına da 0,85 metre ile 0,90 metre (DIN 18040 taslağına göre) yükseklikte monte edilmelidir ve sahanlık yüzeyinin 30 cm üzerine uzanmalıdır. Rampanın başında ve sonunda manevra alanları, en az 1,50 metre x 1,50 metre boyutlarında olmalıdır. (Şekil 4).

Şekil 3. Bariyersiz Merdiven Tasarımı (Jocher ve Lock, 2012).

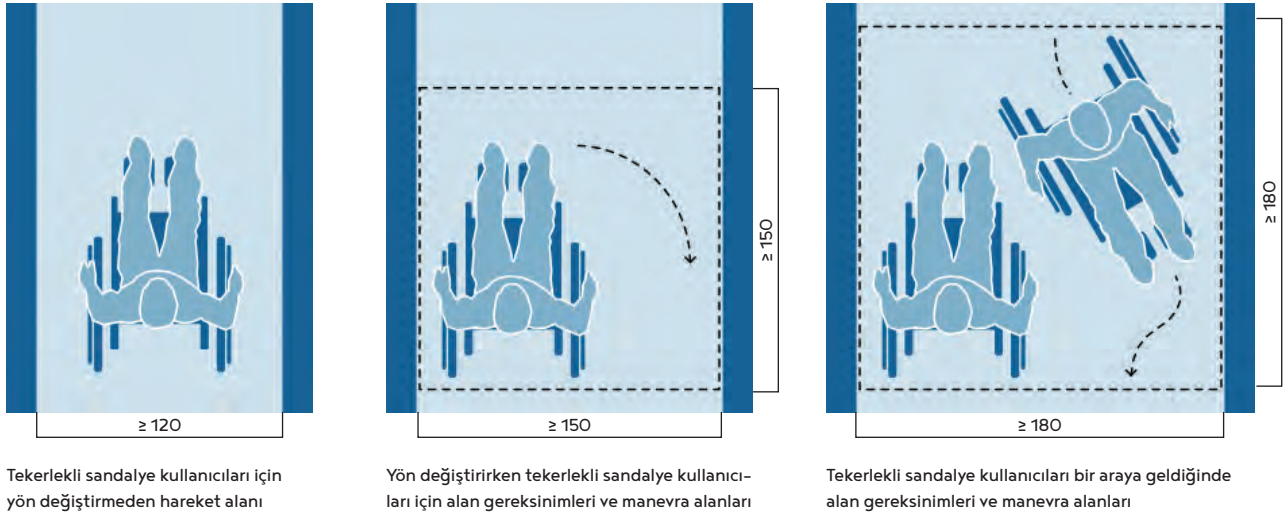

Şekil 4. Bariyersiz Tasarım İçin En Fazla %6 Eğimle Rampa Ölçüleri (Jocher ve Lock, 2012).

• **Geçişler için yeterli mesafe genişliği:** Dönmek için en az bir kez 150 x 150 cm'lik bir manevra alanı sağlanmışsa 120 cm'lik bir koridor genişliği yeterlidir; uzun koridorlarda bu manevra alanı en az her 15 m'de bir sağlanmalıdır (DIN 18040). Her odada ve koridorlarda dönüş alanı olarak 150 x 150 cm'lik manevra alanı bulunmalıdır (Tablo III). Bu,

tekerlekli sandalye kullanıcılarının sadece ileri veya geri hareket ederken kısıtlama olmaksızın kullanabilecekleri odalar için geçerli değildir. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının karşılaşma alanları için en az 180 cm x 180 cm'lik bir manevra alanı bulunmalıdır.

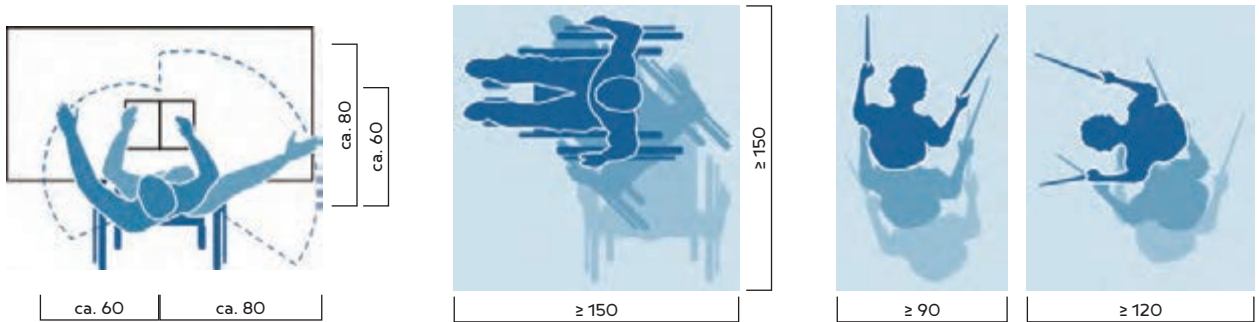
Tablo III: Tekerlekli Sandalye Kullanımında Mekan Gereksinimleri (Jocher ve Loch, 2012).

• **Stratejik alanlarda hareket kabiliyetleri ve manevraları:** Tekerlekli sandalye gibi araçların hareket alanları

için minimum 150 cm çapında hareket alanları sağlanmalıdır (Tablo IV).

Tablo IV: Verimli Hareket İçin Manevra Alanları (Jocher ve Loch, 2012).

Yatay kavrama alanı, sol kısıtlı, sağ kısıtlanmamış üst vücut hareketliliği ile odalarda (90 cm) ve mobilya önünde (120 cm) minimum hareket alanı

Tekerlekli sandalyeler için minimum manevra alanı

Odalarda (90 cm) ve mobilyaların önünde (120 cm) minimum manevra alanı

• **Çalışma Yüksekliği ve Erişim Alanı (80 ile 105cm):**

Kapı kolları, ışık anahtarları, pencere kolları ve benzerleri gibi tüm kullanım elemanları, bitmiş zeminin üst kenarından ortalama 85 cm optimum kullanım yüksekliğine monte edilmelidir. Tüm kullanım cihazlarının doğrudan erişilebilirliği, standart mobilyaların sapma boyutları ve her şeyden önce banyo ve mutfak ekipmanlarının erişilebilirliği, kullanım yüksekliğine ek olarak dikkate alınmalıdır.

Erişim Alanı: Bir kişinin erişim mesafesi büyük ölçüde üst bedeninin hareketliliğine bağlıdır. Vücudunun üst kısmının hareket kabiliyeti kısıtlanmamış bir yetişkinin yatay erişim mesafesi yaklaşık 80 cm'dir; hareket kabiliyeti kısıtlı olan bir yetişkinin erişim mesafesi ise çok daha az olabilir.

• **Yönlendirme, Renkler Ve Kontrast, Şekil ve Malzemeler:**

Normal görüşe sahip kişiler yön bulma için yüzde 90'a varan oranda görsel bilgi ve sinyal kullanırlar. Daha güçlü renk sinyalleri ve kontrastlar görme engelli insanlar için çok önemlidir. Bilginin aynı anda iki farklı duyu tarafından algılanabilecek şekilde "iki duyu prensibine" göre iletilmesi de mantıklıdır. Görme engelli kişiler için, özellikle dokunsal unsurların ve/veya akustik sinyallerin kullanılması, ilgili ek iletişim seçenekleri sunar. Öte yandan, işitme bozukluğu olan kişiler, ciddiyet derecesine bağlı olarak akustik-görsel veya tamamen görsel yönlendirmeye de bağımlıdır. Özellikle çocuklar ve yaşlılar farklı seviyelerde ince motor becerilerine sahip olduklarından, ekipman unsurlarının tasarımı özel bir önem taşımaktadır. (Joher ve Loch, 2012, Voord ve Wegen, 2005). Bu nedenle kapı kolları, tırabzanlar ve tutunma raylarının ergonomik olarak elin şekline uyarlanması ve keskin kenarlı, köşeli veya çok sert olmaması tavsiye edilir.

• **Kapılarda Hareket Dizileri:** Tekerlekli sandalye kullanıcısı kapı koluna yaklaşmak için kapının her iki yanında 50 cm'lik bir hareket alanına ihtiyaç duyar ve bu alanın yapısal olarak kısıtlanmamış olması gerekir. Bu ölçü, kapının kanatlı ya da sürgülü kapı olmasına bakılmaksızın geçerlidir; ikincisinin kullanımı tekerlekli sandalye kullanıcısı için genellikle daha kolaydır.

• **Ağaçlar, Tabelalar ve Kent Mobilyaları:** Kent mobilyaları, yayaların hareketini kanalize ettikleri gibi, aynı zamanda araçların istenmeyen trafiğini yürüyüş yollarından ayırmak için sembolik bir bariyer görevi görürler. Büfeler/satıcılar, gazete kutuları, çiçek arabaları, oturma bankları vb. gibi kent mobilyalarının yerleşimi yaya yollarının kenarlarında olmalı, yaya trafiğinin akışını engellemeyecek şekilde servis şeridi çizgisinin altına kesintisiz tek bir çizgi halinde yerleştirilmelidir. şekil11'de yürüyüş yolu üzerindeki servis şeridi alanını görebiliriz.

• **Yaşam Çevrelerindeki Yaya Yollarında Güvenlik:**

Yaya geçidinin genişliği, bisiklet yolu gibi açık alanlardaki

patikaların her iki tarafını çevreleyen ve potansiyel tehlikelere karşı uyarıcı bir güvenlik bandı da içermelidir. Güvenlik bandı veya sınırı, görme engelli veya kör kişilerin yaya trafiğinde güvenli bir şekilde hareket edebilmelerini sağlamak için farklı bir dokuya sahip olmalı ve ana yürüyüş yoluna zıt renkte olmalıdır. Tüm yayaların güvenli bir şekilde seyahat edebilmelerini sağlamak için yürüyüş yolu yüzeyi düz olmalı ve ızgaralar, zemin mantarları ve otopark zincirleri gibi engellerden arındırılmış olmalıdır.

Konut Alanlarında "Herkes için Tasarım": Bir Değerlendirme Yöntemi

İnsanların yaşam alanları bir uzantısı olarak konut çevreleri bir şehri deneyimlediği en önemli kamusal alanlardır. Yürünebilirlik, mahalle paradigmasının en önemli göstergelerindedir. Bu alanlarda yaya kullanımının erişilebilir olmasını sağlamak, yolların tasarımı ve işletim yönergelerini karşılamak kadar önemlidir (Mehta, 2019). Sokaklar, kamusal yaşamın bir parçası olarak sosyal, ekonomik ve hatta siyasi etkileşime katkıda bulunan olanaklar sağlar. Kentsel dokuda uyum ve dinamizm sağlayarak faaliyet kalıpları ve sosyal yaşam üzerindeki daha geniş rolleri ve etkileri nedeniyle fiziksel geçiş yollarından daha fazlasıdır. (Mohammad ve Hatipoglu, 2022) Bu bağlamda farklı tür kullanıcıları barındırır ve bu kullanıcıların nasıl hareket ettikleri, mekanı nasıl deneyimledikleri tasarımı göz önünde bulundurulması gereken unsurlardandır.

Düzenli kullanıcılar ve ziyaretçiler hedeflerine ulaşmakta zorluk çekmiyor, öngördükleri faaliyetlere katılabiliyor ve amaçları için gerekli tesisleri kullanabiliyorlarsa erişilebilirliği iyi olarak tanımlayabiliriz (Voordt ve Wegen, 2005). Bir şeyin anlaşılabilmesi için açık, net ve kesin olması gerekir ki bu çok önemlidir. İyi tasarlanmış bir binada, işaretler veya soyut semboller ve sembolik mekansal rehberlik içeren bir yön bulma sistemi vardır. Yaşam alanlarında mikro ve makro ölçeklerde değerlendirmeye temel oluşturmak için, incelenen literatür doğrultusunda erişilebilirliği iki bileşene ayırabiliriz (Voordt ve Wegen, 2005):

- Ulaşılabilirlik, kullanıcılar ve ziyaretçiler için binaya erişimin sağlanma kolaylığı.
- Kullanılabilirlik, insanlara bina içinde hareket etme ve kendilerine yönelik oda ve hizmetlerden yararlanma imkanı sağlama kolaylığı.

"Herkes için tasarım" veya "evrensel tasarım" kavramlarının fiziksel ve zihinsel kapasite veya sınırlamalara bakılmaksızın, yapılı çevrenin herkes tarafından erişilebilirliği ve kullanılabilirliği için kullanılan kavramlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda birçok aktivite örüntüsünün

düşünülmesi gerekir. Bazı insanlar hareket yardımcıları kullanır, bazıları bir puset arkasında yürür veya ağır çantalar veya bagajlar taşır. Herkes yapılı çevreyi eşit ve bağımsız bir şekilde kullanabilmelidir ve bu alanlar kullanıcı dostu bir yaklaşımla ergonomik bir şekilde tasarlanmalıdır (Preiser ve Ostroff, 2001). Örneğin, düşme gibi kazaları önlemek için kaygan ve engebeli zeminlerden kaçınılmalıdır.

Evrensel tasarım, iç mekanlarda çalışma yüzeyleri, duvar dolapları ve görme veya işitme engelli kişiler için tesisler için optimum yükseklik, kapılar ve koridorlar için gereken minimum açık geçişler, özellikle bagajlı ve tekerlekli ekipmanlı kişilerin dönmesi için gereken yeterli dönüş yarıçapı ve dikey erişilebilirlik (örneğin rampalar ve asansörler) ile ilgili bazı boyutsal kriterleri dikkate almalıdır. Tehlike durumunda hızlı ve güvenli çıkış yollarının planlanmasının yanı sıra yangın, ambulans ve diğer acil durum hizmetlerine erişim açısından da büyük önem taşımaktadır. İyi ve güvenli bir araç-yaya konsepti, dolaşımın kalitesi ve kolaylığı için çok önemlidir. Yayaların, özellikle de çocukların, hareket kabiliyeti kısıtlı kişilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına, bisikletlileri kolaylaştıracak önlemlerle birlikte özel önem verilmelidir. Araç ve yaya hareket konseptleri için güzergahlar, amaçlanan tüm kullanıcılar için kolaylık, emniyet ve güvenlik sağlamalıdır. Güzergahların bölümleri ve hiyerarşisi net olmalıdır. Alexander vd. 1977’ye göre açık merdivenler iç merdivenlerden daha harikadır, çünkü dışarıyla doğrudan bağlantıları vardır ve canlı görünürler; iç merdivenler ise üst katlar ile sokağın yaşamı arasındaki bağlantıyı çok büyük sosyal zararlar verebilecek ölçüde azaltır.

Erişilebilirliğin bir de psikolojik boyutu vardır. Bu, binayı çekici ve kullanışlı kılan, binaların ve açık alanların ve insanlar için ortak odaların davetkar potansiyelidir. Konut alanının kullanılabilir ve bilişsel bir yer olması veya insanların yollarını kolayca bulabilmeleri mimarlar ve planlayıcılar için bir endişe kaynağı olmalıdır. Erişilebilirliğin dikkate alınması teknik bir konu olduğu kadar yasal bir konudur. Çalışmada yaşam alanlarında mikro ve makro ölçeklerde erişilebilirlik ve dolaşımın analizi için genel, araçlar için, yayalar için ve konuta erişim için belirlenmiştir. Kriterler Konya ve Viyana durum çalışmalarının değerlendirildiği Tablo V’de belirtilmiştir.

Durum Çalışmaları: Analiz ve Değerlendirmeler

Viyana: “Bizimle Yaşamak”

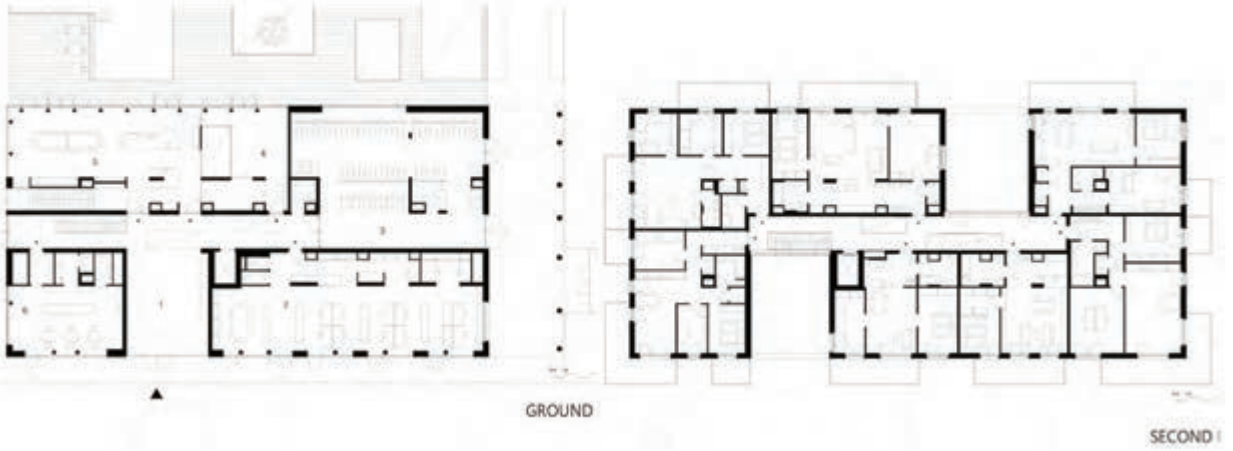

Şekil 5. Bizimle yaşamak konut ve oyun alanı (solda) (Einszueins Mimarlık Ofisi).

Şekil 6. Bizimle yaşamak konut çevresi (sağda) (Einszueins Mimarlık Ofisi).

Viyana’nın ikinci bölgesindeki Nordbahnhof alanında yer alan sosyal konut, iki bina yapısında iki farklı yaşam alanı sunmaktadır (Şekil 5, Şekil 6). Bunlardan biri olan (bizimle yaşamak), binası katılım ve sakinler arasındaki iletişime odaklanmaktadır. Bina bir sosyal konut projesi olarak tasarlanmıştır, 2014 Mimarlık ve Sürdürülebilirlik Devlet Ödüllü Proje olması mimari nitelikleriyle örnek bir proje olmasının bir göstergesidir. İşbirliği fikri ve konsepti Wohnprojekt Wien’e (Viyana Konut Projesi - Sürdürülebilir Yaşam Derneği) aittir. Bu proje, endişelerini kendi ellerine almak isteyen küçük bir grup insanla başladı. Girişimcilerden biri olan Heinz Feldmann jüri turunu şöyle anlatıyor: “Gruba bir soru içeren bir e-posta gönderdik: CO2 emisyonlarımızı ve ekolojik ayak izimizi azaltırken sosyal bir toplum hayatı içinde nasıl iyi yaşayabiliriz ve bunu kentsel bir ortamda nasıl yaratabiliriz?” (Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Environment and Water Management, 2014). Bu bakış açısının ardından, bir düzine ilgili kişi bir dernek kurdu. Proje, “Raum&Kommunikation” ofisi, kar amacı gütmeyen toplu konut kooperatifi Schwarzatal, Superblock ve Einszueins planlama ekipleri ile birlikte başladı.

Şekil 7. "Bizimle Yaşamak" giriş kat planı (sol), ikinci kat planı (sağ). (Einszueins Mimarlık Bürosu Arşivi).

Katılımcı ve sürdürülebilir mimarinin ötesinde proje, otopark alanının verimli kullanımını sağlayan "Araç paylaşımı" gibi farklı konseptler getiren birçok başka fikri de entegre etmektedir. Bodrum katta bir garaj yerine kolektif odalar tasarlanmıştır. Zemin katta 116 bisiklet için bisiklet park alanları bulunmaktadır (Şekil 7). Bu tasarım yaklaşımları ile yürünebilirlik, bisiklet kullanımı gibi erişilebilirliği teşvik eden planlamalar gerçekleştirilmiştir. İki konut bloğu ortak odaları ve geniş açık alanı birlikte kullanmaktadır.

Erişilebilirlik ve Dolaşım Konsepti: Bina ve site içinde anlaşılabilir ve yeterli bir sirkülasyon konsepti bulunmaktadır. Bina içinde yatay ve dikey sirkülasyon elemanları yeterli ışık almakta, yatay sirkülasyonda komşular arasında diyalogu güçlendirecek donanımlar, dolaşıma engel teşkil edilmeyecek şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 8). Engelli ve ailelerin günlük yaşamını destekleyen bebek arabalarına yönelik tekerlekli ekipmanların desteklenmesi için tasarım aşamasında önemli önlemler alınmıştır. Sekiz park yeri vardır; bunların altısı araç paylaşım sistemindedir. Araç

paylaşım sistemi kullanılarak ve bireysel bir yeraltı garajı bulunmayarak araç akışı en aza indirilmiştir. Bu da yürünebilirliği ve sağlıklı bir yaya-araç hiyerarşisini destekler. Bu otoparkın yanında 116 bisiklet için yer sağlayan bisiklet park yeri bulunmaktadır. Binanın önünde de bazı park yerleri bulunmaktadır. Hem taşıt trafiğinin sürdürülebilirlik bağlamında önlemlerle azaltılması, hem de planlamada yol hiyerarşilerinin sağlıklı tasarlanarak konut yakınına getirilmemesi ile kullanıcılar için tehlike olmayacak güvenli alanlar oluşturulmuştur. Bu da dolaylı olarak erişilebilirliği destekleyen bir tasarım yaklaşımıdır. Giriş, geniş alanı, bilgilendirme panoları, bina hizmetleri hakkında bilgi veren diyagramlar ve bir oyun ile rahat ve tanıdık bir atmosfere sahiptir. Bloklarda ve blokları çevreleyen açık tanımlamalar ve aykırı mimari elemanlar ve malzemeler net bir ayırım ve yönlendirme sağlar. Bina içerisinde ve çevresinde yeterli ışıklandırma ve yönelim sağlanabilmektedir. Binaların girişleri yer ile hemzeminde. Girişte manevralar için yeterli ve ferah bir alan mevcuttur, ve her türlü kullanıcının verimli kullanımını sağlamak için gerekli tedbirler alınmıştır.

Şekil 8. Giriş ve Dolaşım Alanları (Yazar Arşivi).

Şekil 9. Toki Konevi Konut Alanı (sol)(yazar arşivi) ve Normal Kat Planı (sağ) (Kaynak:Meram Belediyesi).

Konya: Toki Konevi Konutları

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve Belediye işbirliği ile hayata geçirilmiştir. (Şekil 9) Projenin 1. etabında 100, 150 ve 195 metre karelik dairelerden oluşan 23 blok daire yer almıştır. 2. etap ise bitişik arazide tamamen aynı konseptte inşa edildi. 10 ila 15 kat arasında değişiyordu. Birbirinin aynı olan toplu konut bloklarından meydana gelmiştir, bu tür konut uygulamaları Türkiye’de çok yaygın. Proje alanının konumu aşırı kalabalığın olmadığı sakin bir yerdir. Bölgede kentsel dönüşüm nedeniyle az katlı binalardan çok katlı yüksek binalara geçiş söz konusudur. Projenin sunduğu daire tipleri, bu tür büyük ölçekli bir konut projesinin sunması gereken çeşitliliği göstermektedir. Çok katlı konut yapısının yoğunluğu mahalleyi olumsuz etkilemekte, zemin kat ve bahçe ile iletişim zorlaşmaktadır.

Site kapalı güvenli bir sitedir. Geniş bir alan üzerine inşa edilen sitenin bahçesinde oyun alanları ve oturma yerleri bulunuyor. Projenin dikkat çeken bir özelliği de bahçelerde oynayan çocukların ve giriş çıkış yapan araçların

sirkülasyonunun belirgin ve net bir şekilde tarif edilmemiş olmasıdır (Şekil 10). Ayrıca bu sitelerin ciddi bir sorunu da araç ve yayaların aynı girişten bahçeye girip aynı yoldan devam etmeleridir ki bu durum güvenlik açısından uygun değildir. Bu durum, özellikle bir araç hareket halindeyken kolayca geçebilecek olan çocuklar için sorun yaratmaktadır.

Erişilebilirlik ve Doluşım konsepti: Tüm binalar birbirine benzemektedir ve aralarında belirli bir mesafe ile dağınık bir şekilde inşa edilmişlerdir, dolayısıyla alana girdikten sonra bir kayıp hissi yaratmaktadır. Yollar net bir şekilde tanımlanmamıştır ve herhangi bir yön levhası bulunmamaktadır. Ayrıca, tüm binalar birbirine benzediği için binaların kapı numaralarını göremeyen birinin yönünü bulması zordur. Yayalar ve bisikletliler için güvenlik eksikliği bir sorundur çünkü siteye girer girmez araç yoluna girmektedirler (Şekil 10). Araçların önlem olarak hızlarını azaltmaları için herhangi bir trafik işareti bulunmamaktadır ve yaya-arac yolu hiyerarşisi sağlanmamıştır. Çocuk oyun alanlarının olduğu yerler özelleşmemiş ve araçlarla ilişkisi düşünülmemiştir (Şekil 11).

Şekil 10. Site Çevresinde Yaya Ve Araç Hareketliliği

Şekil 11. Araç Yolu ve Oyun Alanı İlişkisi

Özellikle tekerlekli ekipmanlar için yolların kesiştiği yerlerde bordürler bırakılmış olsa da bazı yerlerde bunlar gelişigüzel, altyapısız ve estetikten uzaktır. Seviye farklılıklarıyla mücadele etmek amacıyla bazı rampalar inşa edilmiştir, ancak bunlar çok diktir ve herhangi bir korkulukların olmadığı yerler mevcuttur (Şekil 12). Genel olarak, ciddi bir erişilebilirlik eksikliği söz konusudur.

Şekil 12. Sitedeki Korkuluksuz ve Dik Rampalar (Yazar Arşivi).

Dairelerin iç mekanlarına gelince, koridorların ve merdivenlerin tasarımı doğal aydınlatmadan faydalanmamaktadır. (Şekil 13, Şekil 14) Çok katlı bu binalarda gün ışığının olmaması merdivenlerin çekiciliğini yitirmesine neden olmakta, asansör kullanımını artırmakta, bu da diyalog ve hareketin azalmasına yol açarak sosyal ve fiziksel olumsuzluklara neden olmaktadır. Bunun yanısıra merdivenlere açılan kapılar erişimi zorlaştırmaktadır (Şekil 13).

Binaların dolaşım yollarında kullanılan malzemeler net bir ayırma sahip değildir. Malzeme ve renkler benzer nitelikte tasarlanmış olup, malzeme düzeninin yönlendirmeyi olumlu yönde etkilemesi tasarım girdisi olarak düşünülmemiştir. Sirkülasyon mekanlarında kullanılan malzemeler karmaşık seçilmiş, ayırtılması zor ve yönlendirmesi zayıftır (Şekil 14).

Şekil 13. Doğal Işık Almayan Sirkülasyon Alanları ve Bu Alanlara Doğru Açılan Kapılar (solda)(yazar arşivi).

Şekil 14. Ayırt Edilmesi Zor ve Yönlendirmesi Zayıf Malzeme Seçimleri (sağda)(yazar arşivi).

İki durum çalışmasının sonuçları, “herkes için tasarım”, “kapsayıcı tasarım” vb. bağlamlarda olumlu ve olumsuz tasarım bileşenlerini ortaya koymaktadır. Bu analiz kapsamındaki kriterler ile bu kavramların yansımalarını destekleyecek bir planlama yaklaşımının sağlanması için karşılaştırmalı bir matris Tablo 2’de oluşturulmuştur.

Tablo V: Erişilebilirliği Teşvik Eden Tasarım Önlemleri ve Durum Çalışmalarındaki Değerlendirme Sonuçları.

Kriterler	Durum çalışmasında dikkate alınma durumu	
	Sağlanmış	Kısmen sağlanmış
	Sağlanmış	Sağlanmamış
Konutlar	Viyana Birlikte yaşamak	Konya - Toki
Genel		
Yaşam alanlarına nasıl girileceğini ve nasıl hareket edileceğini anlamak kolay mı?		
Yönlendirme işaretleri var mı?		
Merdivenler için maksimum 170 mm yükseliğe ve minimum 280 mm uzunluğa sahip basamaklar ve gerekli korkuluklar var mı?		
Ana girişin üzerinde ışıklı bir gölgelik var mı?		
Sirkülasyon alanları iyi gün ışığı alıyor mu?		
Konut ve yakın çevresinde, dairelerde, konutlarda yeterli tekerlekli sandalye erişimi mümkün mü? Rampalar ve/veya asansörler var mı?		

Rampa varsa, maksimum %6 eğim, 120 cm net genişlik, bittiği yerde 150 x 150 cm hareket alanı var mı? Korkuluk yüksekliği 85 cm mi?		
Girişlerde ve koridorlarda tekerlekli ekipman için yeterli manevra alanı var mı?		
Görme veya işitme engelli kişiler için olanaklar var mı?		
Yangın, ambulans vb. hizmetler için erişim yeterli mi?		
İşlevler arasında yeterli ayırım ve belirleme var mı (örn. aydınlatma, tercih ve malzemeler)?		
Mimari unsurlar renklere veya malzemelere göre farklılaştırılmış mı (örneğin duvarlar ve tavanlar)?		
Algısal alanda arka plan ve öne çıkan nesnelere (Şekil-zemin ilişkisi şeklinde görülen bir ayırım/kontrast var mı? (örn. semboller ve harfler)?		
Mekânsal oryantasyonu ve tanınabilirliği/algınabilirliği desteklemek için renklerin ve malzemelerin işlevsel kullanımı var mı?		
Hareket konsepti, site içindeki araç akışını ve hızını en aza indirmeyi ve araç trafiğini engellemeyi amaçlıyor mu?		
Araçlar		
Güzergah hiyerarşisi açık mı?		
Yol, yer ve bina isimleri ve birim numaraları açık, görünür, okunaklı ve binalara göre uygun şekilde yerleştirilmiş mi?		
Rotalar proje sahası içindeki veya çevresindeki manzaralardan/kent imgelerinden yararlanıyor mu?		
Araç hızını kontrol etmek için uygun trafik kontrol önlemleri kullanılıyor mu?		
Yayaların güvenli rotalar kullanmasına yardımcı olmak için gerekli taşıt-yaya ayırımı sağlanmış mı?		
Acil durum veya servis araçları birimlerin veya dairelerin tüm ön kapılarına 30 m yaklaşabiliyor mu?		
Rotalar bisiklet kullanımını kolaylaştırıyor ve teşvik ediyor mu?		
Yayalar		
Kamusal alanlar açık, iyi aydınlatılmış ve sert yüzeyli yollarla birbirine bağlanıyor mu?		
Aydınlatma binalarla uygun şekilde ilişkilendirilmiş mi ve bakımı kolay mı?		
Kaldırımların yollarla kesiştiği yerlerde kaldırımlar alçaltılmış mı?		
Yaya yolları ve bahçe yolları en az 900 mm genişliğe sahip mi?		
Konut Birimlerine Erişim		
Yaya yolları ve bahçe yolları sağlam, düzgün, kaymaya dayanıklı bir yüzeye ve ayırt edici bir doku ve renge sahip mi?		
Ana yaya yolları ve erişim konumları için kaldırımlar alçaltılmış mı?		
Park alanlarından uygun tekerlekli sandalye erişimi sağlanıyor mu?		
Tüm eğimlerde dış kapılara kapı açılımda 1200 x 1200 mm açıklıkta düz bir platform sağlanıyor mu?		

Tartışma ve Sonuç

- “Engelsiz” bir mekânsal çevre, mümkün olduğunca bağımsız yaşamak için temel ön koşuldur. Tüm bunlar göz önüne alındığında sürdürülebilir yaşam çevreleri için tasarım, her şeyden önce kapsayıcı olmalıdır. Hareket kısıtlamaları ve diğer bilişsel, fiziksel veya zihinsel bozukluklar yaşlılıkta daha sık ortaya çıksa da, genç insanlar da hastalık veya kazalardan geçici veya uzun süreli olarak etkilenebilir. Bu bağlamda sadece “norm dışı” insanlar özel çözümlerle damgalanmamalı, uygun “bütünleştirici planlama”, “evrensel tasarım” gibi tasarım yaklaşımlarının prensipleri dikkate alınarak yaşam alanlarının herkes için mümkün olduğunca erişilebilir olacak ve dışarıdan yardım almadan kullanılabilir şekilde tasarlanmalıdır.
- “Herkes için tasarım” ve “evrensel tasarım”, sadece engelli insanlar için değil, tüm insanların kullanımı için üretilen her şeyin erişilebilir, kullanışlı ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarına uyarlanabilir olması, böylece erişilebilirliğin ve genel yaşam kalitesinin artırılması ilkesidir. Tüm ürünlerin ve yapı çevrenin, yaşı, yeteneği veya hayattaki statüsü ne olursa olsun herkes tarafından mümkün olan en üst düzeyde hem estetik hem de kullanılabilir olacak şekilde göze çarpmayan bir şekilde tasarlanmasını tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Lusher ve Mace, 1989). Çalışmanın amacı, konut alanlarında sürdürülebilirliği de destekleyecek bu tasarım yaklaşımlarına dair bir farkındalık oluşturmak, karşılaştırmalı durum çalışması değerlendirmesi ile bu farkındalığı teoriden pratiğe taşımaktır.
- Bu amaçla, bu makalede çeşitli tasarım sorunlarına yönelik evrensel ve herkes için tasarım çözümlerine dair bir araştırma yapılmış, konut çevrelerinde farkındalık yaratmak ve kılavuz teşkil etmesi için kriterler belirlenerek bir çerçeve oluşturulmuştur. Kodlanmış evrensel tasarım değerlendirme kriterleri

şu anda mevcut olmasa da bazı uygulayıcılar evrensel tasarımın performansını değerlendirmek için yöntem ve ölçütlerin geliştirilmesinin önünü açmaktadır. Oluşturulan çerçeve doğrultusunda gerçekleştirilen karşılaştırmalı analizde, Viyana örneğinin, Konya örneğine göre erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve evrensel tasarım unsurlarını en üst düzeye çıkaracak şekilde uygulandığı görülmüştür. Viyana’daki çalışma, erişilebilir, evrensel ve sürdürülebilir tasarım hedeflerine ulaşmanın zor olsa da mümkün olduğunu göstermiştir ve bu bağlamda tasarımcılar için rehberlik edici bir niteliğe sahiptir. Ayrıca çok kez Dünya’nın en yaşanılabilir şehri seçilen Viyana’da bu bağlamda bir başarı olması tesadüf değildir. Bu başarının arkasındaki etkenlerden biri de planlamadaki bu hassasiyetlerdir.

- Sonuç olarak, iyi tasarlanmış binalarda özel ihtiyaçları olan bireylerinin düşünülmesi çok önemlidir, ancak bunun ötesinde amaç bu skalanın dışında gibi görünen çocuk, yaşlı, hamile, çocuklu vb. insanların tümünün konforlu ve güvenli bir şekilde yaşayabileceği alanlar oluşturmaktır. Konut alanının işaretler veya soyut semboller ve sembolik mekansal rehberlik içeren bir yön bulma sistemi, kullanılabilir ve bilişsel bir yer olması veya insanların yollarını kolayca bulabilmeleri, hatta araç trafiğini azaltacak dolaylı önlemler, mimarlar ve planlayıcılar için bir odak noktası olmalıdır. Sokaktan konutlara; konutların içerisindeki en ufak eylemlere kadar oluşan erişim serüveni, kullanıcılar için, motorlu taşıtlar, bisikletler ve toplu taşıma araçları ve yaya olarak uygun ve verimli erişimi sağlayacak altyapıya sahip olmalıdır. Erişilebilirliğin dikkate alınması teknik bir konu olduğu kadar yasal bir konudur. Bu bağlamda çeşitli politika/strateji ve kanunlarla önlemler alınmalı ve uygulamalarda yansımaları görülmesi çok önemlidir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (t.y.). Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/erisilebilirlik-izleme-ve-denetleme-yonetmeliği/>. Erişim: 28.12.2023.
- Alexander, C. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. New York: Oxford University Press.
- Bednar, M. (1977). *Barrier Free Environments*. Stroudsburg, PA: Dowden, Hutchinson, and Ross. Inc., 1977.
- Danford, G. S. and J. Maurer 2005. “Empirical Tests of the Claimed Benefits of Universal Design.” Paper presented at the Proceedings of the Thirty-sixth Annual International Conference of the Environment Design Research Association. Edmond, OK: Environment Design Research Association, 123-128.
- Duncan, R. (2007). *Universal Design-Clarification and Development*. USA: Ministry of the Environment Government of Norway.
- Evcil, A.N. (2014). *Herkes İçin Tasarım Evrensel Tasarım*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Environment and Water Management. (2014). “Ein weiter Schritt über technische Werte Hinaus: Wohnhaus Wohnprojekt Wien, Wien Leopoldstadt.” In Editor(s) of the book (Eds.), *State Award 2014 Architecture and Sustainability (Staatspreis 2014 Architektur und Nachhaltigkeit)* (pp.22-23). Vienna/Austria.
- Goldsmith, S. (2007). *Universal design*. Routledge.
- Gossett, A., Gossett, A., Mirza, M., Barnds, A. K., Feidt, D. (2009). Beyond access: A case study on the intersection between accessibility, sustainability, and universal design. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 4(6), 439-450.
- Jocher, T., Loch, S. (2012). *Raumpilot Grundlagen (Vol. I, Raumpilot)*. Ludwigsburg: Wüstenrot Stiftung.
- Leidner, R., Neumann, P., Rebstock, M. (2007). Von Barrierefreiheit zum Design für Alle-Eine Einführung. Von Barrierefreiheit zum Design für Alle-Erfahrungen aus Forschung und Praxis. [Arbeitsberichte der Arbeitsgemeinschaft Angewandte Geographie Münster e.V.] Nr, 38, 1-9.
- Lusher, R. H., Mace, R. I. (1989). *Design For Physical and Mental Disabilities*. *Encyclopedia of architecture*, 3, 748-763.
- Mehta, V. (2019). *Streets and Social Life in Cities: A Taxonomy of Sociability*. *Urban Design International*, 24, 16-37.
- Meşhur, H. F., & Yılmaz Çakmak, B. (2018). *Universal Design in Urban Public Spaces: The Case of Zafer Pedestrian Zone/Konya-Turkey*. *Iconarp International Journal of Architecture and Planning*.
- Mitrasinovic, M. (2008). *Universal Design*. In: Erlhoff, M., Marshall, T. (eds) *Design Dictionary*. Board of International Research in Design. Birkhäuser Basel. https://doi.org/10.1007/978-3-7643-8140-0_290.
- Mohammad, S., Hatipoğlu, H. K. (2023). Rethinking the Role of the Street: A Framework for Developing Liveable Streets in Urban Fabric of Turkey. *A+ Arch Design International Journal of Architecture and Design*, 8(2), 129-140.
- Norman, D. (2002) *The Design of Everyday Things*. New York: Basic Books.
- Mwakat, B., (2023). *Towards Inclusive Urban Design: Promoting Design For All In Syria*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi).
- Öztürk, B., Kaya, N. (2012). *Evrensel Tasarım İlkelerinin Kentisel Mekan Tasarımına Entegrasyonu: İstanbul Örneği*.
- Preiser, W.F., Ostroff, E. (Ed.) (2001). *Universal Design Handbook*. New York: McGraw-Hill.
- Russell, L. 1999. *The Future of the Built Environment*. The Millennium Papers. London: Age Concern England.
- Steinfeld, E., Maisel, J. (2012). *Universal design: Creating inclusive environments*. John Wiley and Sons.
- Stineman, M. G., R. N. Ross, R. Fiedler, C. V. Granger, and G. Maislin. 2003. “Functional Independence Staging: Conceptual Foundation, Face Validity, and Empirical Derivation.” *Archives of Physical Medicine Rehabilitation* 84 (1): 29-37.
- Jacobs, J. (1961), *The Death and Life of Great American Cities*, Random House, New York.
- Pullin, G. (2011). *Design meets disability*. MIT press.
- Tural, O. (2016). Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım. *Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2 İçinde* (489-502), Nobel Akademi Yayıncılık.
- Uslu, A. O., Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler-“Herkes İçin Erişilebilir Kentler”. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR)* E-ISSN: 2602-4322, 1(2), 30-36.
- Van der Voordt, D. J. M., Van Wegen, H. B. (2007). *Architecture in Use*. Routledge.
- Van der Voordt D. J. M., Van Wegen. H. B. R. (2005). *Architecture in use an introduction to the programming, design and evaluation of Buildings*. Architectural Press.
- Welch, P. (1995). *What is Universal Design*. *Strategies for Teaching Universal Design*, 1-4.

Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Stadyum Erişilebilirliğinin İncelenmesi (Kocaeli Stadyumu Örneği)

A Case Study: Examining Barrier-Free Stadium Accessibility (Kocaeli Stadium Example)

Doç. Dr. Gülşah SEKBAN

Sinop Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Sinop, Türkiye

gsekban@sinop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1403-56961

Öz

Bu çalışma, hareket kabiliyeti kısıtlı engelli kişilerin, “engelsiz şehirler” kapsamında Kocaeli Stadyumu’na ulaşımının ve stadyumun UEFA ve ADA kriterlerine göre erişilebilirliğinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Konu ile ilgili yapılan literatür taraması, stadyum yöneticisinden alınan bilgiler ve fotoğraflı görsellerle desteklenmiştir. Kocaeli Stadyumu’na ulaşılabilirlik (şehirden stadyuma geliş-gidişte kullanılan toplu taşıma güzergahı, stadyum otobüs durakları, toplu taşıma araçları, erişilebilir otopark, erişilebilir giriş-çıkış kapıları, rampalar, erişilebilir tuvaletler, stadyum içerisindeki erişim yolları, erişilebilir özel oturma alanlarına ilişkin özellikler) engellilere yönelik UEFA standartları bakımından analiz edilerek sorgulanmıştır. Bulgular kapsamında engellilere yönelik erişilebilirlik değerlendirilerek mevcut durumun iyileştirilmesi için çözüm önerileri geliştirilmiş ve engelli bireyler için Kocaeli Stadyumu’nun erişilebilirliğinin ön planda tutulmasının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli Stadyumu, Engelli, Erişilebilirlik, Ulaşılabilirlik.

Abstract

This study was conducted to examine the accessibility of Kocaeli Stadium for people with limited mobility, including their transportation to the stadium and the stadium’s accessibility according to UEFA and ADA criteria. The study was supported by a literature review, information from the stadium manager, and photographic images. Accessibility to Kocaeli Stadium (including the public transportation routes used for travel to and from the stadium, stadium bus stops, public transportation vehicles, accessible parking, accessible entrance and exit gates, ramps, accessible toilets, access routes within the stadium, and features of accessible special seating areas) was analyzed and questioned in terms of UEFA standards for people with disabilities. Within the scope of the findings, accessibility for people with disabilities was evaluated and solution suggestions were developed to improve the current situation. The importance of prioritizing the accessibility of Kocaeli Stadium for people with disabilities was emphasized.

Keywords: Kocaeli Stadium, Disabled, Accessibility, Attainability.

Giriş

İnsan performansını alışılmadık derecede zorlaştıran fiziksel, zihinsel veya duygusal bozukluğu olan kişiler engelli olarak tanımlanmaktadır. Vücudunda eksik veya kusuru olan “sakat”, vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan ise “özürlü” olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler, “engelli” terimini “normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” olarak tanımlamaktadır. Engellilik çeşitlerine baktığımızda genel olarak ortopedik engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli ve zihinsel engelli başlıkları altında gruplandırıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla mekân tasarımında erişilebilirlikten bahsedildiğinde engelli bireylerin fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerinin yanı sıra ruhsal ve duygusal açıdan da özel gereksinimlerinin olacağı ortadadır. (Çepehan ve Güler, 2020). Engelli kişilerin bu durumları göz önüne alınarak spor yapılabilecek alanlara ve stadyumlara erişilebilirliği incelenmiştir.

Futbol taraftarı olan engelli kişiler eşit erişim hakkıyla herkes gibi futboldan keyif alma hakkına sahiptirler. Ancak, stadyumlardaki sınırlamalar nedeniyle pek çok engelli kişi futbola olan tutkusunu tam anlamıyla yaşayamamaktadır. Erişilebilir futbol stadyumları ve hizmetlerinde kapsayıcı olanaklar, özel ihtiyaçlara sahip görevlilerin, gönüllülerin, taraftarların ve müşterilerin ortak çıkarına olacaktır. Böylece, maçlara daha fazla sayıda engelli kişi gitmek isteyecektir. Ayrıca, pek çok kulüp ve stadyum maç haricinde sunduğu hizmet, olanak ve etkinliklerle kendilerini toplum hayatının merkezinde konumlandırmaktadır. Bu durum, giderek daha fazla sayıda engelli kişinin futbol alanında çalışmasını ve gönüllü olmasının önünü açacaktır. Bu nedenle, stadyumların erişilebilir çalışma ortamları sağlamalarının şart olduğu UEFA Herkes İçin Erişim Uygulama Kılavuzu’nda da belirtilmektedir.

Stadyumlar, şehirlerdeki en çok bilinen yapılar arasındadır ve düzenli olarak binlerce vatandaş fiziksel bir mekânda bir araya getirmektedirler. Profesyonel şehir stadyumları; yurttaşlık gururunun, toplumsal kimliğin ve şehir imajının oluştuğu merkezlerdir. Çağdaş kentsel stadyumlar ise şehir için hizmet ve eğlence kompleksleri statüsündedirler. Stadyumlar, seyircilerin memnun olup olmadığının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar (Guschwan, 2014; Pereira, 2018; Usydus, 2020; Dhurup vd., 2010).

Şehir stadyumları her anlamda herkesi kapsayıcı özellikte olmalıdır, hiç kimseye herhangi bir ayrımcılık yapmadan, herkes için stadyuma erişim sağlayan, her kategorideki insana hitap etmesi gerekmektedir. Tesisin her sınıftan insana açık olmasını sağlamak için stadyumun tasarımı, tesisi kullanacak farklı insan gruplarını barındıracak şekilde yapılmalıdır. Bu gruptaki kişiler arasında bedensel engelliler veya engelli bireylerle yaşayan kişiler de bulunmaktadır. Stadyum, bu tesisi kullanan diğer kişiler için tehlike oluşturmadan bu kategorilerdeki insanları barındıracak şekilde tasarlanmalıdır. Stadyumda düzenlenen futbol turnuvası gibi birçok farklı sanatsal ve kültürel etkinlikler yine bu tesiste organize edilebilmelidir. Stadyumdaki trafik akışını engellemeden, fiziksel engelli veya diğer engellere sahip kişilerin çok az destekle veya hiç destek olmadan erişimlerine olanak tanıyabilmelidir. Kolay kullanım için tesisin tasarımında engelli bireylerin diğer ihtiyaçları da dikkate alınmalıdır. Ancak engellilere yönelik bu tür hükümlerin bulunmaması durumunda stadyumun uluslararası standartlara uygun olmadığı, yerel ve ulusal kanunları ve engelli haklarını ihlal ettiği söylenebilir (Johnnie vd., 2021). Gerek futbol gerekse kültür, sanat, konser gibi organizasyonlara katılım sağlayan engelli bireylerin stadyumlara erişimlerinin ve ulaşmalarının nasıl olması gerektiği de oldukça önemlidir.

Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik

Erişilebilirlik, bir şehrin tasarımında herkese fayda sağlayan temel bir kavramdır ve özellikle engelli bireylerle ilgilidir (Çepehan ve Güler, 2020). Erişilebilirlik; engelli bireylerin herhangi bir kişi veya refakatçiye ihtiyaç hissetmeden toplumsal yaşam ve spor alanlarını rahatlıkla kullanabilmesinin tanımıdır. Bu durum, her engelli bireyin doğal hakkı olmasına rağmen bazen uygulamada hareket alanındaki aksaklıklar engel olarak bireyin karşısına çıkmaktadır (Yeler, 2021). Toplumun tüm bireyleri tarafından kullanılacak şekilde tasarlanan ve yönetilen spor tesisleri tasarlanmalıdır. Böylece, kentsel çevre daha erişilebilir ve kolaylıkla yaşanabilir hale gelmektedir (Çepehan ve Güler, 2020). Engelli bireylerin erişilebilirlikle sorunlarını ele almak için sınırlı sayıda engelli insanın ihtiyaçlarını özelliklerine uygun olarak karşılayan evrensel ve spesifik kapsayıcı alanlar yaratmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler, engelli bireylerin erişilebilirliği için çıkartılan Evrensel Tasarım İlkeleri Yasası ve ADA mevzuatlarıdır.

Evrensel Tasarım İlkeleri

1989 yılında temelleri atılan ve 1996 yılında North Carolina State Üniversitesi'nde Evrensel Tasarım Merkezi ismini alan merkez 1997 yılında "evrensel tasarım" kavramını anlaşılır kılmak ve herkes için tasarıma rehberlik etmede yedi temel prensip geliştirmiştir (Sirel ve Sirel, 2017):

- Kullanımda eşdeğerlik
- Kullanımda esneklik
- Basit ve anlaşılır kullanım
- Algılanabilir bilgilendirme
- Hata için tolerans
- Düşük fiziksel güç
- Yaklaşım ve kullanım için uygun mekân ve boyut

Engelli Amerikalılar Yasası'nın (ADA) minimum gerekliliklerini karşılamaya odaklanmıştır (Burnett ve Baker, 2001). ADA, kamu tesislerinin engelli kişilerin benzer erişim düzeyine sahip olmalarına izin vermek için gerekli düzenlemeleri yapması amacıyla kanunla imzalandığı, düşük düzeyde erişilebilirliktir. ADA yönergeleri yalnızca yapı çevrenin belirli özelliklerini (binaya girişler, rampalar, erişilebilir tuvalet, asansörler) ele almaktadır (Rimmer vd., 2017). Mevcut yapılar için, ADA erişilebilirlik standartlarına uyum açısından önemli olduğunu düşündüğü konulara ilişkin 21 açıklayıcı

maddeyi belirler ve bu maddelere tam uyumluluğun gerekli olduğunu belirtir. Bunlar; (1) Koruyucu rampalar, (2) kaldırımlarda ve girişlerde bordür kesimleri yapılması, (3) rafların yeniden konumlandırılması, (4) masaların, sandalyelerin, satış makinelerinin ve diğer mobilyaların yeniden düzenlenmesi, (5) telefonların yeniden konumlandırılması, (6) asansör kontrol düğmelerine yükseltilmiş işaretlerin eklenmesi, (7) yanıp sönen alarm ışıklarının takılması, (8) genişleyen kapılar, (9) kapıları genişletmek için ofset menteşelerin takılması, (10) turnikenin ortadan kaldırılması veya sağlanması alternatif erişilebilir bir yol, (11) erişilebilir kapı donanımının kurulması, (12) tutunma çubuklarının takılması ve tuvalet lavaboları, (13) manevra alanını artırmak için tuvalet konumlarının yeniden düzenlenmesi, (14) tuvaletin izolasyonu yanıkları önlemek için lavaboların altındaki borular, (15) yükseltilmiş bir klozet kapağının takılması, (16) tam uzunlukta bir kurulum banyo aynası, (17) kağıt havlu kurulumlarının banyoda yeniden konumlandırılması, (18) belirlenmiş erişilebilir park alanlarının oluşturulması, (19) mevcut bir yere erişilebilir bir kağıt bardak dağıtıcısının kurulması erişilemeyen su çeşmesi, (20) yüksek tüylü, düşük yoğunluklu halının kaldırılması ve (21) araçların kurulumlarının ve el kontrollerinin yapılmasıdır (Mazumdar, & Geis, 2010).

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, hareket kabiliyeti kısıtlı engelli kişilerin stadyumlara ve erişilebilirliğin sağlanması gereken benzer alanlara erişimde ve kullanımda karşılaştıkları engelleri incelemek amacıyla yapılmıştır. Kocaeli ili İzmit ilçesinde yer alan Kocaeli Stadyumu, evrensel tasarım yaklaşımının incelenmesi amacıyla ve "Engelsiz Şehirler, Engelsiz Spor Tesisleri" kapsamında şehrin markalaşmasındaki konumu sebebiyle araştırma alanı olarak seçilmiştir. Kocaeli Stadyumu'na şehirden ulaşım, çevredeki otobüs duraklarının erişimi, stadyum engelli otoparkı, stadyum içerisindeki erişilebilirliğin güvenli ve özerk bir şekilde erişimi ve bunları evrensel olarak kullanma becerisinin sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında Kocaeli Stadyumu'nun engelli erişilebilirliğine yönelik standartları, bu standartların tesiste uygulamalarını gösteren fotoğraflar ve bu konuda yayınlanmış makaleler, tezler, UEFA ve ADA, 2022 Futbol Dünya Kupası'nı organize etmiş stadyumların kriterleri incelenmiştir. Çalışmanın yöntemi, aşağıda başlıklar halinde verilen 4 madde üzerinde kurgulanmıştır.

Amaç ve kapsamın belirlenmesi: Kocaeli Stadyumu örneğinde, UEFA ve ADA kriterinde stadyumlarda engelliler için oluşturulan uluslararası standartlar doğrultusunda kullanılan alanlarda engelliler için erişilebilirlik incelenmiştir.

Literatür taraması: Çalışma konusu ve kapsamına yönelik, makale, tez, araştırma, rapor ve internet kaynaklarının yanı sıra, engelliler için oluşturulan uluslararası standartlarda UEFA ve ADA erişilebilir stadyum kriterlerinden yararlanılmıştır. Stadyumda çekilen fotoğraflardan da görsel materyal olarak yararlanılmıştır.

Mevcut durum saptamaya yönelik inceleme ve analiz: Kocaeli Stadyumu'nun ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik (engelli otopark, stadyum giriş kapıları, giriş rampaları, kaldırımlar, tuvaletler, asansörler, stadyum içerisindeki özel oturma elemanları, koltuklar, işaret ve yönlendirme levhaları) konuları literatür taraması ile desteklenerek değerlendirilmiştir. Değerlendirmede, UEFA ve ADA erişilebilir stadyum kriterlerinden yararlanılmıştır.

Sonuç ve Önerilerin Geliştirilmesi: Kocaeli Stadyumu ile UEFA ve ADA Standartlarında belirtilen ölçülere göre tasarlanmış örnek stadyumlar karşılaştırılarak çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Kocaeli Stadyumu

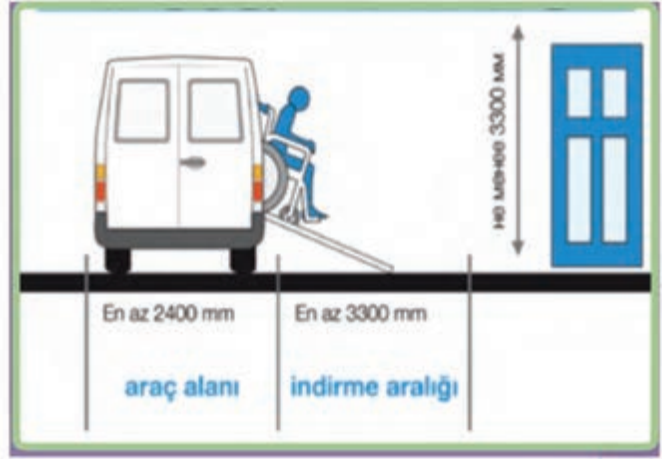

Şekil 1. Kocaeli Stadyumu.

Kocaeli Stadyumu diğer popüler adıyla Kocaeli Arena, Kocaeli'nin İzmit ilçesinde futbol başta olmak üzere spor müsabakaları için çok amaçlı olarak tasarlanan stadyum sadece maçlarda değil, ekonomik anlamda eğlence merkezi ve olası doğal afetlerde barınak olarak kullanılabilme amacıyla toplam 90 bin metrekare alana inşa edilmiştir. Seyirci koltuğu, 33.000 kapasiteli stadyumda 160 koltuk engelli seyirciler için ayrılmıştır. Eylül 2018 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Stadyum İzmit'in simgelerinden olan pişmaniye benzemesi özelliğindedir.

UEFA Kriterlerine Göre Şehirden Stadyuma Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik

UEFA kriterlerine göre; futbol stadyumlarındaki maçlar ve diğer etkinlikler stadyum güzergahındaki duraklama noktalarına binlerce seyirci çeker. Böyle zamanlarda stadyuma gelmek ve stadyumdan ayrılmak engelli kişiler için büyük zorluklar yaratabilir. Erişilebilir ulaşım ve erişim önemlidir, bu nedenle stadyum yöneticileri engelli taraftarlar için bir ulaşım erişim planı oluşturmalıdır. Yerel altyapının maç günlerinde engelli seyirciler dahil olmak üzere, çok sayıda seyirciyi ağırlayabilmesi için erişilebilir toplu taşıma olanaklarının sağlanması kilit öneme sahiptir. Pek çok şehirde toplu taşıma sistemleri engelli kişiler için giderek daha erişilebilir hale gelmektedir. Stadyuma gidip gelirken kullanılacak istasyon ve otobüs duraklarının haritada gösterilmesi tüm erişim stratejisi veya iş planlarının bir parçası olmalıdır. Toplu taşımanın erişilebilir veya güvenilir olmadığı durumlarda tekerlekli sandalye kullanıcılarının ve diğer engellilerin çoğu için araba tercih edilen bir ulaşım aracı olacaktır. Stadyuma gelirken erişilebilir minibüs, otobüs ve taksi kullananlar da olacaktır. Stadyumlar engelli taraftarlarına, çalışanlarına ve gönüllülerine yönelik olarak stadyum girişlerinde erişilebilir otopark ve/veya erişilebilir bırakma ve alma noktaları bulunmasını sağlamalıdır. Erişilebilir bırakma ve alma noktaları engelli kişiler tarafından kullanılan girişlerden en fazla 50 m. mesafede olmalıdır. Mümkün olan durumlarda bu bırakma ve alma noktaları duraklarının üstü kapalı olmalıdır. Engelli kişilerin arabalarından, minibüsten veya otobüsten güvenli bir şekilde ve trafiği ve gelen diğer seyircileri engellemeden inebilmeleri için yeterli alan sağlanmalıdır. Özellikle de tekerlekli sandalye kullanıcıları için, araçları ve kaldırım arasında açık bir alan bulunulması anlamına gelir. Pek çok engelli için bir araçtan kaldırım üzerindeki tekerlekli bir sandalyeye geçmek çok zor ve tehlikeli olabilir (UEFA).

Şekil 2. UEFA Kriterlerine Uygun Ulaşılabilirlik.

Kocaeli Stadyumu'na Şehirden Erişilebilirlik / Ulaşılabilirlik

Şehir merkezine 7 km uzaklıkta olan Kocaeli Stadyumu'na toplu taşıma araçları ile ulaşım sağlanabilmektedir.

Şekil 3. Kocaeli Stadyumu'na Şehirden Ulaşım Güzergahı (Stadyum Son Durak ve Akçaray Durak).

Kocaeli Şehir Stadyumu'na maç günleri şehirden stadyuma transfer edilen engelliler 26 numaralı özel halk otobüsleriyle ya da kendi özel araçları ile ulaşım sağlayabilmektedirler. Özel halk otobüsleri stadyumun en son durağında, 100 m'den uzak mesafede yer almaktadır. Ayrıca üzeri kapalı otobüs durağı bulunmamaktadır. Stadyuma toplu ulaşım Akçaray metro ulaşım hattı henüz tamamlanmamıştır (Şekil, 3). Otobüs taşımacılığı ve metro ağına yönelik yeni sistemlerde yükleme platformu araçla aynı zemin seviyesinde olmalıdır. Platform ile araç arasındaki boşluk tekerlekli sandalyeyi ve yürümeyi engelleyecek şekilde dar olmamalıdır. Erişimin sürekliliğini sağlamak için sistem genelinde ve zaman içinde tutarlılık sağlanmalıdır. Günümüzün en iyi uygulaması otobüsler ve tramvaylar gibi yükleme yüzeyi alçak tabanlı araçlardır. Hareket kısıtlılığı olan engelli insanlar, aynı zamanda görme bozukluğu olan kişilere de yardımcı olmaktadır. Alçak tabanlı araçların veya yükseltilmiş platformların kullanımı, araç ile iniş zemini arasındaki farklı seviyeleri neredeyse tamamen ortadan kaldırılabılır. Yüklemenin yol seviyesine kadar gerçekleştiği durumlarda kısa bir katlanabilir rampa da kullanılabilir. Yüksek katlı transit otobüslerde otobüs tabanının altından kayan asansörler otobüsün merdivenlerine entegre edilebilir ve gerektiğinde katlanabilir özellikle olmalıdır (Steinfeld, 2001).

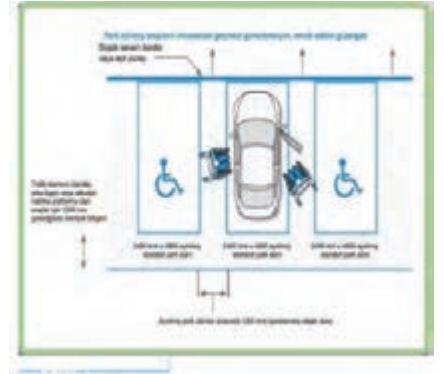
Stadyuma yakın otobüs durak yerleri, mümkün olduğu ölçüde asansörlerin veya rampaların yerleşik olduğu giriş kapılarına yakın yerlerde olmalıdır. Duraklara otobüs güzergahı tanıtım levhaları eklenmeli ve duraklardaki tabelalar erişilebilirliğe uygun olmalıdır. Erişilebilir yol güzergahı boyunca tüm otobüs duraklarında, toplu taşıma haritaları ve ulaşım saatlerini gösteren levhalar yerini almalıdır (Leonard, 2000). Kanada'nın iki şehri olan Montreal ve Toronto örneğinde, her iki şehir de tüm bireylerin kullanabilmesi için toplu ulaşım metro ağlarını yenilenerek tekerlekli sandalye kullanıcılarının toplu taşıma istasyonlarından metro ile şehir merkezine kısa sürede ulaşılabilirliğini ve erişilebilirliğini sağlamışlardır (Grisé vd., 2019).

2022 Dünya Futbol Şampiyonası'nın düzenlendiği Katar'da erişilebilir bir turnuva, erişilebilir kentsel tasarım ve planlama ve kolayca erişilebilen stadyumlar anlamına gelmektedir. Turnuva planlamasının ilk aşamalarından itibaren stadyum ile şehir arasındaki yolculuğun uçtan uca erişilebilirliğine odaklanılmıştır. Son teknolojiye sahip stadyumların tasarlanmasında engellilere yönelik tesis ve hizmetleri sağlayan kuruluşlar Katar ve FIFA için son derece önemlidir. Aynı derecede önemli olan diğer bir unsur ise, engelli insanların turnuvaya katılım deneyimlerini kusursuzca sağlamaktır. 2022 Dünya Futbol Şampiyonası'nın düzenlendiği Katar'da engelliler için şehirden stadyum çevresine erişilebilirlik, engelli seyirciyi destekleyecek eğitimli hizmet ekipleri, gerektiği zaman özel arabalardan oluşan bir filo, tekerlekli sandalye erişimine uygun yolculuk, resmi taraftarlar bölgesinde engelli insanlara destek olacak şekilde tasarlanmıştır (El Akoum, & Dyer, 2022).

Yapılan çalışmada, Kocaeli Stadyumu'nun UEFA ve ADA standartlarındaki erişilebilirlik ulaşılabilirlik kriterlerine kısmen sahip olduğu görülmektedir. Otobüslerin son duraklarının giriş kapılarına uzak olduğu, ulaşımın tek bir özel otobüs hattı ile sağlandığı, erişilebilir özellikte rampalı engelli toplu taşıma araçlarının olmadığı, otobüs duraklarının UEFA ve ADA kriterlerini sağlamadığı görülmektedir.

UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Engelli Otoparkı

UEFA kriterlerinde engelli otoparkları, otomobil ile ulaşım sağlayan pek çok engelli kişi için en yaygın ve en güvenilir ulaşım yöntemidir. Maç günü veya diğer etkinlikler için otopark hizmeti sunan stadyumlar yerel ve şehir dışından gelen engelli seyirciler için erişilebilir otoparklar sunmalıdır. Stadyum yöneticileri, erişilebilir otopark alanlarının görevliler veya diğer çalışanlar tarafından denetlenmesini ve kontrol edilmesini sağlamalıdır. Futbol stadyumlarının büyüklüğü ve düzenine göre tahsis edilen otopark alanlarının engelli seyirciler tarafından kullanılan girişlere mümkün olduğunca yakın olması tavsiye edilir. Erişilebilir otopark alanları araçtan tekerlekli sandalyeye aktarılan tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun genişlikte olmalı ve açık bir şekilde işaretlenmelidir (Şekil, 4). Stadyumun toplam otopark kapasitesinin en az %6'sının engelli kişilere ayrılması uygun görülmektedir. Sahada otopark olanağı sınırlı veya mevcut değil ise, maçlara ve diğer etkinliklere gelecek engelli kişilere yardımcı olmak amacıyla erişilebilir servis araçları tahsis edilmelidir. Engelli kişileri uzak mesafedeki otoparklardan veya toplu taşıma duraklarından stadyum civarına getirmek için golf arabaları gibi çeşitli diğer araçlardan da faydalanılabilir. Yerel trafik yetkilileri de maç günlerinde ve diğer etkinliklerde stadyuma yakın yollarda erişilebilir (engelli) otopark alanlarının belirlenmesine yardımcı olabilir (UEFA).

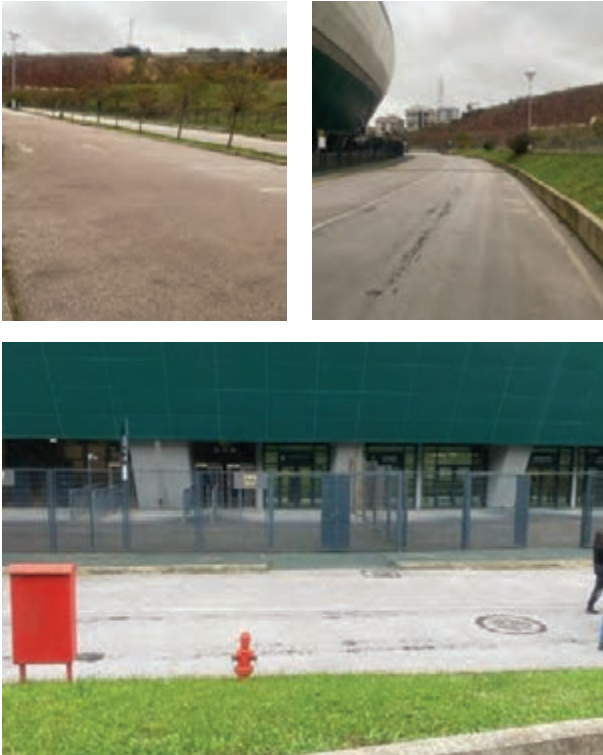
Şekil 4. UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Engelli Otoparkı.

Kocaeli Stadyumu Engelli Otoparkı

Otopark alanları tüm spor tesislerinde bulunması gereken en önemli alanlardır. Bu nedenle, tekerlekli sandalye erişimini de destekleyen tam erişilebilir güvenli otopark alanlarının sağlanması gerekmektedir (Mestayer et al, 2013).

Kocaeli Stadyum'u çevresinde engelli giriş kapılarının tam karşısında engelli açık araç otoparkları yer almaktadır. Ancak, engelli otopark alanı işaretleri ve çizimleri net belirgin görülmektedir (Şekil 5).

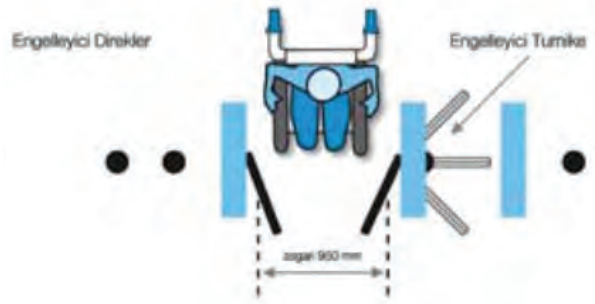
Erişilebilir otopark alanlarındaki boşluklar en az 96 inç (2440 mm) genişliğinde olmalıdır. Park erişim koridorları uygun biçimde, bina veya tesis girişine giden erişilebilir güzergahın birer parçası olmalıdır. Erişilebilir iki park yeri aynı erişim koridorunu ortak paylaşabilir. Park edilmiş araç çöplükleri erişilebilir bir güzergahın net genişliğini azaltmayacaktır. Park alanları ve erişim koridorları yüzey eğimleriyle aynı seviyede olmalıdır (Şekil, 4). Tüm yönlerde 1:50 (%2) otopark yeri kaldırımı ve park alanları tüm spor etkinliklerinin karmaşık bir yönüdür. Tesislerde güvenli ve tam erişilebilir alanların ve otoparkların sağlanması gerekmektedir (Mestayer ve Cottingham, 2013). Yapılan çalışmada Kocaeli Stadyumu'nun UEFA ve ADA standartlarındaki bu kriterlere uygun erişilebilir otopark alanında sahip olduğu görülmektedir, fakat otopark alanındaki çizimler ve işaretlemelerde eksikler görülmektedir.

Şekil 5. Kocaeli Stadyumu Engelli Otoparkı

UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Giriş, Çıkış Kapıları ve Rampalar

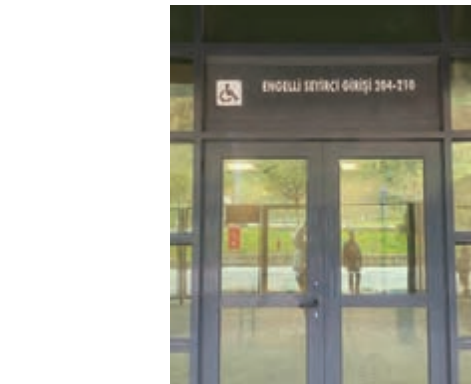
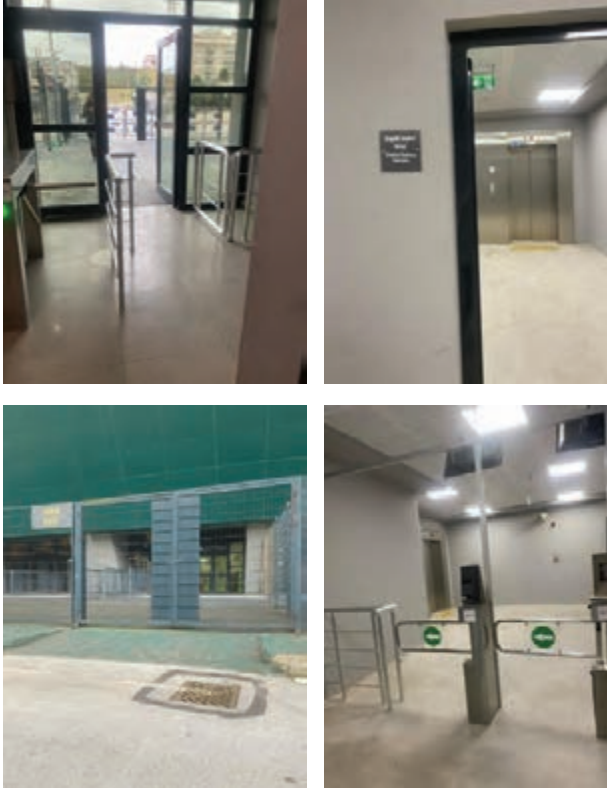
Erişilebilir giriş genelde ana giriştir. Kalabalık kontrolü ve güvenlik nedeniyle genelde birden fazla turnike gereken futbol stadyumlarında engelliler için ayrılmış girişler daha uygun olabilir (Şekil, 6). En pratik çözüm uygun bir erişim sağlayan görevli veya çalışanların bulunduğu erişilebilir bir kapıdır. Turnikeli stadyum girişleri, tekerlekli sandalye kullanıcıları, görme engelli ve kör kişiler veya yardım köpekli kişiler için her zaman uygun olmayabilir. Döner kollu turnikeler tekerlekli sandalyelere erişim sağlamaz, dolayısıyla mümkün olan durumlarda hemen yanlarında erişilebilir bir kapı veya açıklık sağlanmalıdır. Bu durum, VIP ve konuk ağırlama dahil tüm stadyum girişleri için geçerlidir (UEFA).

Şekil 6. UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Giriş ve Çıkış Kapıları

Kocaeli Stadyumuna Erişilebilir Giriş ve Çıkış Kapıları ve Rampalar

Kocaeli Stadyumu'nda engelli bireyler ve refakatçıları için özel tasarlanmış engelli özel oturma koltukları maraton köşelerinde bulunduğu için giriş çıkış kapıları engelli otoparklarının tam karşısında yer almaktadır. Kocaeli Stadyumu engelli giriş çıkış kapıları tekerlekli sandalye ile rahatça geçilebilecek genişliktedir. Rampalardan sorunsuzca geçiş sağlanarak içeri girildikten sonra otomatik açılan turnike geçişli kapılardan stadyuma giriş yapılabilmektedir (Şekil 7). Turnike geçişinden sonra direkt asansörlere ve stadyumun üst katlarındaki engelli özel oturma alanlarına ve koltuklarına da erişim sağlanmaktadır.

Şekil 7. Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Giriş ve Çıkış Kapıları ve Rampalar

UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Rampaları

Stadyumdaki ana fiziksel bariyerler erişilebilir oturma alanına giden rampalardır. Erişilebilir tasarım için ADA standartları 1:8'lik çalışma oranında maksimum artış gerektirir. Bu rampalar 16,67° eğim veya yaklaşık 1:3 eğim ile dik bir şekilde inşa edilmişlerdir. Engelli olduğunu varsayan araştırmacının rampayı tekerlekli sandalyeyle başarılı bir şekilde tırmanabilmesi için başka bir araştırmacının yardımına ihtiyacı vardır. ADA'ya uygun olarak düzenlemelere göre çoğu rampa ADA rampa işaretleyicisiyle doğru şekilde işaretlenmiştir (Mestayer ve Cottingham, 2013). Kaldırım rampaları, uygun kaldırım olan her yerde sağlanmalıdır. Kaldırım rampalarının eğimleri de uygun olmalıdır. Eğim ölçülerek, rampadan rampaya geçişler, yürüyüş yolları, oluklar veya sokaklar aynı hizada ve hemen yanındaki yol yüzeyi kaldırım rampası ile aynı yükseklikte olmalıdır (Leonard, 2000). Yapılan çalışmada Kocaeli Stadyumu'ndaki erişilebilir giriş çıkış kapıları ve rampaların UEFA ve ADA standartlarındaki kriterlere sahip olduğu görülmektedir.

UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Asansörleri

Dikey sirkülasyon, engelli seyircilerin olanaklara hızlı ve rahat bir şekilde ulaşmasına imkân tanıyan geleneksel asansördür. Mümkün olan durumlarda asansörler, merdiven ve rampa gibi diğer dikey sirkülasyon araçlarına yakın olmalıdır. Stadyum ve tesislerine giriş ve çıkışlarda gereksiz gecikmelerin yaşanmaması için asansör sayısı ve boyutları, engelli ve engelli olmayan seyircilerin sayısı baz alınarak hesaplanmalıdır. Asansörlerin önündeki iniş alanları ve iç kabinler iyi aydınlatılmış olmalı, görme engelli kişiler için parlamayı önleyecek şekilde tasarlanmalı ve kapılar çevrelerinden görsel olarak ayırt edilebilir olmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için kolay erişilebilir olması amacıyla her kattaki asansör çağırma düğmesi zeminde 900-1.000 mm yukarıda ve yan duvardan en az 400 mm mesafede olmalıdır (Şekil, 8). Asansör girişleri erişime açık olmalı, yol üzerine eşya ve başka engeller konulmamalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının asansöre girerken manevra yapabilmesi için zaman ve alana ihtiyaç duyması sebebiyle, asansör kapıları en az beş saniye açık kalmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının rahatça girebilmesi ve manevra yapabilmesi için asansör girişinin önünde en az 1.500 mm açık alan olmalıdır (UEFA).

Şekil 8. UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Asansörleri

Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Asansörler

Engelli bireyler girişteki turnikeyi geçtiten sonra direkt asansöre erişim sağlamaktadırlar. Asansör tekerlekli sandalyenin kolaylıkla geçebileceği standart ölçülerdedir (Şekil, 9). Asansörde, kat numaralarının olduğu düğme paneline engelli kişi tekerlekli sandalyede oturduğu yükseklikten erişebilmektedir.

Şekil 9. Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Asansörleri

Merdivenleri yardım almadan çıkamayan kişilere yardımcı olmak için spor etkinliği tesislerinde asansörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Arenada maksimum 465 kilo ağırlığı taşıyabilen bir asansör bulunmalıdır. Bu kapasitede bir asansör, çoğu kullanıcının ihtiyacını karşılayabilir (Mestayer vd., 2013). Yapılan çalışmada Kocaeli Stadyumu'ndaki erişilebilir asansörlerin UEFA ve ADA standartlarındaki kriterlere sahip olduğu görülmektedir.

UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Tuvaletleri

Stadyum içerisindeki tüm alanlarda standart tesisleri kullanamayan tekerlekli sandalye kullanıcıları başta olmak üzere, engelli kişiler için uygun tuvalet tesislerinin sunulması çok önemlidir. Aynı şekilde, stadyum içerisinde engelli seyirci ve çalışanların kullandığı alanlara mümkün olduğu kadar yakın yerlerde erişilebilir tuvaletler sağlanmalıdır. Erişilebilir tuvaletler geçici dahi olsa, depolama alanı olarak kullanılmamalıdır. Kullanıma hazır şekilde bakımları yapılmalı, temiz tutulmalı ve hizmet sağlanmalıdır. Dışarıdan anlaşılmasa bile erişilebilir tuvaletlere ihtiyaç duyabilecek kişiler için (kolostomi torbası kullanan veya gizli engeli olan kişiler gibi) duyarlı davranılması gerekmektedir. Tekerlekli sandalye izleme alanlarına mümkün olduğunca yakın olacak şekilde, her 15 tekerlekli sandalye kullanıcısı için tekerlekli sandalye ile erişilebilen en az bir tuvaletin bulunması iyi bir uygulama olarak görülmektedir. Tekerlekli sandalye kullanıcısı alanı ile tekerlekli sandalye erişimli tuvalet arasındaki yatay mesafe 40 metreyi aşmamalıdır ve güzergâh her zaman erişilebilir ve engelsiz olmalıdır. Tekerlekli sandalye erişimli tuvaletlerde, tekerlekli sandalye kullanıcılarının

180° dönmesine izin verecek veya gerektiğinde engelli kişinin tekerlekli sandalyeden tuvalete geçirilmesine yardımcı olacak refakatçi veya kişisel yardımcının sığabileceği genişlikte bir alan bulunmalıdır (Şekil, 10). Görme engelli ve kör kişiler için dokunsal işaretler dahil olmak üzere, erişilebilir tuvaletler uygun işaretlerle açık bir şekilde kabartmalı dokunsal levhalarla gösterilmelidir. Kapılarda, sınırlı el kabiliyeti olan kişiler için kolay hareket ettirilebilen sürgüler bulunmalıdır. Kapı tek elle açılır ve tüm kapı kolları ve kilitleri el yumruk halinde kapalıyken kullanılabilir olmalıdır (UEFA).

Şekil 10. UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Tuvaletleri

Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Tuvaletler

Kocaeli Stadyumu'nda engelli kişilere tahsis edilmiş oturma alanları karşılıklı olarak aynı özellikte ve aynı sayıda birbirinin aynı yapılar biçiminde yer almaktadır. Tuvaletler tekerlekli sandalye kullanıcıları için 6 tuvalet kabini olmak üzere toplamda 12, VIP girişte ise 2 adet erişilebilir özellikte tuvalet bulunmaktadır (Şekil,11).

Şekil 11. Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Tuvaletleri

2022 yılında Katar'da düzenlenen Dünya Futbol Şampiyonası'nda stadyum içerisindeki erişilebilir tuvaletler UEFA ve ADA standartlarını sağlamıştır. Standart tekerlekli sandalye ile erişime uygun bu tuvaletlere erişim sağlayamayacak durumda olanların ihtiyaçları ise bir vinç yardımıyla güvenli ve onurlu bir şekilde karşılanmıştır. Stadyumlara erişilebilir tuvaletler hijyenik bir şekilde ve resmi taraftar bölgelerinde bulunmalıdır (El Akoum vd., 2022). Erişilebilir stadyum tuvaletleri ADA kurallarına uygun işaretlerle uygun şekilde işaretlenmelidir. Geleneksel olarak erişilebilir tezgahların 60 inç x 56 inçlik bir alana sahip olması gerekir. Bu ölçümler kişinin tekerlekli sandalyeden klozet koltuğuna engelsiz bir geçiş yapmasını sağlama özelliğinde olmalıdır. Tezgahlarda, tekerlekli sandalye kullanan bir kişinin kendisini sandalyeden klozet kapağına kaldırmak için büyük miktarda fiziksel güç harcamasını gerektiren, uygun olmayan korkuluklar bulunmamalıdır.

Yapılan çalışmada Kocaeli Stadyumu'ndaki erişilebilir tuvaletlerin UEFA ve ADA standartlarındaki bu kriterlerine sahip olduğu görülmektedir.

UEFA Kriterlerine Uygun Erişilebilir Stadyum Özel Oturma Alanları

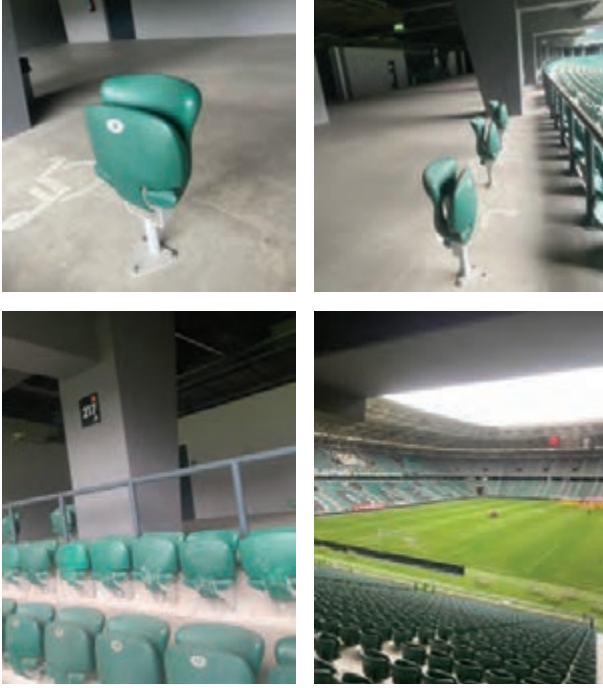
Engelli seyircilerin hepsi özel koltuklara veya tekerlekli sandalye kullanıcısı izleme alanlarına ihtiyaç duymaz. Engelli kişi sayısı ve erişilebilir ve kapsayıcı tesislere yönelik talepteki artış dikkate alınarak stadyumda standart kolay erişilebilir oturmaya yönelik uygun bir seviyenin sağlanması önemlidir. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının diğer seyircilerle aynı koltuk ve bilet kategorisi seçeneklerine sahip olabilmesi, tribün veya stadyumun ana bölümünden izole olmamaları için çeşitli tekerlekli sandalye kullanıcısı alanları sunulmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının izleme alanlarının yeri ve tasarımı da esnek olmalı ve gelecekte daha fazla talebi karşılayacak şekilde olmalıdır. Engelli seyirciler, izleme alanı seçimi yapmayı ve kendi takımlarının taraftarları ile oturmayı isteme konusunda diğer seyircilerden farklı değildir. Aynı şekilde, tekerlekli sandalye kullanıcıları stadyuma, tesis ve hizmetlere erişim sağlamaları için kendilerine yardımcı olan refakatçi veya kişisel yardımcılara ek olarak, aileleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte oturabilmelidir. Refakatçiler ve kişisel yardımcıları her zaman tekerlekli sandalye kullanıcılarının yanında oturmalıdır. Tek bir tekerlekli sandalye kullanıcısı için en az 900 mm genişlikte ve 1.400 mm derinlikte açık bir alan yeterli olmasına rağmen, bir refakatçi veya kişisel yardımcının sabit veya çıkarılabilir bir koltukta tekerlekli sandalye kullanıcısının yanında oturabilmesi için ayrılan alanın en az 1.400 mm olması tavsiye edilmektedir (Şekil,12) (UEFA).

Şekil 12. UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Özel Oturma Alanları

Kocaeli Stadyumu Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarına Özel Oturma Alanları

Kocaeli Stadyumu'nda 160 koltuk engelli seyirciler için ayrılmıştır. Koltuklar engelli ve refakatçileri için tahsis edilmiştir. Bir maraton köşesinde 80, diğer karşı tribünde 80 adet olacak şekilde dizayn edilmiştir (Şekil,13).

Şekil 13. Kocaeli Stadyumu Erişilebilir Özel Oturma Alanları

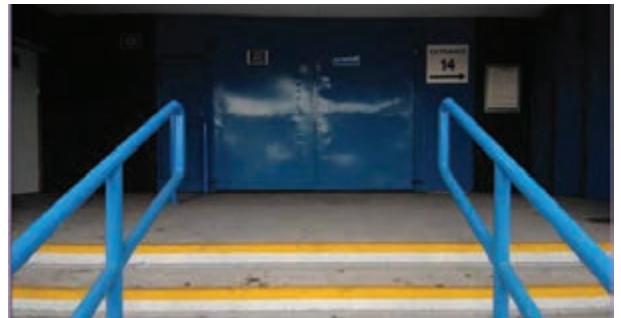
Stadyumların "kolayca erişilebilir ve kullanılabilir" olması gerekliliği koşulunu karşılamak için erişimin kolay olması gerekir. Önde duran seyirciler tarafından görüntüyü engellenemeyecek bir görüş hattı sağlanmalı ve refakatçisi ile koltukları yan yana olmalıdır. (Mazumdar ve Geis, 2010). ADA standartlarına göre stadyum tarzı spor salonlarında da engellilere uygun özel oturma alanlarında iki tekerlekli sandalyeli insan uygun oturma alanında yan yana oturabilir ve bitişikteki refakatçi oturma yerinde bir kişi oturabilir (Salmen, 2001). Erişilebilir oturma alanına girişlerde manuel tekerlekli sandalyenin standart genişliği 24,5 ila 26,5 inçtir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için oturma alanına giden tek alternatif giriş, tekerlekli sandalye kullanıcılarının gezinmesi için daha geniş ve kolaydır. Tesis yönetimi, acil durumlar da dahil olmak üzere erişim güzergahlarını planlarken erişilebilir oturma alanı için mevcut giriş ve çıkış sayısını dikkate almalıdır. Yapılan çalışmada stadyumun maksimum oturma kapasitesi 36.000 kişidir. Yaklaşık 40 koltuk tekerlekli sandalye erişimine uygun olarak tasarlanmıştır. Bu sayıya refakatçi oturma alanı da dahildir. ADA erişilebilir standartlarında tekerlekli sandalye kullanıcıların oturma yeri mevcut olan kısımlarda tuvaletler arenanın üst katlarında bulunmaktadır (Mestayer vd., 2013).

Kocaeli Stadyumu'ndaki erişilebilir özel oturma alanlarının UEFA ve ADA standartlarındaki bu kriterlere sahip olduğu görülmektedir.

UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Erişim Güzergahları

Mümkün olan durumlarda tekerlekli sandalye kullanıcıları ve ayakta engelli kişilere en iyi hizmeti verebilmek için erişim güzergahları düz olmalı veya mümkün olan en az eğime sahip olmalıdır. 1:20 (veya %5)'ten daha dik olan herhangi bir güzergâh veya güzergâh bölümü rampalı erişim tavsiyelerine uygun olmalıdır. Maç günlerinde seyirciler tarafından her iki yöne yürümek için de yoğun olarak kullanılan erişim güzergahlarının en az 1,8 m genişlikte ve net 2,1 m yükseklikte olması tavsiye edilir. Güzergahın daha az yoğun olması ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için geçiş alanları sağlanması halinde 1,5 m genişlik de kabul edilebilir. Geçiş alanları en az 2 m uzunluğunda ve 1,8 m genişliğinde olmalıdır.

Görme engelli ve kör kişilerin yararlanması için gidiş güzergahının yoldan geçtiği durumlarda karşılıklı düşük kaldırım bordürleri arasında ve erişilebilir bırakma ve alma noktalarında kabartma kaldırımlar sağlanmalıdır. Kabartma kaldırım, görme engelli ve kör kişilere yönlendirme ve uyarılar sunan profilli kaldırım yüzeyidir. Ayrıca erişim güzergahları ve sirkülasyon alanlarında ayakların takılabileceği çıkıntılı nesnelere gibi tehlikeler bulunmamalıdır (UEFA) Şekil,14).

Şekil 14. UEFA Kriterlerine Uygun Stadyum Erişim Güzergahları

Kocaeli Stadyumu Erişim Güzergahı

Kocaeli Stadyumu içerisindeki erişim güzergâhının tekerlekli sandalyede geçiş tabelaları, yön levhaları ve WC logoları ile UEFA kriterlerini sağladığı görülmüştür. Fakat görme engelliler için stadyum içerisinde yürüme koridorlarında, stadyum çevresi ve otopark alanlarında, WC erişim yolunda kabartmalı koridor yol döşemesi olmadığı görülmüştür.

2022 Dünya Futbol Kupası'nın düzenlendiği Katar'daki stadyumda sesli açıklamalı yorumlar, taraftarlara maçla ilgili açıklayıcı ayrıntılları sağlayan benzersiz bir hizmet sunmuştur. Görme engelli ve kör taraftarlara maçın önemli anlarının bilgileri eksiksiz aktarılmıştır. Avrupa Futbola Erişim Merkezi'nin verdiği bilgiye göre, özel eğitilmiş yorumcular etkinlik çevresindeki stadyum mekanı,

maç, vücut dili, yüz ifadesi, manzara, hareket, kıyafet ve renkler gibi tüm önemli görsel unsurların anlatımlarını da sağlamışlardır. Maç sırasında yorumcu, istatistikler ya da taktikler hakkında konuşmak ya da önceki olayların uzun özetlerini sunmak yerine, sahadaki aksiyonları açıklanmıştır (El Akoum ve Dyer, 2022).

Kocaeli Stadyumu'nun içerisinde görme engelliler için kabartmalı sarı bordürlü koridor kılavuz yollarının bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bunlar, özellikle görme engelli veya dengesiz yürüme veya hareket kabiliyeti kısıtlamaları olan kişiler için kazaların önlenmesi açısından çok önemlidir. Tesisin içinde, özellikle merdivenlere kılavuz kabartmalı raylar monte edilmesi önerilmektedir. Maçlar esnasında görsel açıdan bozukluk yaşayanlar için sesli açıklamalı yorumlar sağlanmalıdır.

Şekil 15. Kocaeli Stadyumu Erişim Güzergahları

Sonuç ve Öneriler

ADA hizmetlerinden tam ve eşit yararlanma konusunda hiç kimse engelliliği nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulamaz. Bu kriterlere göre yapılacak olan spor tesislerinde erişilebilirlik standartları engelli kişiler için tam sağlanmalıdır.

Yapılan çalışmada Kocaeli Stadyumu'nun engelli otopark, erişilebilir engelli asansörleri, erişilebilir giriş, çıkış kapıları, erişilebilir engelli tuvaletleri, engelli özel oturma alanları gibi çoğu UEFA ve ADA kriterlerini sağladığı görülmektedir.

Ancak şehirden stadyuma gelen tekerlekli sandalyeli engelli kişiler, rampası olmayan özel toplu taşıma otobüsleri ile

transfer edilmektedirler. Bunun yerine engelli kişilerin belediye ait, geniş, tekerlekli sandalye taşıma özelliğindeki rampalı toplu taşıma otobüsleri ile şehir merkezinden stadyuma daha uygun erişimi sağlanabilir. Ayrıca Akçaray toplu taşıma metro hattının stadyuma kadar ulaştırılması erişilebilirliği daha da mümkün kılacaktır (Şekil, 3).

UEFA ve ADA standart kriterlerinde son durak ile erişilebilir giriş kapısı arası mesafe 50 m olarak belirlenmiştir. Kocaeli Stadyumu'nun son durağının engelli giriş kapılarına oldukça uzak mesafede olduğu, otobüs son duraklarının üzerinin kapalı olmadığı ve durakta harita ve otobüs hareket saatlerini gösteren

bilgilendirmenin olmadığı görülmüştür. Ulaşılabilirliğin tam anlamıyla sağlanmasıyla engelsiz şehirler kapsamında ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir.

Stadyum içerisinde görme engelli, dengesiz yürüme veya hareket kabiliyeti kısıtlamaları olan kişilerin erişimi için bordürlü sarı kabartılı yürüyüş koridor yollarının olmadığı görülmüştür (Şekil, 15). Bu kabartılı yolların koridorlara ve merdivenlere

döşenmesi gerekmektedir.

Stadyum tesisi içerisindeki tüm tabelalarda Braille (Kabartılı) alfabesi olmadığı görülmüştür. Bu durum görme engelli bireyler için risk oluşturmaktadır. Tesisteki tüm kullanım alanlarına Braille alfabesini içeren tabelalar yerleştirmeli ve bu tabelalar görme engellilerin yararlanabileceği tuvaletlerin, merdivenlerin, girişlerin yakınına yerleştirmelidir.

Kaynakça

- Burnett, J. J., Baker, H. B. (2001). Assessing the travel-related behaviors of the mobility-disabled consumer, *Journal of Travel Research*, 40(1), 4-11.
- Çepehan, İ. Z., Güller, E. (2020). Evrensel Tasarım Kapsamında Herkes İçin Erişilebilir Tasarım, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 383-410.
- Dhurup, M., Mofoka, M. A., Surujlal, J. (2010). The relationship between stadium sportscares dimensions, desire to stay and future attendance. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation & Dance*, 16 (3).
- El Akoum, M., Dyer, M. (2022). Accessible by design.
- Grisé, E., Boisjoly, G., Maguire, M., El-Geneidy, A. (2019). Elevating access: Comparing accessibility to jobs by public transport for individuals with and without a physical disability, *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 125, 280-293.
- Guschwan, M. (2014). Stadium as public sphere. *Sport in Society*, 17(7), 884-900.
- Johnnie, I. P., Emoh, F. I., Oladejo, E. I. (2021). Measuring the Ease of Access to Stadiums and their Facilities by Persons Living with Disabilities.
- Leonard, B. (Ed.). (2000). *Americans with Disabilities Act: Accessibility Guidelines for Buildings and Facilities*, CADAAG DIANE Publishing.
- Litman, T. (2003). Measuring Transportation, Traffic, Mobility and Accessibility, *ITE Journal*, 73(10), 28-32.
- Mazumdar, S., Geis, G. (2010). The ADA and accessibility: Interpretations in US courts, *Universal Design Handbook*, 2nd edition. New York: McGraw-Hill.
- Mestayer, L., Black, J., Edwards, T., Behlmann, A., Cottingham II, M. (2013). A case study: An Examination of Access for Those with Disabilities at Revenue-Generating Sport Facilities at an NCAA Institution, *Journal of Facility Planning, Design, and Management*, 1(1).
- Pereira, R. H. (2018). Transport Legacy of Mega-Events and the Redistribution of Accessibility to Urban Destinations, *Cities*, 81, 45-60.
- Rimmer, J. H., Padalabalanarayanan, S., Malone, L. A., Mehta, T. (2017). Fitness Facilities Still Lack Accessibility for People with Disabilities, *Disability and Health Journal*, 10(2), 214-221.
- Salmen, J. P. (2001). US Accessibility Codes and Standards: Challenges for Universal Design, *Universal Design Handbook*.
- Sirel, A., Sirel, O. Ü. (2017). Bedensel Engellilerin Kent Yaşamına Katılımında "Evrensel Tasarım" Yaklaşımı, *IBANESS Kongreler Serisi, Bulgaristan*, 558-569.
- Steinfeld, E. (2001). *Universal Design in Mass Transportation*, Universal Design Handbook, New York, McGraw Hill.
- Usyus, S. (2020). Composition of Football Stadiums and Their Surroundings, *Przestrzeń i Forma*, (42), 213-242.
- UEFA, Herkes İçin Erişim, Uygulama Kılavuzu.
- Yeler, G. (2021). Sağlık ve Spor için Mekanlar: Fitness Merkezleri ve Salonları, *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 4(2), 147-162.

Akıllı Şehirlerde Erişilebilirlik

Accessibility in Smart Cities

Dr. Öğr. Üyesi Mücella ATEŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Konya, Türkiye

m.ates@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1449-0605

Öz

Erişilebilirlik, mekân kalitesinin bir ifadesidir. Engelli bireylerin kentsel alanlarda serbest dolaşımının sağlanması ve toplumsal standartların geliştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Birleşmiş Milletler'in yayınladığı engelli haklarına ilişkin sözleşmeler, tüm şehirleri güvenli ve dayanıklı hale getirmeye çalışmaktadır. Engelli kişilerin, toplum yaşamına tam katılımının önündeki engellerin toplum tarafından yaratıldığı da kabul edilmektedir. Tam ve eşit fırsat koşullarının yaratılması için, sosyal olduğu kadar fiziksel ve çevresel engellerin de kaldırılması gerekmektedir. Tam bu noktada, şehirlerimiz akıllı şehir olma hedefindeyken, erişilebilir tasarımlar akıllı şehirlerin bir parametresi olmalıdır. Gelişen teknolojik olanaklarla birlikte erişilebilirliğin sağlanması için yeni yöntemler kullanılabilir, hızlı ve doğru çözümler elde edilebilir. Bu ileri teknolojiler, akıllı şehirlerin de temelini oluşturur. Bu çalışmada, akıllılık iddiasındaki bir şehrin parklarının da erişilebilir bir tasarıma sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışmanın temeli, Çin ve Portekiz'de bulunan iki park tasarımının incelenmesine dayanmaktadır. Böylece farklı şehirlerde yer alan iki park engelsiz tasarımı açısından değerlendirilmiştir. Bu parklardaki erişilebilir mekânsal analiz için Space Syntax yöntemi kullanılmıştır. Çalışma bulguları, Portekiz'de bulunan Maia Park'ın daha erişilebilir olduğunu göstermiştir. Çalışmada üretilen bulgular üzerinden Türkiye için de öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı şehir planlama, Erişilebilirlik, Mimari tasarım, Engelsiz Tasarım.

Abstract

Accessibility is an expression of space quality. It is necessary to ensure the free movement of disabled individuals in urban areas and to improve social standards. Sustainable Development Goals and conventions on disability rights published by the United Nations strive to make all cities safe and resilient. It is also accepted that the obstacles to the full participation of disabled people in social life are created by society. In order to create conditions of full and equal opportunity, social as well as physical and environmental barriers must be removed. At this point, while our cities aim to become smart cities, accessible designs should be a parameter of smart cities. With developing technological opportunities, new methods can be used to ensure accessibility and fast and accurate solutions can be obtained. These advanced technologies also form the basis of smart cities. This study emphasizes that the parks of a city that claims to be smart should also have an accessible design. This study evaluates two different parks located in China and Portugal for barrier-free design. Space Syntax method was used for spatial analysis of accessibility in these parks. Study findings showed that Maia Park in Portugal is more accessible. Therefore, considering Maia Park's superior accessibility features, we developed recommendations for Turkey to enhance inclusivity in its own park designs.

Keywords: Smart City Planning, Accessibility, Architectural Design, Barrier-Free Design.

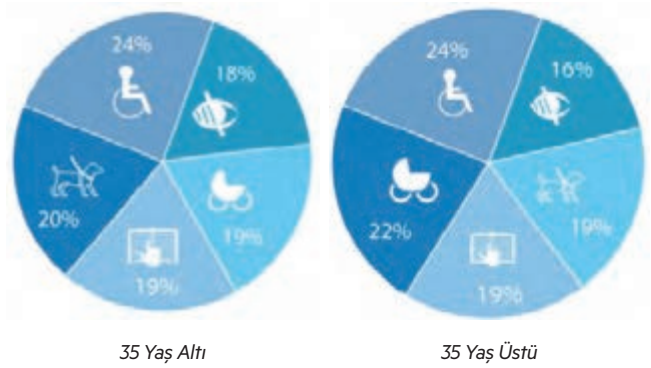
1. Giriş

Günümüzde, şehirlere olan göçün sürmesi ve nüfus artışının boyutları incelendiğinde, 1950 yılında dünya nüfusunun %30'luk kısmının kentlerde yaşadığı, 2010 yılında bu oranın %50'ye yükseldiği bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda, 2030 yılında nüfusun %60'ının, 2050 yılında ise %70'inin kentlerde yaşayacağını tahmin edildiği öngörülmektedir. (Dünya Sağlık Örgütü, 2017).

Nüfusun bir kısmında, çeşitli sağlık sorunları vardır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), bir tür engelliliğe sahip dünya nüfusunun yüzdesinin %10 ile %15 arasında olduğunu ve %2,4'ünün ciddi bir engellilik türüne sahip olduğunu tahmin etmektedir. (Dünya Sağlık Örgütü, 2011; IDDC, 2018). Engellilik, hayatın her alanında farklı disiplinlerden gelen birçok modele sahiptir. Engelliliğin çeşitli kategorileri vardır. (Brandsma ve Van Brakel, 2003). En yaygınını, bir hastalık veya travmanın neden olduğu engellilik ve toplumun insanlara dayattığı engellerin neden olduğu engelliliği ele alan tıbbi ve sosyal engellilik kategorileridir. Dünya Sağlık Örgütü; görme, işitme, hafıza, hareket, zihinsel sağlık, düşünme, iletişim ve ilişkiler olmak üzere dokuz engellilik sınıfını tanımlamaktadır. (Dünya Sağlık Örgütü, 2011). Tablo 1. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 1: 'Engellilik Tanımları (Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

Adlandırma	Tanım
Yetersizlik	Körlük, hafıza kaybı veya kol kaybı gibi engeller.
Aktivite Kısıtlaması	Hareket, işitme, problem çözme ve görmede herhangi bir engel veya zorluk belirtir.
Katılım Kısıtlaması	Eğlence faaliyetleri, sağlık hizmetlerine ve koruyucu hizmetlere ve sosyal faaliyetlere erişim dahil normal günlük aktivitelere katılımın kısıtlanması anlamına gelir.

Şekil 1. Engellilik Oranları (www.colocationix.de).

Şekil 1'de Avrupa'da, 35 yaş altı ve 35 yaş üstünün engellilik oranları verilmiştir. Buna göre 35 yaş altında yürüme engeli bulunan ve tekerlekli sandalye kullanmak durumunda olan bireler, toplumun %24' ünü oluşturmaktadır. Görme engeli olanların oranı %18, konuşma engeli olanların oranı %19 dur. Bebek arabası kullanmak durumunda olan bireylerin oranı %19, bir hayvanı olan ve bu yüzden erişilebilir alana ihtiyaç duyanların oranı %20'dir.

Şekil 1'de verilen, 35 yaş üstünün engellilik oranlarına göre ise, yürüme engeli bulunan ve tekerlekli sandalye kullanmak durumunda olan bireler, yine eşit oranda toplumun %24' ünü oluşturmaktadır. Görme engeli olanlar %16, konuşma engeli olanların oranı aynı şekilde %19 dur. Bebek arabası kullanmak durumunda olan bireylerin oranı %22, bir hayvanı olan ve bu yüzden erişilebilir alana ihtiyaç duyanların oranı %20'den %19'a düşmüştür. 2008 yılında kabul edilen BM Engelli Hakları Sözleşmesi, herhangi bir engellilik durumuna bakılmaksızın herkes için kapsayıcı ortamlar yaratılmasını amaçlamaktadır (UNHCR 2016; Dünya Sağlık Örgütü, 2017). Engellerin kaldırılmasına yönelik çözümler gün geçtikçe artmaktadır. Bu çözümler arasında; akıllı şehir girişimleriyle, dünyada ortaya çıkan teknolojik gelişmeler de yer almaktadır (Clarke vd., 2014). Şehirlerin akıllılaştırılmasına dönük çalışmaların, engelli ve diğer bireyler için kapsayıcılık sağlayacak şekilde tasarlanması ve uygulanması beklenmektedir. Akıllı şehir çalışmalarının henüz gelişmeye başladığı veya en azından çok ileri gitmediği ve yaygınlaşmadığı gerçeği karşısında, en azından bundan böyle yapılacak çalışmalarda erişilebilirlik yönelimli planlamalara da yer verilmesi elzemdir. Erişilebilirlik, bazı sistem veya varlıklara "erişme yeteneği" dir. Kentsel yeşil alanların erişilebilir olması, sürdürülebilir kentsel gelişim için önemli bir mekânsal garantidir. Bu açıdan mevcut çalışmanın, kuramcı ve uygulamacılara yön gösterebileceği ifade edilebilir.

1.1 Akıllı Şehirler ve Erişilebilirlik

Bir yandan mevcut kent nüfusu artarken, diğer yandan yeni yerleşmeler oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde, hızla gelişen kentleşme oranı ve çoğalan tüketim unsurları; kentsel çevre, doğal çevre ve enerji sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Büyük bir hızla gelişen teknoloji ise kentsel yaşam ve kentsel tasarım sürecine yenilikler getirmiş, 1990 sonrası ortaya çıkan yeni şehircilik akımı ve beraberinde gelişen “Ekolojik Kentler”, “Yeşil Kentler”, “Dirençli Kentler”, “Düşük Karbon Kentler” gibi yeni kent vizyonlarının şekillenmesi de bu bağlamda olmuştur. Mevcut kent dokusunda öngördüğü uygulamaların yanı sıra, yeni kurulan şehirlerin birçoğunda, yukarıda ifade edilen çeşitli planlama yaklaşımları içinde, kapsayıcı olma ve bütüncülük iddiası ile “Akıllı Şehir (Smart City)” yaklaşımının öne çıktığı görülmektedir. (Ateş ve Önder, 2019).

Hükümetler ve yerel yöneticiler tarafından hızla benimsenen akıllı şehir konsepti, şehir yaşamının dönüştürülmesi için sosyal ve çevresel sermayenin sürece dahil edilmesine dayanmaktadır. (Deakin ve Al Waer, 2012). Akıllı şehirler birçok yaklaşımı içinde barındırır. (Giffinger, 2007). Artık pek çok şehir, kendilerini ileriye dönük, müreffeh ve iyi donanımlı olarak tanımlama konseptini benimsemektedir. (Deakin, Al Waer, 2012). Avrupa Birliği (AB), akıllı şehir yaklaşımını, yeni şehirler inşa etmenin anahtarı olarak kabul etmektedir. (Deakin ve Allwinkle, 2007; Paskaleva, 2009). Akıllı şehirler, her ne kadar modern teknolojiyi günlük şehir yaşamında kullanımını tanımlamak için de kullanılıyorsa da insan temellidir. (Deakin ve Allwinkle 2007; Deakin ve Al Waer 2012; Giffinger ve Strohmayer, 2014). Ancak, akıllı teriminin çoğunlukla Bilgi Teknolojisi (BT) üzerinde durma eğiliminde olması nedeniyle yanlış yönlendirildiğine inanılmaktadır (Schaffers vd., 2012; Gu, 2008; Falconer ve Mitchell, 2012; Hollands, 2008).

Şehri tanımlayan akıllı kavramı oldukça subjektiftir. Ancak akıllı şehrin tüm açıklamalar ve tanımlarda yer alan ana teması, şehirde yaşayanların işini ve yaşamını iyileştirmek için teknolojinin kullanılmasına odaklanmaktadır. Dolayısıyla bir şehrin akıllı olarak görülmesi için, Giffinger (2007) tarafından, Avrupa’daki orta ölçekli şehirlerin akıllı şehirler sıralamasında tanımlandığı ve benimsendiği altı genel özelliği (farklı çalışmalarda farklı sayılar belirtilmektedir ancak kategoriler temelde aynıdır) sergilemesi gerekir. Bu altı özellik şunlardır: akıllı ekonomi, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı ulaşım, akıllı çevre ve akıllı yaşam (Giffinger, 2007). Bu parametreler, evrensel tasarım ilkeleri (UD) ile erişilebilir toplumlar üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Evrensel tasarım ilkelerinin özellikleri şöyle sıralanır:

- (1) Adil kullanım,
- (2) Kullanım esnekliği,

- (3) Basitlik ve sezgisellik,
- (4) Herkes için etkili kullanım,
- (5) Tasarımda toleranslılık,
- (6) Kullanıcının minimum çabası ve verimlilik,
- (7) Ergonomiye uygunluk.

Bu ilkelerin dikkate alınması ve uygulanmasında, akıllı şehir alt yapısı çok önemlidir. (Petrie, 2016; Kose, 1998).

Akıllı şehir kavramına ilişkin ise iki temel yaklaşım vardır:

- 1) Cisco ve IBM gibi teknoloji devleri tarafından benimsenen, akıllı şehirlerin tekno merkezli vizyonu,
- 2) Yalnızca yüksek teknolojinin değil aynı zamanda insani, sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik yönlerin dengeli bir etkileşimi olarak tasavvur edilen, hümanist görüş olarak adlandırılan bütünsel bir yaklaşım.

Çalışmada, ikinci yani “yalnızca yüksek teknolojinin değil aynı zamanda insani, sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik yönlerin dengeli bir etkileşimi olarak tasavvur edilen, hümanist görüş olarak adlandırılan bütünsel bir yaklaşım” benimsenmiştir.

Şehirlerin insan merkezli olması gerektiğini savunan bakış açısı, ortaya çıktığı Avrupa’da pek çok bilim adamı ve şehir yöneticisi tarafından benimsenmiştir. (Giffinger, 2007). Bu nedenle, akıllı şehir konsepti, şehir yaşamını dönüştürmek ve geliştirmek için bilgi teknolojilerinden önce insanlarla ve insan sermayesiyle başlamalıdır denmiştir. (Deakin ve Al Waer, 2011). Dijital ortam ve bilgi teknolojileri (Walters, 2011), elbette şehircilik algısına yardımcı olacaktır.

Akıllı şehir yaklaşımında, hızla büyüyen karmaşık bir dijital dünya olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Şehir tasarımlarının da bu teknoloji altyapısından faydalanarak, daha erişilebilir olması gereklidir. (Walters ve Brown, 2004; Walters, 2011).

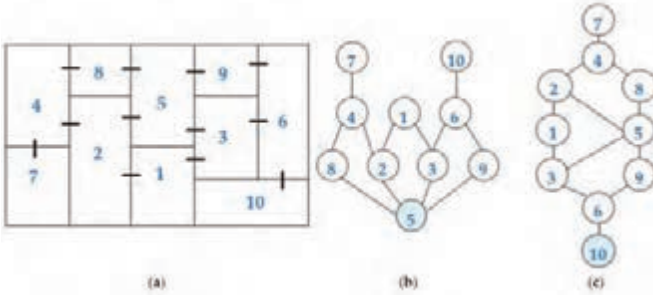
Her vatandaşın ihtiyaçları aynı değildir. Engelli bireyler; her gün, diğer insanların zorlukla fark ettiği engellerle karşılaşmaktadır. Herkesin kendini rahat hissedeceği akıllı bir şehir inşa etmek istiyorsak, bunu yapmak için engelli bireyler de dahil, tüm vatandaşların verilerine ihtiyacımız vardır. Örneğin Berlin, akıllı şehir olma iddiasını savunmaktadır. Berlin’in erişilebilirliğiyle ilgili açık veriler, akıllı şehir altyapısında var olan ileri teknoloji ile analiz edilmiştir. Asansörlerin ve yürüyen merdivenlerin çalışma durumuna ilişkin güncel bilgiler nerede bulunabilir? Örneğin, engelli öğrenciler için hangi okullar uygundur? Hangi idari binalar tekerlekli sandalye erişimine uygundur? Bu soruların cevapları veri analizinde saklıdır ve veri analizi yüksek teknoloji ile yani akıllı şehir altyapısı ile yapılmaktadır. (Nippel, 2019).

2. Yöntem

Bu çalışmada, akıllı bir şehir olmanın temel faktörleri arasında, erişilebilirliğin çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Makale kapsamında yapılan alan araştırmasında Çin ve Portekiz'de bulunan iki park tasarımı ele alınmıştır. Bu parkların erişilebilirliği değerlendirilmiştir. Mekânsal analiz için, Space Syntax yöntemi kullanılmıştır.

Space Syntax, mekânsal ve bölgesel yapı özellikleri ile mekânsal morfoloji ve topolojik ilişkiye dayanmaktadır. (Hillier ve Hanson, 1984; Hillier, 2010; Hillier vd., 1976; Bafna, 2003). Bu ilişki, grafiksel olarak düşünülebilir. Şekil 2, yöntemin mantığını ifade etmektedir. (a) Verilen ana şekil tüm uzay düzenini temsil eder. Kısa çizgiler, geçilebilecek noktaları belirtir. (b) ve (c), akslar arasındaki ilişkiyi temsil eder.

Aynı mekânsal konfigürasyon, farklı niceliksel göstergeler üretecek olan farklı gözlem düğümleri nedeniyle, farklı grafikler oluşturur. (b) ve (c)'de olduğu gibi, 5. düğümden veya 10. düğümden 1. düğüme ulaşmak için sırasıyla 2 ve 3 alt uzay düğümlerini geçmek gerekir. Bu da her düğümün uzaydaki diğer düğümlere farklı erişme noktasının olduğunu gösterir. (Hillier, 1996).

Şekil 2. Space Syntax Yönteminin Mantığı (Kaynak: Long, Qin, Wu, Wang, 2023)

Dept Map, yaygın olarak kullanılan, kullanımı basit, veri gereksinimi düşük ve elde edilmesi kolay bir Space Syntax yazılımıdır. Üretilen ana parametreler; bağlantı, derinlik, entegrasyon derecesi, seçim derecesi ve sinerji derecesidir (Hillier, 1996). Bağlantı derecesi, bir düğüm alanının bağlanabilirliğini temsil eder. Bağlantı ne kadar yüksek olursa, düğüm alanının bütünlüklüğü o kadar güçlü ve mekânsal erişilebilirliği de o kadar yüksek olur (Hillier ve Hanson, 1984). düğümünün bağlantı derecesi C_i 'nin hesaplama formülü aşağıdaki denklemde verilmiştir.

$$C_i = k(i)$$

Bu formül, mekândan geçen aksların bağlantı derecesini hesaplamak içindir. C_i değeri ne kadar yüksekse, alanın bütünlük değeri o kadar yüksek demektir. Derinlik, bir düğüm

alanından diğer düğüm alanına en kısa mesafeyi temsil eder. i düğümünden, sistemdeki diğer tüm düğümlere olan en kısa mesafenin toplamına toplam derinlik (TDi) adı verilir. Bu, i düğümünün, diğer tüm düğümlere olan en kısa mesafesinin (minimum adım) ortalamasıdır. (Hillier ve Hanson, 1998).

$$TD_i = \sum_{j=1}^n d_{ij}, MD_i = \frac{TD_i}{n-1}$$

Entegrasyon derecesi, bir düğümün bütün mekânsal sistemdeki diğer tüm düğümlerle birleşme veya ayrık olma derecesini gösterir. Düğüm derinliği değeri ne kadar küçük olursa, entegrasyon derecesi o kadar yüksek olur. Entegrasyonun yüksek olması da erişilebilirliğin yüksek olduğunu gösterir. (Hillier vd., 1983) i düğümünün entegrasyon derecesinin formülü aşağıda verilmiştir:

$$I_i = \frac{n[\log_2(\frac{n+2}{3} - 1) + 1]}{(n-1)(MD_i - 1)}$$

Seçim derecesi, uzay sistemindeki bir rotanın en kısa yol olarak seçileceği sayıyı veya olasılığı temsil eder. Daha yüksek seçim derecesine sahip yollar vatandaşlar için genellikle daha çekici bir değere sahiptir ve bu yollar, daha fazla insan akışının olduğu ve daha yüksek psikolojik erişilebilirliğin olduğu alanda görünecektir. i düğümünün E_i seçim derecesinin hesaplama formülü aşağıda yer almaktadır.

$$E_i = \frac{1}{(n-1)(n-2)} \sum_{j=k=1}^n \frac{n_{j,k}(i)}{n_{j,k}}$$

Sinerji derecesi, bir düğümün yerel mekanının küresel ve kentsel mekân tarafından tanımlanıp tanımlanamayacağını ve küresel mekânsal yapı özelliklerini, yerel mekân ve küresel mekân ilişkisini ifade ederek yerel mekânsal yapı özellikleri aracılığıyla anlamının daha kolay olup olmayacağını ölçmek için kullanılır. (Long vd., 2023). Sinerji derecesini elde etmek için istatistige katılan tüm düğümlerin, yerel ve küresel entegrasyon derecesi kullanılır. Sinerji hesaplama formülü aşağıdaki denklemde verilmiştir.

$$R^2 = \frac{[\sum(I_{ig} - \bar{I}_g)(I_{il} - \bar{I}_l)]^2}{\sum(I_{il} - \bar{I}_l)^2 \sum(I_{ig} - \bar{I}_g)^2}$$

3. Bulgular ve Sonuç

Yeşil alanların değerine ilişkin artan bilgi, birçok belediyeyi yeşil altyapı planlamasını uygulamaya teşvik etmiş olsa da (Lynch, 2016), bunların erişilebilirliği henüz tam olarak anlaşılmamıştır. Yerel arazi kullanım kararları, şehir parklarının erişimine önemli ölçüde katkıda bulunduğundan (Brody, Kim, Gunn, 2013), plancılarının yeşil alanların mekânsal konfigürasyonunu benimsemedeki rolü, arazi kullanımı düzenlemeleri ve yönetmeliklerinin tasarlanmasında giderek daha önemli hale gelmektedir. Şehir parkları, bireyler için doğaya dayalı önemli alanlar olarak hizmet vermektedir. (Berdejo-Espinola vd., 2003). Bu eksende çalışma sonuçları, daha önceki çalışmalarla örtüşmektedir. (Chae, Pak, Byun, 2015; Moon, Song, 2020; Tyvimaa, Kamruzzaman, 2019). Bu çalışma, Çin'de Şangay'ın güneyinde yer alan Minhang Park ve Portekiz'de yer alan Maia Park'ın tasarımlarının erişilebilirliğine odaklanmaktadır. Şehir park haritaları web aracılığıyla elde edilmiştir.

Şangay'da, Koppen iklim sınıflandırmasına göre yazlar yağışlı, kışlar soğuktur. Minhang Park, 1988 yılında inşa edilerek halkın kullanımına açılmıştır. Parkın alanı 6,06 hektardır ve Şekil 3'de görüldüğü gibi, yeşil alan oranı %84'tür. Bu parkın kullanıcıları içinde, civardaki vatandaşlar ve yaşlılar bulunmaktadır. Aileleriyle birlikte gelen küçük çocuklar, parkın düzenli ziyaretçileri arasındadır. Gençler ve orta yaşlı insanlar, parkın ana kullanıcıları değildir. Parktaki aktiviteler çoğunlukla yürüme, oturma, sohbet etme, egzersiz yapma, oyun oynama şeklindedir.

Minhang Park'ın (388 m 388 m) iki boyutlu bir modelini oluşturmak için, her ızgara hücresinin boyutunu 2x2 m şeklinde ayıran Depthmap yazılımı kullanılmıştır (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Minhang Park'ın Genel Görünüşü.

Şekil 4'de gösterildiği gibi, farklı açıklık, erişilebilirlik ve mikro iklim koşullarına sahip alanları karşılaştırmak ve analiz etmek için Minhang Park'ta 8 alan seçildi. Alan 1, parkın girişine yakın bir alandır ve zemini betondur. Esas olarak ulaşım alanı olarak kullanılmaktadır. Alan 2, alan 1'e yakındır. Aynı anda 72 kişiyi ağırlayabilecek çok sayıda dinlenme koltuğuna sahiptir. Alan 2'de uzun boylu ağaçlar bulunmaktadır. Alan 3 de bir ulaşım alanıdır. Alan 4, bazı dinlenme tesislerinin bulunduğu, erişilebilir geniş bir çim alanıdır. Alan 5, üç tarafı ağaçlarla çevrili dikdörtgen bir alandır. Alan 6, yüksek açıklığa sahip, çoğunlukla çim alanların bulunduğu Batı tarzı bir bahçedir. Alan 7, üç tarafı yoğun bitki örtüsüyle çevrili, erişilebilir küçük bir çim mekandır. Yalnızca bir tarafı açıktır. Alan 8, sandalyeli, sert zeminden oluşan, küçük bir alandır ve park girişine en uzak yerdir.

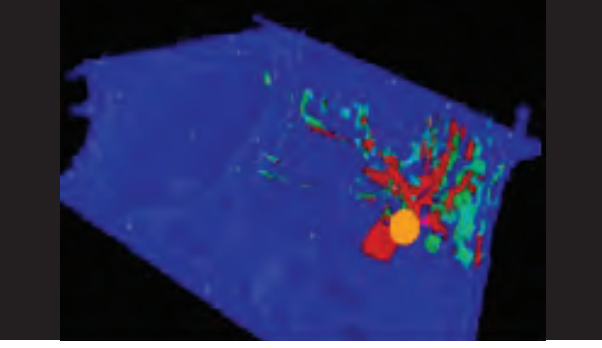
Araştırma sonuçlarına göre Alan 8, park girişine en uzak alan olmasına rağmen, erişilebilirlik düzeyi en yüksek yerdir. Evrensel tasarım ilkelerine ve engelli bireylerin kullanımına uygundur. Ancak parkın geneline bakıldığında çok küçüktür.

Bu çalışmanın temel varsayımı, daha kaliteli mekanların oluşturulması için, öncelikle parkların daha erişilebilir olması gerektiğidir.

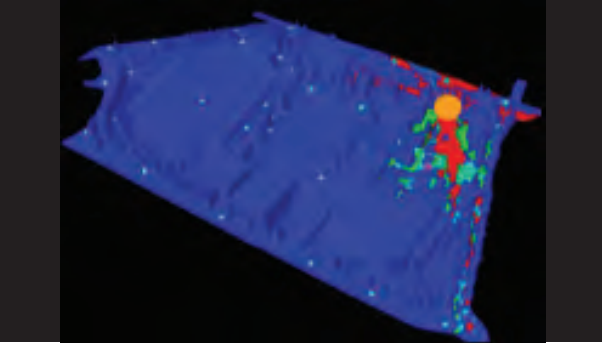

Şekil 4. Minhang Park Analiz Alanları.

Diğer bir örnek ise Portekiz Maia'daki parktır. Bu park, şehir merkezinde yer almakta ve öngörülen yol sistemi aracılığıyla şehrin ana hizmetlerine bağlanmaktadır. Parkın çevresinde, yol boyunca meydanlar, antrenman sahası, çim alanlar, buz pateni alanı ve göl gibi çeşitli açık alanlar yer almaktadır. Parkta çok sayıda ağaç yoğunluğu ve çeşitli ağaç türleri bulunmaktadır. (Ascensão, Costa, Fernandes, Morais ve Ruivo, 2019).

Şekil 5. Maia Park'da bulunan en erişilebilir yürüyüş yolları.

Şekil 6. Maia Park'da bulunan en erişilebilir dinlenme alanları.

Parkın erişilebilirliği Space Syntax ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Şekil 5 ve Şekil 6 'da verilmiştir. Analiz kapsamında; koyu mavi renk, kırmızıya giden bir renk gradyanı içinde erişilebilirlik durumu yer almaktadır. Koyu mavi renk, erişilebilirliğin az olduğu noktaları, kırmızı renk ise erişilebilirliğin yüksek olduğu noktaları göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre Maia Park'ın örnek olay incelemesi (Şekil 5,6), parkta bulunan yürüyüş yolları ve dinlenme alanları, erişilebilirlik bakımından çok iyi durumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca, parkın geneline bakıldığında, erişilebilirliği yüksek olan alanların çok da küçük olmadığı görülebilir.

4. Tartışma

Bir yerleşmeye akıllı diyebilmek için, o şehrin ne kadar erişilebilir olduğu da çok önemlidir. Engelli bireylerin, kamusal alan kullanımları da önemlidir. Bu bağlamda; parklar küçük bir alan olmasına rağmen çok önemli alanlardır. Park tasarımlarının da erişilebilir olması gerekmektedir.

Şehirde bulunan parkların; erişilebilir tasarım ilkeleri iyi uygulandığında, engelli bireylerin kullanımını arttırdığı görülmüştür. Buna paralel olarak da, dışarıda geçirilen vaktin ve sosyalleşmenin çoğaldığı bir gerçektir. Space Syntax yönteminin kullanılması, şehir parklarının erişilebilirliğini anlamak

için iyi bir yöntemdir. Böylece sosyalleşme durumu da tahmin edilebilmektedir.

Bir şehir akıllık iddiasında ise, 'akıllı insan, akıllı yaşam, akıllı ekonomi, akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı yönetim' (Giffinger, 2007) parametreleri içinde 'akıllı yaşam' parametresine 'erişilebilirlik' alt parametresinin de eklenmesi gerekir.

Bu çalışmada Çin ve Portekiz'de bulunan iki park Space Syntax teknikleri kullanılarak erişilebilirlik düzeyleri açısından değerlendirilmiştir. Çin ve Portekiz, akıllı şehir yaklaşımını benimseyen ve yaşam kalitesi sıralamalarında (Giffinger vd., 2003; Giffinger, 2007; Schönert, 2003) üst sıralarda olan iki ülkedir. Bir şehrin, akıllı şehirler sıralamasında üst sıralarda bulunması, onun uluslararası imajını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. (Giffinger vd., 2003; Begg, 2002). Çalışma bulguları, Portekiz'de bulunan Maia Park'ın bütünsellik değerinin, başka bir deyişle erişilebilirlik durumunun daha iyi olduğunu göstermiştir. Yaşam kalitesine ve erişilebilirliğe önem veren iki ülke olan Çin ve Portekiz'in park alanı tasarımlarının Türkiye'deki park alanı tasarımları konusunda fikir verebileceği düşünülmektedir.

5. Türkiye için Öneriler

Şehirler büyümeye devam ettikçe ve gayri safi milli hasıla (GSMH) arttıkça (örneğin ülkemizin GSMH'sı 2020'de 105 trilyon dolara ulaştı), enerji, su, ulaşım, sağlık, imalat, inşaat ve doğal kaynaklar gibi bazı sektörler yenilikçi çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Yenilikçi çözümlere duyulan bu ihtiyaç, akıllı şehir çözümlerini de beraberinde getirmiştir. Şehirlerin ilerlemesi ve küresel ölçekte rekabet edebilmesi, akıllılık ve erişilebilirlik düzeyinin yüksek olması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda, ülkemizdeki şehirlerimizde de yaşlılara, çocuklara ve engellilere yönelik çeşitli projeler hayata geçirilmektedir. Down sendromlu bireylerin işlettiği kafeler (Ates, 2019), engelli bireylere yönelik yeni iş modelleri ve şehirlerin tasarımında erişilebilirlik kapsamında evrensel tasarım ilkelerinin benimsenmesi akıllı şehir yaklaşımının bazı getirilerindedir.

Bu çalışma sonuçlarına bakıldığında, Portekiz'de bulunan Maia Park daha erişilebilir bir tasarıma sahip çıkmıştır. Bunda, özellikle açık alanlarının engelsiz tasarım ilkeleri çerçevesinde tasarlanmış olması etkilidir. Yürüme, görme, konuşma, duyma ve benzeri engelleme sahip bireylere uygun tasarlanmıştır. Bu çerçevede, ülkemizdeki parklarda, engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilerek tasarlanmalıdır.

Türkiye'de yeni ve akıllı bir yerleşim inşa edeceğiz, evrensel tasarım ilkelerinden faydalanılmalıdır. Ayrıca, bütünsel bir yaklaşım benimsemek ve tek bir noktaya odaklanmaktan kaçınmak şehir planlarımızın başarısı için çok önemlidir.

Çin ve Portekiz'de bulunan parkları değerlendirmesinden yola çıkarak, ülkemizdeki parklar tasarlanırken erişilebilir tasarım ilkeleri göz önüne alınmalıdır. Şehirde bulunan kamusal alanlar, özellikle parklar, yaşlılar ve engelli bireyler için de tasarlanmalıdır. Alanda bulunan bitkilerin, engelli bireyler düşünülerek tasarlanması gerekir. Örneğin, mikro iklim koşullarının zayıf olduğu bir alanda, yaz aylarında gölgeleme olanakları ve bitki örtüsü eklenerek, kışın ise rüzgâr koruması ve güneş ışığına maruz kalma sağlanarak mikro iklimin iyileştirilerek, erişilebilirlik koşulları iyileştirilmelidir. Açıklığı verimsiz olan bir alan için, bitki örtüsünün, farklı kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi, bu alanı daha iyi bir hale getirilebilir. Bazı alanların kalitesi yüksektir ancak engelli bireyler tarafından etkin bir şekilde kullanılmamaktadır. Örneğin, herhangi bir dinlenme veya aktivite olanağı bulunmayan yerleri, insanlar nadiren kullanmaktadır. Bu gibi alanlar, tasarım yoluyla aktif mekanlara dönüştürülebilirler. Bu tür mekanlara engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilerek işlerlik kazandırılmalı, bu alanlar etkin bir şekilde kullanılmalıdır.

6. Sonuç

Şehirler akıllı bir yer olacaksa; engellilerden yaşlılara kadar herkesin katkıda bulunabileceği, engelli bireylere de diğer insanlarla eşit hakların verildiği alanlar olmalıdır. Bu noktada

akıllılık iddiasındaki şehrin planlarının da erişilebilir tasarım ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Engelli bireyler tarafından kullanılma oranları daha yüksek olan özellikle yüksek açıklığa sahip yerlerin, daha yüksek güneş ışığına maruz kalma nedeniyle kışın genellikle daha iyi mikro iklim koşullarına sahip olduğu tespit edildiğinden, akıllı şehir tasarımlarında bu özelliğe dikkat edilmelidir.

Kentsel açık alanların, engelli bireyler tarafından kullanım düzeyi büyük ölçüde dış mekanların erişilebilirliğinin kalitesi tarafından belirlenmektedir. Açık alanların erişilebilirlik kalitesinin artırılması, kentsel canlılığı ve sürdürülebilirliğini destekleyebilir. Ağaç dikmenin ve bitkisel tasarımın, kent parklarındaki erişilebilir görsel alanlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bir şehir akıllı şehir olma hedefindeyse, kamusal alanları, özellikle şehir parkları erişilebilir olmalıdır.

Bu çalışmada kullanılan Space Syntax yöntemi, mekansal erişilebilirlik düzeyini arttırmak için faydalı olabileceğine sahiptir. Böyle bir çalışmanın sonuçları, kamusal alan tasarımcılarının, tasarımlarının nasıl işleyeceğini anlamalarına yardımcı olabilir. Bu bağlamda; gelecek araştırmalarda, kamusal alanların, özellikle şehir parklarının engelsiz olarak nasıl tasarlanabileceğini görmek ve diğer mekansal parametrelerin işleyişi için Space Syntax kullanılabilir.

Kaynakça

- Ascensão, A., Costa, L., Fernandes, C., Morais, F., Ruivo, C. (2019). 3D Space Syntax Analysis: Attributes to Be Applied in Landscape Architecture Projects, *Urban Science*, 3(1):20.
- Ates, M. (2019). Türkiye'de Sosyal İnovasyon ve Kamu Kurumlarında Sosyal İnovasyonun Bilinirliği, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 1-22.
- Ateş, M. ve Erinsel Önder, D. (2019). 'Akıllı Şehir' kavramı ve dönüşen anlamı bağlamında eleştiriler. *Megaron*, 14(1), 41-50.
- Bafna, S. (2003). Space Syntax-A Brief Introduction to Its Logic and Analytical Techniques, *Environ. Behav.*, 2003, 35, 17-29.
- Begg, I. (2002). *Urban Competitiveness: Policies for Dynamic Cities*. Cambridge: Polity Press.
- Berdejo-Espinola, V.; Zahnow, R.; Suarez-Castro, A.F.; Rhodes, J.R.; Fuller, R.A. (2022). Changes in Green Space Use During a COVID-19 Lockdown are Associated with Both Individual and Green Space Characteristics, *Front. Ecol. Evol.*, 10, 804443.
- Brandsma, J.W., Van Brakel, W.H (2003). WHO Disability Grading:

Operational Definitions, *Leprosy Review*.

- Brody, S.; Kim, H.; Gunn, J. (2013). Examining the Impacts of Development Patterns on Flooding on the Gulf of Mexico Coast, *Urban Stud*, 50, 789-806.
- Chae, J.E.; Pak, S.Y.; Byun, B.S. (2014). An Analysis of Spatial Concentrated Areas of Single Person Households and Concentrating Factors in Seoul, *Seoul Stud.*, 15, 1-16.
- Clarke, P. J., Jette A. M, Patel K. V., Laurentani F., Ferrucci L., Bandinelli S., and Guralnik J. M. (2014). The Role of the Built Environment and Assistive Devices for Outdoor Mobility in Later Life, *The Journals of Gerontology Series B*.
- Deakin, M., Al Waer, H. (2011). From Intelligent to Smart Cities, *Intelligent Buildings International*, Volume 3, 2011, 3.
- Deakin, M., Allwinkle, S. (2007). Urban Regeneration and Sustainable Communities: The Role of Networks, Innovation, and Creativity in Building Successful Partnerships, *Journal of Urban Technology*, Volume 14, 2007, Issue 1.

- Deakin, M., Al Waer, H. (2011). From Intelligent to Smart Cities, Intelligent Buildings International, Volume 3, 2011, 3.
- Deakin, M., Al Waer, H. (2012). From Intelligent to Smart Cities, London, New York: Routedledge Taylor and Francis.
- Falconer, Gordon, Mitchell, (2012). Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy, 51, 5
- Giffinger, R., Wimmer, H., Kramar, H., Tosics, I. ve Szemző, H. (2003). Städtewettbewerb und Sozialverträgliche Stadtentwicklung: Stadtentwicklungspolitik am Beispiel von Wien und Budapest. In: Bökemann D. (ed.) Wiener Beiträge zur Regionalwissenschaft, Band 18, Wien, Selbstverlag des Instituts für Stadt- und Regionalforschung, 11-14.
- Giffinger, R. (2007). Smart Cities, Ranking of European Medium-Sized Cities, Wien: Centre of Regional Science, 10-13.
- Giffinger, R., Kramar, H., Pichler-Milanovic, N., Strohmayer, F., (2014). Smart Cities Profiles. Deliverable. Wien: - PLEEC Planning For Energy Efficient Cities.
- Gu, B. (2008). Me++: The Cyborg Self and the Networked City, Technical Communication Quarterly, 17(2), 249-252.
- Hillier, B., Hanson, J. (1984). The Social Logic of Space. Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge.
- Hillier, B. (1996). Space is the Machine. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hillier, B., Hanson, J. (1998). Space Syntax as a Research Programme, Urban Morphol. 2, 108-110.
- Hillier, B. (2010). Studying Cities to Learn About Minds: Some Possible Implications of Space Syntax for Spatial Cognition, Environ. Plan. B Plan. Des., 39, 12-32.
- Hollands, R. (2008). Will the Real Smart City Please Stand Up?, City, 12 (3).
- International Disability and Development Consortium (IDDC). (2018). Norwegian Association of Disabled, | International Disability and Development Consortium, <https://iddconsortium.net/who-we-are/members/full-members/norwegianassociation-disabled>, Kose, S. (1998). From Barrier-Free to Universal Design: An International Perspective, Assistive Technology,
- Long, Y., Qin, J., Wu, Y., Wang, K. (2023). Analysis of Urban Park Accessibility Based on Space Syntax: Take the Urban Area of Changsha City as an Example, Land, 12, 1061.
- Lynch, A.J. (2016). Is It Good to be Green? Assessing the Ecological Results of County Green Infrastructure Planning, J. Plan. Educ. Res, 36, 90-104.
- Moon, H.N. (2002). Song, N.K. Influence of Living Infrastructures on the Distribution of Single-person Households and Quality of Life, Seoul Stud., 21, 157-175.
- Mueller, J.M. (2002). Work Smarter with Smart Tags, <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2002/nov/worksmarterwithsmarttags.html>.
- Mueller, J.M. (2017). World Tour of Accessibility Standards and Policy, <https://www.eca.europa.eu/en/web-accessibility-policy>.
- Nam, T., A. Pardo, T., (2011). Conceptualizing Smart City With Dimensions Of Technology, People, and Institutions, 284-285.
- Nippel, F. (2019). <https://www.technologiestiftung-berlin.de/profil/blog/auf-dem-weg-zu-einer-barrierefreien-smart-city>, Erişim Tarihi: : Kasım 2023.
- Paskaleva, K.A. (2009). Enabling the Smart City: The Progress of City e-Governance in Europe, International Journal of Innovation and Regional Development, 4(2).
- Petrie, H. (2016). Learning from the Past, Designing for the Future: Proceedings of the 3. International Conference on Universal Design (UD 2016), York, United Kingdom, August 21-24, 2016.
- Schaffers, Hans, Nicos Komninos, Pallot (2012). Smart Cities as Innovation Ecosystems Sustained by the Future Internet. Fireball White Paper, EU.
- Tao, C., Li, J., Zhou, D., Sun, J., Peng, D., Lai, D., (2022). Outdoor Space Quality Mapping by Combining Accessibility, Openness, and Microclimate: A Case Study in a Neighborhood Park in Shanghai, China, Sustainability 14(6):3570.
- Tyvima, T.; Kamruzzaman, M. (2019). The Effect of Young, Single Person Households on Apartment Prices: An Instrument Variable Approach, Jour. Hous. Built Environ, 34, 91-109.
- Schönert, M. (2003). Städteranking und imagebildung: Die 20 größten Städte in Nachrichten- und Wirtschaftsmagazinen", In: BAW Monatsbericht 2(03), 2-3.
- UNHCR (2016). UNHCR Global Report, <http://reporting.unhcr.org>.
- Walters, D. (2011). Smart Cities, Smart Places, Smart Democracy: Form-Based Codes, Electronic Governance and the Role of Place in Making Smart Cities, Intelligent Buildings International, 3, 198-218.
- WHO | World Health Statistics (2011). <http://www.who.int/whosis/whostat/2011/en/>.
- WHO | World Health Statistics (2018). <http://www.who.int/whosis/whostat/2018/en/>.

Erişilebilirlikte Sivil Toplum Kuruluşları ve Belediye İş Birliğinin Önemi

The Importance of Non-Governmental Organizations and Municipality Cooperation in Accessibility

Dr. Öğr. Üyesi Merve DURMUŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

mervedurmus4190@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2468-3972

Öz

Erişilebilirlik yalnızca engelli bireyleri değil, aynı zamanda toplumun büyük kesimini ilgilendiren bir olgudur. Bu sebeple erişilebilirliğe ilişkin ortaya çıkan bütün sıkıntılar aslında toplumun geniş bir kesimini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu sıkıntıları aşmak ve erişilebilir mekanlar oluşturmak ise çoğunlukla belediyelerin görevidir. Çünkü belediyeler kent tasarımında büyük oranda söz sahibidir ve bu sebeple belediyeler aslında erişilebilirliği etkileyecek kamu hizmetlerine yönelik kararlar alıp uygulamaktadır. Ancak belediyenin bu hizmetleri etkin ve verimli bir şekilde sunabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu katılımcı bir karar verme süreci gerçekleştirilmesi gerekir. Çünkü erişilebilirliğe ilişkin hizmetlerin kalitesini, etkinliğini ve verimliliğini, erişilebilirlik konusuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının rehberlik ve danışmanlığında alınan kararların olumlu anlamda etkileyeceği ifade edilebilir. Bu bilgiler ışığında mevcut çalışmada erişilebilirliği sağlamada belediyelerin sorumluluklarından bahsedilmiş ve belediyelerin bu sorumluluklarını yerine getirmede sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmalarının önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları.

Abstract

Accessibility is a phenomenon that concerns not only disabled individuals but also the larger segment of society. For this reason, all problems related to accessibility actually negatively affect a large segment of society. Overcoming these problems and creating accessible spaces is mostly the duty of municipalities. Because municipalities have a large voice in urban design, and for this reason, municipalities actually make and implement decisions regarding public services that will affect accessibility. However, in order for the municipality to provide these services effectively and efficiently, it must carry out a participatory decision-making process that includes non-governmental organizations. Because it can be stated that the quality, effectiveness and efficiency of accessibility-related services will be positively affected by the decisions taken under the guidance and consultancy of non-governmental organizations regarding accessibility. This study identifies the responsibility of municipalities to ensure accessibility, highlighting the significance of their collaboration with non-governmental organizations in fulfilling this critical role.

Keywords: Accessibility, Municipalities, Non-Governmental Organizations.

1. Giriş

Sosyalleşme insanların en temel hakkıdır ancak bazı bireyler birçok erişim engeliyle karşılaşmakta ve sosyalleşme ihtiyaçlarını giderememektedir. Bu durum başta engelli bireyler olmak üzere daha birçok insanı etkilemektedir. Erişilebilirliğe ilişkin sıkıntılardan etkilenen bireylerin topluma entegre olmasını sağlayıcı tedbirler almak ise devletin ve özellikle sosyal belediyeçilik kapsamında yerel yönetimlerin görevidir. Çünkü “toplumun sosyalleştirilmesi ve rehabilite edilmesi, topluma rehberlik edilmesi, yardıma ihtiyacı olanların belirlenmesi ve nitelikli yatırımlar yapılması” sosyal belediyeçiliğin işlevlerindedir (Şataf ve Taşdelen, 2019). Ayrıca halka en yakın idari birimler olarak yerel yönetimler yine halkın ihtiyaç ile beklentilerinden en hızlı haberdar ve hatta tanık olabilen kurumlardır. Dolayısıyla erişilebilirliğin sağlanmasının sahip olduğu bu işlevler ve halka yakınlığı sebebiyle belediyenin başlıca görevlerinden olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte erişilebilirliğin toplumsal adaleti ve sosyal içericiliği sağlamada bir araç olduğu da belirtilmelidir. Çünkü kentin mimari ve fiziksel yapısını bütün insanların kamu hizmetlerine erişimlerini sağlayabilecekleri bir şekilde tasarlamak aynı zamanda bütün insanların aktif olarak toplumsal hayata katılabilmelerini sağlamak anlamına gelmektedir. Bütün insanların aktif bir şekilde toplumsal hayata katılmaları da bütün kamu hizmetlerinden eşit ve adil bir şekilde ulaşabilmelerine zemin hazırlayacaktır. Bu bağlamda belediyelerin erişilebilirliği sağlamanın aynı zamanda adil ve eşit bir şekilde hizmet sunumu gerçekleştirmelerine yardımcı olacağı görülmektedir.

Ancak belediyelerin erişilebilir kentler tasarımını etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının da politika kararları alınırken dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü erişilebilirlikle ilişki sivil toplum kuruluşları bu konuyla ilgili uzmanlar ve doğrudan erişilebilirlik sıkıntısı çeken gönüllü kişilerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla belediyelerin sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği altında bu konuyla ilgili uzmanlardan rehberlik ve danışmanlık almak anlamına gelmektedir. Böylece alanında uzman veya bizzat erişilebilirliğe dair sıkıntı yaşayan bireylerin yer aldığı sivil toplum kuruluşlarının danışmanlığında ve rehberliğinde alınan politika kararları erişilebilirlik alanındaki hizmetlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilebilmesi açısından önemlidir.

Mevcut çalışma, erişilebilirlik konusunda belediye ve sivil toplum kuruluşu iş birliğinin önemini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma öncelikle engellilik ve erişilebilirlik kavramları açıklanmıştır. Daha sonra belediyelerin erişilebilirliği sağlama noktasındaki sorumluluğuna değinilmiş ve nihayet kentlerde erişilebilirliği sağlamada belediye ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğinin önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Engellilik Kavramı

Literatür incelendiğinde engellilik kavramının birçok tanımını bulunduğu görülmektedir. Örneğin, engelli bireylere yönelik ilk kapsamlı sözleşme olan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (Azarkan ve Benzer, 2018) birinci maddesi engelliği "diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler" olarak tanımlanmaktadır.

Engellilik kavramına ilişkin bir diğer ve oldukça kapsamlı tanım ise Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization - WHO) tarafından yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü 1980 yılında yayınladığı bildirmede üç ayrı engellilik sınıflandırması bulunmaktadır:

- **"Impairment (noksanlık/bozukluk):** Herhangi bir nedenden kaynaklı vücut yapısı ve görünümündeki anormallikler ile organ veya organ sistemi işlevindeki bozuklukları temsil etmektedir. Böylece "noksanlık/bozukluk" organ düzeyindeki bozuklukları ifade etmektedir.
- **Disability (engellilik):** Sahip olunan noksanlığın kişinin işlevsel performansı ve aktiviteleri açısından sonuçlarını ifade etmektedir. Böylece engellilik, bireysel düzeydeki bozuklukları ifade etmektedir.
- **Handicap (yetersizlik):** Bireyin organ bozukluğu veya engellilikten dolayı yaşadığı dezavantajlarla ilgili durumu ifade etmektedir. Böylece yetersizlik bireylerin çevresiyle etkileşimi ve uyumunu ifade etmektedir."

Bir diğer uluslararası metin olan Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı ILO Sözleşmesi'nin birinci maddesinde engellilik kavramı tanımlanmıştır. Buna göre engelli "uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu önemli ölçüde azalmış olan bir birey" olarak ifade edilmiştir.

Ulusal düzeyde de birçok engellilik tanımı bulunmaktadır. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinde engellilik "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey" şeklinde tanımlanmıştır. Yine başka bir yasal metin olan Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik'e göre engelli; "doğuştan veya sonradan; bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal ve sosyal yetenekleri bakımından engel oranının yüzde kırk veya üzerinde ve çalışabilir durumda olduğunu

mevzuat hükümlerine göre alınacak sağlık kurulu raporu ile belgeleyenler" olarak ifade edilmiştir.

Bütün bu tanımlamalar ele alındığında ortak noktalarının sosyal yaşama katılmalarını etkileyen fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerini büyük oranda ve kalıcı bir şekilde yitirmiş bireylerin engelli kapsamına alındığı görülmektedir. Bir sonraki bölümde işte bu dezavantajları dolayısıyla kısıtlanan bireylerin sosyal yaşamlarını kolaylıkla sürdürebilmeleri adına ortaya çıkan erişilebilirlik konusuna değinilecektir.

Erişilebilirlik Kavramı

İnsan toplumsal bir varlıktır ve dolayısıyla sosyalleşme insanlar için lüksten ziyade ihtiyaçtır. İnsanların yerleşik yaşama geçmesi sonucu ortaya çıkan kent kültürünün oluşturduğu yeni değerlere adapte olma sürecinin sağlıklı işlenmesi için yeni sosyal yaşam alanlarında birlikte vakit geçirmeleri önemli görülmüştür. Ancak kentli olma kültürünün gerektirdiği bu yeni yaşam alanlarının özel gereksinimli bireyler için çok ulaşılabilir olmadığı, kent tasarımlarının "ortalama kullanıcı grup" veya "ortalama beden" tanımlamaları üzerinden yapıldığı ve bu durumun da özel gereksinimli bireylere bazı engeller teşkil ettiği anlaşılmıştır (Mankan, 2019).

Engelliliğin dikkate alınması gereken bir olgu olduğuna ilişkin algı öncelikle Sanayi Devrimi'nin ağır sonuçlar vermesiyle başlamıştır. Bu kapsamda devrim sonrası ortaya çıkan vahşi kapitalist düşünce sonucu özellikle ağır metaller ve su kaynaklarının kirlenmesi gibi durumlar çevreye zarar vermeye başlamış, bu durum da engelli doğumlarını artırmıştır. Devrimin ortaya çıkardığı ağır çalışma koşulları da engelli sayısının artmasına neden olmuştur (Öz ve Orhan, 2012). Ayrıca I. ve II. Dünya Savaşları ardından bir sürü engelli insan bırakarak engelli nüfusunun artmasına sebep olmuştur.

Gittikçe artan engelli sayısı çevrede bazı düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndaki insanların engelli olmasına neden olan yaralanmalar ve motorlu taşıtların çoğalması dolayısıyla trafik kazalarının artması sonucunda engelli kalanların artması, kamusal yaşam alanlarına yönelik düzenlemelerin herkesi kapsayıcı olmadığını ortaya çıkarmıştır (Şat ve Göver, 2017). Dahası günümüzde sayıları gittikçe artan ve iş güvenliği konusunda eksikliği bulunan fabrikalarda meydana gelen kazalar ile doğal afetlerin neden olduğu sakatlanmaların ve uzuv kayıplarının engelli sayısını artırdığı bu durum da şehirlerin erişilebilir olmasını oldukça elzem kıldığı görülmektedir.

Genel olarak erişilebilirlik "herkesin, istediği her yere ve her hizmete, bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesidir (ASHB, 2020)". Bir diğer tanıma göre

¹ Buradaki sayısal ayrıntı engelli bireylerin kamu personeli olarak istihdam edilebilmesi açısından gerekli olan engellilik oranını temsil etmektedir.

erişilebilirlik “farklı ihtiyaçları olan bireylerin evlerinden çıkarak başkalarının yardımı olmadan kentteki açık ve kapalı alanlara ulaşabilmeleri ve bunlardan istifade edebilmeleri (Söylemez, 2021)” olarak ifade edilmektedir. Keleş’e göre ise erişilebilirlik “bir taşınmaza, bir yerleşim yerine ya da bir yerleşim yerinin sunduğu kamusal hizmetlere erişme olanağı, varış kolaylığıdır (Keleş, 1998). Bütün bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere erişilebilirlik aslında toplumun bütününe oluşturan bireylerin başkalarına muhtaç olmadan, eşit ve etkin bir şekilde sosyal yaşamda yer edinebilmesi ile hayatını kolaylaştıracak ve yaşam kalitesinin artıracak kamu hizmetlerine aracısız ulaşabilmesini ifade etmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde hazırlanan erişilebilirlik kılavuzunda erişilebilirliğin üç bileşenine dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki erişilebilirliğin “herkesi” kapsadığı noktasındadır. Buna göre “erişilebilirlik engelliler için zorunluluk, yaşlıları eklediğimizde gereklilik ve toplumdaki herkes için konforlu bir yaşam demektir”. İkinci olarak erişilebilirlik “her yere ve her hizmete” ulaşabilmektir. Bu kapsamda “bireylerin konutlarından, eğitim binalarından iş yerlerine; açık ve yeşil alanlardan, toplu taşıma araçlarından bilgi ve iletişim teknolojilerine kadar tüm alanlara ve tüm hizmetlere erişiyor olması gerekir”. Son olarak erişilebilirlik bahse konu hizmetlere bağımsız ve güvenli olarak ulaşımı sağlar. Çünkü “yapılan düzenlemelerin, verilen hizmetlerin kimsenin yardımı olmadan ve herhangi bir risk oluşturmadan kullanılması gerekir” ve erişilebilirlik bu konudaki en önemli araçtır (ASHB, 2020).

Bununla birlikte farklı ihtiyaçları bulunan insanların hayatlarını kolaylaştırma amacı taşıyan erişilebilirliğin ülkemizde mevzuat açısından da teminat altına alındığı görülmektedir. Bu kapsamda erişilebilirliğe yönelik hem ulusal düzeyde yasal çerçeve oluşturulmuş hem de uluslararası boyutta bağlayıcılığı bulunan sözleşmelere taraf olunmuştur. Bu durum aslında erişilebilirlik konusunun oldukça önemsendiğinin göstergesidir.

Ulusal düzeyde erişilebilirlik mevzuatı 1/7/2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un ivme kazanmış ve “engelli hakları sivil toplumun dar alanlarından çıkıp resmi ve yasal zeminde görünür kılınmıştır (Çağlar, 2012)”. Kanun’da erişilebilirlik tanımlanmış ve erişilebilirlik standartlarının uzman kurumlarca belirleneceği ifade edilmiştir. İlgili Kanun’un 3. maddesinin f bendinde erişilebilirlik “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı maddenin g bendinde ise erişilebilirlik standartlarının Türk Standartları Enstitüsü’nün (TSE) belirleyeceği ifadesi yer almaktadır.

Ayrıca Türkiye’nin 2009 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler

(BM) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin erişilebilirlik başlıklı 9. maddesinde, bu sözleşmeye taraf olmuş devletlerin;

“engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacakları”

ifade edilmiştir. Erişilebilirliğin en geniş anlamıyla kavramlaştırılıp düzenlendiği ilk sözleşme olan BM Engelli Hakları Sözleşmesi’ne taraf olunduktan sonra erişilebilirlik sorunlarına ilişkin yasal ve idari çalışma süreci hızlandırılmış ve hatta bu konuya ulusal eylem planlarında da yer verilmiştir (Çağlar, 2012).

Öte yandan erişilebilirliğin yalnızca genel olarak fiziki veya zihinsel engele sahip bireyleri değil, aynı zamanda hareket kısıtlılığına sahip bütün bireyleri kapsadığı da ifade edilmiştir. Bu kapsamda erişilebilir olmayan mekanların dezavantajlı duruma getirdiği pek çok birey bulunmaktadır. Bunlar; “engelliler, yaşlılar, geçici engeli bulunanlar, hamileler, bebek arabalı, çocuklar, iri ve şişman kişiler, çok uzun ve çok kısa boylu kişiler ayrıca yük ve eşya taşıyanlar” olarak sıralanabilir ve hatta buna “mobil cihazına bakarak çevresinin farkında olmadan yürüyenler” de eklenebilir (ASHB, 2020). Böylece herkes için erişilebilirlik düşüncesinin yaygınlaştığı ve birçok grubun erişilebilirlik kapsamında değerlendirilmeye başladığı görülmektedir.

Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumluluğu

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sının sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler başlıklı 61. maddesinde “devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla devlet kurumlarının engellileri toplumsal hayata entegre etmeleri Anayasal bir sorumluluktur. Bu kapsamda hem merkezi hem de yerel yönetimlerin engelli bireylerin sosyal yaşama dahil olabilmeleri için mevcut engelleri ortadan kaldırıp erişilebilir bir kamu hizmeti sunum süreci sağlaması gerekmektedir.

Yerel yönetimler, devletten ayrı tüzel kişiliği haiz, belirli bir coğrafi alanda yerel hizmet sunmak amacıyla oluşturulmuş, merkezden bağımsız kendi seçilmiş organlarına sahip, kendi personeliyle malvarlığı bulunan ve görevlerini özerk kimliğiyle yerine getiren yönetsel birimlerdir (Şengül, 2020). Aynı zamanda yerel yönetimlerin, hizmet sunduğu bölgedeki yerel halkla sürekli ve yakın ilişki halinde bulunan kamusal kuruluşlar olduğu ifade edilebilir (Doğan, 2016). Çünkü

merkezi yönetime nazaran yerel yönetimler dar bir coğrafi alanda kamu hizmeti sunmaktadır. Bu durum da vatandaş açısından daha ulaşılabilir bir yönetim ve yönetim açısından da hizmet sunduğu vatandaşı yakından tanıyarak ihtiyaç, talep ve beklentilerine daha hakim olabilme ile kamu hizmetlerini bu yönde sunma imkanı sunmaktadır.

Ayrıca nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı ve kentlerin gün geçtikçe daha kalabalık hale geldiği göz önüne alındığında, kentin sunduğu bütün hizmetlere herkesin ve özellikle engelli grupların erişebilme imkanının da kısıtlı olduğu ifade edilebilir. Özellikle mekanlarda erişilebilirliği kısıtlayacak birçok fiziki engelin yer aldığı görülmektedir. Bu engeller ise aşağıdaki gibidir (Odabaş Uslu ve Güneş, 2017);

- Uygun olmayan zemin kaplamaları-bozuk ya da kaygan yüzeyler
- Güvenlik tedbiri alınmayan altyapı çalışmaları
- Çok yüksek ya da çok dar kaldırımlar
- Uygun olmayan rampalar
- Uygun olmayan kavşak noktaları (güvenli yaya geçitleri)
- İşaret ve uyarıcı levhaların eksikliği, aydınlatılmamış sokaklar

Bununla birlikte engellilere yönelik yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasının sonuçlarına bakıldığında merkezi ve yerel yönetimlerin engelli bireylere erişilebilir bir fiziki çevre sunma noktasında koordinasyonun bulunmadığı görülmektedir. Buna göre engelli bireylerin %66,9'unun kaldırımlar, yaya yolları ve yaya geçitlerinin kendileri için uygun olmadığını düşündüğünü ortaya koymuştur. Aynı örneklemedeki %66,3'lük kesim oturdukları binanın kendilerine uygun olmadığını ileri sürmüş, %59,5'lik bir kesim ise dükkân, market, mağaza ve lokantaları kullanırken zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu gruptan %58,4'ü kamu binalarından, %55,4'ü postane ve banka gibi hizmet aldıkları binaların kendileri için uygun olmadığını belirtmiştir (Çağlar, 2012).

Yerel yönetimlerin erişilebilir kentler oluşturmada oldukça önemli idari birimler olduğu II. Özürlüler Şurası'nda da belirtilmiştir. Burada özellikle çevrenin engelliler için erişilebilir duruma getirilebilmesi için yerel yönetimlere şartlı ve denetlenmek üzere ayrı bir kaynak tahsis edilmesi önerisi gündeme gelmiştir (II. Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 2005).

Öte yandan belediyelere erişilebilirlik konusunda bazı yasal sorumluluklar da yüklenmiştir. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun geçici 3. maddesinin birinci fıkrasında "büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde

kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engelliler için erişilebilir duruma getirilir" ifadesi yer almaktadır.

Ayrıca maddeye getirilen ek fıkra da;

"bu Kanunun geçici 2. maddesi ile bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetimi her ilde Aile ve Sosyal Hizmetler, İçişleri, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlıkları ile engelliler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılır. İhtiyaç halinde birden fazla komisyon kurulabilir. Denetim sonucunda ilgili belediye ve kamu kurum ve kuruluşları ile umuma açık hizmet veren her türlü yapıların ve açık alanların malikleri ile toplu taşıma araçlarının sahiplerine eksikleri tamamlaması için birinci fıkra da belirtilen sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebilir."

hükmü yer almaktadır. Maddenin devamındaki ek fıkra da;

"sürenin bitiminden itibaren öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği denetim komisyonlarınca tespit edilen umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının sahibi olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için bin Türk Lirasından beş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı elli bin lirayı geçemez. Sürenin bitiminden itibaren öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği denetim komisyonlarınca tespit edilen büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için beş bin Türk Lirasından yirmi beş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır"

ifadesi yer almaktadır.

Sonuç olarak 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun erişilebilirlik konusunda yerel yönetim birimlerinden olan belediyelere sorumluluk yüklediği görülmektedir. Belediyeye tahsis edilen bu sorumluluğun ise toplu taşıma hizmetleri, yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları gibi daha fiziksel erişilebilirlik konusu olan görevlerle sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca belediyenin erişilebilirlik konusundaki faaliyetlerinin Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları tarafından denetim altında olduğu ve sorumluluğu yerine getirmediği takdirde idari para cezası yaptırımına maruz kalacakları da yasa tarafından ifade

² 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun geçici 2. maddesinde "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun duruma getirilir" hükmü yer almaktadır.

edilmiştir. Denetime ilişkin hususlar ise 20 Temmuz 2013 tarihli “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği”nde yer almaktadır.

5393 Sayılı Belediye Kanunu’na bakıldığında belediyelerin görevlerine ilişkin doğrudan bir erişilebilirliği sağlama görevinin bulunmadığı ancak bunun ima edildiği ileri sürülebilir. Kanunun Belediyenin görev ve sorumlulukları başlıklı 14. maddesinde “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşük ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır” hükmü yer almaktadır. Buna göre kanunda bütün vatandaşların belediye hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması görevinin belediyelere tahsis edildiği görülmektedir.

Bütün bu açıklamalar halka en yakın birimler olarak yerel yönetimlerin erişilebilirlik konusunda oldukça önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Yerel yönetimlerin bu kapsamdaki görevleri yasalarda da vücut bulmuş ve hatta yerel yönetimlerin bu görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri adına kendi bütçelerinden bağımsız ve yalnızca erişilebilirlik konusuna odaklı bir bütçe tahsis edilmesi önerilmiştir.

Bu anlamda kentlerde yerel hizmetlerin sunumunda öncelikle belediyeler görevli sayılmaktadır. 1970’li yıllardan sonra belediyeler sosyal belediyeçilik uygulamalarını benimseyerek hizmet sunum anlayışında birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Önceleri belediyeler sadece alt yapı, su, temizlik ve çöp hizmeti gibi klasik hizmetler sunarken, özellikle 1980’den sonra sosyal belediye uygulamaları ile spor, yaşlı bakımı, engelli, çocuk ve kadınlara yönelik çeşitli hizmetleri sunmaya başlamıştır (Uçar ve Eryiğit, 2020).

Bunların yanında, 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nda da erişilebilirliğe dair hüküm bulunmamasına karşın, engellilere yönelik düzenlemeler mevcuttur. Ancak söz konusu kanunlarda “engellilere bireylerin durumlarına göre uygun yöntemler belirlenir” şeklinde ibarelere yer vererek erişilebilirlik konusuna atıf yapıldığı görülmektedir (Özgül, 2015).

Erişilebilirlikte Belediye ve Sivil Toplum Kuruluşu İş Birliğinin Önemi

“Devlet dışı organizasyonlar” olarak da anılan Sivil toplum kuruluşları “gönüllü üyeliğe dayalı ve topluma hizmete ve siyaseti etkilemeye yönelik resmi olmayan örgütlenmeler olarak sadeleştirilebilir (Talas, 2011)”. Gönüllülerden oluşan bu topluluklar, “karar alma süreçlerine katılma, yönetici mekanizmalarının seçiminde etkili olma, düşüncelerini ifade etme ve birlikte, ortak yönetme” gibi fonksiyonlarla kamu

hizmetlerinin kalitesini ve siyaseti etkilemektedirler (Özer, 2008). Bu kapsamda sivil toplum örgütlerinin yerel ve ulusal düzeyde kamu hizmeti sunumuna yönelik alınan politika kararlarının yönünü etkileme ve uygulama süreçlerinde de etkin bir katılım gerçekleştirme açısından önemli bir rolünün bulunduğu görülmektedir (Emini, 2013).

Bu boyutuyla sivil toplum örgütlerinin birçok sorunun çözümünde ve özellikle dezavantajlı grupların karşı karşıya kaldığı sıkıntıların ortadan kaldırılmasında etkin organizasyonlar olması beklenmektedir. Çünkü bu gruplara mensup veya bu gruplarla yakından ilişkili bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu sivil toplum örgütleri karşılaşılan sorunları daha iyi ifade edebilir. Dolayısıyla yukarıda da belirtilen fonksiyonlarıyla sivil toplum kuruluşları “bir bakıma, pek çok sorunun çözümünde birinci elden ve yakından müdahaleyi sağlamaktadır (Talas, 2011)”.

Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının devletle rekabetten çok devletin hizmet yükünü hafifletme amacı taşıdığı da belirtilmelidir (Tosun, 2007). Çünkü sivil toplum kuruluşları “devletin dışında yurttaşların kendi hür iradeleriyle kurdukları özerk yapıdan çok daha öte; birey-toplum-devlet sarmalında boşlukları dolduran örgütlenmeyi ifade etmektedir (Özen ve Altun, 2021)”. Bu durumda sivil toplum örgütlerinin toplum ile devlet arasında uzlaşma ve köprü görevi ifa ettiği görülmektedir.

Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin etkin ve verimli bir şekilde hizmet sunabilmesi açısından da oldukça önemli organizasyonlar olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü özellikle yerel yönetimlerin “yeteri kadar pratik çözümler üretmeyişi, sivil toplum oluşumlarını çözüm ön-gören, proje hazırlayan ve uygulayan bir konuma taşımaktadır (Çarkçı, 2007’den aktaran Emını, 2013)”. Sivil toplumun olmadığı yerde yerel yönetimler “ortak iyiliğin ne olduğunu genellikle kendi etki alanlarını geliştiren yollarla kendileri tanımlarlar” (Yeşildal, 2020). Bu durum da bazı grupların ihtiyaç ve beklentilerinin göz ardı edilmesine yol açtığından, toplumu oluşturan kesimlerin farklı ihtiyaçları ve bu doğrultudaki talepleri yönetimlerin politika kararlarını tek başına almaktan ziyade sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte almasını gerekli kılmaktadır (Ökde ve Tekbaş).

Bütün bu gereklilikler halka en yakın birimler olarak belediyelerin özellikle dezavantajlı grupların farklı ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmesini gerektirmektedir. Çünkü halka en yakın idari birimler olarak yerel yönetimler sorumlu oldukları coğrafyadaki halkı en iyi tanıyan ve dolayısıyla ihtiyaç ve taleplerini en iyi bilen kurumlardır. Ancak her halükarda yerel yönetimler bu talepleri karşılamada zorlanacaktır. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarıyla özellikle dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının öğrenilmesi hususunda iş birliği yapılması gerekmektedir. Bu iş birliği önemli görülmüş ve

hatta bu konuda yerel yönetimlere yasal sorumluluk dahi yüklenmiştir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları başlıklı 7.maddesinin v bendinde;

“Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak”

belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır. Yine aynı kanunun Ek 1. maddesinde;

“Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere engelli hizmet birimleri oluşturulur. Bu birimler, faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği hâlinde sürdürürler. Engelli hizmet birimlerinin kuruluş, görev, yetki, sorumluluk ve işleyişine ilişkin usûl ve esaslar Özürlüler İdaresi Başkanlığının görüşü alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir”

hükmü yer almaktadır.

Ayrıca Kanun'un ihtisas komisyonları başlıklı 24. maddesinde “[...] gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir” ifadesi bulunmaktadır. Stratejik plân ve performans programı başlıklı 41. maddesinde ise “[...] stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer” hükmü yer almaktadır.

Bu kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere belediyeler engelli bireylere yönelik kamu hizmeti sunumu açısından sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapma durumundadırlar. Dolayısıyla belediyeler engelli bireylerin en büyük problemlerinden biri olan erişilebilirlik konusunda da sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapmak durumundadır. Çünkü erişilebilirlik engelli bireylerin sosyal hayata entegre olabilmeleri için en temel gereksinimleridir. Engelli bireylerin sosyalleşmeleri için gerekli olan bütün tesis, kurs vb. kurumların kurulması ve işletilmesi konusunda belediyelerin sivil toplum kuruluşlarıyla paralel bir şekilde yani onlara danışarak ve iş birliği yaparak hareket etmesi gerekmektedir.

Engellilerin topluma karışabilmeleri ve böylece içerici bir toplum oluşturulabilmesi ancak engelli bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan bütün hizmetlere ulaşması ve her işini yalnız başına görebilmesiyle mümkündür. Bu noktada belediyeler daha erişilebilir bir kent tasarımı için engelli sivil toplum kuruluşlarını da karar alma ve uygulama süreçlerine dahil ederek bu süreci katılımcı bir şekilde ve daha etkin bir şekilde yürütmek durumundadırlar.

Ayrıca kentlerde nüfusun gittikçe kalabalıklaşması erişilebilirliğe ilişkin birçok sorunu beraberinde getirmekte engelli bireylerin toplumsal hayata intikalini iyice zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda belediyelerin de görev kapsamına giren toplumsal eşitlik, sosyal adalet ve toplumsal içeriklik gibi değerlerin yerine getirilmesi güçleşmektedir. Bu durum da belediyelerin sorumluluğu altındaki bütün vatandaşları kapsayıcı karar almasını ve hizmet sunmasını imkansız kılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının danışmanlığında ve önerileriyle gerçekleştirilen erişilebilir mekanlar sayesinde engelli bireyler de topluma entegre olarak sosyal hayata aktif bir şekilde dahil olabilmektedirler. Böylece belediyeler sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları iş birliği sayesinde toplumsal içerme ile sosyal adaleti sağlayarak sosyal belediyeçiliğin gereğini yerine getirmiş olacaklardır (Akdoğan, 2002).

Bütün bunların yanında belediyelerin sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde yürüttükleri engellilerin erişilebilirliğini sağlayıcı kamu hizmetlerinin yalnızca engelli bireylere değil, aynı zamanda toplumun geneline fayda sağlayacağı da belirtilmelidir. Erişilebilir olmayan mekanların engelliler dışında “yaşlılar, geçici engeli bulunanlar, hamileler, bebek arabalı, çocuklar, iri ve şişman kişiler, çok uzun ve çok kısa boylu kişiler ayrıca yük ve eşya taşıyanlar (ASHB, 2020)” olarak sıralanan bireylerin de hayatını kolaylaştıracağı aşikardır. Böylece belediye ve sivil toplum ortaklığıyla oluşturulan erişilebilir mekanlar yalnızca engelliler için değil herkes için erişilebilir olacaktır.

Ayrıca belediye ve sivil toplum kuruluşlarının erişilebilirlik konusunda iş birliği yapmasının belediye bütçesinin verimli bir şekilde kullanılması açısından da önemli olduğunu belirtmek gerekir. Alanı iyi bilen ve erişilebilirlik konusuna ilişkin sıkıntıları bizzat yaşayan veya tanık olan bireylerin oluşturduğu engelli sivil toplum kuruluşlarına danışılarak ve onların rehberliği doğrultusunda alınacak her bir karar ile atılacak her bir adım hizmetin daha etkin ve bütçenin daha verimli kullanılmasını sağlayacağı da ifade edilmelidir.

Sonuç

Belediyeler halka en yakın yerel birimler olması sebebiyle erişilebilirliğin sağlanması da dahil olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikalarından birincil derecede sorumlu tutulmuşlardır. Ancak belediyelerin yasal olarak da çerçevesi çizilen bu sorumluluklarını yerine getirirken ne kadar etkin ve verimli olduğu soru işareti oluşturmaktadır. Bu soru işaretlerini ortadan kaldırmak ise ancak katılımcı bir yönetimin tesisi ile gerçekleştirilebilir. Çünkü böylelikle hizmetin muhataplarının alınan kararlara hem katkı hem de denetim bakımından doğrudan etki edebilmesi sağlanacak ve daha etkin ve verimli bir kamu hizmet süreci gerçekleştirilecektir.

Bu bağlamda belediyelerin erişilebilirlik konusuyla alakalı sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde olması oldukça önemlidir. Çünkü belediyeler tek başlarına ancak bünyesindeki personelin konu hakkında sahip olduğu bilgi düzeyi ölçüsünde politikalar üretebilir. Ancak erişilebilirlik konusyla muhatap konumunda olan engellilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının da karar alma sürecine dahil edilmesi erişilebilirliğe ilişkin fikirleri olan, alanında uzman, rehberlik ve danışmanlık yapabilecek bireylerin de karar alma sürecine dahil edilmesi anlamına gelecektir. Bu kapsamda belediyelerin

sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde olması kaydıyla, etkinlik ve verimlilik gibi birçok değer hizmet sunumuna sirayet etmesini sağlayacaktır.

Bununla birlikte belediye ve sivil toplum kuruluşlarının erişilebilirlik konusunda iş birliği halinde olması birçok yararı da beraberinde getirmektedir. Öncelikle belediyeler erişilebilirliği sağlamakla sorumlu olduğu alanlarda daha etkin ve verimli bir hizmet sunumu sağlayacağı için işleri kolaylaşacaktır. Bununla birlikte erişilebilirliğin sağlanması engelli bireylerin daha kolay bir şekilde topluma entegre olmasını sağlayacak ve engelliler toplumsal hayata aktif bir şekilde katılabileceklerdir. Bu şekilde belediye ve sivil toplum kuruluşları karşılıklı fayda elde etmiş olacak, yani hem belediye etkin bir kamu hizmeti sunumu gerçekleştirecek hem de sivil toplum kuruluşları amaçlarını gerçekleştirmiş olacaktır. Ayrıca erişilebilirliğin sağlandığı mekanlar yalnızca engelli bireyler değil toplumun tümü bu hizmetlerden yararlanacağını da belirtmek gerekmektedir. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle daha etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilen hizmet bütçenin boşa sarf edilmesine engel olarak yerinde ve doğru bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2002). Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik. *Eminönü Bülteni*, 2, 11-17.
- Azarkan, E. ve Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- ASHB (2020). Erişilebilirlik Kılavuzu. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Emni, F.T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: TÜSIAD Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (36), 43-56.
- Eryiğit, B. ve Uçar, A. (2020). Vatandaşların Belediyelerin Ürettiği Kentsel Hizmetlere Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi: Karaman Belediyesi Örneği. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16 (2), 175-188.
- II. Özürlüler Şurası, Yerel Yönetimler ve Özürlüler, Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 26-28 Eylül 2005, T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Mankan, M. (2019). Erişilebilirlik Kavramı ve Erişilebilirliğin Mevzuatlar Açısından Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ökde, F. ve Tekbaş, B. (2023). Sivil Aktörlerin Yerel Politika Oluşturmada Etkinliği: Hakkari Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(37), 64-77.
- Öz, C. S., & Orhan, S. (2012). Özürlü İstihdam Yöntemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 36-48.
- Özen, G. ve Altun, F. (2021). Yerel Katılım Süreçlerinde Sosyal Politika Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları (177-198), *Gazi Kitabevi*, Ankara.
- Özer, M.H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.
- Özgül, H. (2015). Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye’de Erişilebilirlik. Engellilik ve Ayrımcılık (61-79). *Karekök Akademi*: İstanbul.
- Söylemez, A. (2021). Yerel Yönetimler Ve Erişilebilir Kentler: Sağlık Kentler Birliği’ne Üye Belediyeler Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 78-88.
- Şat, N. ve Göver, T. (2017). Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521-541.
- Şataf, C., ve Taşdelen, S. (2019). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Faaliyetleri Çerçevesinde Antalya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 11(1), 1-23.
- Şengül, Ramazan (2020). *Yerel yönetimler*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (29), 387-401.
- Tosun, E. K. (2007). Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler Ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 3(2), 1-16.
- Odabaş Uslu, A. ve Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler “Herkes İçin Erişilebilir Kentler”, *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi, (IJLAR)*, 1(2), 30-36.
- Yeşildal, A. (2020). Sivil toplum ve yerel yönetimlerde katılımçı yönetim: Sivil toplumcu bir yaklaşım, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2020 (2), 31-44.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *T.C. Resmî Gazete* (17863 (Mükerrer), 9 Kasım 1982).
- 159 No’lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi (1993). *T.C. Resmî Gazete* (23751, 10 Temmuz 1999).
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). *T.C. Resmî Gazete* (25874: 10 Temmuz 2004).
- 5393 Belediye Kanunu (2005). *T.C. Resmî Gazete* (25874: 3 Temmuz 2015).
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005). *T.C. Resmî Gazete* (25868, 7 Temmuz 2005).
- Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (2013). *T.C. Resmî Gazete* (28713, 20 Temmuz 2013).

Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örneğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler

Comprehensive and Accessible City Models on the Example of the Practices and Policies of the Cities That Received the European Accessible City Award: Proposals for Kocaeli

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN

Karabük Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Karabük, Türkiye

yaseminbozkurt@karabuk.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7881-0474

Öz

Kentleşme her yönüyle 21. yy'ın önemli küresel meselelerinden biridir. Kentsel mekân mimari yapılanmayı içerdiği gibi politik, sosyal ve hiyerarşik yapılanmanın da yansıtıcı ve taşıyıcı unsuru olmaktadır. Modern şehirler, temel insan haklarının kazanılması başta olmak üzere küresel kalkınmanın her yönünü şekillendiren bir olgudur. İnsan ihtiyaçlarının, nüfusun, sosyoekonomik düzenin değişmesine bağlı olarak kentsel yapılaşma biçiminin de hızla uyum sağlaması ve işlevsellik kazanması beklenmektedir. Çok boyutlu kentsel yapılanmanın bir ifade biçimi olarak erişilebilirlik yaklaşımı kullanılmaktadır. Erişilebilirlik herkesin fırsatlara eşit erişiminin sağlanması, kentsel refahın artırılması, kentlerin temel insan haklarının kazanılması noktasında geniş imkanlar sunan kapsamlı bir kent anlayışını ifade etmektedir. Şehirlerin nüfusunun artması, göç hareketliliğinin hızlanması, gelir düzeyinin artmasıyla oluşan yeni beklenti ve ihtiyaçlar yeni kentsel politika ve eylemler oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Erişilebilir bir şehir, engelli nüfusa, yaşlı ve çocukların da dahil edilmesiyle nüfusun büyük bir kısmı için yaşam kalitesinin artışı sağlamaktadır. Bu çalışmada erişilebilir şehir ve kapsamlı şehir kavramları geniş bir perspektifte incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı erişilebilir ve kapsayıcı şehirler hakkındaki yeni yaklaşımları ele almak ve erişilebilirlikte başarı göstermiş şehirlerin deneyimlerini sunarak bir vaka analizi yapmaktır. Bu vaka çalışmasında 2011 yılında ilk kez düzenlenen Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü alan şehirler başarılı örnekler olarak seçilmiştir. Bu şehirlerin erişilebilirlik uygulama ve politikalarından elde edilen veriler benzerlik ve farklılıklarına göre kodlanmış ardından kategorize edilmiştir. Erişilebilirlik uygulamalarının tüm şehirlerde benzer olmadığı, şehirlerin şartlarına, engelliliğe yaklaşımına göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Ulaşım, kapsayıcı politikalar ve dijital hizmet kategorilerinde şehirlerde benzerlikler yüksektir. Ayrımcılığa karşı farkındalık, barınma ve katılımı artırma kategorilerinde ise şehirlerin farklılıkları artmış, özgün uygulamalar yer almıştır. Günümüze kadar ödül almış 12 şehrin erişilebilirlik politika ve uygulamalarından yola çıkılarak Kocaeli ili için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülleri, Kentsel Erişilebilirlik, Erişilebilirlik, Erişilebilir Şehir, Engelsiz Şehir, Kapsayıcı Şehirler.

Abstract

Urbanization is one of the most crucial issues of 21st century in every aspect. Just as urban space includes architectural construct, it is also carrier and reflective factor of political, social and hierarchical construction. Modern cities are a phenomenon that shape gaining of basic human rights particularly, every aspect of global development. The rapid adaptation and gaining functionality of urban construction style are expected depending upon changing of human needs, population, socioeconomic order. Accessibility approach is used as an expression style of multi-dimensional urban construction. Accessibility states a comprehensive urban conception which offer to ensure equal access to opportunities for all, increase urban welfare and attain the basic human rights. New expectations and needs which come into existence with increasing population of cities, accelerating of migration flow, increasing of income level oblige to be constituted new urban policy and actions. An accessible city ensures improving of life quality for a large propensity of population with adding elders and children to disabled population. This study analyzes the accessible city and universal city concepts in a large perspective. The main purpose of this study is to discuss new approaches about accessible and inclusive cities and make a case study by presenting of cities which have been successful in accessibility. In this case study, the cities which received EU Access City Award firstly organized in 2011 have been selected as the sample. The data which are obtained from accessibility practices have been coded and categorized according to similarities and differences. It has been observed that accessibility practices are not same in all cities and vary with the conditions of the cities and their approach to disability. The similarities in cities are high in the categories of transportation, inclusive policies, digital services. The differences of cities have increased in the categories of awareness against discrimination, housing and increasing participation and typical practices have taken place. Proposals for Kocaeli have been developed by looking at accessibility policies and practices of twelve cities which have won prize until today.

Keywords: EU Access City Awards, Urban Accessibility, Accessibility, Accessible Cities, Barrier-Free Cities, Inclusive Cities.

1. Giriş

Şehirler tarihin her döneminde yönetici erkin niyeti doğrultusunda imar ve inşa edilmiştir. Şehir yapılanmaları, mekânların kullanımı, meydanlardaki imgeler o şehrin kimliğini oluşturmaktadır. Antik Roma'da pagan dininden Hristiyanlığa geçiş ile şehrin dinamiklerinde değişim yaşanmıştır. Dini sembollerin önemli olduğu Antik Roma döneminde Zafer alayları, Jüpiter tapınağında sonlanıyorken, Hristiyanlığın din olarak kabulünden sonra Roma Forumda son bulmaya başlamıştır. Dolayısıyla şehirler, hayatın akışını kolaylaştıran, ticari ve toplumsal ilişkilerin yürütüldüğü mekân ve zeminler oluşturmaktadır. Bu oluşumlar şehri inşa eden kültürün, dinin ve yaşam biçiminin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devrimi sonrası şehir yapıları, sosyalist rejim döneminde sosyalizmin hâkim olduğu ülkelerdeki yapılanma dönemin izlerini taşımaktadır. Bu izler işlevsellik ve imaj olarak iki amacı taşımaktadır.

Günümüzde kent politikalarının ve yerel yönetimlerin etkilendiği uzun dönemli 3 etken bulunmaktadır: Kentleşme ve kalkınma, küreselleşme, ademi merkezietçi yönetim. Tarihte ilk kez 2007 yılında dünya nüfusunun çoğunluğu kentlerde yaşamaya başlamıştır. 1800'lerde %3 olan küresel kent nüfusu 1990'de %13, 1950'de %30 olmuştur. BM 2030 yılında kent nüfusunun 5 milyar olacağını (nüfusun %60'ı) öngörmektedir (UCLG, 2007). Bu hızlı kentleşme büyük sosyal değişimleri, ekonomik fırsatları, toplumsal değişim ve beklentileri karakterize etmektedir. Kentleşme, kişi başı millî gelirin artması, yoksulluğun azalması gibi fırsatlar sunarken çevresel sürdürülebilirlik, sosyal uyum problemleri, kentin nüfusa göre hızlı dönüşmemesi, nüfusun tüm ihtiyaçlarına cevap verecek niteliğe erişememesi gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Ademi merkezietçi yönetim anlayışı yerel yönetimlerin işlevini güçlendirirken küreselleşme şehirlerin karşılıklı bağlantı ve bilgi akışını sağlamakta, ortak kriterler oluşturmayı teşvik etmekte hatta zorunlu kılmaktadır.

Kentsel kalkınmaya yön veren mevcut uluslararası politikaların büyük bir kısmı engellilere yönelik gelişmeleri kapsamaktadır. Engelli Kişilere İlişkin Dünya Eylem Programı (1982) (A/RES/37/52), erişilebilirliği "tam katılım" ve "eşitlik" hedeflerini ilerletmek için temel bir araç olarak görmektedir. Küresel nüfus içinde 1,3 milyar insan önemli ölçüde bir engellilik yaşamaktadır. Bu da dünya nüfusunun %16'sını temsil etmektedir. Yaklaşık 6 kişiden 1'i engelli durumdadır (WHO, 2023). Engelli bireyler sağlık, eğitim, sosyallikte eşitsizlik, dışlanma, ayrımcılık, yoksulluk, mahrum kalma gibi birçok adil olmayan koşullarla yaşamaktadırlar. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 2015-2050 yılları arasında yaşlı nüfus da %12'den %22'ye yükselecektir. 2030 yılına gelindiğinde dünyada her 6 kişiden 1'i 60 yaş ve üzerinde olacaktır (WHO, 2022). Dolayısıyla kentlerin engelsiz düzenlenmesine doğrudan ihtiyacı olan yaşlı ve engelli nüfus, toplam nüfusun 1/3'üne tekabül etmektedir. Bu orana çocuklu aileler de dahil edildiğinde toplam nüfusun yarısından fazlası kentsel yapılanmadan doğrudan etkilenmektedir.

Kentsel planlama şehirlerin çok kuşaklı gelişimini desteklemede kilit bir rol oynamaktadır. Erişilebilirlik, çok kuşaklı planlamanın ana eylem alanlarından biridir (Pinto & Akhavan, 2021). Erişilebilirlik, çocuklar, çocuklu aileler, engelli yetişkinler ve yaşlılar için kent yaşam kalitesini artıran ve şehri yaşanabilir kılan unsurlar sunmaktadır.

Engelliler için yapıların ve mekânların erişilebilirlik ve kullanılabilirliğine ilişkin ilk çalışmalar 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde savaşta sakatlananların ve yaralananların hayata yeniden bağlanmaları için yaşadıkları çevrenin onların ihtiyaçlarına cevap verebilmesi amacıyla başlatılmıştır (Çakır Sümer, 2015). Dirençli şehir, kapsayıcı şehir, erişilebilir şehir, engelsiz şehir, sürdürülebilir şehir kavramları bu dönem sonrası akademi ve kamu çevrelerince literatüre dahil edilmiştir.

Şehirlerin herkes için erişilebilir olması ile geniş anlamda şehirde hiçbir vatandaşın hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramaması amaçlanmaktadır. Bireylerin şehir hayatına katılımını artırmak, erişimini kolaylaştırmak ve engelleri kaldırmak gelişmiş ülke ve şehirler için öncelikli politikalarından biridir.

Şehirlerin küresel çekim merkezi haline gelmek istemesi, rekabetin ve toplumun gelir düzeyinin artmasıyla bireylerin kentsel yaşam kalitesinden artan beklentisi şehirleşmenin odağını belirler hale gelmiştir (Sarı & Kindap, 2018).

Erişilebilirlik politikaları, engellilerin bina ve olanaklara ulaşmasının kolaylaştırılmasının ötesinde kentsel alanlarda herkes için fırsatlara eşit erişiminin sağlandığı, geçim kaynaklarına adil ulaşılabilen, sosyal dışlanma riskinde olan nüfusun katılımının kolaylaştırıldığı fırsatlar sunmayı hedeflemektedir. Buradan fiziksel ve ulaşım olarak erişimin yanı sıra, bilgiye, teknolojiye, hizmetlere, ürünlere erişimin de eşit şartlarda olması anlaşılmalıdır. Kapsamlı kentsel gelişmenin, erişimdeki her türlü eşitliği sunması ve ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmayı sağlayacak nitelikte olması beklenmektedir.

Erişilebilir şehirlerin uygulamalarına dair literatür incelendiğinde, bu alandaki çalışmaların genişletilme ihtiyacı olduğu görülmüştür. Çalışmalar genel olarak başarılı sınırlı sayıda örnek veya tek bir şehir örnekleme üzerinden yapılmıştır. Elmacı (2019), “Avrupa’da erişilebilirlik uygulamaları: Boras ve Cardiff örneklerinin incelenmesi” çalışmasında erişilebilirlikte başarılı iki şehiri incelemiştir. Çakır Sümer (2015), engelsiz şehir bağlamında Malatya ilini, Bıçkı vd. (2016) de Muğla ilini, Özgel, (2012), engelsiz deniz ulaşımı bakımından İstanbul’u değerlendirmiştir. Buna benzer Türkiye illerini tarihi eserlere erişilebilirlik alanında (İlkhan Söylemez, 2020), erişilebilir turizm alanında (Diker ve Çetinkaya, 2016), coğrafi bilgi sistemleri ile okullara erişilebilirlik bağlamında (Deniz ve Üzülmüş, 2023) incelemesine yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma Türkiye için başarılı erişilebilir şehir örnekleri üzerinden modeller sunmayı ve bu modeller üzerinden öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Engelli ve dezavantajlı bireylerin sosyal katılım ve erişilebilirliğini artırmaya yönelik yenilikçi çözümler ve güncel örnekler mevcut düzenlemelerin iyileştirilmesini, farkındalığın artırılmasını, yeni bilgi, beceri ve fikirler geliştirilmesini ve standartların yükseltilmesini sağlayacaktır.

2. Kapsayıcı ve Erişilebilir Şehir Yaklaşımı ve Politikaları

Kapsayıcı ve erişilebilir bir şehir, ekonomik imkânları, cinsiyeti, etnik kökeni, engelliliği, yaşı, cinsel kimliği, göçmenlik durumu veya dini inancı ne olursa olsun herkesin yaşadığı bir yerdir (UCLG Congress, 2019). Uluslararası göçün hiç olmadığı kadar arttığı günümüz dünyasında toplumun her kesiminin katılımının sağlanması, dışlanma riskinin olmaması, mekân ve hizmetlere herkesin erişebilmesine olanak tanınması kapsamlı bir şehir politikalarının temelini oluşturmalıdır.

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (UCLG), 2019 yılında yayımladığı raporda erişilebilir ve kapsayıcı kentlerin çerçevesini çok boyutlu olarak tanımlamıştır. Evrensel tasarım ve erişilebilirlik, hangi yaşta olursa olsun, engelli veya engelsiz tüm kişilerin insan hakları ve temel özgürlüklerinin gerçekleştirilmesine ve genel olarak tüm vatandaşların yararlanmasına olanak tanımaktadır. Aynı zamanda UCLG’nin 2030 gündemi, sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak şehirleri ve insanların yaşam alanlarını kapsayıcı, güvenli,

dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır (UCLG Congress, 2019). 2030 Gündemi, sürdürülebilir ve kapsayıcı topluluklar oluşturmanın ön koşulları olarak fırsatlara, kamu hizmetlerine, altyapıya ve kamusal alanlara adil erişimi vurgulamaktadır. Bu erişim hedefinde 3 boyut öne çıkmaktadır. Bunlar; 1- Ulaşımda eşitlik, 2-Kamusal alanlarda hareketlilik ve kamusal alanlarına erişim 3- Sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak tüm şehir sakinlerinin şehir üzerindeki haklarının olduğunun kabul edilmesi.

Ulaşım eşitliği yoluyla erişilebilirlik, herkes için güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimi sağlamayı, özellikle toplu taşımayı yaygınlaştırarak karayolu güvenliğini artırmayı hedeflemektedir. Savunmasız durumdakilerin, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel dikkat gösterilmesine odaklanılmaktadır.

Kamusal alanlara erişimin eşitliği ile özellikle kadınlar ve çocuklar, yaşlılar ve engelli kişiler için güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir, yeşil ve kamusal alanlara evrensel erişim sağlanmaya odaklanılmaktadır.

Üçüncü boyut ise kentte yaşayan tüm insanları hedeflemektedir. Tüm ülkelerde katılımcı, entegre olmuş bir nüfusun yönetimi için kapsayıcı, sürdürülebilir kentleşmeyi ve kapasite geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Kentsel erişilebilirlik alanındaki yeni yaklaşımlar sürdürülebilir kalkınma programlarıyla birlikte ele alınmaya başlamıştır. Kentsel planlamaya bütüncül ve kapsayıcı bakış açısı sunmaktadır. Dolayısıyla engelli bireyleri öncelikli olarak merkeze alan erişilebilirlik toplumun dezavantajlı gruplarının da şehre ve hayatın her alanına katılımının artmasını hedeflemektedir. Bir diğer adımda da toplumdaki her bireyin mekânlara ve imkanlara adil şartlarda erişiminin önünün açılmasına odaklanılmaktadır (UCLG, 2023).

Birleşmiş Milletler (2006) Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD), kapsayıcılık ve eşit erişimin ölçütlerini ev içi, sivil, sosyal, rekreasyonel, kültürel ve mesleki yaşama dair ama hepsi de mekânsal çevrenin erişilebilirliği için etkileri olan birkaç madde ile açıklamıştır. Başlığı erişilebilirlik olan Madde 9, inşa edilmiş çevre erişilebilirliğine ilişkin en doğrudan açıklamayı sunmakta ancak erişimi yalnızca ‘eşit’ erişim, ‘engellerin ve bariyerlerin’ ortadan kaldırılması, ‘asgari standartların ve kılavuz ilkelerin uygulanması’ ve ‘uygun yardım ve destek biçimlerinin’ sağlanması açısından tanımlamaktadır (Henderson-Wilson vd., 2022). Kapsayıcı ve erişilebilir bir şehir, ekonomik imkânları, cinsiyeti, etnik kökeni, engelliliği, yaşı, cinsel kimliği, göçmenlik durumu veya dini inancı ne olursa olsun herkesin yaşadığı bir yerdir. Kapsayıcı şehirler için yerel ve bölgesel yönetimler politikalarını 6 temel başlık altında temellendirebilir (UCLG Congress, 2019).

Ayrımcılık Yapmama (Non-Discrimination): Ayrımcılık yapmama kriteri “kimseyi geride bırakmama” ilkesine dayanmaktadır. Kapsayıcı şehir politikaları yaş, cinsiyet ve engellilik durumlarına bakılmaksızın herkese kent hakkını sağlamak için fiziksel, sosyal ve dijital altyapıya eşitlikçi, uygun fiyatlı ve güvenli erişimi yaygınlaştırır ve tüm kişilerin erişilebilirlik hakkına sahip olduğunu kabul eder.

Katılım (Participation): Yerel yönetimlerin öncelikleri tüm paydaşların özellikle engelliler ve yaşlılar gibi sınırsal engellerle karşılaşan kişilerin aktif olarak katılabilecekleri ortamları garanti etmelidir. Katılımcı programlar eğitimde, istihdamda, sosyalleşme alanlarında, üretimde sosyoekonomik eşitliği garanti altına almalıdır.

Erişilebilirlik: Kentsel politikalar katılımcı ve ayrımcı olmayan bir çevreyi garanti etmesi için ölçülebilir bir mekânizma olarak erişilebilirliğe öncelik vermelidir. Bu öncelik, şehirlerin fiziksel, dijital ve sosyal ortamlarındaki engellerin ortadan kaldırılması ve herkesin kamusal hayata katılımı dahil olmak üzere kentteki haklarını kullanmak için gerekli araç ve bilgilere ulaşmasını sağlayacak düzenlemelerden oluşmaktadır.

Kapsayıcı Kent Politika ve Programları: Yerel ve merkezi yönetimleri bağlayıcı olarak belli uluslararası standartlar bulunmaktadır. Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) 71:2014 Erişilebilirlik Rehberi insanlar tarafından kullanılan sistemlere erişilebilirlik konusundaki standartlara dair rehberlik sunmaktadır. ISO yapı 21542 binaların ve yapı çevresinin erişilebilirliği ve kullanımı konusunda ve Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzları 2.0. Bu standartlar bir temel oluşturmanın ötesinde engelliler açısından ilgili kurumlara yaptırım uygulayabilecek hale getirilmelidir.

Kapasite geliştirme: Erişilebilir ve kapsayıcı kent politikaları, insan haklarının korunmasında sivil toplumun etkisini güçlendiren kapasite geliştirmeyi teşvik ederek, geliştirerek ve uygulayarak, toplumun hizmet tesislerinin standartlarını ve erişilebilirliğini iyileştirme çabalarına doğrudan katılma becerisini güçlendirmelidir. Kapasite geliştirme, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak erişilebilir teknolojik mekanizmalar geliştirmeyi, yeni araştırmaları desteklemeyi, bilgi alışverişinde bulunmayı kapsamaktadır.

Kalkınma için veriler: Yönetimlerin katılımı ve erişilebilirliği sınırlayan engelleri anlamak ve analiz etmek için kanıta dayalı sistematik verileri kullanmaya ihtiyacı vardır. Engellilik türü, yaş, cinsiyet, göç durumu gibi bilgiler hem yerel hem de uluslararası düzeyde karşılaştırılarak evrensel tasarım ve uygulamalar konusunda alış-veriş sağlanabilir.

BM tahminlerine göre, 2050 yılında 6,25 milyar insan kent merkezlerinde yaşayacaktır ve bu rakamın %15’i engellilerden oluşacaktır. Dolayısıyla bugünkü kentsel planlamanın sonucu olarak ileriki yıllarda kentsel ortamlar, altyapılar, tesisler ve hizmetler, nasıl planlandıklarına ve inşa edildiklerine bağlı olarak toplum üyelerinin erişimini ve katılımını engelleyebilecek veya daha fazla mümkün kılacaktır (DESA, 2016). BM (2016) raporu aynı zamanda sanitasyon ve su, sağlık, eğitim, ulaşım, acil durum ve afet müdahalesi, dayanıklılık oluşturma, bilgi ve iletişime erişim gibi temel kentsel hizmetlere erişim eksikliğini de ortaya koymaktadır. Erişilebilirliğin tam sağlanamaması engelli bireylerin yoksulluk, kendi başına yetememe, ötekileştirilme, dışlanma, yeni yetenek ve bilgiye erişimden yoksun kalma gibi birçok dezavantajı da beraberinde getirmekte ve hali hazırda karşı karşıya kaldıkları toplumsal ve ekonomik sorunları derinleştirmektedir.

Şehirler için, akıllı, yaşlı dostu, çocuk dostu, geleceğin şehirleri, dirençli şehirler, sağlıklı şehirler, sürdürülebilir şehirler gibi birçok şehir tanımlamaları bulunmaktadır. Henderson-Wilson ve arkadaşlarının (2022) yapmış olduğu çalışma, kapsayıcı ve erişilebilir şehrin 14 tematik alanla tanımlanabileceğini ve 100’den fazla göstere ile ölçülebileceğini belirtmişlerdir. Bu göstergelerden bir kısmı;

- Siyasi ve sivil,

- Mekân, çevre, komşuluk hareket alanlarına ulaşım
- Ekonomik katılım ve istihdam
- Ulaşım
- Eğitim
- Barınma
- Sosyallik
- Sağlık
- Sanat ve kültür
- Spor, boş zaman ve turizm
- Adalet ve hukuk
- Güvenlik ve emniyet
- İfade ve iletişim özgürlüğü
- Kapsayıcılık ve katılım süreçleridir.

3. Yöntem

Bu çalışma, kapsayıcı ve erişilebilir şehirlerin temel niteliklerini belirlemek ve kentsel erişilebilirliği güncel yaklaşımlarla değerlendirmek ve Avrupa'da ödül alan erişilebilir şehirlerin uygulamalarından örnekler sunmak amacıyla tematik bir araştırma ve vaka çalışması örneği sunmaktadır.

Vaka analizi (case study) genellikle nitel araştırmalarda kullanılmakla birlikte nicel çalışmalarda da sık kullanılan bir araştırma yöntemidir. Vaka analizi araştırma için belirli bir bireyin, grubun, kitlenin, olayın, politika alanının ya da kurumun incelenmesini içermektedir. Vaka analizi örnek olay incelemesi olarak da tanımlanmaktadır (Kürüm, 2021). Vaka çalışmaları çoklu veya tekli olarak yapılmaktadır. Çoklu vaka çalışmalarından elde edilen kanıtlar genellikle tek vaka araştırmalarından daha güçlü ve daha güvenilirdir. Çoklu vakalar üzerinde araştırma yapılması, araştırmanın daha kapsamlı olmasına neden olur (Roberta ve Twycross, 2018). Bu makalede nitel bir yöntem türü olarak vaka analizi yapılmıştır. Başarılı erişilebilirlik örnekleri olarak ödül almış 12 şehir tercih edilmiştir.

Şehirlerde erişilebilirlik ve kapsayıcılığın bütüncül bir tanımının olmaması ve dolayısıyla zaman içinde karşılaştırma yapılmasına veya bir yerdeki erişim ve kapsayıcılığın diğer yerlere kıyasla nasıl olduğunun anlaşılmasına olanak tanıyacak sağlam kanıtların bulunmaması, ilerlemenin önünde büyük engeller teşkil etmektedir. Erişilebilirlik ve kapsayıcılık kavramlarının açık bir örtüşme vardır, ancak bütüncül bir çevre için yalnızca birini kullanmanın yetersizliği söz konusudur (Henderson-Wilson vd., 2022). Bu çalışma kavramsal olarak erişilebilirliği kapsayıcılıkla birlikte ele alınmakta, kentlerin erişilebilirlik ve kapsayıcılık uygulama ve politikaları

birlikte izlemektedir.

İkinci aşamada bu makale, 2011 yılında Avrupa Birliği tarafından başlatılan Access City Awards (Erişilebilir Şehir Ödülleri) alan şehirleri ödül almaya götüren erişilebilirlik kriterlerini ve eylemlerini şehir bazlı incelemeyi amaçlamaktadır. Erişilebilir ve kapsayıcı kentleri, katılım imkanları, eğitim ve istihdam, barınma, sosyal altyapı, mekânsal ve dijital erişilebilirlik bağlamalarında incelemektedir. Kapsayıcı ve erişilebilir şehir örnekleri olarak 2011-2022 yılları arasında yıllık düzenlenen yarışmada ödül alan 12 şehri tek tek politikaları, uygulamaları, etki alanları ve özellikleri bakımından vaka analiziyle değerlendirmektedir. Şehirler tek tek incelendikten sonra uyguladıkları eylem ve politikalar kodlanarak tasnif etmektedir. Kodlanan uygulamalar şehirlerdeki benzerlik ve farklılıklarına göre işaretlenmektedir. Tek tek kodlanan kavramlar, ilgili başlıklar altında kategorize edilip değerlendirilmektedir.

4. Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülleri (The Access City Awards)

2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan "Erişilebilir Şehir Ödülü" (The Access City Award) engelliler için erişilebilirliğe öncelik veren şehirleri takdir etmek ve ödüllendirmek için oluşturulmuş bir Avrupa Birliği girişimidir. 2011 yılından bu yana kapsayıcı bakış açısıyla yenilikler yapan, erişilebilirliği artırmaya yönelik uygulamalar geliştiren şehirlerle ödüller vermektedir.

Erişilebilir şehir ödülü, bir şehrin temel haklara eşit erişimi garanti altına almak, nüfusunun yaşam kalitesini iyileştirmek ve yaşı, yeteneği ne olursa olsun herkesin daha erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla şehirlerin erişilebilir olma konusundaki istekliliğini, yeteneğini ve çabalarını kutlamaktır (Gothenburg European Office, 2020).

Engelli bireylerin yaşamlarını daha iyi hale getirmeye yönelik geniş kapsamlı çabaların bir parçasıdır. Nüfusu 50.000'in üzerinde olan tüm Avrupa Birliği üyesi ülkelerde bulunan şehirler bu ödül için başvurabilmektedir. Dijital ve fiziksel olarak erişilebilir alanlar eşitliğe giden ilk adımdır (European Commission, 2023).

Bu ödül için seçim sürecinde jüriler 4 alan üzerinden değerlendirme yapmaktadır. Başvuru sahibi şehrin bu alanların tamamında erişilebilirliğe yönelik tutarlı bir yaklaşım ve iddialı bir vizyon ortaya koyması beklenmektedir. Avrupa Erişilebilir Kent Ödülü için baz alınan 4 alan; 1- mekânsal çevre ve kamusal alanlar, 2- ulaşım ve altyapı, 3- bilgi ve iletişim teknolojileri, 4- kamu tesis ve hizmetleri.

Bir şehirde engelli bireyler mağazalara, parklara, web sitelerine, bilgiye, kamu binalarına, konutlara rahatlıkla erişebiliyorsa kendi hayatını idame ettirebiliyordur. Engellilerin eşit

şartlarda ulaşım ve erişim imkanı bulabildiği şehirler ancak erişilebilir kentlerdir.

4.1 Avrupa Erişilebilirlik Ödülü Alan Şehirlerin Politika ve Uygulamaları

2011 yılında ilki düzenlenen Avrupa Erişilebilir Şehirler Ödülü alan şehirler sondan başa doğru yıllara açıklanmaktadır.

2022, Lüksemburg (Lüksemburg)

2021, Jönköping (İsveç)

2020, Varşova (Polonya)

2019, Breda (Hollanda)

2018, Lyon (Fransa)

2017, Chester (Birleşik Krallık)

2016, Milano (İtalya)

2015, Boras (İsveç)

2014, Göteborg (İsveç)

2013, Berlin (Almanya)

2012, Salzburg (Avusturya)

2011, Ávila (İspanya)

(European Commission, 2023)

Lüksemburg

Lüksemburg 2022 yılında Avrupa erişilebilir kentlerde birincilik ödülüne sahip olmuştur. Aynı yıl Finlandiya'nın başkenti Helsinki ikinci, Barselona üçüncü olmuştur. Lüksemburg şehri, engellilerin erişimini artırmaya yönelik "Herkes için tasarım" yaklaşımını benimsemiştir. Şehrin tamamında alçak tabanlı, rampalı otobüsler bulunmaktadır. Otobüs duraklarında görsel ve işitsel anonslar yer alır. Lüksemburg Şehri'nin engelliler için uygulamalarının etkisini ölçmek amacıyla engelli olan vatandaşlara düzenli olarak danışması da şehri ödül almaya taşıyan nedenlerden biri olmuştur. Aynı zamanda şehrin kent konseyi toplantıları yazılı ve sözlü sunumun yanında işaret diliyle de sunulmaktadır. Bu uygulama siyasi kararları herkes için ulaşılabilir kılmaktadır (Karabalut, 2022).

Lüksemburg'un ödüllendirilmesinde öne çıkan adımlar erişilebilirliğin artırılmasına yönelik yenilikçi çözümler ve iyileştirmeler olarak göze çarpmaktadır. Aynı yıl Belçika'nın Luevan şehri dijital alan dahil olmak üzere erişilebilirliği yaygınlaştırdığı için ödüle layık görülmüştür. İspanya'nın Mallorca kentindeki Palma, kapsayıcı turizmi desteklemek için oluşturduğu doğal alanlar, plajlar ve parklar özelinde

fiziksel çevreye erişimi artırdığı için özel bir mansiyon kazanmıştır. Portekiz'in Porto şehri de tren istasyonlarındaki erişilebilirlik düzenlemelerinden dolayı mansiyon almıştır. Jüri, Lüksemburg Şehri'nin, planlanan önlemlerin istenen etkiye sahip olduğundan emin olmak için bir tür engeli olan vatandaşlarına düzenli olarak danışmasını da takdir etmiştir. Ayrıca, şehir, önemli Kent Konseyi toplantılarını konuşma dili ve transkripsiyona ek olarak işaret dilinde sunarak siyasi karar bilgilerini herkes için erişilebilir kıyor.

Jönköping

İsveç'in güneyinde yer alan Jönköping şehri 2021 yılında engellilerin erişilebilirliğini artırmaya yönelik çalışmalarından dolayı ödüle layık görülmüştür. Boras'dan sonra aynı ödülü hak kazanan İsveç'in ikinci şehri olmuştur. Şehir yönetimi engelli sivil toplum kurumlarıyla işbirliği yaparak şehrin eski ve yeni bölgesinde sürekli iyileştirmeler yapmıştır. Şehir yönetimi bölgedeki işletme ve kuruluşlar için "Erişim Şehri Ödülü" isimli bir engelli erişilebilirliğini tevik etmeye yönelik yerel yarışma oluşturmuştur. Jönköping'i bu dereceye taşıyan diğer bir husus da güzel ama coğrafyasının zorlu konumuna rağmen erişilebilirlikten taviz vermemesi olmuştur.

Aynı yıl Polonya'nın Poznan şehri, pandemi zamanlarında izole kişilere ve yaşlılara yönelik verdiği hizmetlerle kamu hizmetlerine erişilebilirliği sağlamasından ve yaşlıları bilgi ve iletişim teknolojileri kullanmaları konusunda desteklemesinden dolayı dolaylı mansiyon ödülü kazanmıştır. Polonya'nın Gdynia şehri de geniş sanayi alanlarına rağmen erişilebilirlik ve kapsayıcılığı geliştirmek için gösterdiği çaba nedeniyle üçüncülük ödülünü kazanmıştır. İkincilik ödülünü alan Almanya'nın Bremerhaven şehri, erişilebilirlik sorununa her türlü boyutunu ele alan kapsamlı yaklaşımı nedeniyle ikincilik ödülüne layık görülmüştür (AGE, 2021).

Jönköping şehri 2007 yılında Aalborg Taahhütlerini imzaldıktan sonra sürekli bir gelişme göstermiştir. 10 ana temayı kapsayan Aalborg taahhütlerinde hedefler şunlardır: yönetim (karar alma süreçlerine katılımın artırılması), sürdürülebilir kalkınmaya yönelik etkili yerel yönetimler, çevresel fayda, sorumlu tüketim ve yaşam tarzı seçimleri, planlama ve tasarım, daha az araç trafiği ile kolay ulaşım, halk sağlığı için yerel planlama, canlı ve sürdürülebilir yerel ekonomi, sosyal adalet ve eşitlik, küresel sorumluluk (Gazińska, 2021). Jönköping'in yıllar önce başlattığı sürdürülebilir kalkınma hedefleri, erişilebilir kent sıralamasında ilk sıralara taşıyan temel etken olmuştur.

Varşova

2020 yılında Erişim Şehri Ödülü Polonya'nın Varşova şehrine verilmiştir. Varşova Orta ve Doğu Avrupa'da bu ödülü almaya

hak kazanan ilk şehir olmuştur. Aynı yıl Fransa'nın Evreux şehri görünmez engellere odaklanmasından dolayı ikinci seçilmiştir. Polonya'nın Gydnia şehri de zihinsel engelli inanları topluma dahil etmeye yönelik girişimlerinden dolayı üçüncüğe lâyık görülmüştür.

Varşova kısa bir sürede şehrin erişim kolaylığında hızlı ilerleme kaydetmeyi başarmıştır. Varşova çok kısa sürede çok şey yapılabileceğini ve kararlılığın başarının anahtarı olduğunu göstererek diğer ülkeler için bir model teşkil etmektedir (European Commission, 2019). Varşova şehri erişilebilirliği sağlama aşamasında şehirdeki engellerin kaldırılmasına yönelik uygulanan program çerçevesinde çok kısa sürede eski altyapıları erişilebilir sistemlerle değiştirmeye başlamıştır. Patika yollar, bisiklet yolları ve kaldırımlar dahil birçok alan erişilebilir standartlara göre düzenlenmiştir. Toplu taşıma araçları ve durakları erişilebilir olarak yenilenmiştir. Şehir web sitesinin erişilebilirliğine önem vermiş ve erişilebilirliği artıracak dijital iletişim ve hizmetlere yatırım yapmıştır (Modijefsky, 2019). Varşova şehir yönetiminde erişilebilirlik bölümünde görevli ve tam yetkili bir erişilebilirlik yetkilisi bulunmaktadır. Erişilebilirlik yetkilisi, şehir alanlarının ve altyapının özel ihtiyaçları olan kişiler için erişilebilirliği sağlamayı amaçlayan faaliyetleri koordine etmekle sorumludur. Varşova şehir yönetimi erişilebilirliği 4 alanda uygulamaktadır. Bilgi ve iletişim erişilebilirliği (işaret dili tercümanı, iletişim destek araçlarının kullanma imkanı, kolay okunan ve anlaşılabilir metinler vb.), etkinliklerin erişilebilirliği, erişilebilir mimari (yolların, ulaşım araçlarının, kamu binalarının ve yapıların erişilebilirliği), dijital erişilebilirlik (erişilebilir belgeler ve multimedya içerikleri de dahil olmak üzere web sitelerinin ve mobil uygulamaların erişilebilirliği) (Warsaw Municipality, 2020).

Breda

Hollanda'nın Breda şehri 'Breda Equal' olarak çevrilen Breda Geljik adlı izleme ajansı ve toplum temelli vakfının çalışmaları nedeniyle 2019 Erişim Şehri Ödülü'nün sahibi olmuştur. Kuruluş, erişilebilirlik ve bilgi kategorilerinde iki çalışma grubuna ayrılmıştır. Bu organizasyon 2016 yılından itibaren üç yıl süresince şehirdeli 800'den fazla mağazaya denetim gerçekleştirerek erişilebilirlik düzeylerini değerlendirmiştir.

Lyon

Fransa'nın Lyon şehri 2018 yılında Avrupa Erişim Şehri Ödülünde birincilik kazanmıştır. Lyon'u bu dereceye taşıyan ölçütlerden biri halk otobüslerinin %100 erişilebilir olmasıdır. Diğer bir faktör kütüphanelerindeki okuma makineleri, sesli kitap okuyucular ve büyüteç ekranlar gibi ekipmanlarla

kültürel erişimi artırmış olmasıdır. Aynı zamanda engelli memurların işe entegrasyonu için dijital araçlar geliştirilmiştir. Memurlarının %7,8'i engelli bireylerden oluşmaktadır ve bu oran yasal olarak minimum kota olan %6'nın üstünde bir istihdam oluşturmuştur (ENAT, 2022).

2018 yılında Slovenya'nın Ljubljana şehri ikincilik, Luksemburg ise üçüncülük almıştır. Ljubljana kent yönetimine yaşlı ve engellilerden oluşan bir danışma kurulu atayarak erişilebilirlik politikaları oluşturma sürecine doğrudan dahil olmalarını sağlamıştır. Erişilebilirliği tüm politikalarına entegre etmiştir.

Luxemburg ise tüm çalışmalarında engellilikle ilgili damgalanmayı önlemeyi ve herkesin kendini rahat hissedeceği bir şehir oluşturmayı önclemiştir. Bu şekilde bir kapsayıcı şehir inşa etmek için tüm vatandaşlar arasında farkındalık oluşturacak çalışmalara ağırlık vermiştir.

Chester

Chester, 2017 yılında Avrupa erişilebilir kent ödülünü alan ilk İngiliz şehri olmuştur. "AccessAble" (<https://chester.com/accessible-chester/>) isimli dijital platform şehirdeki tüm mekânlar hakkında bir erişim rehberi işlevi görmektedir. Oteller, konukevleri, yeme-içme mekânları, ziyaret edilecek yerler gibi birçok mekân hakkında rakamlar ve fotoğraflarla detaylı bilgi sağlamaktadır. Herkesin erişilebilirlik ihtiyacı farklıdır. Bu platform aracılığıyla doğru ve ayrıntılı bilgiye sahip olunabilmektedir. Bu platformun yönetimi sitede yer verdiği her bir yere bizzat kontrol etme amacıyla eğitimli uzmanlar göndermekte ve toplanan bilgilerin erişilebilirliği kullanan bireyler tarafından değerlendirilmesini sağlamaktadır. Örneğin ekstra alan ve özelliklere sahip olması gereken "Changing Places" olarak adlandırılan tuvaletler, standart engelli tuvaletlerinden farklıdır. Derin ve çoklu öğrenme güçlüğü çeken kişilerin yanı sıra omurilik yaralanmaları, kas distrofisi ve multipl skleroz gibi diğer fiziksel engelleri olan kişiler, tuvaletleri güvenli ve rahat bir şekilde kullanabilmeleri için genellikle ekstra olanaklara ihtiyaç duyarlar. Engelli şoförler için verilen "Mavi Rozet" kartları, otopark konusunda erişilebilirliği artırmaktadır. Chester'in bazı bölgelerinde Mavi rozet sahiplerine ayrılmış park alanlarında ve belediyeye ait ücretli otoparklarda 4 saate kadar ücretsiz kalabilmektedirler. Mavi rozet sahipleri Chester Doğu Konseyinin otoparkında ücretsiz olarak süresiz kalabilmektedir. Doğu Chester'daki otoparkların çoğunda engelli otoparkı bulunmaktadır. Engelli alanında park yeri bulamayan mavi rozet sahipleri herhangi bir alana park edebilmektedir. Şehrin online sayfasında erişilebilirlik haritası yer almaktadır. "Chester Erişilebilirlik Haritası" bir rehber işlevi görmektedir. Bu haritada, şehir merkezinde engellilerin gidebileceği tuvaletler, park alanları, ulaşım imkanları gösterilmektedir.

Ayrıca erişilebilir seyahat bilgilerinin yer aldığı 4 dijital

platform da (Arriva Busses, Northern, Transport for Wales, Avanti) şehir yönetiminin firmalarla ortak yürüttüğü çalışmalardan biridir.

Chester şehri “Shopmobility” servisi, hareket güclüğü çeken belli bir merkezden kişilerin mağazalara ve tesislere erişimini sağlamak için elektrikli tekerlekli sandalyelerin, scooterların ve manuel tekerlekli sandalyelerin günlük kullanımını sağlamaktadır. Bu servis tekerlekli sandalye, yürüme aletleri ve scooter gibi birçok yardımcı aracı tamir ve bakım hizmetlerini üstlenerek uzun vadeli ödünç verme ve satma hizmeti de veriyor.

“Park et ve bin” (park and ride) isimli otopark hizmetinde ise şehirde 3 otopark noktası bulunmaktadır. Bu park alanlarında engelliler ücretsiz aracını park edebilmekte ve o noktadan toplu taşımaya kolayca ulaşabilmektedir. Chester bölgesinde 3170 araç kapasitesinde “park et ve bin” imkanı sağlayan 4 nokta bulunmaktadır. Ekonomik ve çevre dostu bir çözümdür. Engelli bireyleri park etme ve şehir içinde trafikte hareket etme stresinden de kurtarmaktadır. Bu hizmetten faydalananlar için otopark ücretsizdir. O noktadan şehir merkezi ve otopark arasında üç ayrı dairesel güzergahta hareket eden Park&ride otobüsü için o alandaki makinelerden bilet alınmaktadır (Visit Cheshire, 2023b).

Chester’a özgü bir özellik olan Rows, ana alışveriş caddeleri üzerinde yükseltilmiş yürüyüş yollarından oluşmaktadır. Rows’a erişim için çok sayıda basamak bulunmaktadır, ancak tüm bölümler tekerlekli sandalye kullanıcıları için de erişilebilir durumdadır. Bu erişim noktalarının yerleri de diğer erişilebilirlik noktaları gibi şehir haritasında gösterilmiştir. “Dial House” isimli merkez engelliler için, engelli hakları, toplum bakımı, eğitim, sağlık ve boş zaman, ulaşım, spor ve sosyal yardımlar gibi konularda ücretsiz, gizli ve bağımsız bir danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca bu merkez bünyesinde makul fiyatlarla ev yapımı ürünler sunan bir “Topluluk Kafesi” bulunmaktadır. Birleşik Krallık genelini kapsayan bir dijital platform olan “DisabledGo” (www.disabledgo.com) sinema, restoran, kütüphane, otel gibi birçok mekân için çevrimiçi erişim kılavuzu olarak hizmet sunmaktadır. “DisabledGo” web sitesinde ayrıca tur rehberleri, şehir merkezine erişim rehberleri, tabelalar ve çevrimiçi yardım da bulunmaktadır.

Birleşik Krallık genelinde 90.000’den fazla mekân hakkında bilgi yer alan uygulamada Chester’dan 1000’den fazla mekân bulunmaktadır (Chester Council, 2023). Bu tarihi şehir, tüm yapılarını koruyarak erişilebilirlik alanında dönüşüm sağlaması bakımından da dikkat çekmektedir. Tarihi şehir surları dahil tüm mekânlar, yürüyen merdiven, asansör ve rampalarla erişilebilir haldedir.

Chester şehrinin tüm taksi ve otobüsleri tekerlekli sandalye erişimine uygundur. Chester şehir konseyi engelli kişilerin şehri ziyaret edebilmesi ve ticari faaliyette bulunabilmesi

amacıyla yasaların gerektirdiğinin çok üstünde bir erişilebilirlik performansı sergilemektedir. Engellilik aynı zamanda büyük ölçüde gözardı edilen bir ekonomik fırsattır. Nüfusun %25’inin yaşlandığı veya engelli olduğu düşünüldüğünde, erişimin artırılması ticaret için de ciddi bir pazar oluşturmaktadır. Birleşik Krallık ekonomisi için bu kazanımın yılda 249 milyar sterline denk geldiği tahmin edilmektedir. Chester’a birincilik ödülü kazandıran temel dinamikler, tarihi merkezini tamamen erişilebilir hale getirmesi ve erişilebilirliğe yatırım yapmanın ekonomik açıdan mantıklı olduğunu göstermiş olmasıdır (Town Toolkit, 2023). Chester belediyesinin erişim sorumlusu Graham Garnett, şehri birdenbire erişilebilir hale getirelim düşüncesiyle bu ödülün kazanılmadığını, bu kazanımın uzun vadeli bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. 2009’dan itibaren erişilebilirlik alanında şehre 500.000 pound değerinde yatırım yapılmıştır (Ryan, 2017). 10 engellinin 8’inin seyahat etmenin zor olduğunu belirttiği Birleşik Krallık’ta Chester gibi engebeli, ortaçağ surlarıyla çevrili bir antik kentin bu ödüle hak kazanması ilgi çekmiştir. Bu şehir üzerine birçok inceleme de bulunmaktadır.

Chester hükümetinin web sayfasının erişilebilirlik bölümünde, dijital programlara kolay ve ücretsiz erişilebilirlik konusunda yönerge ve indirme linkleri yer almaktadır.

Aynı zamanda Chester’in ziyaretçilere dönük olan websitesinde (www.visitcheshire.com), engelli bireyler için şehirde gezilecek yerlerin bilgilerine (Hayvanat bahçesi, at yarış pisti, şehir katedrali, müze) detaylı bir şekilde yer verilmiştir. İlgili sayfaların linkleri ve erişilebilirlik rehberinin de uzantısı bu sayfaya eklenmiştir. Örneğin Chester hayvanat bahçesi hakkında verilen genel bilgilerden sonra engelliler için hayvanat bahçesindeki yolların erişilebilir olduğundan, hareket ekipmanları kiralanabileceğinden, gizli ve az göze çarpan engelleri tanıyabilecek şekilde eğitimi olan personellerden yardım istenebileceğinden, web sitesinde ziyaretçileri için gezerken gerekli bilgileri içeren indirilebilen sosyal hikaye ve nöroderjik bireyler için odaklanmaya ve rahatlamaya yardımcı olacak Duyusal Çantalar bulunduğundan, tüm belgelerin büyük harfli baskısının da olduğundan bahsedilmektedir.

Storyhouse projesi 2022/23 Chester Turizm Ödüllerinde erişilebilir ve kapsayıcılık ödülünü kazanmıştır. Oldukça yaratıcı bir planla dizayn edilen bu binada canlı bir kütüphane, turne prodüksiyonlarının ve kurum içi gösterilerin sergilendiği iki tiyatro, butik bir bağımsız sinema ve insanları bir araya getiren çok sayıda topluluk alanı bulunmaktadır. Burada her zaman vakit geçirilebilecek bir program ve yemek mekânı bulmak mümkündür. Sanatın herkese kucak açması anlayışıyla oluşturulan bu mekânda her bölüm ve prodüksiyon erişilebilir düzeydedir. Sesli betimlemeler, işaret dili kullanan personeller, altyazılı görseller bulunmaktadır (Visit Cheshire, 2023a).

Milano

İtalya'nın kuzey Lombardiya bölgesinde yer alan, moda ve tasarımlarıyla meşhur Milano şehri 2016 yılında Avrupa Erişilebilir Şehir ödülünü almaya hak kazanmıştır. Şehir merkezinin çok fazla engebeli olmayan düz bir arazi üzerinde olması yüksek erişilebilirlik için büyük avantaj sağlamaktadır. Engelliler için toplu taşıma araçlarında bile yeterli erişim imkanları bulunmayan İtalya şehirlerinin aksine Milano'nun erişim ödülü kazanması istikrarlı bir çalışmanın sonucu olduğunu göstermektedir.

Milano Belediyesi, BM Engelli Hakları Sözleşmesi doğrultusunda sosyal politika programında erişilebilirliğe merkezi bir rol vermiştir. Erişilebilir bir Milano şehri inşa etmek için, Expo'nun etkisiyle, Belediyenin ilgili birimlerini ve iştiraklerini, Lombardiya bölgesinin İdaresinin Departmanları ve Sektörleri, Lombardiya Bölgesi ve Milano Ulaşım Şirketi başta olmak üzere engelli dernekleri, kooperatifler, vakıflar, kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde olmuşlar, ekonomik kaynakları ve becerileri bir araya getirerek ortaklaşa çalışmıştır (Oberti vd., 2017). Verimli ve müşterek bir süreç yönetilmesi Milano'yu ödüle taşıyan bir sonuç doğurmuştur.

Milano, başarılı ve tutarlı erişilebilirlik çabalarına ek olarak, engelli istihdamını teşvik etmek ve engellilerin bağımsız yaşamını desteklemeler için projeler yürütmektedir. Şehirdeki bina standartları yalnızca erişilebilirliği ve kullanılabilirliği desteklemekle kalmamakta aynı zamanda ürünleri ve mekânları mümkün olan en geniş insan yelpazesi tarafından kullanılabilir şekilde tasarlamayı amaçlayan Evrensel Tasarım standartlarını da desteklemektedir. Milano sadece geçmişte erişilebilirliği geliştirmek için attığı adımlarla değil, geleceğe yönelik iddialı planlarından dolayı da Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü'nün sahibi olmuştur. Aynı yıl üçüncülük ödülünü Fransa'nın Toulouse şehri almıştır. Toulouse şehrinin tüm toplu taşıma araçları %100 erişilebilirdir. Operaların sesli betimlemeli olarak oynandığı ve programların büyük harflerle veya braille alfabesiyle sunulduğu kültür sektöründe engelli vatandaşlarının yaşamını iyileştirmeye yönelik gayretleriyle öne çıkmaktadır (European Commission, 2015).

Tarihi ve turistik yapıları açısından oldukça zengin olan Milano şehri ziyaretçiler için erişim kolaylıkları sunmaktadır. Milano'nun önemli alış-veriş galerisi ve simgesel yapılarından biri olan Vittorio Emanuele II Galerisi'nin hepsi basmaksız olan 4 girişi bulunmaktadır. Leonardo da Vinci'nin ünlü Son Akşam Yemeği tablosunun yer aldığı Santa Maria delle Grazie kilisesine girmek için engelli rampası bulunmaktadır (Sage, 2019) Bunun yanı sıra taşlı tarihi yollar tekerlekli sandalye kullanıcıları için zor olabilmektedir. Milano engelliler için her yönüyle erişilebilir bir şehir değildir. Ancak Ziyaretçileri için Erişilebilir Seyahat Rehberi web sayfasında (<https://www.meininger-hotels.com/blog/en/accessible-travel-in-milan/>)

engelli ziyaretçiler için toplu taşıma araçları, restoran ve barlar, tarihi ve kültürel mekânlar hakkında erişim imkanlarını gösteren bilgiler bulunmaktadır.

Boras

2015 yılında İsveç'in Boras şehrini, yapmış olduğu çalışma ve uygulamalar Erişilebilir Kent ödülünde birinciliğe taşınmıştır. Boras, 2000'li yılların başlarında "herkes için erişilebilir şehir" projesi ile planlamalarına başlamış, uzun süreli ve bilinçli bir strateji izlemiştir. Öncelikle Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin gereklerinden yola çıkarak, engellilere yönelik farkındalığın artırılması, engellilerin istihdamının ve sosyal hayata katılımlarının desteklenmesine yönelik yıllık takip edilen somut eylem planı hazırlanmıştır.

Boras Belediyesinde erişilebilirlik ve engellilik alanında birer danışman, aynı zamanda belediyenin idari birimlerinden oluşan bir çalışma grubu bulunmaktadır. Danışmanlar engelli kuruluşlarına, mimarlara, yapı işleriyle ilgili tüm kurumlara bilgi ve destek sağlayarak yapılacak çalışmaların başlangıcında dahil olmaktadır. Danışmanlar aynı zamanda toplumun her kesimine yönelik erişilebilirlik ve engelliliğin farkındalığını saqlamak amacıyla eğitim ve etkinlikler organize etmektedir. Belediyede engellilik çalışma grubu/konseyinin yanında yaşlılık konseyi de bulunmaktadır. Bu konseyler engelli ve yaşlı temsilcileriyle erişilebilirliğin, katılımın artırılması hususunda işbirliği halindedirler.

Şehrin tamamında yaşlı ve engellilerin hareket alanını genişleten toplu taşımalar ve toplu taşıma durakları düşük zemin, açılabilir rampa ve sesli/yazılı uyarı sistemleriyle erişilebilirliğe uygun hale getirilmiştir. Aynı şekilde yaya geçitleri ve kavşaklarda da sesli ve hissedilebilir yönlendirmeler yer almaktadır. Yaya kaldırımlarında, kamu binalarının, kültür merkezlerinin girişlerinde ve içlerinde engelliler için hissedilebilir yönlendirmeler bulunmaktadır. Şehir genelinde hissedilebilir yüzeyler ve yüksek farklılıkları az zeminler, sensörlü kapılar erişilebilirliği artıran diğer unsurlardır. Şehir içinde 29.800 metrekarelik alan kışın buzlanmaya bağlı kayma tehlikesini önlemek için atık maddelerden elde edilen enerjiyle yer altından ısıtılmaktadır. Daire ve bina girişlerinde anahtarsız dijital kilit uygulaması yer alır. Boras Belediyesi tüm kamu binalarına erişilebilirlik standartlarını gösteren "erişilebilirlik veritabanı" (<https://www.t-d.se/>) oluşturmuştur. Boras'da yaşayanlar veya ziyaret etmek isteyenler şehirdeki tüm mekânlarla ilgili erişilebilirliğe uygunluğu noktasında ve sunulan hizmetler hakkında bilgilendirmektedir (Elmacı, 2019). Bu dijital platform aynı zamanda İsveç genelindeki 8948 konum hakkında bilgi vermektedir. Boras şehri platformda aktif bir şekilde yer almaktadır. Ziyaret edilecek mekânın (restoran, müze, kültür merkezi, vb) park imkanları, girişi, resepsiyonu,

tuvaletleri, merdivenleri, asansörü gibi birçok fiziksel şartlara dair bilgi içermektedir. Birçok şehirde olduğu gibi Boras'da da engelliler için toplu taşımalar ücretsizdir. Avusturya'nın başkenti Viyana'da olduğu gibi Boras'da da şehir gazetesi erişilebilir özelliktedir. Viyana şehrinde, birçok ulusal gazete her sabah toplu taşıma istasyonları başta olmak üzere birçok noktada ücretsiz olarak yer almaktadır.

Göteborg

İsveç'in bir sahil şehri olan Göteborg, Avrupa Komisyonu tarafından 2014 yılında erişilebilir şehir ödülünü kazanmıştır. 2014 yılında Göteborg şehrini inceleyen jüri üyeleri şehir yönetiminin şehri herkes için erişilebilir kılmak yönünde açık bir siyasi hedefe sahip olduğunu görmüşlerdir. Bu amacın bir parçası olarak tüm kamu idaresindeki kurum ve şirketlerinin erişilebilirliğini ölçmek amacıyla kamu binaları ve çevrelerinin erişilebilirlik envanterini çıkarmaya başlamıştır. Buna müzeleri kütüphaneleri, huzurevi ve yaşlı konukevlerini, okulları, oyun alanlarını ve spor tesislerini de dahil etti. Böylece belediye meclisi kentten erişilebilirliğine bütüncül ve kapsamlı bir takip taahhüdünde bulunmuş oldu. Şehirde erişilebilirlik faaliyetlerinde ilk olarak çalışanların engellilikle ilgili zorlukları bizzat deneyimlemelerini sağlayacak geçici bir stüdyo oluşturulması yer almıştır. Müzeler erişimi artıracak girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca engelli bireylerin, erişimin iyileştirilmesi gerektiği alanlara ilişkin görüşlerini kaydetmelerini teşvik etmek amacıyla bir film çekme projesi yürütülmüştür. Bunlara ek olarak engelli bireylerin şehirdeki kültürel etkinliklere katılma fırsatlarını sağlayacak bir uygulama geliştirilmiştir. 2017 yılında uygulamaya geçen bu uygulama, etkinlikler sırasında görsel ve işaret dili ile canlı tercüme yapmaktadır. Uygulama içindeki bir ses bağlantısı da ses yükseltme özelliği sunmaktadır. Uygulama mekâna nasıl gidileceği, sahada nasıl yardım alınacağı, tuvaletlere, restoranlara ve diğer tesislere nasıl erişileceği gibi bilgileri de içermektedir (European Commission, 2020).

"Herkes için bir şehir" sloganıyla yola çıkan Göteborg şehri 2014 yılının kazananı yapan etkenin, tüm engelli bireyleri topluma entegre etmeye yönelik kapsayıcı yaklaşımı olduğu anlaşılmaktadır. Bu mottodan hareketle şehir yönetimi, toplu taşıma altyapısını sistematik olarak yenilemiş, park, üniversite gibi kamusal mekânları daha erişilebilir olacak şekilde yeniden inşa etmiştir. Engelli bireylerin barınmasına ve istihdamına öncelik vermiştir. Erişilebilir yeni konutlar inşa edilmiş ve her yıl engelliler için yeni 300 iş pozisyonu oluşturulmuştur (Inclusion Europe, 2013). 2010 yılında belediye meclisinde yaşlılar için konut hedefleri, eylem planı olarak kabul edilmiştir. Yaşlıların fazla bulunduğu konut bölgelerinde, planlanmış küçük banyoların yapılması, girişlerin ve dış ortamların yaşlılara uygun şekilde düzenlenmesi, yakın mesafede

ulaşılacak küçük, yerel buluşma ortamları oluşturulması gibi birçok refah hizmeti sağlanmıştır (WHO, 2015). Aynı zamanda şehirde engellilerin erişimini kolaylaştıracak, engelli olarak erişebilecekleri mekânlar hakkında bilgi verecek, tekerlekli sandalye vb ekipmanlarında sorun yaşadıklarında başvurabilecekleri, yardım ve tavsiye alabilecekleri çeşitli dijital uygulamalar da mevcuttur. Şehir yönetimi engelli ve yaşlılara yönelik paydaş kuruluşlarla sürekli işbirliğini içindedir.

Berlin

Almanya'nın başkenti ve en büyük şehri olan Berlin 2013 yılının erişilebilir kent ödülünün kazananı olmuştur. Berlin şehri, şehir yaşamının tüm yönlerini kapsayan ve şehrin hem siyasi hem de ekonomik çevrelerine sıkı sıkıya bağlı olan stratejik ve kapsayıcı erişim politikaları nedeniyle 2013 yılının kazananı olarak seçilmiştir. Şehir duysal, hareket ve bilişsel engeli olan kişilere yönelik olarak bir web sitesi (www.mobidat.net) geliştirmiştir. Övgüyle karşılanan bu yenilikçi tasarım içinde şehirdeki çok çeşitli tesislerin erişilebilirliği hakkında bilgi veren 31.000 girdisi olan bir veri tabanı bulunmaktadır. Bu uygulama şehri daha erişilebilir kılarken daha mobil ve çevre dostu da yapmaktadır.

2018 yılında Almanya'da ilk kez planlanan Berlin Hareketlilik Yasası/Eylemi (Berlin Mobility Act) yürürlüğe sokulmuştur. Bu hareket, genç-yaşlı, engelli-engelsiz herkesin güvenli ve bağımsız bir şekilde hareket edebilmesini sağlamaktadır. Bu eylem kapsamında otomobilsiz erişimi zor olan bölgelerin erişilebilir hale getirilmesi sağlanmaktadır. Şehrin banliyöleri ve metropol bölgesi otobüs, demiryolu ve bisiklet yolları ile daha iyi bir şekilde birbirine bağlanması hedeflenmiştir. Engelsiz ve erişilebilir şehir hedeflerini belirleyen Berlin bu hedef için Engelsiz Şehir Yuvarlak Masası oluşturmuştur. Bu masa ulaştırma bakanı tarafından yönetilmekte ve hükümet, iş dünyası ve engelli örgütlerinden paydaşları bir araya getirmektedir. Amaç, turizm, oteller ve restoranlar, sanayi, ticaret ve ulaşım dahil olmak üzere bir dizi alanda Berlin'in erişilebilirliğini artırmaya yönelik öncelikler ve girişimler üzerinde anlaşmaya varmaktır (European Commission, 2020).

Büyük ve önemli bir başkent olan Berlin'in görülmeye değer tüm mekânları, toplu taşımaları şehre gelen engelli turistler için erişilebilir durumdadır. Birçok turistik mekânda engelli kişiler için rehberli turlar ve özel hizmetler bulunmaktadır. Körler için Berlin Derneği, görme engelliler için sesli açıklamalar ve açıklayıcı grafiklerle şehrin en önemli turistik yerlerinin bir listesini sunmaktadır. Yahudi Müzesi, Bauhaus Arşivi ve Charlottenburg Sarayı gibi birçok Berlin müzesi, görme engelli ziyaretçiler için özel rehberli turlar sunmaktadır. Otto Weidt Müzesindeki tüm sergiler görme engelliler için oluşturulan Braille alfabesiyle yazılıdır. Berlin Körler ve

Görme Engelliler Derneği, görme engelliler ve az görenler için çeşitli kaynakların yanı sıra, uygun kültür ve boş zaman etkinliklerini içeren aylık bir takvim sunmaktadır. İşitme engelli ziyaretçiler için Berlin'deki birçok turistik işitme engellilerin ihtiyaçlarına yönelik rehberli turlar bulunmakta ve özel etkinlikler düzenlenmektedir. Berlin'deki birçok toplu taşıma engelsizdir. Berlin Ulaşım Şirketi (BVG)'nin web sitesinde istasyonların ve ulaşım araçlarının erişilebilirliğine dair bilgi verilmektedir. Engelsiz bir rota planlamak için BVG, erişilebilir ulaşım bağlantılarına olanak tanıyan özel bir yolculuk planlayıcısı sunmaktadır. Buna ek olarak, BrokenLifts adlı web sitesi, Berlin istasyonlarındaki şu anda arızalı olan asansörler hakkında bilgi sunmaktadır. Berlin-Brandenburg Ulaşım Birliği (VBB), fiziksel engelli veya özel ihtiyaçları olan kişiler için bir rehberlik hizmeti sunmaktadır. VBB personeli, insanlara evlerinin kapısından itibaren gidecekleri yere kadar ücretsiz bir şekilde eşlik etmektedir (Berlin Online, 2022).

“Herkes için Turizm” mottosunu benimseyen VisitBerlin isimli web sayfasında tekerlekli sandalye kullanıcıları, kör ve görme engelli bireyler, bilişsel engelliler, sağır ve işitme engelliler için eğlence alternatifleri bulunmaktadır. Bu platform aynı zamanda erişilebilirlik açısından kontrol edilen faaliyetler ve hizmetler için güvenilir bilgiler sağlamak, erişilebilirlik standartları geliştirmek, Berlin'deki otel ve turistik mekânların erişilebilirliğini değerlendirmek, erişilebilirlik hakkında gelen telkifleri toplamak gibi işlevlere sahiptir. Bir diğer dijital erişim olan AccessBerlin uygulamasında tekerlekli sandalye kullanan, görme engelli veya kör, işitme güçlüğü veya sağır ziyaretçiler için yapılması gerekenlere dair ve şehirdeki etkinlikler hakkında bilgiler bulunmaktadır (Visit Berlin, 2023). Berlin erişilebilirlik anlayışına kapsamlı yaklaşmış ve bu anlayışını şehrin tüm politikalarına geniş ölçüde yerleştirmiş bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın tarihe kadar doğu ve batı bloğu halinde bölünmüş bir şehri engelsiz bir ortama dönüştürmek için büyük ve stratejik yatırımlar yapılmıştır.

Salzburg

2012 yılında Avusturya'nın kültür ve tarih şehri olan Salzburg Erişilebilir kent ödülüne layık görülmüştür. Erişilebilirliği artırma hususunda uzun süredir devam eden kararlılığı, tutarlı yaklaşımı ve engelli bireylerin doğrudan katılımıyla erişilebilirliğin sağlanmasında elde ettiği mükemmel sonuçlar nedeniyle seçilmiştir. Erişilebilirliği iyileştirmeye yönelik girişimleri arasında, görme engelli yayalar için dokunsal yönlendirme ve rehberlik sistemleri, sübvansiyonlu seyahat ile erişilebilir toplu taşıma, engelli sürücüler için otoparka ücretsiz erişim ve yaşlıların şehirde dışarı çıkma konusunda kendilerine güvenmelerini teşvik eden planlar yer almaktaydı. 2012 yılından itibaren engelli çocukların olumlu ve kapsayıcı resimlerinden

oluşan bir çocuk boyama kitabı yayınlanmaktadır. Salzburg yönetimi BM Engelli Hakları Sözleşmesinde hedeflenen esaslara uymak için bir Aşamalı Plan oluşturmuştur. Bu planı uygulamak üzere oluşturulan proje ekibinde engelli bireylerin yanı sıra Salzburg Üniversitesi İnsan Hakları Enstitüsü uzmanları da yer alıyordu. Salzburg belediyesinin sorumluluğunda oluşturulan Aşamalı Plan, eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal işler, planlama ve konut, hareketlilik ve toplu taşıma, boş zaman ve kültür olmak üzere altı eylem alanı içeriyordu (European Commission, 2020). Ziyaretçiler için cazibe merkezi olan Salzburg'da ikonik yapılara engelsiz erişilebilmektedir. UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan Salzburg'da kiliseler, restoranlar, konaklama mekânları, etkinlik merkezleri engelliler için büyük ölçüde erişim imkanı sağlamaktadır. Salzburg'un en meşhur tarihi yapısı olan Salzburg kalesi ve seyir terası erişilebilir durumdadır.

Salzburg toplu taşıma sisteminin büyük çoğunluğu alçak girişlere sahiptir. Ulaşım araçlarında gerektiğinde katlanabilen rampalar vardır. Engelli kişiler için toplu taşımada indirimli ücretler uygulanmaktadır. Salzburgmobil uygulaması, Salzburg'daki toplu taşıma araçlarını gelişi-varış bilgilerini verir, entegre bir rota planlayıcısı içeren bir zaman çizelgesi sunar. En yakın aracın en yakın rota için nereden ve ne zaman kalkacağı bilgisine ulaşılır. Bu uygulama üstünde rampalara sahip ve alçak girişli olan araçlar tekerlekli sandalye sembolü ile gösterilir

Salzburg'daki toplu taşıma için mobil gerçek zamanlı varış bilgilerinin yanı sıra entegre bir rota planlayıcısı içeren bir zaman çizelgesi uygulamasıdır. En yakın trolleybüs, otobüs veya trenin ne zaman ve nereden kalkacağını bilinmektedir. Uzatılabilir rampalara sahip alçak girişli araçlar tekerlekli sandalye sembolü ile gösterilir. Ayrıca özel taksi şoförleri elektrikli ve katlanamayan modeller hariç tekerlekli sandalyeleri taşımak zorundadır (Salzburg Info, 2023).

Salzburg'un tarihi bölgesinin birçok sokağında bordür veya kaldırım bulunmamaktadır. Eski kent merkezindeki parke taşlar diğer Avrupa şehirlerine göre daha hafif, az sarsıcı ve tekerlekli sandalye kullanıcısı için nispeten daha rahattır. Salzburg'dan birçok Avrupa şehrine erişilebilir tren hattıyla ulaşmak mümkündür. Engelli yardımcı için önceden rezervasyon yapılmaktadır (Sage, 2015).

Alp dağlarıyla meşhur olan, engebeli ovalar ve dağlarla çevrili bir şehir olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Salzburg için erişilebilir şehir ödülü şehre önemli bir sıfat daha kazandırmıştır. Engel Tanımayan Salzburg Rehberi, çevriçi uygulaması da olan kapsamlı bir erişim kılavuzudur. Şehirdeki otellerin, restoranların, barların ve turistik mekânların büyük bir kısmının erişilebilirliği hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir. Şehrin ödül almasında da etkili olmuş bir uygulamadır. Salzburg'da engelli tuvaleti, düz zeminler, erişilebilir

bir giriş, masaların altında rulo ve tekerlekli sandalye kullanan büyük gruplar için sınırsız erişim sağlayan bir çok otel, restoran ve kafe bulunmaktadır.

Avila

Avrupa Komisyonunun Erişilebilir Kentler Ödülünün ilk kazananı İspanya'nın tarihi Avila şehri olmuştur. Zengin bir kültürel ve tarihi mirasa sahip olan Avila, 1995 yılından itibaren Unesco dünya Mirası listesinde yer almaktadır. Kentsel erişilebilirlik için, Avila şehri ilk olarak 2002 yılında "Erişilebilirlik için Özel Eylem Planı" hazırlamıştır. Bu eylem planı, eski şehrin engelliler için erişilebilir hale getirilmesine yönelik dönüşümün başlangıç noktası olmuştur. Kent konseyi şehrin erişilebilirliği, şehir planlama, inşaat, iletişim ve ulaşım dahil olmak üzere tüm faaliyet alanlarını içeren kapsayıcı bir yaklaşımla ele almışlardır. Herkes için bir şehir tasarlanması sürecinin her aşamasına şehrin engelli bireyleri dahil olmuştur. Bu eylem planı kapsamında yeni toplu taşıma araçları satın alınmış, erişilebilir taksi hizmetleri yaygınlaştırılmış, toplu taşıma durakları erişilebilir hale getirilmiştir.

2007 yılında Avila'da, şehrin genelindeki erişilebilirlik düzeyini değerlendirmek ve gerekli analizleri yapmak üzere erişilebilirlik departmanı kurulmuştur. Engelli bireylerin istihdamının artırılması ve bağımlılığının azaltılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğinin iyileştirilmesi ve erişilebilir taksi ağının genişletilmesi için mali destek sağlanması, gibi fiziki çevre, iletişim ve ulaşım da yapılan düzenlemeler öncelikli olmuştur. Şehir ayrıca, erişilebilir güzergahlar, rehberli turlar ve diğer özellikler hakkında bilgi toplayarak engelli turistlere yönelik bilgilendirmelerde bulunmuştur (European Commission, 2020).

İspanya'nın rakımı en yüksek kenti olan ve dağlık bir bölgede yer alan Avila'nın erişilebilirliği geliştirme sürecinde coğrafi zorlukları aşması için ayrıca bir çaba sarfetmesi gerekmiştir. Bu güçlükler rağmen, şehrin önemli simgesel yapıları olan Santo Tomas Manastırı ve Katedrali, San Vicente Kilisesi dahil birok anıt engelsiz bir duruma getirilmiştir (Ekim, 2012). Erişilebilirlik noktasındaki iyileştirme, hem yeni kentsel yapıların inşasındaki düzenleme ve denetimleri hem de tarihi mekânlardaki engellerin kaldırılmasına yönelik dönüşümleri kapsamaktadır.

Diğer erişilebilirlik girişimleri içinde, yeme-içme mekânlarında Braille alfabesiyle yazılmış menülerin bulundurulması, engelsiz erişilebilir turizm danışma ofislerinin oluşturulması, engelliler için rehberli turlar düzenlenmesi, şehir surlarının dokunmatik modellerinin yapılması yer almaktadır.

Avila şehri de engelli bireyler için otopark, tuvalet ve belli mekânların işaretli olduğu turistik kent haritaları oluşturmuştur.

Avrupa'da ilk kez düzenlenen bir ödüle sahip olan şehir olması, Avila için uluslararası programlara katılımını, bilgilenebilirliğini, ulusal çapta erişilebilirlik atölyeleri düzenlemesini, şehrin erişilebilir hale getirilmesi için tavsiyeler toplaması gibi çalışmalarını başlatmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda her alanda ilgili sivil kuruluşlarla sıkı işbirliği kurması Avila'yı öne çıkaran bir şehir yapmıştır. Tarihi bölge için Anıtlar kurulu, engelliler için, yaşlı, çocuk, işitme engelli, görme engelli olmak üzere çok çeşitli inisiyatiften destek almış ve bizzat dahil etmiştir.

Avila Kent kurulu, erişilebilir taksi hizmetini yaygınlaştırmak için (Yaşlılar için Toplumsal Hizmetler Enstitüsü (IMSERSO) ve Engelli İnsanları Topluma Kazandırma ve İşbirliği Vakfı (ONCE) ile protokoller imzalamıştır. Hareket yeteneği sınırlı çocuk ve gençler için eğlenceye, ata binme terapisine ve su aktivitelerine yönelik atölyeler oluşturulmuştur. Engellilik derecesi %65 ve üstünde olanların yüzde havuzlarını ücretsiz kullanımı sağlanmıştır. Engelli kuruluşlarına mekân ve bina tahsis edilmesi için finansal destek sağlanması, engelli istihdamının artırılması, işaret dili hizmetlerinin yaygınlaştırılması için ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılması da kamu hizmetlerine erişimi artıran diğer girişimler olmuştur. Ayrıca evlere paket servis, ev içi hizmet, telefon yoluyla evlere yardım ve engelli bireylere bakmakla yükümlü olan kişilere destek sağlayan dört sosyal eylem merkezi oluşturulmuştur. (Ekim, 2012).

Avrupa Komisyonu (European Commission, 2010) tarafından Avila'nın ödüle layık görülmesindeki temel dinamikleri kentsel çevrede erişilebilirliğin iyileştirilmesi ve engelli insanların eşit katılımının teşvik edilmesi yönündeki çabaları, erişilebilir turizm tesislerini geliştirmesi, engelli ve yaşlı kuruluşlarıyla doğrudan çalışarak engelliler için iş olanaklarını artırması, engelli bireylerin sürece etkin katılımı ve siyasi kararlığı olarak özetlenebilir.

4.2. Erişilebilir Şehirlerin Benzer ve Farklı Yönleri

Erişilebilir şehirler üzerinden yapılan vaka analizinde, verilerden çıkarılan kavramlara göre erişilebilirlik uygulamaları aşağıdaki şekilde kodlanmıştır. Önceden belirlenmiş kavramlara göre kodlama yapmak sadece üst başlıklara yer vermek olacağı için, detaylı uygulamam farklılıklarını göstermemiş olacaktı. Bu nedenle ulaşım üst başlığı altında uygulama çeşitlerine göre verilerden alt kavramlar oluşturulmuştur. Kodlanan bu uygulamalar kategorize edilip yorumlanmaktadır.

Tablo I: Avrupa Erişilebilirlik Ödülü Almış Şehirlerin Erişilebilirlik Uygulama ve Politikaları.

Kod	Benzerlik
ULAŞIM	
Yerel ve uluslararası ulaşım	****
Toplu Taşıma	*****
Duraklarda sesli ve yazılı anons	****
Otopark	***
Ücretsiz toplu taşıma	**
Yayalar için dokunsal yönlendirme	*
Kaldırımsız, bordürsüz sokaklar	*
Kent haritaları	*
Alçak tabanlı, rampalı otobüs	****
Patika, bisiklet, kaldırım	**
Erişilebilir taksi	***
Evden toplu taşımaya yardımcı	*
KENT POLİTİKALARI	
Eylem planı	*****
Erişilebilirlik rehberi	*****
Herkes için tasarım	***
Geri bildirim	*
Yenilikleri ölçme değerlendirme	*
Yeşil alanlar	**
İstikrarlı olma	****
Kapsamlı yaklaşım	*****
Uzun vadeli plan	**
Görünmez engellere odaklanma	*
Ekonomik fırsat görme	*
Çalışma gurubu	**
Yaşlı ve engelli danışma kurulu	**
Erişilebilirlik koordinatörü/departmanı	***
Denetim	*
İstihdam	*****
KAPASİTE GELİŞTİRME	
Engellilere danışma	****
İş birliği	*****
Yerel yarışmalar	*
Yazılı, sözlü ve işaret dilli kent konseyi	*

Kod	Benzerlik
TEKNOLOJİ KULLANIMI	
Yaşlılar için teknoloji	*
Şehir web sitesi	*
Dijital uygulama ve hizmetler	*****
Dijital kent haritası	*
AYRIMCILIĞA KARŞI FARKINDALIK	
Stüdyo- engelli deneyim alanı	*
Ayrımcılığı önleme	*
Farkındalık	*
Çocuk boyama kitabı	*
Film projesi engellilerin görüşünü yansıtacak	*
Atölyeler	*
FİZİKİ MEKANLAR	
Kültür merkezlerinin erişilebilirliği	****
Kamu binalarına	****
Sanayi alanlarında	*
Changing Places WC	**
Eski altyapılar	**
Turistik mekanların erişilebilirliği	****
Bina ve dairelerde dijital kilit	*
Yer altı ısıtma	*
Tarihi koruma	*
Tarihi mekân taşlarının uygunluğu	*
KÜLTÜR-SANAT-SOSYALLİK	
Etkinliklerde görsel grafikler ve işaret dili, sesli açıklamalar	****
Etkinliklerin erişilebilirliği	*****
Engelliler merkezi	*
Engelli/yaşlı kafe	**
Braille alfabesi	***
Şehir gazetesi	*
Ata binme, yüzme	*
Ücretsiz sosyal imkanlar	*
Rehberli turlar	***
Herkes için turizm	*

Kod	Benzerlik
BARINMA	
Yaşlılara yönelik evler	*
Engelliler için yeni konutlar	*
KATILIMI ARTIRMA	
Yardım araçlarını kiralama, ödünç verme	*
Dokunmatik modeller	*
Evlere servis, ev içi hizmet	*
Engelli yardım rezervasyonu	*
Yükümlü kişilere destek	*

Erişilebilir şehirleri ödül almaya götüren eylem ve politikalar Tablo 1.'de tek tek belirlenmiş ve kodlanarak gösterilmiştir. Bu kodlamalar ilgili alanlara göre dokuz başlıkta kategorize edilmiştir. Erişilebilirlik uygulamalarının şehirlerdeki sıklığı yıldız (*) işaretiyle gösterilmektedir. Tek bir şehirdeki erişilebilirlik uygulaması tek yıldız (*) işaretiyle gösterilmiştir. 5 yıldız olan kod, 5 şehrin de erişilebilirlik politikasında yer almaktadır. Bu gruplandırmaya göre şehirlerin tamamen benzer erişilebilirlik konseptleri olmadığı, bazı kategorilerde ayrıştıkları, özgün uygulamalara yer verdikleri görülmektedir. Ulaşım, kapsayıcı kent politikaları ve dijital hizmetler birçok şehirde göze çarpan benzer erişilebilirlik uygulamalarıdır. Erişilebilirliği geliştirmeye yönelik çalışmalar için kentlerin birçoğu engelliliğe yaklaşımına göre kapsamlı bir eylem

planı belirlemişler ve bu planı istikrarlı bir şekilde yürürlüğe koymuşlardır. Fiziksel erişilebilirliği artıran ulaşım, toplu taşıma, kamu ve kültürel mekanlarda düzenleme, engelli kişi ve kuruluşları ile kamu kurumlarının işbirliği yapması, engelli istihdamını artırma girişimleri şehirlerin birçoğunun öncelik verdiği uygulama alanları olmuştur. Farklılıkların fazla olduğu alanlar en çok katılımı artırma, barınma ve ayrımcılığa karşı farkındalık kategorilerinde ortaya çıkmıştır. Bu alanlarda şehirler politikalarına göre sınırlı sayıda özgün uygulamalara yer vermiştir. Bir veya birkaç şehirde rastlanan farklı politika ve uygulamalar o şehrin coğrafi şartlarına, turistik ve tarihi özelliklerine, engelliliğe bakışına, ekonomik yaklaşımına göre değişiklik göstermektedir.

5. Sonuç

Erişilebilir kent kavramını geniş perspektifte kapsayıcılıkla birlikte ele alan bu çalışma Avrupa Erişilebilir Kent Ödülü alan şehirleri ilk sıraya taşıyan politika ve uygulamalara yer vermiştir.

Engellilerin 2. Dünya Savaşı'ndan buyana erişilebilirliğin artırılmasına yönelik verdiği mücadeleler, kentsel erişilebilirliğin iyileştirilmesine yönelik uluslararası ve yerel mevzuatlar, sürdürülebilir kentsel politikaların ilgi görmesine ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (UNCRPD, BM 2006) kabul edilmesinin üstünden yıllar geçmesine rağmen kentsel çevre engellilerin erişilebilirlik ihtiyacını hala karşılayabiliyor değildir. (Henderson-Wilson vd., 2022; Jackson, 2018). Söylemez (2021) erişilebilir kentler önündeki en büyük engelin yasal mevzuat değil yerel yönetimlerin uygulamalardan kaynaklı eksiklikleri olduğunu tespit etmiştir. Jackson (2018), uygulayıcıların, mevcut inşa edilmiş çevrenin engellilik potansiyelini fark etmeleri gerektiğini, ihtiyaçların daha iyi anlaşılabilmesi için engelli bireylerle doğrudan iletişim kurmaları gerektiğini, mevcut yapıları çevrenin erişilmezliğinin boyutunun mahalle ölçeğinde daha iyi ölçülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini savunan bir şehir yapılanması, tüm bireylerinin ihtiyaçlarını her yönüyle adil bir şekilde karşılayabildiği toplumsal ve fiziksel bir çevre sunuyor olmalıdır. Bireylerin yaşam kalitesi yaşadıkları ortamın imkanlarıyla doğru orantılıdır.

Şehirlerin rekabete sokulup sonucunda takdir edilip ödüllendirilmesi Avrupa şehirlerin erişilebilir olarak düzenlenmesine itici bir güç olmuştur. Aynı zamanda yenilikçi politikaları, teknolojik uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Teknolojik imkanların engellilerdeki sınırları kaldırmada büyük rolü olduğu ve şehirlerin bu teknolojileri aktif bir şekilde erişilebilirlik politikalarına entegre ettiği görülmektedir. Küresel dünyada, bilgi, tecrübe ve teknoloji alışverişinin zorunlu olduğu gerçeği kentsel erişilebilirlik alanında da ortaya çıkmıştır. Başarılı uygulamaları şehirlere uyarlamak, dünya toplumlarının yaşam kalitesini artıracak, dezavantajlı kişilerin hayata dahil olmasını sağlayacak, ekonomik ve sürdürülebilir kalkınmayı da hızlandıracaktır. Erişilebilir şehirler inşa edilme noktasında Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü, BM düzenlemeleri, ulusal yönetmelikler gibi çok çeşitli düzenleme, uygulama ve çabalar mevcutsa da bu konuda ilerlenmesi gereken daha yol olduğunu göstermektedir.

6. Kocaeli İçin Öneriler

Kabul ettiği uluslararası anlaşma ve hazırladığı ulusal politikalarla erişilebilirlik kavramına dışlanmayı önleme, kapsayıcı olma, ayrımcılığa engel olma ve eşitliği sağlama fonksiyonları yükleyen Türkiye, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'yi ilk imzalayan ülkelerden olmuştur. 2002 yılında yapılan araştırmaya göre Türkiye'nin toplam nüfusunun %12,29'u engellilerden oluşmaktadır. Türkiye anayasa ve kanunsal düzenlemelerinde engellilik politikalarının temelini ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik ilkesine dayandırmaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021). Erişilebilirliğe dair ulusal yasal çerçevesi ve uluslararası sözleşmelere bağlılığı konusunda eksikliği olmayan Türkiye için küresel uygulamalar, erişilebilirlik örnekleri ve bu konuda başarılı olmuş şehirlerin deneyimleri uygulamadaki eksikliği gidermek için bir teşvik ve emsal olacaktır. Erişilebilirliğin sağlanamadığı noktalardaki temel eksiklik mevzuatlardan çok uygulama alanları, denetimlerin yetersizliği, özel işletmeler için teşviklerin yetersizliği, engelli kuruluşlarla işbirliklerinin eksikliği ve engellilerin bizzat sürecin içinde bulunmayışı gibi etkenler olmaktadır.

Erişilebilir Şehir Ödülüne layık görülen şehirlerin ortak yönleri engelliler için çok yönlü ve kapsayıcı yaklaşımlarla çözüm arayışları, güçlü ve istikrarlı politikalar izlemeleri, sistematik takip mekanizmaları, teknolojinin etkin kullanımı, ulaşım alanındaki erişimi öncelemeleri olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda toplumun her kesimi için daha iyi yaşanabilir bir şehir ideali oluşturmuşlar, herkes için erişilebilirlik mottosunu benimsemişlerdir. Bir diğer göze çarpan husus ise, bu ödül çalışması öncesinde birçok şehrin ulusal veya uluslararası sözleşmeler bağlamında şehircilik anlayışını geliştirmeye başlamış olmasıdır. Kalkınma hedefleri, akıllı şehir uygulamaları, yaşam kalitesini artırmaya yönelik teşvikler zaman içinde bu şehirleri Avrupa'daki diğer şehirler arasında farklı konuma taşımıştır. Dolayısıyla uzun vadeli ve stratejik hedeflerle ilerlemişlerdir. Oluşturulan hedefler ve somut planlar yıllık takip ve denetim altında tutulmuştur.

Yerel erişilebilirlikte ulaşım sistemleri öncelikli rol oynamaktadır. Bir şehir için ulaşım erişilebilirliğin temel kriteri toplu taşımaya bireyin başkasına ihtiyaç duymadan ulaşabiliyor olmasının yanı sıra toplu taşıma ağının genişliği ve toplu taşımanın kalitesidir. Ulaşım ağları birçok şehirde %100 erişilebilir hale getirilmekte bir kısmında ise dijital uygulamalarla, sesli veya görsel araçlarla engelsiz ulaşım araçları bilgisi verilmektedir.

Erişilebilir şehir hakkındaki en iyi analiz ve değerlendirme bir engelli tarafından yapılmaktadır. Şehir yönetimlerinde ve meclislerinde engelli ve yaşlı temsilcilerin bulunması da erişilebilirlik ödülü alan birçok kentte göze çarpan bir uygulamadır. Bu yönetimlerin aynı zamanda engelli kuruluşlarıyla işbirliği yapıyor olması, şehirdeki tüm yapı ile ilgili kurumlarla öncesinden paylaşım içinde bulunması şehirdeki yapılanmanın başlamadan denetlenmesini de sağlamaktadır.

Erişilebilirlik sadece engelliler için değil aynı zamanda hızla

yaşlanan yaşlı nüfus için ve çocuklu aileler için de yaşam kalitesini artıracaktır. Japonya'nın Toyama şehrindeki gibi şehrin yeniden yapılandırılmasını gerektirecek köklü çalışmaları da Türkiye için göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Tamamen erişilebilir yeni yürüyüş yollarının oluşturulması, sağlık ve toplum merkezlerinin erişilebilir alanlara taşınması, insanların buluşabileceği park ve sosyal alanların daha sık bir şekilde konumlandırılması, artan ve yaşlanan kent nüfusunun ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçları karşılayacak cevaplar olabilir.

Erişilebilirlik şehirlerin turist çeken bir destinasyon olması açısından ticari bir hedef olarak da düşünülmektedir. Günümüzde cazibe merkezi bir turizm ve kültür şehri olmanın bir şartı da engelsiz erişim sunabiliyor olmaktan geçmektedir. Engelli bireyler ve aileleri için hatta yaşlı ziyaretçiler için tercih edilen bir destinasyon olmak, turizm gelirlerini de artıracaktır. Erişilebilir turizm pazarının İngiltere için gecelik 3 milyar pound değerinde olduğu, günlük ziyaretlerin bu rakamı 12,1 milyar pounda çıkaracağı öngörülmektedir (Ryan, 2017).

Bir şehir merkezindeki bilişsel, fiziksel ve duyuşsal engellerin bir engelli gözünden incelenmesi ve gerçek hayatta uygulanabilecek pratik çözümler geliştirilmesi de kısa süreli sonuçlara ulaştıracak bir etkidir. Engelli müşteri geri bildirim imkanının işletme ve kurumlarda sağlanıyor olması, engelli bakış açısıyla eksikleri görmeyi sağlayacaktır. Şehir merkezine gelen ziyaretçi ve turistlerden alınacak bu geri bildirim, erişilebilirliği iyileştirmeye yönelik bir dizi veri sunacaktır. Bu bildirimlerin raporlaştırılması yerel idare için öncü bir çalışma olacaktır.

Otellerin ve tüm konaklama mekânlarının engelli için tasarlanmış oda bulundurmaları vazgeçilmez bir standart olmalıdır. Engelsiz konaklamada, tekerlekli ve oturaklı duş imkanı, duş ve hamamlarda tırabzan bulunması, aynaların ve prizlerin yüksekte bulunmaması gibi detaylar tam erişim için eksiksiz düşünülmelidir. Ayrıca yaşlılar da göz önünde bulundurulduğunda konaklama mekânlarının banyolarında küvet yerine kolay girilen duşların bulunması birçok ziyaretçinin erişimini ve tercihini artıracaktır.

Engelli, yaşlı veya çocuklu bir birey için sınırsız erişilebilirlik veya tam engelsizlik mümkün olmayabilir. Erişilebilirlik kişilerin imkanlarına ve beklentilerine göre değişebilen subjektif bir anlam da barındırmaktadır. Ancak şehir için hazırlanacak bir erişim rehberi ile, kişiler şartlarına göre neyi tercih edebileceklerine karar verebilecektir. Hangi aracı kullanabileceği, nereye gidebileceği, hangi imkanlardan faydalanabileceği, kültürel veya boş zaman aktivitesi olarak neleri tercih edebileceği, nerelerde konaklayabileceği gibi bilgilere erişimi şehrin hayatına kendi ölçüsünde katılımını sağlayacaktır. Engelli bireylerin bu bilgilere kolayca ulaşabileceği bir Engelli Erişim Rehberi her şehir için hazırlanmalıdır. Çevrimiçi uygulaması ve basılı hali bulunan bu rehber kolay erişilebilir olmalıdır.

Kamusal alandaki erişilebilirlik konusunda piyasa aktörlerine baskı oluşturacak denetim ve yaptırımlar, kamu kurumları dışındaki

mekânların erişilebilir olarak düzenlenmesini hızlandıracaktır.

Kış şartlarının ağır geçtiği, donma riskinin yüksek olduğu bölgelerde ve geçitlerde yer altından ısıtma sağlanmalıdır. Engellilerin ve yaşlıların kış günlerinde erişilebilirliğini artıran bir faktör olarak belli noktalarda, kampüslerde, hastane gibi kamu binaları çevresinde etkin bir uygulama olacaktır.

Erişilebilirlik yaklaşımı doğal afet sonrası kapsayıcı ve erişilebilir yeniden inşayı da içermektedir. Deprem bölgesi olan Türkiye için de kapsamlı ve erişilebilir şehir politikaları, afet sonrası engelliler için oluşturulacak çözümler ve şehrin yeniden imarı oldukça önemli olacaktır.

Şehre gelen ziyaretçiler ve yerel engelliler tarafından engelli geri bildirimleri oluşturulmalıdır. Engelliler yazılı ve çevrimiçi olarak taleplerini, ihtiyaçlarını giderememe noktasındaki kentsel eksiklikleri şehir yetkililerine kısa sürede ulaştırabilmeli ve bu bildirimler doğrultusunda şehirlerin erişilebilirliği artırılmalıdır.

Engelliliğe karşı önyargıları yıkmak ve engellilerin sosyal dışlanmasını önlemek amacıyla engelliliğe güvenen bir toplum anlayışı

ile çalışmalar yapılmalıdır. Okul öncesi eğitimden materyaller, çocuk kitapları, boyama kitaplarıyla engelli görseller sıklaştırılmaktadır. İşlemeler için engelli bireylerin kurumlarına katacağı değer ve getiri vurgulanmalıdır. İşletmelerin engellilerin katkısını somut olarak anlamaları, mekânlarını ve çalışanlarını erişilebilirliğe hazırlamak için teşvik olacaktır.

Başarılı erişilebilir şehir örneklerinde farklılık gösteren uygulamalar, özellikle farkındalık oluşturma, engelli ve yaşlılara yönelik barınma ve katılımlarını artırmaya yönelik hizmetler, kültürel etkinliklerde erişilebilirliği artırma girişimleri Türkiye'nin kendi kültürel değerleri ve engelli politikaları kapsamında uyarlanmalı, bu alanlarda yenilikçi ve özgün uygulamalar da geliştirilmelidir.

Türkiye için bir örnek modelleri incelemek, her şehir için sıkı bir eylem planı hazırlamak, erişilebilirliğini kanıtlamış şehirlerle bilgi ve deneyim alış-verişinde bulunmak, dijital mecraları, çevrimiçi hizmetleri artırmak, engelli sivil yapıları güçlendirmek ve bu kurumlarla anlaşmalar yapmak, kapsayıcı ve erişilebilir şehirleşme politikaları için öncelik olmalıdır.

Kaynakça

- AGE. (2021). Jönköping in Sweden wins 2021 access city award. AGE Platform Europe towards a Society for all Ages. <https://www.age-platform.eu/jonkoping-in-sweden-wins-2021-access-city-award/>
- BerlinOnline. (2022). Accessibility in Berlin. The official websites of Berlin.
- Bıçkıcı, D., Yetkin Şale, H., & Ak, D. (2016). Herken için erişilebilir kentler: Muğla örneği. *International Journal of Social Science*, 51, 449-470.
- Chester Council. (2023). Chester city centre access guide. A guide for disabled people. www.cheshirewestandchester.gov.uk
- Çakır Sümer, G. (2015). "Engelsiz Şehir" Kavramı Açısından Malatya. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1). <https://web.s.ebsco-host.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a8740a81-9adc-4d27-b279-fc80d6537b14%40redis>.
- Deniz, M. ve Üzülmüş, M. (2023). Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Okullara Erişilebilirlik Analizi: Gümüşhane Şehri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 210-223.
- DESA, U. (2016). Good Practices of Accessible Urban Development: Making Urban Environments Inclusive and Fully Accessible to All. United Nations Department of Economic and Social Affairs, 89.
- Diker, O., & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 111-125.
- Ekim, C. (2012). Engelliler için kolaylaştırıcı ortamlar ve evrensel erişim: Avila. <https://www.slideserve.com/siran/vila-rne-i-spnya>
- Elmacı, D. (2019). Avrupa'da erişilebilirlik uygulamaları: Borås ve Cardiff örneklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 33-60.
- ENAT. (2022). Accessible Cities. European Network for Accessible Tourism.
- European Commission. (2020). 10 years of the access city award: Examples of best practice in making EU cities more accessible. EU. 10.12.2023
- European Commission. (2010). Access city award: Avila wins first-ever European award for diasabled friendly cities. *Employment, Social Affairs & Inclusion*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=955&furtherNews=yes>
- European Commission. (2015). Disabilities: Access city award 2016 for accessible-friendly cities goes to Milan! *Employment, Social Affairs & Inclusion*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2410>

- European Commission. (2019). Warsaw wins 2020 Access City Award for making the city more accessible to citizens with disabilities. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6628
- European Commission. (2023). Access City Award. Employment, Social Affairs & Inclusion. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141>
- Gazińska, O. (2021). Smart city solutions in Södra Munksjö Project in Jönköping Sweden. *Przestrzeń i Forma*, 45, 151-162.
- Gothenburg European Office. (2020). Access City Award 2014. Awards. <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/gothenburg-european-office/awards>
- Henderson-Wilson, C., Andrews, F., Wilson, E., & Tucker, R. (2022). Global Benchmarking of Accessible and Inclusive Cities. *Journal of Social Inclusion (JoSI)*, 13(1), 42-65.
- Inclusion Europe. (2013). 2014 access city award given to Gothenburg. Inclusion Europe. <https://www.inclusion-europe.eu/2014-access-city-award-given-to-gothenburg/>
- İlkhan Söylemez, D. (2020). Tarihi eserlere erişilebilirlik: Konya tarihi kent merkezi örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 165-191.
- Jackson, M.A. (2018). Models of Disability and Human Rights: Informing the Improvement of Built Environment Accessibility for People with Disability at Neighborhood Scale? *Laws*, 7(10).
- Karabulut, E. (2022). Erişilebilir Turizmde Lüksemburg Başta. *Turizm Databank-Turizm Endüstrisi*. <https://www.turizmdatabank.com/turizm-istatistikleri/erisilebilir-turizmde-luksemburg-basta/>
- Kürüm, R. (2021). Uluslararası ilişkilerde nitel yöntemlerle makale yazımı: Vaka analizi ve incelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 149-169.
- Modijefsky, M. (2019). Warsaw wins 2020 Access City Award. *Eltis-The Urban Mobility Observatory*.
- Oberti, I., Plantamura, F., Menichini, I., & Steffan, I. T. (2017). Milano, città per tutti. *Rivista Italiana di Ergonomia*, 14, 54-62.
- Özel, S. (2012). Engelsiz mekan kavramının şehir içi deniz taşıma araçlarında incelenmesi: İstanbul örneği. *İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü/İç Mimarlık ve Çevre*.
- Pinto, F., & Akhavan, M. (2021). Multigenerational Urban Planning for Accessible Cities: Lessons from the Case of Milan and Its Senior Population. *International Conference on Innovation in Urban and Regional Planning*, 593-603.
- Roberta, H., & Twycross, A. (2018). What is a case study? *Evidence Based Nursing*, 21(1), 7. <https://doi.org/10.1136/eb-2017-102845>.
- Ryan, F. (2017). Roman holiday: How Chester became the most accessible city in Europe. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/cities/2017/sep/20/chester-europes-most-accessible-city>.
- Sage, J. (2015). Salzburg disabled access review. *Sage Traveling*.
- Sage, J. (2019). Disabled access review of Milan. *Sage Traveling*. <https://www.sagetraveling.com/milan-disabled-access>.
- Salzburg Info. (2023). Local mobility. Salzburg Stage of the World. <https://www.salzburg.info/en/salzburg/barrier-free/mobility>.
- Sarı, V. İ., & Kindap, A. (2018). Türkiye’de kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin analizi. *Sayıştay Dergisi*, 108, 39-72.
- Söylemez, A. (2021). Yerel yönetimler ve erişilebilir kentler: Sağlıklı kentler birliği’ne üye belediyeler örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 78-88.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). Erişilebilir Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı 2021-2025.
- Town Toolkit. (2023). Disability & Accessibility—Chester. *Town Toolkit Scot*. <https://towntoolkit.scot/case-studies/disability-and-accessibility-chester>.
- UCLG. (2007). UCLG Policy Paper on Local Finance. UCLG, Barcelona. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.cartalocal.es/files/566-801-archivo/93766876110_\(ES\)_uclgpolicypaperonlocalfinanceeng2.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.cartalocal.es/files/566-801-archivo/93766876110_(ES)_uclgpolicypaperonlocalfinanceeng2.pdf).
- UCLG. (2023). Integrated and Participatory Urban Planning. Barcelona. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://gold.uclg.org/sites/default/files/uploaded/hlpf_2023-p2.pdf.
- UCLG Congress. (2019). Inclusive and Accessible Cities [Policy Papers]. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.uclg.org/sites/default/files/inclusive_accessible_cities_policypaper.pdf.
- Visit Berlin. (2023). Accessible Berlin. <https://www.visitberlin.de/en/accessible-berlin>.
- Visit Cheshire. (2023a). 5 accessible things to do in Chester. *Visit Chester&Cheshire*.
- Visit Cheshire. (2023b). Accessibility. *Visitor Info*. <https://www.visitcheshire.com/visitor-information/accessible-chester>.
- Warsaw Municipality. (2020). Accessibility standards. The official websites of city. <https://en.um.warszawa.pl/-/accessibility-standards>.
- WHO (2015). Gothenburg. Age-friendly World. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/network/gothenburg/>
- WHO (2022). Ageing and health. *World Health Organization*.
- WHO (2023). Disability. *World Health Organization*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>.

Türkiye’de Özel Eğitim: Geçmişten Günümüze Gelişim ve Kocaeli İlindeki Yansımalar

Special Education in Turkey: Development from Past to Present and Reflections in Kocaeli Province

Arş. Gör. Muratcan AKBIYIK

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye
muratcan.akbiyik@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1972-3802

Prof. Dr. Ahmet YIKMIŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye
yikmis_a@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1143-1207

Dr. Öğr. Üyesi Nesime Kübra TERZİOĞLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye
kubrakeskin@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2041-5049

Öz

Akranlarından bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından anlamlı düzeyde farklılaşan özel gereksinimli bireyler, bu farklılıklar nedeniyle insanlığın eski zamanlarda kötü davranışlara maruz kalmışlardır. Dünya geneline bakıldığında; bu bireylerin kimi zaman ağır işlerde çalıştırıldıkları kimi zaman dilencilikte kullanıldıkları ve hatta yaşam haklarının ellerinden alındıkları bilinmektedir. Zamanla dinlerin yaygınlaşması, felsefelerin doğması ve bilimin gelişmesiyle beraber bu olumsuz davranışlar azalmaya başlamış ve ortadan kalmıştır. Türkiye’de ise özel eğitime, Cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde iki türlü bakılmalıdır. Cumhuriyetten önce Osmanlı Dönemi’nde yetersizliği olan bireylerin meslek edindikleri, gül kokusu ve müzik ile tedavi edilmeye çalışıldıkları bilinmektedir. Daha sonraları ise bu bireylerin eğitilebileceği görüşü ortaya çıkmış ve İstanbul’da işitme yetersizliği olan bireylerin eğitim alabileceği bir okul açılmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile eğitimde hızla değişiklikler ve yenilikler meydana gelmiş ve bundan özel eğitim de olumlu şekilde etkilenmiştir. Buradan hareketle bu makalede Türkiye’de özel eğitimin gelişimi ve Kocaeli ilindeki özel eğitim çalışmaları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Özel Gereksinimli Bireyler, Eğitim Ortamları, Kocaeli.

Abstract

Peers differing significantly in individual and developmental characteristics and educational competencies from their counterparts, special needs individuals, have historically faced ill-treatment due to these differences. Globally, it is known that these individuals were sometimes employed in strenuous jobs, used as beggars, and even deprived of their right to life. Over time, with the spread of religions, the emergence of philosophies, and the development of science, these negative behaviors began to decrease and eventually disappear. In Turkey, special education should be examined in two periods: pre-Republic and post-Republic. In the Ottoman period before the Republic, individuals with disabilities were known to acquire professions, and attempts were made to treat them with the scent of roses and music. Later on, the idea emerged that these individuals could be educated, leading to the opening of a school in Istanbul for individuals with hearing impairments. With the establishment of the Republic, rapid changes and innovations occurred in education, positively influencing special education. Thus, this article narrates the development of special education in Turkey and the special education initiatives in the Kocaeli province.

Keywords: Special Education, Individuals with Special Needs, Educational Environments, Kocaeli.

Giriş

İnsan davranışları, geçmişten günümüze kadar bir keşif konusu olmuş ve birçok bilim dalı bu alanda çalışmıştır. Davranışların çeşitli yönleri ve sebepleri ele alınarak birbirinden farklı anlamlar içeren davranışlar incelenmiştir. Davranışların ortaya çıkışındaki gelişimsel ve bilişsel farklılıklardan dolayı, özellikle bilişsel farklılıklara sahip bireylerin geçmişte olumsuz muamele görmesine neden olmuştur (Özdemir vd., 2022). 1800’lerin başlarında, bireylerin engelleri nedeniyle insanlık dışı muamelelere maruz kaldıkları, toplum tarafından dışlanıp aileleri tarafından öldürüldükleri anlatılmaktadır. Bu bireylerin engel türleri veya dereceleri hakkında kesin kayıtlar olmasa da o dönemdeki inanışa göre özel gereksinimli bireylerden korkulduğu ve bu bireylerin ihmal edildiği ifade edilmektedir (Akçamete, 2010).

Özel gereksinimli bireylerin ölüme terk edildiği zamanlarda, bu durumun nedeni olarak yetersizliğe sahip bireylerin ailelerine yük olması veya günah korkusu gibi etmenler öne çıkabiliyordu. Farklı çağlarda ve çeşitli topluluklarda ise bu bireyler, sıradan veya olumsuz işlerde kullanılıyordu. Roma İmparatorluğu’nda, fiziksel engelli bireylerin dilencilikte kullanılması yaygındı. İsrail’de ise yetersizlik yaşayan bireyler, değirmen veya su depolarında hayvanların yaptığı işlerde görev alıyorlardı (Özsoy vd., 1992).

Zaman içinde, özel gereksinimli bireylere karşı sergilenen olumsuz davranışlar dinlerin, felsefelerin ve bilimin etkisiyle değişmiştir. Geçmişte, birçok toplumda engellilik genellikle korku ve günahla ilişkilendirilmiş, bu nedenle engelli bireylere karşı önyargılar ve kötü muamele yaygın olmuştur. Ancak, zamanla dinlerin yorumlanması, felsefi düşüncelerin evrimi ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle bu tutumlar değişmiş, daha ılımlı ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Dinlerin içindeki öğretiler, insanlık, hoşgörü ve yardımlaşma üzerine vurgu yaparak engellilere karşı daha anlayışlı bir tutum geliştirmiştir. Dini metinlerde sıklıkla geçen hasta ve sakatlara karşı vicdanlı olunması gerektiği anlayışının yaygınlaşması bu durumda çok etkili olmuş hatta dini kurumlar bu bireyler için bakım evleri açmaya başlamıştır (Enç vd., 1987). Aynı zamanda, felsefi düşüncelerin evrimi ve bilimle elde edilen bilgiler, engelli bireylerin potansiyellerine vurgu yaparak onların toplumsal entegrasyonunu desteklemiştir. 19. yüzyılda özel gereksinimli bireylere yönelik gelişen olumlu tutumlardan sonra 20.yüzyıla gelindiğinde gelişmeler daha kurumsal boyutlara taşınmış ve daha hızlı çalışmalar ortaya konmuştur. 1975 yılında Amerika’da kabul edilen Tüm Engelli Çocukların Eğitim Yasası, özel eğitimin hem bu ülkede hem de çeşitli ülkelerde gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır (Heward, 2009).

Türkiye’de özel eğitimin tarihsel gelişimine Osmanlı Dönemi’nden önce ve sonra olarak iki şekilde bakılması gerekmektedir. Osmanlı Dönemi’nde özel gereksinimli bireylere yönelik güzel çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde yetersizliği olan bireyler korunmuş ve çeşitli işler verilmiştir (Enç, 1973). Ayrıca Osmanlı Dönemi’nde bu bireyler için Bimaristan (hastane) ve benzeri sıhhi tedavi yerleri açıldığı da bilinmektedir (Özdemir vd., 2022). Bu dönemde kurulan Enderun Mektepleri, üstün yetenekli bireylerin eğitim gördüğü Dünya’daki ilk eğitim ortamı olarak bilinmektedir. Ayrıca 1889 yılında İstanbul’da Grati Efendi’nin çalışmalarıyla işitme yetersizliği olan bireyler için bir okul açılmıştır (Enç, 1973). Tüm bu gelişmeler ve dahası, Osmanlı Dönemi’nde diğer devletlere kıyasla yetersizliği olan bireylere karşı daha ılımlı bir politika izlendiğini göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde ise eğitimde hızlı gelişmeler ve değişiklikler olmuştur. Eğitim alanındaki bu gelişmeler özel eğitim alanını da doğrudan etkilemiştir. Örneğin, 1997 yılında yayımlanan 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; yetersizliği olan bireylerin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları, özel eğitime erken başlamaları, bu bireylere verilen eğitimin en az kısıtlayıcı eğitim ortamında yapılması ve bu bireylere

yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması gibi ilkeleri ortaya koymuştur.

Günümüzde gelindiğinde ise eğitimin yeri ve önemi her toplum için kritik bir hal almış, toplumların gelişimi ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirme açısından çok önemli bir duruma gelmiştir. Bu bağlamda, özel eğitim, geniş bir yelpazede farklı öğrenme gereksinimlerine sahip olan bireylerin eğitimine odaklanması nedeniyle önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Burada sözü geçen bireyler; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde ayrılan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). En genel anlamıyla özel eğitim ise bu bireylere verilen eğitimdir. Özel eğitim, bireylerin bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından diğer akranlarından belirgin şekilde farklılık gösterdiği durumlarda, özel olarak tasarlanmış eğitim programları ve özel yetiştirilmiş personel tarafından sağlanan eğitimdir. Bu eğitim, bireylerin özel eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere uygun ortamlarda gerçekleştirilir (MEB, 2018).

Ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin eğitim türlerine ve kademelerine ilişkin olarak Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde birtakım hususlara değinilmektedir. Bu kapsamda alınan önlemler, özel gereksinimli öğrencilerin en etkili şekilde eğitim almalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu önlemlere yönetmelikte genel olarak şu şekilde değinilmektedir:

1. Özel gereksinimli öğrencilere, erken çocukluk döneminden itibaren özel eğitim hizmetleri sunulmaktadır ve okul öncesi eğitim zorunludur.
2. Özel gereksinimli öğrencilerin tüm eğitim kademelerinde kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları ile eğitim almaları esas alınmıştır.
3. İhtiyaç duyan bireyler için özel eğitim kurumları ve sınıfları açılabilme imkânı da bulunmaktadır.
4. İlköğretim ve ortaöğretim programlarını takip eden özel gereksinimli öğrencilerin öğrenimlerini tamamlayamaları durumunda veya öğrenim çağı dışına

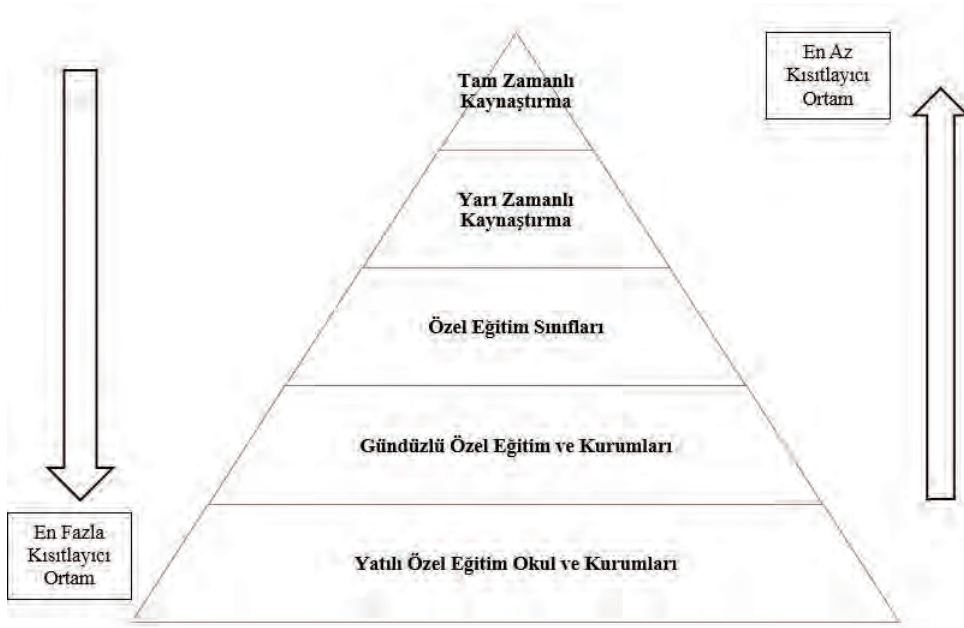
çıkmaları halinde, kayıtları açık öğretim okullarına yapılmaktadır.

5. Örgün eğitim hizmetlerinden yararlanamayacak olan öğrenciler için, uzaktan eğitimle sunulan programlar için Bakanlık tarafından teknolojik destek de dahil olmak üzere gerekli destekler sunulmaktadır.

6. Özel yetenekli öğrencilere, okullarının destek eğitim odalarında ve BİLSEM'lerde özel destek eğitim hizmetleri sunulmaktadır (MEB, 2018).

Ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin eğitim türlerine ve kademelerine ilişkin olarak erken çocukluk döneminden itibaren eğitim tüm tür ve kademelerinde gerekli önlemlerin alındığı görülmektedir. Alınan bu önlemler ile özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerinin daha etkin ve kapsamlı bir şekilde yönetilmesi amaçlanarak potansiyellerinin en üst düzeye çıkarılması hedeflenmektedir. Ayrıca örgün eğitim süreçlerine ek olarak ülkemizde Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde de destek eğitim alabilmektedirler (Çitil, 2012).

Eğitim tür ve kademelerine bağlı olarak alınan bu önlemler, özel gereksinimli öğrencilerin bireysel farklılıklarına dayalı olarak çeşitli ortamlarda sürdürülebilmektedir. Bu noktada "en az kısıtlayıcı ortam" kavramı karşımıza çıkmaktadır. En az kısıtlayıcı ortam, özel gereksinimli öğrencilerin bireysel farklılıkları ve gelişimleri gözeticilerle, aileleri ve akranlarıyla en fazla birlikte oldukları, bu şekilde eğitim almalarının sağlandığı ve bu gereksinimlerinin en iyi şekilde karşılandığı eğitim ortamıdır (Demir ve Kale, 2019; Batu ve Kırcaali-İftar, 2005). En az kısıtlayıcı ortam için yapılan tanımlar bu şekilde iken en fazla kısıtlayıcı olan ortama doğru da bir yelpaze de söz konusudur. Türkiye'de sunulan özel eğitim hizmetleri çerçevesinde Odluyurt (2019)'a göre alanyazın ve mevzuatlara dayalı olarak en az kısıtlayıcı ortamdan en fazla kısıtlayıcı ortama doğru sıralama ise; tam zamanlı kaynaştırma, yarı zamanlı kaynaştırma, özel eğitim sınıfı, gündüzlü özel eğitim ve kurumları, yatılı özel eğitim okul ve kurumları şeklindedir. Şekil 1'de bu ortamlara yer verilmiştir.

Şekil 1. En az ve en fazla kısıtlayıcı ortam (Odluyurt, 2019'dan uyarlanmıştır).

Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Gelişimin sürekliliğinin sağlanması için erken çocukluk dönemi oldukça önemlidir. Bu dönem çocuğun yaşam boyu öğrenimi için temel oluşturmaktadır (Bahap-Kudret, 2022). Ülkemizde özel bu kapsamda 36-66 aylık çocuklar için özel eğitim anaokulları açılmakta ve ilkokul kademesinde de

egitim veren özel eğitim anaokullarında, bağımsız anaokullarında ve diğer okullarda özel eğitim anasınıfları açılmaktadır. Sınıflar en fazla 5 öğrenciden oluşmakta ve sınıfta özel gereksinimi olmayan öğrenciler de dahil olmak üzere en fazla 14 öğrenci bulunabilmektedir. Sınıflarda Bakanlıkça hazırlanan eğitim programları yürütülür ve programlar okul öncesi öğretmeni ve özel eğitim öğretmeni tarafından yürütülmektedir (MEB, 2018).

Görsel 1. Özel Eğitim Anaokulunda Bir Sınıf (<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/ozel-egitim-anaokulu-olmayan-il-kalmadi-657916.html> adresinden alınmıştır).

Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamaları

Özel gereksinimli öğrenciler için en az kısıtlayıcı ortam, normal gelişim gösteren akranları ile bir arada eğitimlerini sürdürdükleri kaynaştırma sınıflarıdır (MEB, 2010). Kaynaştırma, iki şekilde sunulmaktadır. Bunlar; özel gereksinimli öğrencilerin gerekli destekler sağlanarak akranlarıyla aynı sınıfta eğitim gördükleri tam zamanlı kaynaştırma ve yine gerekli destekler sağlanarak bazı dersleri özel eğitim sınıflarında ve bazı dersleri normal gelişim gösteren akranları ile almaları ile yürütülen yarı zamanlı kaynaştırma (Odluyurt, 2019).

Kaynaştırma uygulamalarına ek olarak, 2017/28 sayılı Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları” konulu genelgele ile bütünleştirme kavramından da söz edilmeye başlanmıştır (Yazıcıoğlu, 2018). Bütünleştirme Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün yayımlanmış olduğu “Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları Ulusal Eylem Planı (2022-2026)” da “Bütünleştirme, iş birliğine açık, destekleyici ve öğrenmeye uygun (öğrenmeye teşvik edici) ortamlarda tüm öğrencilerin öğrenmek için gereksinim duyduğu hizmetlerin ve fiziksel koşulların sağlanması olduğu kadar, öğrencilerin her birinin bireysel farklılıklara saygı duyması ve farklılıklarından bir şeyler öğrenmesi” olarak tanımlanmaktadır (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023, 1 Haziran). İlgili ulusal eylem planında 2022-2026 yılları arasında kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının geliştirilmesi ve eğitim hizmetlerinin niteliğinin artırılması için bir sistem oluşturulması hedeflenmiş ve bu çerçevede atılacak adımlar ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Özel Eğitim Sınıfları

Özel eğitim sınıfları, özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile aynı okulda öğrenim gördükleri ancak

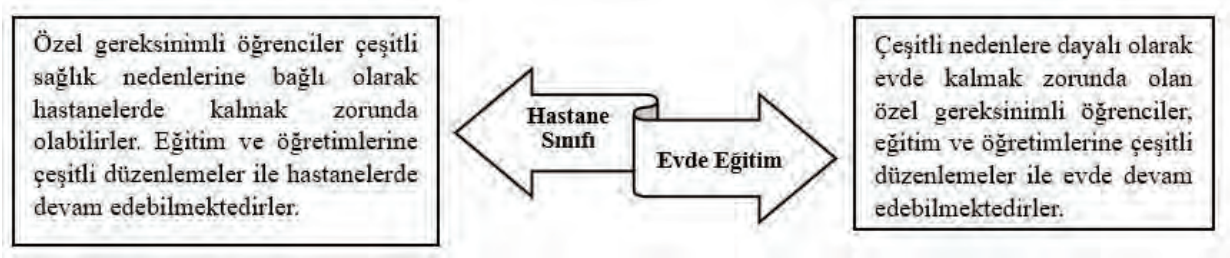
okuldaki özel gereksinimli diğer öğrenciler ile birlikte eğitim aldıkları sınıflardır (Odluyurt, 2019). Özel eğitim sınıflarında özel eğitim öğretmenleri öğretim programlarını yürütürler ve bu sınıflar gerekli araç gereçlerle donatılmışlardır. Özel eğitim sınıflarında öğrenim gören özel gereksinimli öğrenciler bazı dersleri akranlarıyla birlikte normal sınıfta izleyebilirler ve ders dışı etkinliklerde vakitlerini akranlarıyla birlikte geçirebilmektedirler (Özyürek, 2009). Görsel 1’de özel eğitim sınıflarına ilişkin örnek görsellere yer verilmiştir.

Gündüzlü/Yatılı Özel Eğitim ve Kurumları

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarından ve okullarda mevcut olan özel eğitim sınıflarından yararlanamayacak olan öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinin sürdürülebilmesi için gündüzlü/yatılı özel eğitim ve kurumlarında eğitim ve öğretimler sürdürülebilmektedir. Özel eğitim uygulama okulları, özel eğitim meslek okulları, özel eğitim meslek liseleri bu okullara örnek olarak verilebilir. İlköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde olan bu okullarda, engel türlerine ve derecelerine yönelik ayrı okullar bulunmakla birlikte; işitme, görme ve bedensel yetersizlik, hafif düzey zihin yetersizliği olan özel gereksinimli öğrenciler eğitim ve öğretimlerini sürdürmektedirler. Ortaöğretim düzeyinde özel gereksinimli öğrencilerin iş ve meslek becerilerini kazanmaları üzere işitme ve bedensel yetersizliği olan öğrenciler için özel eğitim meslek liseleri bulunurken; görme, işitme, hafif düzeyde zihinsel engelli ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için özel eğitim meslek okulları bulunmaktadır. Bu okullara devam edemeyecek durumda olan öğrenciler için ise özel eğitim uygulama okullarında eğitim ve öğretimler sürdürülmektedir (MEB, 2018). Sıralanan bu ortamlara ek olarak sağlık ve çeşitli nedenlere bağlı olarak eğitim ve öğretimlerini bu ortamlarda sürdüremeyen öğrencilerin çeşitli düzenlemeler çerçevesinde eğitim ve öğretimlerini evde ve hastanelerde de sürdürmeleri söz konusudur (Özyürek, 2009).

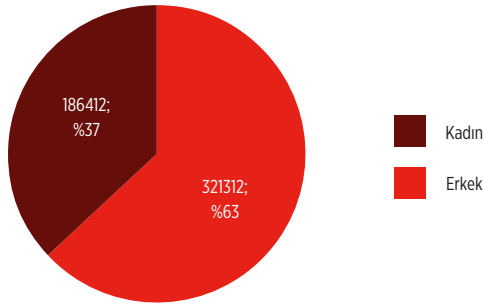

Görsel 2. Özel Eğitim Sınıfları (<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kocaelinin-ozel-cocuklarina-100-yilda-100-ozel/44821> adresinden elde edilmiştir).

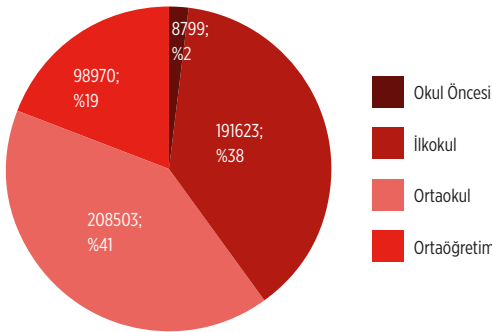
Şekil 2. Hastane Sınıfı ve Evde Eğitim (Özyürek, 2009’dan uyarlanmıştır).

Ülkemizde özel gereksinimli olan öğrencilerin eğitimleri yukarıda sözü edilen eğitim ortamlarında sürdürülmektedir. Örgün eğitim ortamlarında sürdürülen eğitim öğretim süreçleri açıklanırken evde ve hastanede sürdürülen süreçlere de değinilmiştir. Bu kısımda ise istatistiksel veriler çerçevesinde Türkiye’de özel gereksinimli öğrencilere ve Kocaeli ilindeki özel eğitim faaliyetlerine yer verilmiştir.

Şekil 3. Özel gereksinimli öğrencilerin cinsiyet dağılımı.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2023 yılında yayımlamış olduğu Millî Eğitim İstatistikleri’ne göre 2022/2023 öğretim yılında ülkemizde toplam 507.804 özel gereksinimli öğrenci öğrenim görmektedir. Şekil 3’te görüldüğü üzere bu öğrencilerin 321.312’si erkek, 186.492’si kadındır (MEB, 2023).

Şekil 4. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim kademelerine göre dağılımı.

Millî Eğitim İstatistikleri’ne göre 2022/2023 öğretim yılında ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin 8.799’u okul öncesinde, 191.623’ü ilkököl düzeyinde, 208.503’ü ortaokul düzeyinde ve 98.970’i ortaöğretim düzeyinde öğrenim görmektedir.

Kocaeli ve Özel Eğitim

Kocaeli’nde özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel tanılamalarının, değerlendirmelerinin, izlemelerin ve yönlendirmelerin yapıldığı 5 rehberlik ve araştırma merkezi bulunmaktadır. Bu rehberlik ve araştırma merkezleri ise Darıca Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Gebze Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Gölçük Rehberlik ve Araştırma Merkezi, İzmit Rehberlik ve Araştırma Merkezi ve Körfez Rehberlik ve Araştırma Merkezi’dir. İlgili rehberlik ve araştırma merkezlerinde eğitsel tanılama ve değerlendirmeleri yapılan özel gereksinimli öğrenciler, açıklandığı üzere özel eğitim tür ve kademelerine bağlı olarak Kocaeli’nin çeşitli okullarına yönlendirilmektedir. Böylece özel gereksinimli öğrenciler gerekli destekler sağlanarak eğitim ve öğretimlerini sürdürmektedirler. Kocaeli’nde özel eğitimde önemli adımlar atılmakta ve özel gereksinimli öğrencilerin potansiyellerinin üst düzeye çıkarılması için çalışmalar yapılmaktadır. Dolayısıyla izleyen paragraflarda bu ilde yapılan tüm çalışmalara yer verilemese de bir kısmına değinilmeye çalışılmıştır.

Özel Eğitim Sınıfları: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yaygın Eğitim Şube Müdürlüğü ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile ortaklaşa gerçekleştiren proje çerçevesinde 100 özel eğitim sınıfının şehre kazandırıldığı görülmüştür. Proje kapsamında hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrenciler için 55, otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için 34 ve orta-ağır düzey zihin yetersizliği olan öğrenciler için 11 sınıfın yapıldığı görülmüştür. 2023-2024 eğitim öğretim yılı içerisinde 156 sınıfın daha yapılacağı da ifade edilmiştir (Kocaeli’nin özel çocuklarına 100. yılda 100 özel sınıf, 2023, 29 Kasım). Dolayısıyla gerekli araç-gereçler ile donatılan özel eğitim sınıflarının artacağı düşünülmektedir.

Görsel 3. Kocaeli’de yaptırılan bir özel eğitim sınıfı (<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kocaelinin-ozel-cocuklarına-100-yilda-100-ozel/44821> adresinden alınmıştır).

Özel Eğitim Dergileri: Özel eğitim hizmetlerine ilişkin bir diğer gelişmenin ise yapılan taramalar sonucunda Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yayınlanan özel gereksinimli öğrencilere ve özel eğitime ilişkin dergilerin olduğu görülmüştür. Dergilerde otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere ilişkin bilgilere, Kocaeli ilindeki özel eğitim faaliyetlerine yer verildiği görülmüştür. Bu tür yayınların artırılması özel gereksinimli öğrenciler çerçevesinde toplumsal bilgi ve farkındalıkların artırılması, eğitimde iyi uygulama örneklerinin ortaya konulması ve yapılan faaliyetlerin tek bir çatı altında okuyuculara aktarılmasında olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Görsel 4. Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nce Yayınlanan Özel Eğitim Dergileri. (<https://kocaeli.meb.gov.tr/Dergiler/Ozelegitimdergi/mobile/index.html> ve <https://kocaeli.meb.gov.tr/Dergiler/Ozelegitimdergi/mobile/index.html> adreslerinden elde edilmiştir).

Şura ve Çalıştaylar: Kocaeli’de 2022 yılında Engelsiz Şehir Şurası ve Çalıştayı düzenlenmiştir. Şurada özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal-ekonomik hizmetler, projeler, erişilebilirlik ve engelsiz şehir konuları ele alınmıştır (Engelli Kardeşlerimizin Hayatlarını Kolaylaştıracak Önemli Bir Alt Yapıya Sahibiz, 2022). Bu tür şura ve çalıştayların gerçekleştirilmesi, il bazında iş birliği içerisinde çalışan kişi, kurum, kuruluşları ve özel gereksinimli bireyleri bir araya getirerek belirlenen konu başlıklarında var olan durumun,

sorunların ve çözüm önerilerinin ve ileride atılacak adımların belirlenmesini sağlamaktadır.

Görsel 5. Engelsiz Şehir Şurası (<http://www.kocaeli.gov.tr/engelli-kardeslerimizin-hayatlarini-kolaylastiracak-onemli-bir-alt-yapiya-sahibiz> adresinden elde edilmiştir).

Sonuç olarak; eğitim ve bilim değiştiççe, özel eğitime ve özel gereksinimli bireylere bakış da değişmektedir. Türkiye, Dünya’daki gelişmeleri yakından takip etmekte ve uygulamaktadır. Türkiye’de özel gereksinimli bireyler, eğitsel ihtiyaçları doğrultusunda eğitim ortamlarına yerleştirilmekte, özel hazırlanmış program, özel yetişmiş uzman ve ortamlarda eğitim almaktadır. Kocaeli, Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip eden bir ildir. Özel eğitim sınıfları, özel eğitim dergileri, şura ve çalıştaylar ve diğer çalışmalarla özel eğitimin gelişmesine destek olmaktadır. Ancak tüm bu çalışmaların yanı sıra özel gereksinimli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri, topluma katılabilmeleri, meslek edinebilmeleri ve daha birçok konuda gelinebilecek en iyi noktaya ulaşınca kadar ülkemiz genelinde çalışmaların planlı ve sistematik ve sürekli bir şekilde yürütülmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Akçamete, A., G. (2010). Özel Eğitim. A. G. Akçamete (Ed.). Özel Gereksinimli Çocuklar. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bahap-Kudret, Z. (2022). Erken Çocukluk Özel Eğitimine İlişkin Temel Konular. H. Bakkaloğlu, S. Çelik & G. Tomris. (Eds.). Araştırmadan Uygulamaya Erken Çocukluk Özel Eğitimi El Kitabı (s. 3-44) (2. Baskı). Ankara: Vize Akademik.
- Batu, S. & Kırcaali-İftar, G. (2005). Kaynaştırma. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çitil, M. (2012). Yasalar Ve Özel Eğitim. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Demir, S. & Kale, M. (2019). İlkokullarda Özel Eğitim Sınıflarında Karşılaşılan Sorunların İncelenmesi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(1), 354-373.
- Enç, M. (1973). Üstün Beyin Göçü. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Enç, M., Çağlar, D., Özsoy, Y. (1987). Özel Eğitime Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Engelli Kardeşlerimizin Hayatlarını Kolaylaştıracak Önemli Bir Alt Yapıya Sahibiz. (2022, 8 Haziran). Kocaeli Valiliği. <http://www.kocaeli.gov.tr/engelli-kardeslerimizin-hayatlarini-kolaylastiracak-onemli-bir-alt-yapiya-sahibiz>.
- Heward, W.L. (2009). Exceptional Children: An Introduction to Special Education. Pearson Education. Individuals with Disabilities Education Improvement Act of 2004 (IDEA), Pub. L. No.108-446, 118 Stat. 2647 (2004).
- Kocaeli'nin Özel Çocuklarına 100. Yılda 100 Özel Sınıf. (2023, 29 Kasım). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kocaelinin-ozel-cocuklari-na-100-yilda-100-oze/44821>.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. Resmî Gazete (Sayı: 30471).
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2010). İlköğretim okullarındaki kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2022/2023. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508.
- Odluyurt, S. (2019). Kaynaştırma ve Bütünleştirme Nedir? E. S. Batu (Ed.). Kaynaştırma Ortamında Uygulamalar (s. 1-16). Ankara: Vize Akademik.
- Özdemir, L., Çifci, H., & Sayan, Ö. (2022). Tarihsel Süreçte Özel Eğitim Uygulamaları, Kurumları ve Görevli Personellerin İncelenmesi. Atlas Sosyal Bilimler Dergisi, 1(9).
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023, 1 Haziran). Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları Ulusal Eylem Planı (2022-2026). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/12081236_Ulusal_Eylem_PlanY_MayYs_2023.pdf
- Özsoy, Y., Özyürek, M., ve Eripek, S. (1992). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Ankara: Kartepe Yayınları.
- Özyürek (2009). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programını Geliştirme ve Temelleri (6. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma Uygulamalarının Tarihsel Süreci Ve Türkiye'de Uygulanan Kaynaştırma Modelleri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 8(1), 92-110. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.420028>.

ŞURA
AKADEMİ

ŞURA KENT POLİTİKALARI VE ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Kozluk Mahallesi Mehmet Ali Kağıtçı Sokak no:71 İzmit/KOCAELİ

+90 262 270 01 01 | bilgi@suraakademi.org.tr

www.suraakademi.org.tr

  /suraakademi

Engelli Bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz
An Analysis of the Facilitating Effect of Accessible Cities on the Employment of Disabled Individuals

Prof. Dr. Selçuk KOÇ, Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK

Engelliler ve Spor
Disabled People and Sports
Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi
Evaluation of Barrier-Free City Designs in Terms of Legislation

Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN, Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ

Sürdürülebilirlik Bağlamında "Herkes İçin Tasarım": Konut Alanlarında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
"Design For All" In The Context of Sustainability: A Comparative Evaluation of Living Spaces

Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU

Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Stadyum Erişilebilirliğinin İncelenmesi (Kocaeli Stadyumu Örneği)
A Case Study: Examining Barrier-Free Stadium Accessibility (Kocaeli Stadium Example)

Doç. Dr. Gülşah SEKBAN

Akıllı Şehirlerde Erişilebilirlik
Accessibility in Smart Cities

Dr. Öğr. Üyesi Mücella ATEŞ

Erişilebilirlikte Sivil Toplum Kuruluşları ve Belediye İş Birliğinin Önemi
The Importance of Non-Governmental Organizations and Municipality Cooperation in Accessibility

Dr. Öğr. Üyesi Merve DURMUŞ

Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örneğinde Kapsamlı ve
Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler
*Comprehensive and Accessible City Models on the Example of the Practices and Policies of the Cities That Received the European
Accessible City Award: Proposals for Kocaeli*

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN

Türkiye'de Özel Eğitim: Geçmişten Günümüze Gelişim ve Kocaeli İlindeki Yansımalar
Special Education in Turkey: Development from Past to Present and Reflections in Kocaeli Province
Arş. Gör. Muratcan AKBIYIK, Prof. Dr. Ahmet YIKMIŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nesime Kübra TERZİOĞLU